

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

**CAFER SEYDAHMET KIRIMER'İN EMEL MECMUASI'NDAKİ
YAZILARI (1930-1939)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:
Ayşe Bihter KÜÇÜKERDEM

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK TARİHİ ANABİLİM DALI
GENEL TÜRK TARİHİ BİLİM DALI

**CAFER SEYDAHMET KIRIMER'İN EMEL MECMUASI'NDAKİ
YAZILARI (1930-1939)**

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan:
Ayşe Bihter KÜÇÜKERDEM

Tez Danışmanı
PROF. DR. AHMET KANLIDERE

İstanbul, 2017



MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Yüksek lisans öğrencisi Ayşe Bihter KÜÇÜKERDEM'in "Cafer Seydahmet Kırimer'in Emel Mecmuası'ndaki Yazıları (1930-1939)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Tarihi Anabilim Dalı, Genel Türk Tarihi Bilim Dalı yüksek lisans tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile başarılı bulunmuştur.

İmza

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Ahmet KANLIDERE
Üniversitesi : Marmara Üniversitesi

Üye : Doç. Dr. Yasemin TÜMER ERDEM
Üniversitesi : Marmara Üniversitesi

Üye : Yrd. Doç. Dr. İbrahim KALKAN
Üniversitesi : Kırklareli Üniversitesi

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 20 / 06 / 2017 tarih ve 2017/12-06 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Okan YEŞİLOT
Müdür



İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ	IV
ÖZET	VI
ABSTRACT.....	VII
GİRİŞ	1

I. İNCELEME

C. S. KIRIMER'İN EMEL MECMUASI'NDAKİ YAZILARININ ANALİZİ

1.1. Kırım Hakkındaki Yazıları	14
1.2. Biyografi Yazıları	19
1.3. Türkiye'deki Çağdaş Gelişmeler Hakkındaki Yazıları.....	22
1.4. Uzak Doğu Hakkındaki Yazıları.....	24
1.5. Emel Mecmuası Hakkındaki Yazıları.....	26
1.8. Sovyet Birliği Hakkındaki Yazıları	33
1.9. Diğer Yazıları	34
SONUÇ	36
BİBLİYOGRAFYA	39

II. METİN

C. S. KIRIMER'İN EMEL MECMUASI'NDAKİ YAZILARININ TRANSKRİPSİYONU

2.1. Emel Mecmuası'na	43
2.2. Kırım İstiklâl Davası.....	46
2.3. 1917 İnkılâbı'ndan Sonra Kırım İstiklâl Davası.....	50
2.4. Kurultay Ve Kırım İstiklâl Davası.....	54
2.5. İsmail Bey Gasprinski.....	58
2.6. İlk Söz.....	67
2.7. On Yıllık Facia.....	71
2.8. Alman İşgali ve Kırım İstiklâl Davası	79

2.9. Solomon Kırım Hükümeti ve Vrangel Döneminde Kırım İstiklâl Davası	85
2.10. Büyük Bir Ziya [Noe Ramışvili]	89
2.11. Sovyetler Rusyası'nın Son Vaziyeti	91
2.12. Bolşevikler Devrinde Kırım İstiklâl Davası	98
2.13. Kırım İstiklâl Davasının Sebepleri Ve Esasları	104
2.14. Kırım'da Açlık [1921-22]	110
2.15. Türk Dili İçin	114
2.16. Bolşevik Tehlikesi	121
2.17. İktisadî Buhranlar ve Bolşevikler	125
2.18. Millî Fırka	130
2.19. Bir Tavzih [Sultan Galiyev'in Görevden Alınması Hakkında]	140
2.20. Kara Günlerimizde Millî Borçlarımız.....	142
2.21. Niyazi'nin Mübarek Ruhuna [Dobrucalı Şair Mehmet Niyazi]	146
2.22. Aksa-yı Şark ve Bolşevikler	149
2.23. Bolşevizm Çıkmazda	154
2.24. Millî Siyaset.....	158
2.25. Dil İnkılâbı	164
2.26. Kafkasya Konfederasyonu ve Mahkûm Milletler İttifakı	170
2.27. Rus Emperyalistleri Telaşda	176
2.28. Kırım'ın Yüz Elli Yıllık Esirliği ve Tercüman'ın 50 Yıllığı Münasebiyle	183
2.29. Çin Türkistanı Tehlikede	190
2.30. Açlık [1933]	194
2.31. Türkiye Cumhuriyeti'nin On Yıllığı Münasebetiyle	205
2.32. Çin Türkistanı, Afganistan ve Bolşevikler	212
2.33. Kafkas Meselesi	216
2.34. Ayaz İshaki	220
2.35. Japonya ve Londra Konferansı	223
2.36. Japon Yükselişi	228
2.37. Japon-Asya.....	234
2.38. Yusuf Akçura'nın Mübarek Ruhuna.....	239
2.39. Mareşal Pilsudski 1867-1935.....	244
2.40. Yolumuz.....	251

2.41. Müessif Bir Ziya [Ukraynalı Milliyetçi Murski]	256
2.42. Kazan Edebiyatı ve Ayaz İshakî	258
2.43. Kurultay [1917].....	265
2.44. Gürcü İstiklâlcilerinden Simon Mdivani'nin Ruhuna	271
2.45. Siyasî Vaziyet [1938].....	273
2.46. Japon-Sovyet Rusya ve Siyasî Vaziyet.....	279
2.47. Müstakil Hatay ve Siyasî Vaziyet.....	286
2.48. Atatürk'ün Mübarek Ruhuna: Matemimiz	291
2.49. Siyasî Vaziyet [1939].....	296
2.50. Siyasî Vaziyet ve Rusya'nın Geleceği.....	301
2.51. Kurtuluşumuzun Temeli	308
EKLER	314

ÖNSÖZ

Bu çalışmanın amacı Kırım istiklâl davasının ön saflarında yer alan Cafer Seydahmet Kırimer'in *Emel Mecmuası*'nda yayımlanan yazılarını gün ışığına çıkarmaktır. Daha önce bu dergi ile ilgili çeşitli çalışmalar yapılmış olsa da XX. yüzyılın önemli hadiselerine tanıklık eden Kırimer'in yazıları hakkında müstakil bir çalışma yapılmamıştır. Bu nedenle Kırimer'in *Emel Mecmuası*'ndaki yazıları üzerine ayrıntılı bir çalışma yapmayı uygun gördük. 1930 yılından itibaren yayımlanmaya başlayan *Emel Mecmuası*, Kırım Tatar-Türklerinin en önemli basın-yayın organlarından birisi olmuştur. Dergi Kırım Tatar-Türklerinin istiklâl mücadelesini kamuoyuna duyurmak bakımından oldukça etkilidir. Kırım Tatar-Türklerinin istiklâl mücadelesini tanıtmada konusunda Kırimer mecmuanın en etkili isimlerinden birisi olmuştur. 1917 yılındaki Kırım Halk Cumhuriyeti'nin ilânına ve bağımsızlık savaşına bizzat katılmış olan Kırimer yazdığı yazılarıyla hem o dönem içerisindeki Kırım Tatar-Türklerini aydınlatmış hem de günümüze kadar gelen önemli bir tarihî kaynak oluşturmuştur. Kırimer'in dergideki yazıları sadece Kırım Tatar-Türklerinin bağımsızlık mücadelesi ile sınırlı kalmamış, Rusya'daki diğer mahkûm milletlerin liderleri ve dönemin önemli siyasî ve iktisadî gelişmeleri hakkında da bizlere ayrıntılı bilgiler sunmuştur. Bu bakımdan çalışmamızın 1930-1939 arasındaki siyasî hadiselerin anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşüncesindeyiz.

Çalışmamız giriş ve iki ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında ana hatlarıyla Cafer Seydahmet'in hayatı ve *Emel Mecmuası* hakkında bilgi verilmiştir. Birinci bölümde çalışmamızın konusu olan ve transkripsiyonunu yaptığımız yazıların analiz ve değerlendirmeleri yapılmıştır. İkinci bölümde ise 1930-1939 yılları arasında dergide Arap harfleriyle yayımlanan 51 yazının çeviri metinlerine kronolojik olarak yer verilmiştir.

1939 yılından itibaren mecmua Latin harflerine geçiş yaptığı için bundan sonraki sürece çalışmamızda yer vermedik. Ayrıca Kırimer'in hikâyelerinden oluşan edebî yazılarını da değerlendirmemize almadık. Onun epey bir yekûn tutan hikâyeleri ayrı bir çalışmanın konusu olabilir. Çevirilerimizde noktalama ve imla kuralları konusunda TDK'nın kuralları dikkate alınmıştır. Ayrıca Kırım Tatarları, *Emel*

Mecmuası'ndaki makalelerde Kırım Tatar-Türkleri şeklinde belirtildiği için biz de bu şekilde kullanmayı uygun gördük.

Çalışmamı hazırlarken gösterdiği sabırlı yaklaşımı ve paylaştığı tecrübeleri ile baştan sona emek harcayan danışman hocam Prof. Dr. Ahmet Kanlıdere'ye sonsuz teşekkür ederim. *Emel Mecmuası*'nın 1930-1939 yılları arasındaki nüshalarının tamamını İslam Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'nden temin ettik. Nüshalara ulaşmam konusunda bana yardımcı olan Suat Çoban'a, Cafer Seydahmet Kırimer ile ilgili bazı kaynaklara ulaşmamı sağlayan Zafer Karatay'a ve bu süreçte bana destek olan, yoğun çalışmalarına her zaman anlayış gösteren annem ve babama teşekkür ederim.

ÖZET

CAFER SEYDAHMET KIRIMER'İN EMEL MECMUASI'NDAKİ YAZILARI (1930-1939)

Kırım Tatarlarının siyasî ve fikrî önderlerinden Cafer Seydahmet Kırimer (1889-1960) yaşadığı dönemin siyasî hayatında etkili olduğu kadar basın-yayın hayatında da önemli izler bırakmıştır. 1917 yılındaki Kırım Halk Cumhuriyeti'nin ilânına ve bağımsızlık savaşına bizzat katılmış olan Kırimer çeşitli dergi ve gazetelerde yazdığı yazılarıyla hem o dönem içerisindeki Kırım Tatarlarını hem de Kırım dışındaki kamuoyunu aydınlatmaya çalışmıştır. Cafer Seydahmet Kırimer'in yazılarının yayımlandığı önemli dergilerden biri de 1930 yılından itibaren Romanya'da Arap harfleriyle Türkçe olarak yayınlanan *Emel Mecmuası*'dır. Kırım Tatarlarının istiklâl mücadelesini kamuoyuna duyurmak açısından oldukça önemli olan bu mecmuanın en etkili yazarlarından biri Cafer Seydahmet Kırimer'dir. Her ne kadar *Emel* dergisi ve Kırimer hakkında bazı çalışmalar yapılmışsa da, onun söz konusu dönemde yazdıkları hakkıyla incelenip ortaya konulmamıştır. Dolayısıyla, bu çalışmada Cafer Seydahmet Kırimer'in 1930-39 yılları arasında *Emel Mecmuası*'nda yayımlanan yazılarının transkripsiyonu ve değerlendirmesi yapıldı. Bu suretle, Cafer Seydahmet Kırimer'in bu yazıları gün yüzüne çıkarılarak, yazarın bu dönemdeki faaliyetleri ve fikirleri ayrıntılı bir şekilde tespit edilmeye çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Cafer Seydahmet Kırimer, Kırım, Emel Mecmuası, Kırım istiklal davası, Sovyet Rusya, Rusya Müslümanları

ABSTRACT

THE WRITINGS OF JAFER SEYDAHMED KIRIMER IN EMEL MECMUASI (1930-1930): STUDY AND TEXT

Cafer Seydahmet Kırimer who was the intellectual and political leader of Crimean Tatars not only had a political effect in the period he lived, but also he left important traces on the publishing and media field too. Kırımlı had joined actively on the fight for independence himself and declaration of the Crimea's People Republic which took place in 1917, he actively wrote and published in different journals and newspapers to enlighten the Crimean Tatars both who live in Crimea and outside of the peninsula about that period. Cafer Seydahmet Kırimer's articles were published in one of the important journal Emel, the journal's publishing life started in Romania in 1930, in Turkish language with Arabic script. This journal played the utmost importance to be the voice of the Crimean Tatar's independence struggle to the world and Cafer Seyahmet Kırimer was the most influential writer in Emel Journal. There are some studies conducted on the Emel journal and on Kırimer, however there are no detailed, satisfied studies on the articles he wrote in that period. Therefore, this study aimed at examining Cafer Seydahmet Kırimer's published articles in Emel Journal between the years of 1930-1939. In this way, Cafer Seydahmet Kırimer's articles were surfaced to the day light and his activities and thoughts were analyzed.

Key Words: Cafer Seydahmet Kırimer, Crimea, Emel Journal, Crimean Struggle, Soviet Russia, Russian Muslims.

GİRİŞ

1.Cafer Seydahmet Kırimer'in Hayatı ve Siyasî Faaliyetleri

Kırım Tatar-Türkleri, Rusya Müslümanları ve Türk âlemi için önemli siyasî ve fikrî mücadeleler vermiş olan Cafer Seydahmet Kırimer (1889-1960), Kırım'ın Yalta şehrinin Kızıldaş köyünde dünyaya gelmiştir. İlköğrenimini Kırım'da yaptıktan sonra orta ve lise eğitimine İstanbul'da devam etmiştir.¹

1908 yılında Numan Çelebi Cihan, Aldülhakim Hilmi, Alim Seyit gibi isimlerle beraber Kırım'ın istiklâline kavuşmasını sağlamak amacıyla İttihat ve Terakki Cemiyeti'ne benzer Kırım Talebe Cemiyeti'ni kurmuştur. Cemiyeti kuran gençler 1909 yılında İstanbul'a gelen İsmail Gaspıralı ile görüşerek ondan fikir almak istemişlerdir. Ancak Gaspıralı onlara siyasî faaliyetler yerine ilmî çalışmalara yönelmelerini tavsiye edince büyük hayal kırıklığı yaşamışlardır. Siyasî mücadeleye girmeye istekli olan Kırimer ve Çelebi Cihan cemiyet içerisindeki arkadaşlarından da bu konuda destek alamayınca 1909 yılında İstanbul'da Yakup Seytabdullah Kerçi ve Ahmet Şükrü ile beraber Vatan Cemiyeti'ni kurarak bu cemiyetin faaliyetleri ile vatanlarını kurtarmayı amaçlamışlardır.²

Vatan Cemiyeti'nin kurulmasının ardından Kırimer, 1910 yılında Vefa İdadisini bitirip İstanbul Darülfünunu Hukuk Fakültesine kayıt olmuştur. Şahap Nezihî takma adıyla *Yirminci Asırda Tatar Millet-i Mazlumesi* (İstanbul 1911) adlı eseri ile İstanbul'daki Rus elçisi Çarıkof'un tepkisini çekmiş ve Babıâli yönetimi tarafından tutuklanması istenmiştir. Bunun üzerine Paris'e giderek Sorbonne Üniversitesi'nin Hukuk Fakültesine kayıt olmuş. Kırimer bu dönemde milliyetçiliğe önem vermekle beraber Çarlık Rusyası'nın baskı politikalarına karşı oluşan sosyalist akıma da ilgi duymaktadır. Fransa'da bulunduğu yıllarda birçok toplantı ve konferansa katılarak çeşitli fikir akımları hakkında bilgi sahibi olmaya çalışmış ancak I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla beraber Kırım'a dönmüştür. Bu dönemde bir yandan siyasî faaliyetlerine başlayan Kırimer aynı zamanda eğitim hayatını da devam etmiştir. Rusça öğrenmek için önce Moskova'ya yerleşen Kırimer hukuk eğitimini tamamlamak için Moskova'dan Petersburg'a geçmiştir.

¹ İbrahim Otar, "Cafer Seydahmet Kırimer (1889-1960)", *Emel*, sayı 1 (Kasım-Aralık 1960), s. 19.

² Hakan Kırımlı, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996, s.187-202.

1916 yılına gelindiğinde Çarlık Rusyası askerî, siyasî ve iktisadî açılardan içinden çıkılmaz bir duruma sürüklenmeye devam etmektedir. I.Dünya Savaşı'nın yarattığı sarsıntılar ile Rusya'da Çarlık karşıtı hareketler hız kazanmıştır. Kırım, bu dönemde milliyetlere en geniş hakların sosyalistler tarafından verileceğini düşünmektedir. Sosyalistler kavramı ile kastettiği ise inkılâpçılar diye tanımladığı Menşeviklerdir. Kırım, Bolşeviklerinsosyalist hareketlerde büyük öneme sahip olmadıklarını ve iktidarı ele geçiremeyeceğini düşünmektedir ve bu dönemdeki düşüncelerini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Evet, inkılâba hazırlanmak... Demokratik bir Rusya'da birçok meselelerimiz tabîi olarak halledilecekti. Böyle bir Rusya'da milletlerin millî, medenî hakları tanınacak, iktisadî kalkınmamız kuvvetlenecek, bize karşı ne Ruslaştırma ve ne de bizi yurdumuzdan hicret ettirme tazyikleri yapılacaktır.”³

15 Mart 1917'de Çar II. Nikola'nın tahttan çekilmesiyle üç asırlık Romanof saltanatı sona ermiştir. Kırım ve arkadaşlarının Kırım'ın bağımsızlığı için yürüttükleri siyasî faaliyetler meyvesini vermeye başlamış, 1917'nin Mart ayının sonlarında Cafer Seydahmet Kırım, Kırım Vakıf Komisyonu Reisliğine, Çelebi Cihan ise Kırım Müftülüğüne seçilmiştir. Kırım bu gelişmeler karşısındaki hislerini şu cümlelerle anlatmaktadır:

“Ne kadar sevinç ve heyecanla çırpınıyorduk, kafalarımız ağır ve mesuliyetli düşüncelerle ne kadar çalışıyordu. Hayatta bugüne kadar birçok imtihanlar atlatmıştık. Bunlar bir şey değildi. Şimdi biz tarih önünde imtihana çekiliyorduk. Halkımıza ve yurdumuza candan bağlı idik. Bizler, bütün manası ile kendimizi unutmuş, ancak emelimize bağlanmış, varlığımızı ona vakfetmiştik. Birbirimize olan itimadımız, dostluğumuz da sonsuzdu. Bizler için, hakikaten, ben, sen, o yok, bizler vardık. Kırım'daki arkadaşlarımız da böyle idiler... İman ve itimat bakımından bizim kadromuzun tarih önünde imtihanı tutmamasına imkân yoktu. Fakat hayatın önümüze çıkaracağı meselelerin ancak iman ve itimatla halledileceklerini biz kavramıyor değildik. Bunun için de kalplerimizin sevincine, birbirlerimize güvene rağmen kafalarımız durmadan çalışıyordu.

³Cafer Seydahmet Kırım, *Bazı Hatıralar*, İstanbul: Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, 1993, s. 74-119.

Müftülük, mektepler, medreseler meselelerini inkılâp komitesinin faaliyetlerini biz evvelce, Çelebi Cihan ile incelemiş ve bazı projeler hazırlamıştık. Fakat vakıf işlerinin birden bir hamlede elimize geçeceğini tahmin etmemiştik.”⁴

Çarlık Rusyası’nın tamamen yıkılması ile beraber siyâsî faaliyetlerini hızlandıran Kırimer, Kırım’ın bağımsızlığı için Çelebi Cihan, Şefika Gaspıralı, Abdülhakim Hilmi gibi isimlerle beraber 26 Aralık 1917’de Kırım Demokratik Cumhuriyeti’ni ilân etmiştir. Kırım Tatar Hükümetinin Başkanlığına Numan Çelebi Cihan, Harbiye Bakanlığına ise Cafer Seydahmet Kırimer seçilmiştir.⁵Kırimer’in de belirttiği gibi Kırım istiklâlcilerinin en büyük dileği Kırım’ın millî, medeni muhtariyetini kurmaktır. İdealleri ise dinî, harsî işleri ellerine almak, halkı Garp medeniyetiyle yükseltmek, Türkçülüğü kuvvetlendirmek, iktisadî kalkınmayı sağlamaktır. Kırım Demokratik Cumhuriyeti’nin ve Kırım Kurultayı’nın ilânı ile Cafer Seydahmet büyük bir mutluluk yaşamıştır. Bu konu ile ilgili hislerini şöyle ifade etmiştir:

“Kurultay ve yasa... Tarihimizin ben ne talihli evladı idim ki, Tanrı bana onların canlanmasında az çok rol oynama fırsatı verdi... Ne mutlu bir Türktüm ki, Türklüğün bu küçük fakat imanı kadar kıymeti de yüksek bir parçasının kurtuluşunun temellerine küçük de olsa bir iki taş koyabilmek saadetine nail oluyordum. Me bahtlı bir Müslümandım ki Tanrı bana küçük bir İslam camiasının dinî, millî yükselmesine çalışmak nimetini nasip etmişti. Ne şerefli bir insandım ki insanlığın küçük bir kısmının esirlikten, zulümden kurtularak seciyesi, kültürü, medenî kabiliyet ile cihanın tekâmülüne az çok hizmet edebilecek seviyeye ulaşmasına yardım edebilmek saadetine ulaşıyordum.”⁶

Maalesef, Kırimer’in yaşadığı saadet kısa sürmüştür. Kırım Demokratik Cumhuriyeti’nin ilânı Bolşeviklerin tepkisini çekmiştir. Bolşevik askerî birliklerinin Kırım’a girmesi sonucu Ocak 1918’de Kurultay Hükümeti çökmüş ve Çelebi Cihan, Bolşevikler tarafından idam edilmiştir.⁷ Cafer Seydahmet, Kırım Demokratik Cumhuriyeti’nin çöküşünün acısını yaşarken bir de Çelebi Cihan’ın idam edilmesi ile derin bir üzüntü yaşamıştır. Bu olay hakkındaki hislerini şu sözlerle ifade etmiştir:

“En ince hesap, en kuvvetli arzusunun mukadderatı değiştiremeyeceğine bir kere daha kanaat getirdim. Çelebi Cihan’ın kenarda kalarak kurtarılmasını ne kadar candan

⁴Cafer Seydahmet Kırimer, *a.g.e.*, s.158-159.

⁵Kırimsar, “Cafer Seydahmed Kırimer”, *Emel*, sayı 65 (İstanbul 1971), s. 34-40.

⁶Cafer Seydahmet Kırimer, *a.g.e.*, s. 208-239.

⁷Hakan Kırımlı, *a.g.e.*, s.250-251.

dilemiştim. O da bunubenim için ne kadar saffet ve heyecanla temenni etmişti. Fırtınaya karşı gitmiş, ilk adımda idama mahkûm edilmiş, ölümlü kaç kereler karşı karşıya gelmişken ben hâlâ hayatta idim. Çelebi Cihan ise kızıl canavarların yalanlarına göre yanlışlıkla, muhakemesiz olarak Akyar hapisanesinde kurşunla öldürülmüş ve cesedi denize atılmıştı. Gazetelerinde de onun inkılâpçılığından, kahramanlığından bahsediliyordu.

O gün babamın ölüm haberini almış olsa idim, her halde bu kadar ızdırap çekmezdim. Her tarafta, her an Çelebi Cihan'ı görüyordum. Kafam yalnız onunla meşguldü. İstanbul, Kırım, Petersburg... Her taraftaki çalışmalarımız, dertleşmelerimiz, ehemmiyetsiz bütün işlerimiz gözlerimde canlanıyordu.”⁸

Cafer Seydahmet Kırimer bu sırada Ukrayna ile ilgili görüşmeler yapmak için Kiev’de bulunuyordu. Bolşeviklerin Kırım’ı işgal ettiğini öğrenince önce Bakü’ye, ardından da Trabzon’a hareket etmiştir. Bolşevik yönetiminin sosyalist devrim öncesinde verdikleri vaadleri yerine getirmemesi, Kırimer’in bu akıma karşı cephe almasına neden olmuştur ve bundan sonraki faaliyetlerini Kırım’daki Bolşevik yönetimine karşı yürütmüştür.

Kırım’ın içinde bulunduğu zor duruma yardım bulmak amacıyla Trabzon’da iken Rauf Orbay ile görüşmüş, buradan İstanbul’a geçerek Nisan 1918’de Talat ve Enver Paşa ile Kırım’ın vaziyeti hakkında görüşmeler yapmıştır.⁹ 24 Nisan 1918’de Kırım’ın Almanlar tarafından işgal edilmesi üzerine memleketine dönerek burada siyasî faaliyetlerine tekrar başlamıştır. Alman işgali döneminde kurulan Süleyman Sülkeviç Hükümeti’nde Hariciye Bakanı olarak görev almıştır. Ukrayna tarafından Kırım’a karşı uygulanan ticarî ambargonun kaldırılması için Berlin’e giderek Talat Paşa ile görüşmüştür. Talat Paşa’nın Alman yönetimi ile irtibat kurması üzerine Ukrayna’nın uyguladığı ambargo kaldırılmıştır.¹⁰

Alman askerî birliklerinin Kırım’dan çekilmesi üzerine Kırım’da Ruslar tarafından desteklenen Solomon Kırım Hükümeti kurulmuş ancak bu hükümetin ömrü Bolşevik işgali ile son bulmuştur. Bolşevik işgalinin üzerinden fazla zaman geçmeden Kasım 1918’de Beyaz Ordu kumandanlarından Pyotr Wrangel Kırım’ı ele geçirmiş ve iki yıl boyunca Kırımlılara yönelik olarak Bolşevik uygulamalarına

⁸ Cafer Seydahmet Kırimer, *a.g.e.*, s. 298.

⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, *a.g.e.*, s. 305-310.

¹⁰ Cafer Seydahmet Kırimer, “Alman İşgali ve Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 24 (10 Kânun-ı evvel 1930), s. 261-264.

benzer takibat, idam ve sürgün gibi icraatlarda bulunmuştur.¹¹ Cafer Seydahmet Kırimer ise yeniden Kırım'dan ayrılıp Türkiye'ye dönmek zorunda kalmıştır. 1919 yılında Türkiye'deki millî mücadele hareketi ile irtibat kurması üzerine Damat Ferit Paşa Hükümeti tarafından sınır dışı edilmiş, bunun üzerine İsviçre'ye yerleşerek fikrîmücadelesine orada devam etmiştir. Lozan Konferansı sırasında Türk heyeti ile görüşmeler yaparak yardımcı olmaya çalışmıştır.¹²

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilânından sonra İstanbul'a yerleşen Kırimer, Eminönü'nde Yeni Cami arkasındaki yokuşta bulunan kibrit şirketinde müdürlük yaparak geçimini sağlamaya çalışmıştır.¹³ İstanbul'a yerleşmesinden vefatına kadar geçen süreçte bir yandan da basın-yayın faaliyetlerine devam eden Kırimer, Kırım istiklâl davasının ve Rusya'daki mahkûm milletlerin sesi olmaya devam etmiştir. 3 Nisan 1960'ta geçirdiği beyin kanaması sonucu hayatını kaybeden Cafer Seydahmet Kırimer, İstanbul Kurtuluş'taki Feriköy mezarlığına defnedilmiştir.

Siyaset adamı olmasının yanı sıra özellikle Türkçülük ve Türk illerinin bağımsızlığı konusunda yazdığı yazılarla kamuoyunu aydınlatmaya çalışan Kırimer, düşünceleri ile birçok kişiye örnek olmuştur. Saadet Çağatay'ın da belirttiği gibi Kırimer için bir Kırımlı ile İdil-Urallının bir farkı yoktur. Kırimer'e göre bunlar tek bir topluluğun iki ayrı coğrafi parçasıdır.¹⁴ Kırimer'in Türk illerinin hepsine aynı değeri verdiğini gösteren örneklerden birisi de Doğu Türkistan'ın millî mücadelesini yürüten İsa Yusuf Alptekin ile yaşadığı bir anıdır. Kırimer, Doğu Türkistan'dan Türkiye'ye gelen İsa Yusuf Alptekin'i ilk karşılayanlardan biridir ve Alptekin'e Türkiye'ye gelen Doğu Türkistanlı muhacirler konusunda yardımda bulunmuştur. Alptekin'in de belirttiği gibi o yalnız kendisini değil bütün dünyadaki Türkleri düşünmüştür.¹⁵

Millet ve milliyet meselelerine önem veren Kırimer milleti şu şekilde tarif etmiştir: “Asılları, kültürleri bir olan, geçmişlerinde aynı tarihe bağlanan, hallerinde aynı felakete karşı çırpınan ve aynı zafer ve muvaffakiyetle sevinen, istikbal için de

¹¹ Cafer Seydahmet Kırimer, “Solomon Kırım Hükümeti ve Vrangeli Döneminde Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 26 (15 Kânun-ı sâni 1931), s. 285-287.

¹² İbrahim Otar, a.g.m., s. 24.

¹³ Saadet Çağatay, “Cafer Seydahmet Bey Merhumun Arkasından”, *Emel*, sayı 4 (Mayıs 1961), s. 6

¹⁴ Saadet Çağatay, a.g.m., s.7

¹⁵ “Cafer Kırimer'i Anma Töreni”, *Emel*, sayı 1 (Kasım 1960), s.17.

aynı emele sarılan toplum, bir millettir.”¹⁶ Kırım Tatar-Türklerinin Tatar mı yoksa Türk mü olduklarına dair yapılan tartışmalara da yorum getiren Kırimer: “İlmen bize tamamıyla yanlış olarak Tatar adı verilmiştir. Biz Kıpçak Türkleriyiz. Bütün Kırım, Astrahan ve Kazan illerinde yaşayan ve kendilerine Tatar adı verilen insanlar halis Türktür.”¹⁷ diyerek Kırımlıların Türk oldukları yönünde fikir beyan etmiştir.

Cafer Seydahmet’in Türkçülüğü hakkındaki bilgileri ise Halil İncalcık’tan öğreniyoruz. İncalcık’a göre Kırimer Türkçüdür. Onun Türkçülüğü, Atatürkçülük ile kaynaşmış, ileri ve geniş görüşlü bir Türkçülüktür. Kırimer her zaman millî kültürün geliştirilmesinden yanadır ve bu konudaki dar görüşlere ve doktrinlere karşı çıkmıştır. Cafer Seydahmet’in Gaspıralı hakkındaki eseri ve diğer kitapları Halil İncalcık üzerinde derin izler bırakmış ve bu eserlerden millet aşkı ile çalışmak konusunda ilham almıştır. Kırimer’in teşvikleri ile Türk tarihi hakkında çalışmalar yapan İncalcık bu konuda hazırladıkları eseri onun sağlığında tamamlayamadıkları için derin üzüntü duymuştur.¹⁸

2.Cafer Seydahmet Kırimer’in Eserleri

Sovyet Rusya’nın yürüttüğü baskı politikalarını dünyaya duyurmaya çalışan Kırimer bu konuda pek çok eser kaleme almıştır. Bu eserlerden bazılarını burada tanıtmak onun fikrî dünyasını daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Kırimer’in eserlerinin odak noktası Kırım ve Sovyet Rusya’dır. Bu konuda kaleme aldığı *Rus İnkılâbı* (İstanbul 1930) adlı eserde Bolşevik İhtilâline kadar Rusya ve Sovyet dönemini iki ayrı bölümde ele almıştır. Kırimer’e göre Rus İnkılâbı halkın yararına olan bir girişim değildir. Bu süreçte eğitim, toprak ve sanayi planları yanlış bir şekilde uygulanmıştır.

Kırım’ın yaşadığı dramı her yerde duyurmaya çalışan Kırimer’in Polonya dilinde basılmış olan *Kırım* (Varşova 1930) adlı eseri onun verdiği mücadelenin somut sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.

Cafer Seydahmet’in en önemli eserlerinden birisi ise *Gaspıralı İsmail Bey* (İstanbul 1934)’dir. Bu eser Gaspıralı hakkında yapılmış ilk müstakil çalışma olması bakımından Türk dünyası için büyük öneme sahiptir. Ayrıca Kırimer’in, Gaspıralı ile

¹⁶ Müstecip Ülküsal, “Cafer Seydahmet Kırimer”, *Emel* sayı 4 (Mayıs 1961), s.4.

¹⁷ Müstecip Ülküsal, “Cafer Seydahmet Kırimer ve Kırım Davası”, *Emel*, sayı 75 (Mart-Nisan 1973), s. 10.

¹⁸ Halil İncalcık, “Cafer Ağabey’i Anarken”, *Emel* sayı 4 (Mayıs 1961), s. 20-21.

bizzat tanışmış olması da esere ayrı kıymet vermektedir. Her ne kadar Kırimer, Gaspıralı tavsiye ettiği gibi ilim yoluyla ilerlemeyi tercih etmemiş olsa da onun düşünce dünyasından etkilenmiş olması muhakkaktır. Bu nedenle Gaspıralı'yı anlattığı bu eser bu konuda yapılacak çalışmalar için önemli bir yol gösterici olmuştur.

Mefkûre ve Mefkûrenin Ferd ve Cemiyet Hayatına Tesiri (İstanbul 1936) adlı eserinde Kırimer, Türkçülüğü ve bu ideolojinin milletin mukadderatı üzerindeki tesirlerini anlatır. Bu eser onun karakterinin ve mücadelesinin mahiyetini ortaya koyar. Onun mefkûresi sadece Kırım'ın kurtuluşu değildir; o tüm Türk âleminin selametini düşünen bir idealisttir.

Bazı Hatıralar (İstanbul 1993)¹⁹ adlı eser Kırimer'in kendisi tarafından Kırım tarihini aydınlatmak amacıyla kaleme alınmıştır. Bu eserde Cafer Seydahmet'in 1920 yılına kadar başından geçen hatıraları yer almaktadır. Hatıralarını vefatından on beş yıl önce kaleme almaya başlayan yazar eserini tamamlayıp yayımlayamadan hayatını kaybetmiştir.

Kırimer, *Rus Tarihinin İnkılâba, Bolşevizme, Cihan İnkılâbına Sürüklenmesi* (İstanbul 1948) adlı eserinde Sovyet Rusya ile Çarlık döneminin karşılaştırmasını yapmıştır. Kırimer'e göre Lenin, Çarlık yönetiminin baskılarından bıkan halkı yaptığı propagandalar ile kendi safına çekmiş ve vaatleriyle halkı istediği gibi yönlendirmeyi başarmıştır. Bu eser 1997 yılında *Rus Yayılmacılığının Tarihi Kökenleri* (Ankara 1997) adı ile farklı bir yayınevi tarafından tekrar basılmıştır.

Cafer Seydahmet Kırimer'in Günlüğü adlı eser ise Kırimer'in 1954-1960 yılları arasında tuttuğu günlüklerin İbrahim Otar ve Ömer Özcan tarafından derlenmesi ile oluşturulmuştur. Kırimer, günlüklerinde genel olarak Kırım ile ilgili faaliyetlerinden, katıldığı toplantılardan ve görüşme yaptığı arkadaşlarından bahsetmektedir. Kısa notlar halinde tutulan günlük Kırimer'in gündelik yaşamını ve ömrünün son yıllarında yaptığı faaliyetleri yansıtması açısından oldukça önemlidir.

¹⁹*Bazı Hatıralar* ilk kez Ocak 1961 tarihinde *Emel*'de yayımlanmaya başlamıştır.

Cafer Seydahmet yazdığı tarihî ve siyasî eserlerin yanında edebî eserlerle de halka mesaj vermeyi amaçlamıştır. *Unutulmaz Gözyaşları* (İstanbul 1975)²⁰ bunlardan biridir. Bu eser Kırim’ın kaleme aldığı İslam Ağa, Cin Mabet, Milli Duygu ve Unutulmaz Gözyaşları hikâyelerinden oluşmaktadır. Bu hikâyelerin odak noktası Kırim’dır ve her hikâyede Kırim’ın gelenek görenekleri ve Kırim’ın başından geçen siyasî ve kültürel olaylar farklı karakterler etrafında anlatılmaktadır.

Yazarın bir diğer edebî eseri de *Nurlu Kabirler* (İstanbul 1992)²¹’dir. Bu eserde Kırim’ın Çarlık Rusyası tarafından işgal edildiği dönemden başlanarak Kırim Kurultayı’nın ilânına kadar olan dönem çeşitli karakterler etrafında anlatılmıştır. Kurt Veli adlı gencin ağzından anlatılan bu hikâyede Kırim milliyetçiliği ön plana çıkarmaktadır.

Cafer Seydahmet Kırim eserleri dışında çeşitli dergi ve gazetelerde de Kırim istiklâl davası, Rusya’daki mahkûm milletler, Türk dünyasının sorunları ve Sovyet Rusya’nın uyguladığı politikalar ve dönemin siyasî olayları hakkında çok sayıda yazı kaleme almıştır. Bu gazete ve dergiler arasında *Tercüman*, *Emel*, *Azerî Türk*, *Odlu Yurt*, *Bildiriş*, *Yeni Türkistan*, *Azerbaycan Yurt Bilgisi*, *Kurtuluş*, *Doğu* ve *Cumhuriyet* gibi gazete ve dergilerde yer almaktadır.

3.Cafer Seydahmet Kırim Hakkında Yapılan Çalışmalar

Kırim’ın hayatı hakkında yapılan çalışmalar oldukça azdır. Önemli siyasî faaliyetlere girerek birçok tarihî hadiseye şahitlik eden Cafer Seydahmet’in hayatının tüm yönlerini müstakil bir eserde toplamak bir hayli güçtür. Ancak geniş çaplı bir doktora çalışması ile bunun yapılabileceği kanaatindeyim. Daha önce hakkında birçok makale yazılan Kırim ile ilgili ilk müstakil çalışma Abdullah Çakır tarafından hazırlanan “Kırimlı Cafer Seydahmed’in Türkiye’deki Yayın Faaliyetleri ve Düşünceleri”²² adlı yüksek lisans tezidir. Bu tezde Cafer Seydahmet’in Türkiye’de yayımlanan kitapları ve makaleleri ele alınmıştır. Bunun yanı sıra eserlerinden yola çıkarak Kırim’in düşünce yapısı hakkında da bir

²⁰Bu eser Cafer Seydahmet Kırim’ın vefatından önce *Emel Mecmuası*’nda yayımlanan hikâyelerinden oluşmaktadır.

²¹ Bu eser Cafer Seydahmet Kırim’ın *Emel Mecmuası*’nda 1937-38 yıllarında seri halinde yayımlanan 11 hikâyeden oluşmaktadır. Ayrıca eserin başında İbrahim Otar tarafından hazırlanan 9 sayfalık Cafer Seydahmet Kırim biyografisi yer almaktadır.

²² Abdullah Çakır, “Kırimlı Cafer Sedyahmed’in Türkiye’deki Yayın Faaliyetleri ve Düşünceleri”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005.

değerlendirme yapılmıştır. Siyasî mücadelesinin ardından fikrî mücadeleye girişen ve onlarca eser kaleme alan Kırimer hakkında onun Türkiye'deki eserlerini toparlayan bir çalışma yapılması oldukça faydalı olmuştur. Her ne kadar sadece Türkiye'deki eserlerini kapsıyor olsa da bu çalışmanın Cafer Seydahmet Kırimer ile ilgili yapılacak çalışmalara yol gösterici olacağını düşünmekteyim.

Cafer Seydahmet Kırimer ile ilgili ulaştığımız ikinci çalışma Ömer Özcan tarafından hazırlanan *Kırım Türklerinin Siyasî Önderi Cafer Seydahmet Kırimer Hayatı ve Eserleri* (Ankara 2008) adlı eserdir. Bu çalışma Ömer Özcan'ın da belirttiği gibi imece usulü hazırlanmıştır. Bazı teknik hataları olsa da hakkında müstakil bir çalışma yapılmamış olan Kırimer'i kamuoyuna tanıtmaya çalışması açısından oldukça önemli bir eserdir. Her ne kadar çalışmanın kompozisyon bütünlüğü olmasa da Kırimer'in eserleri hakkında iyi bir bibliyografya ortaya koymuştur.

4. Emel Mecmuası

Cafer Seydahmet Kırimer'in yazılarının büyük çoğunluğu *Emel Mecmuası*'nda yayımlanmıştır. Bu durumun dikkatimizi çekmesi üzerine böyle bir çalışma yaparak bu yazılarını gün ışığına çıkarmayı amaçladık. Bu çerçevede *Emel Mecmuası* ve onun yayın politikaları hakkında da bilgi vermek çalışmamızın tamamlayıcısı olacaktır.

Kırım Tatar-Türklerinin en önemli basın-yayın organlarından biri olan *Emel Mecmuası* 1 Ocak 1930 yılında Müstecib Ülküsal tarafından Romanya'daki Güney Dobruca'nın Pazarcık şehrinde çıkarılmaya başlamıştır. Müstecip Ülküsal, Dobruca'daki Kırım Tatar Millî hareketinin öncülerindedir. Kırım'da Kurultay hükümetinin kurulması ile birlikte Dobruca'dan Kırım'a giderek bağımsızlık hareketine katılmıştır. 1918-20 yılları arasında Kırım'da öğretmenlik yapmıştır. 1920 yılında Bolşeviklerin Kırım'ı ele geçirmesi üzerine Kırım'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Bundan sonraki süreçte Türk dünyasının önemli fikir adamları ile irtibat kurarak fikrî ve siyasî mücadelesine devam etmeye çalışmıştır. Pazarcık'da yaşayan milliyetçi arkadaşları ile beraber *Emel Mecmuası*'nı çıkarmaya karar vermiştir.

Diasporadaki Türklerin önderi Cafer Seydahmet Kırimer'den de destek alarak derginin yayım hayatına devam etmiştir.²³

Emel Mecmuası kapak sayfasında “ilmi, iktisadî, edebî ve siyasî” dergi ibaresi ile çıkmıştır. Derginin amacı Kırım Tatar-Türklerinin istiklâl mücadelesini kamuoyuna duyurmak ve bağımsızlık mücadelesi veren Türk topluluklarını desteklemektir. 1930-40 yılları arasındaki 10 yıl boyunca Arap harfleri ile Türkçe olarak yayım hayatına aralıksız devam etmiştir. Başlarda 15 günde bir yayımlanan dergi 1932 yılından itibaren ayda bir kere yayımlanmıştır. II. Dünya Savaşı'nın Romanya'yı da etkilemesi sonucu 1940 yılında yayımına ara vermek zorunda kalmıştır.

Bu süreç kadar geçen dönemde derginin önemli yazarları arasında Müstecip Ülküsal, Cafer Seydahmet Kırimer, İbrahim Otar, Ahmet Özenbaşı, Abdullah Zihni Soysal, Mehmet Niyazi ve Bekir Sıtkı Çobanzade gibi isimler vardır. Müstecip Ülküsal'ın yazıları da Cafer Seydahmet Kırimer gibi milliyetçilik, dönemin önemli şahısları, güncel meselelerin değerlendirilmesi gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. İbrahim Otar ise Çelebi Cihan'ı anlatan seri yazılar kaleme almıştır. Ahmet Özenbaşı “Çarlık Hâkimiyetinde Kırım Faciası Yahut Tatar Hicretler” adı ile seri halinde makaleler yazmıştır. Abdullah Zihni Soysal, Kırım'ın tarihi ve tarihteki önemli Kırım Tatarları hakkındaki yazıları ile *Emel* okuyucularını aydınlatmaya çalışmıştır. Dobrucalı şair Mehmet Niyazi ise Kırım'ı konu edinen şiirleri ile Kırım Tatarlarının hislerine tercüman olmuştur. Mehmet Niyazi gibi Kırım Tatarlarının en önemli şairlerinden biri olan Bekir Sıtkı Çobanzade'de şiirleri ve yazılarıyla dergide hatırı sayılır bir yer edinmiştir. Burada bahsettiğimiz şahıslar dışında birçok isim dönem dönem *Emel Mecmuası*'nda siyasî, edebî ve fikrî yazılar kaleme alarak derginin okuyucularını Kırım istiklâl davası hakkında bilgilendirmeye ve harekete geçirmeye çalışmışlardır.

1960 yılında Türkiye'de tekrar yayım hayatına başlayan dergi *Emel* adı ile 1998 yılına kadar iki ayda bir olmak üzere yayımına devam etmiştir. 1998 yılında tekrar yayımına ara vermiş ve 2009 yılından itibaren üç ayda bir olarak tekrar

²³ Turhan Kaya, “Kırım Türklerinin 1944 Sürgününün 70. Yılında Kültür ve Sanattaki İz Düşümleri Üzerine Düşünceler”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sayı 51 (2014), s.368.

yayımlama başlamıştır. Bu dönemde derginin yazarları arasında Mustafa Abdülcemil Kırımlıoğlu, Nadir Devlet, Hakan Kırımlı, Mehmet Eröz, Ertuğrul Karuş, Ahmet Karakaya, İbrahim Otar, İsmail Otar, Zafer Karatay, Nurettin Ağat, Mehmet Vani Yurtsever gibi önemli isimler yer almıştır.

Emel Mecmuası hakkında yapılmış olan üç çalışmadan da burada bahsetmek yerinde olacaktır. İlk çalışma Meryem Özer tarafından 2003 yılında yapılmış olan “Kırım Tatarlarının Emel Dergisindeki Siyasî ve Kültürel Faaliyetlerinin İncelenmesi (1930-1998)”²⁴ adlı yüksek lisans tezidir, bu tezde yazar derginin çıkarılış amacından başlayarak derginin kurucuları, dergi etrafında yapılan kültürel faaliyetler ve derginin yayın kadrosu hakkında bilgiler vermektedir. Ayrıca dergide yayımlanan makaleleri konularına göre tasnif ederek siyasî ve kültürel yazıları ideolojik yazılar, tarih, tercüme ve edebî yazılar gibi başlıklar halinde incelemiştir.

Emel Mecmuası ile ilgili yapılan ikinci çalışma Neslihan Adıgüzel’in 2007 yılında yaptığı “Bir Tarih Kaynağı Olarak Emel”²⁵ adlı yüksek lisans tezidir. Yazar bu çalışmada derginin çıkarılış amacından bahsettikten sonra dergideki yazıları Çarlık Rusyası’nın zulmü, Bolşevik İhtilâli neydi? Sovyet Rusya’nın Türkler üzerindeki sürgün politikası, Komünist rejimin toplumlara yansması gibi başlıklar altında incelemiştir. Yazarın uyguladığı bu yöntem Rusya’nın Türk toplulukları üzerindeki etkisini derli toplu bir şekilde görmemiz açısından oldukça faydalı olmuş. Bu iki yüksek lisans tezi dergiye genel bir perspektiften yaklaştığından *Emel Mecmuası* hakkında bilgi edinmemiz açısından katkı sunmuştur. Ancak tezimizin odak noktasının Cafer Seydahmet Kırimer’in *Emel Mecmuası*’nda Arap harfleri ile yayınlanan 51 makalenin oluşturması bakımından bu iki tezden farklı bir çalışma ortaya koymaya gayret ettim.

Emel Mecmuası hakkında yapılan üçüncü tez ise biz bu çalışmaya başladıktan sonra tamamlandı. Gülden Ünlü’nün “Emel Mecmuası’nda Halk Kültürü Unsurları”²⁶ adlı yüksek lisans tezi dergiyi kültür hayatı açısından ele almaktadır. Çalışmada doğum, evlenme, ölüm, aile hayatı, bayramlar, halk inançları, sözlü ve

²⁴ Meryem Özer; “Kırım Tatarlarının Emel Dergisindeki Siyasî ve Kültürel Faaliyetlerinin İncelenmesi (1930-1998)” Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2003.

²⁵ Neslihan Adıgüzel; “Bir Tarih Kaynağı Olarak Emel”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun: 2007.

²⁶ Gülden Ünlü, “Emel Mecmuası’nda Halk Kültürü Unsurları”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2016.

yazılı eserler gibi konular geniş çaplı olarak incelenmiştir. Derginin önemli yayın politikalarından birisi de Türk kültürünü yaymak ve korumaktır. Bu bakımdan Gülden Ünlü'nün yaptığı çalışma derginin kültür hayatını gün ışığına çıkarması açısından oldukça faydalıdır.

I. İNCELEME

C. S. KIRIMER'İN EMEL MECMUASI'NDAKİ YAZILARININ ANALİZİ

1.1.Kırım Hakkındaki Yazıları

Kırım, Cafer Seydahmet Kırimer’i hayatının odak noktası olmuştur. Kırım’ın bağımsızlığı için fiili mücadeleye girişmiş olan Kırimer ülkesini terk etmek zorunda kaldıktan sonra mücadelesine fikrî olarak devam etmiştir. Çeşitli gazete ve mecmualarda mücadelesi ile ilgili onlarca yazı kaleme alan Kırimer, *Emel Mecmuası*’ndaki yazılarının da büyük bölümünü de Kırım’a ayırmıştır. Kırım istiklâl davası ve Kırım üzerinde yaşanan siyasi ekonomik ve toplumsal gelişmeler hakkında yazılar kaleme alan Kırimer’in meselelere tarafsız yaklaştığı söylenemez. Ülkesini kaybetmenin derin üzüntüsünü yaşayan yazar, makalelerinde bu mesele hakkındaki olayları tüm dünyaya duyurarak kamuoyu yaratmayı amaçlamıştır.

Cafer Seydahmet Kırimer yazılarına ilk olarak “Kırım İstiklâl Davası”²⁷ adlı makalesi ile başlamıştır. Kırimer bu yazısında Kırım’ın istiklâlini yitirmesine neden olan önemli tarihî olayları ve Kırımlıların başlattığı mücadeleyi anlatmaktadır. Kırım Tatarlarının bu sorununa dikkat çekmeye çalışan bu yazıda Kırimer’in Sovyet yönetimine karşı tepkisi ve Kırım Tatarlarının yürüttüğü faaliyetlere duyduğu saygı açık bir şekilde görülmektedir. Kırimer’e göre Rusya, çeşitli milletler üzerinde kurduğu baskı ve zorbalık sayesinde geniş topraklara yayılmıştır. Kırımlılar ise bu baskı ve zorbalığa en fazla maruz kalanlardır. Buna rağmen başta Kırım gençleri olmak üzere tüm Kırım Tatarları bu baskıya karşı direnmiş ve bağımsızlık mücadelesini başlatmışlardır.

Kırimer’in bir sonraki yazısı “1917 İnkılâbından Sonra Kırım İstiklâl Davası”²⁸ başlığını taşımaktadır. Bu yazısında Kırimer, Sovyet yönetimi tarafından mahkûm milletlere verilen sözlerin tutulmaması üzerine Kırım Tatarlarının başlattığı istiklâl mücadelesinin seyrini anlatmaktadır. Kırimer’e göre bu dönemde Rus yönetiminin ve Rusya’da yaşayan milletlerin çözmesi gereken en mühim mesele mahkûm milletler meseledir.

“Kurultay ve Kırım İstiklâl Davası”²⁹ adlı yazısında Kırimer, Kırım Halk Cumhuriyeti’nin kuruluş aşaması ve faaliyetleri hakkında bilgi vermektedir. 24

²⁷ Cafer Seydahmet Kırimer, “Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 12 (15 Haziran 1930), s. 117-119.

²⁸ Cafer Seydahmet Kırimer, “1917 İnkılâbından Sonra Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 17 (Temmuz 1930), s. 129-138.

²⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, “Kurultay ve Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 16 (Ağustos 1930), s. 165-167.

Kasım 1917 Kırım tarihinin en mühim günlerindedir. Kırım Hanlığı'nın düşüşünden 134 yıl sonra Bahçesaray'da Kırım Tatarlarının Kurultay'ı ilan edilmiştir. Ancak kısa zaman sonra harekete geçen Bolşevikler Kırım'da yönetimi tekrar ele geçirip Kırım Halk Cumhuriyeti'nin başkanı Çelebi Cihan'ı şehit ederek Akyar (Sivastopol) kıyılarından denize atmışlardır. Kırımmer'e göre Kurultay'da ilan edilen anayasa maddelerinden ziyade Kurultay'ın kuruluşuna kadar gelen süreçte ve sonrasında Kırım halkının verdiği mücadele ve yaşadığı heyecan önemlidir. Bu mücadele bizlere Kırım Tatarlarının bağımsızlıkları konusundaki hassasiyetini göstermektedir.

Kırımmer, "On Yıllık Facia"³⁰ adlı yazısında Kırım'ın 1920'den itibaren yeniden Bolşevik işgaline uğradığı dönemi anlatmaktadır. Bolşeviklerden önce Kırım'da bulunan Beyaz Rusların Wrangel yönetimi de Kırım Türklerinin siyasî emellerine karşıdır fakat Bolşeviklerin kurduğu baskı onun döneminden daha fazladır. Kırımmer'e göre Çarlık yönetimi zamanında Kırım ile ilgili alınan bazı iktisadî ve kültürel tedbirler sebebiyle Kırım Türkleri kuvvetlenememiştir. Kırım gençlerinin millî cereyanları Sovyetler için bir tehlike değildir. Bu gençler Sovyet yönetimine inanmışlar ve onlarla anlaşabilmek için çalışmışlardır. Ancak Sovyet yönetiminin amacı Kırımlılarla anlaşmak değil onları Kırım topraklarından çıkarmaktır. Kırım gençleri Sovyet yönetimi tarafından verilen vaatlerin gerçek olmadığını anladıklarında Bolşeviklere karşı duydukları inanç, nefrete dönüşmüştür.

"Alman İşgali ve Kırım İstiklâl Davası"³¹ adlı yazısında Kırımmer, 1918 yılında Almanların Kırım'a yaptıkları işgal teşebbüsü sırasında Kırımlıların, Almanlarla yürüttükleri siyasî ilişkiler hakkında bilgi vermektedir. Kırımmer'e göre Bolşevik baskısından kurtulmak isteyen Kırımlılar, Almanların kendi millî menfaatlerine nasıl bakacaklarını tam olarak anlayamadan onları karşılamışlardır. Alman kumandanlığı Kırım Tatar Parlamentosunu tanımıştır fakat bu sırada Kırım üzerinde ilerlemek isteyen Ukrayna Hetmanı, Kırım'a karşı ticarî ambargo uygulamaya kalkışmıştır. Bunun üzerine Kırımmer Hariciye Vekili sıfatıyla Talat Paşa ile görüşerek Almanların bu konuda tarafsız kalmasını sağlamaya çalışmıştır.

³⁰ Cafer Seydahmet Kırımmer, "On Yıllık Facia", *Emel Mecmuası*, sayı 22(10 Teşrin-i sâni 1930), s. 237-242.

³¹ Cafer Seydahmet Kırımmer, "Alman İşgali ve Kırım İstiklâl Davası", *Emel Mecmuası*, sayı 24(10 Kânun-ı Evvel 1930), s. 261-264.

Kırimer,“Solomon Kırım Hükümeti ve Wrangel Devrinde Kırım İstiklâl Davası”³² adlı yazısında I. Dünya Savaşı’nın sona ermesi ile Almanların Kırım’dan çekilmesi üzerine Kırım’da kurulan Solomon Kırım Hükümeti ve Wrangel döneminde, Kırım gençlerinin Kırım istiklâli için neler planladıklarını anlatmaktadır. Kırimer’e göre I.Dünya Savaşı’nın ardından Wilson Prensiplerinin her millete eşit şekilde uygulanacağını düşünerek Rusya’daki mahkûm milletlerin istiklâllerine kavuşmasını beklemek fazla iyimser bir davranıştır. Kırım gençleri Akmesic’te bir kongre düzenleyerek dünya siyaseti belirginleşinceye kadar bîtaraf kalma kararı almışlardır. Ekim 1918’den Kasım 1920 arasında sırasıyla Kırım’da hâkim olan Solomon, Denikin ve Wrangel yönetimleri zamanında Kırım Tatar-Türkleri baskı görmüşlerdir. Kırimer, bu baskının Kırım gençlerini mücadele etmekten yıldırmadığını, aksine yaşanan tüm zorlukların Kırımlıları istiklâl davası konusunda birleştirdiğini belirtmektedir.

“Bolşevikler Devrinde Kırım İstiklâl Davası”³³ adlı yazıda Kırimer, Bolşevikler döneminde Kırım’da uygulanan ekonomi politikalarını ve halka yapılan baskıları eleştirmektedir. Sovyet yönetiminde halkın aç bırakıldığını, uygulanan ekonomi politikaları ile insanların yoksullaştığını ve Kırım’ın verimli topraklarının yanlış kullanımı nedeniyle zarar gördüğünü anlatmaktadır. Doğaya verilen zararların yanında halka da zulüm edilmiştir. Toprakları ellerinden alınan köylüler devlet tarafından kurulan çiftliklerde çalışmaya mecbur edilmişlerdir. Kırimer’e göre toprakları ellerinden zorla alınan ve aç bırakılan köylülerden devlet adına kendi istekleri ile çalışmalarına beklemek mantıklı bir durum değildir.

Kırimer,“Kırım İstiklâl Davasının Sebepleri ve Esasları”³⁴ adlı yazısında Sovyet Rusya’nın birçok milleti mahkûm hale getirdiğini anlatmaktadır. Rusya bu milletlere baskı uygulayarak kendi kanunlarını tatbik ettirmeye çalışmaktadır. Kırimer ise Rusya’nın hâkimiyeti altındaki milletleri bir konfederasyon altında toplama fikrini eleştirmektedir. Ona göre Rusya, üzerinde birçok milletin yaşadığı ve geniş topraklara yayılmış bir devlettir. Bu nedenle adil bir konfederasyon kurulması

³² Cafer Seydahmet Kırimer, “Solomon Kırım Hükümeti ve Wrangel Devrinde Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 26(15 Kânun-ı sâni 1931), s. 285-287.

³³ Cafer Seydahmet Kırimer, “Bolşevikler Devrinde Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 28 (Mart 1931), s. 309-312.

³⁴ Cafer Seydahmet Kırimer, “Kırım İstiklâl Davasının Sebepleri ve Esasları”, *Emel Mecmuası*, sayı 30(Mart 1931), s. 333-336.

mümkün değildir. Kırım örneğinden yola çıkan Kırimer herhangi bir Ukrayna-Kırım konfederasyonu kurulması durumunda bunun Kırım'a haksızlık olacağını düşünmektedir çünkü ona göre Kırım, tarih boyunca Ukrayna'dan daha güçlü ve ön planda olmuştur. Yine Kırimer'in belirttiğine göre Rusya XX. yüzyılda meydana gelen millî cereyanların mahiyetini anlayamadığı için konfederasyon konusunda baskıcı davranmaktadır.

Kırimer'in en etkileyici yazılarından birisi olan "Kırım'da Açlık"³⁵ adlı makalesinde 1921-1922 yılları arasında Kırım'da yaşanan açlığı anlatmaktadır. Bunları anlatırken sayısal verilerden ve görgü tanıklarının anlattığı bilgilerden yararlanmıştı. Sovyet hükümeti döneminde Kırım'ın en verimli toprakları kolhoz³⁶ haline getirilmiş, köylüler topraksız bırakılmış, yiyecek ekmek bile verilmemiştir. Kırimer'in verdiği bilgilere göre Sovyet hükümeti bu verimli topraklardan elde ettiği ürünleri ihraç ederek Avrupa ekonomi piyasasını altüst etmiştir ancak diğer yandan da topraklarına el koyduğu köylüleri aç bırakmıştır. Ayrıca Kırım'da açlığın yaşandığı yıllarda Anadolu'da millî mücadele hareketini yürütmekte olan Türk Ordusu içinde bulunduğu zorlu şartlara rağmen Kırım'a iase yardımı yapmaya çalışmasıdır.

Kırimer, için Kırım gibi *Tercüman* gazetesi de oldukça önemlidir. "Kırım'ın Yüz Elli Yıllık Esirliği ve Tercüman'ın 50 Yıllığı Münasebetiyle"³⁷ adı ile kaleme aldığı bu makalede hem Kırım'dan hem de *Tercüman* gazetesinden bahsetmiştir. Kırimer bu yazısında 134 yıl Çarlık Rusyası'nın esaretinde kalan Kırimlilerin 26 Aralık 1917'de ilân ettikleri Kurultay ile yeniden özlenen ve beklenen bağımsızlıklarına kavuştuklarını ancak az bir zaman sonra bu kez de Bolşevik Rusya'nın Kırım'ı ele geçirdiğini yeni bir baskı döneminin yaşandığını anlatmaktadır. Kırimer'e göre bu esareten kurtulmak için Gaspıralı'nın gösterdiği yolda yani ilim ve maarif yolunda ilerlenmelidir. Kırım esirliğinin yüzüncü yılında İsmail Bey Gaspıralı *Tercüman* gazetesini çıkararak başta Kırım olmak üzere bütün Türk memleketlerini ilim ve maarif konusunda aydınlatmayı amaçlamıştır. Gaspıralı, *Tercüman* gazetesinde özellikle Türk tarihindeki başarılarla vurgu yaparak millî

³⁵ Cafer Seydahmet Kırimer, "Kırım'da Açlık", *Emel Mecmuası*, sayı 33 (Mayıs 1931), s. 369-371.

³⁶ Kolhoz: Eski Sovyetler Birliğinde tarım üretim kooperatifi.

³⁷ Cafer Seydahmet Kırimer, "Kırım'ın Yüz Elli Yıllık Esirliği ve Tercüman'ın 50 Yıllığı Münasebetiyle", *Emel Mecmuası*, sayı 5 (23 Nisan 1933), s. 1-11.

bilinci yükseltmeye çalışmıştır. Gaspıralı'nın fikirlerini ortaya koymasının üzerinden uzun yıllar geçmesine rağmen Türk illerinin hala aynı durumda olduğunu gözlemleyen Kırimer, Türk illerinin esirliğini Estonya, Letonya, Litvanya gibi siyasî, medenî, iktisadî ve kültürel yönden hazırlıklı olmamalarına bağlayarak bu konuda bir nevi özeleştiri yapmaktadır.

Emel Mecmuası açlık konusunda Eylül 1933'te özel bir sayı çıkarmıştır. Bu sayıda Kırimer de "Açlık"³⁸ adlı yazıyı kaleme almıştır. Sovyetler Rusyası'nda 1933 yılında korkunç bir açlık felaketi yaşanmıştır. Ancak dünya siyasetinde küçük düşmek istemeyen Sovyet yönetimi açlık yaşandığını kabul etmemektedir. Avrupalı devletlerin Sovyetlerdeki açlık felaketine kayıtsız kaldığını belirten Kırimer, medeniyetin beşiği denilen Avrupa'nın bu konuda zafiyet gösterdiğini düşünmektedir. Açlığın en büyük sebebinin yanlış toprak politikaları olduğunu söyleyen Kırimer, kolhoz (tarım üretim kooperatifi) sisteminin bir an evvel kaldırılması gerektiğini kaydeder. Ayrıca Kırimer, Sovyet yönetimi öncesi hayvancılık, tarım ve madencilik bakımından son derece verimli olan Kırım topraklarında yapılan tahribatı kolhoz öncesi ve sonrası üretim verilerinin karşılaştırmasını yaparak ele almıştır.

26 Kasım 1917 Kırım'ın Bahçesaray şehrindeki Hansaray'da bağımsız Kırım Halk Cumhuriyeti'nin ilânı için Kurultay toplanmıştır. Kırimer bu hadise ile ilgili bilgi vermek için "Kurultay"³⁹ adlı yazıyı kaleme almıştır. Cafer Seydahmet Kırimer de bu kurultayda yer almıştır ve bu hadise onun tüm hayatını etkilemiştir. 134 yıllık Rus esaretinden sonra Kırım gençlerinin siyasî varlık göstermeleri Beyaz ve Kızıl tüm Rus cephelerinin tepkisine neden olmuştur. Kurultayın ilânı Kırım'ın Ruslaşmadığını, Kırimlilerin azalmış olsalar bile bitmediklerini, Kırım'ın mukadderatına sahip çıkacak kadar azim ve imana sahip olduklarını göstermektedir. En sol Sosyalistlerden, en sağ muhafazakârına kadar herkes Kurultaya katılmış ve "Kırım Kırimlilerindir!" demişlerdir. Ancak Kurultayın ömrü uzun olmamıştır. Kırimer'e göre Kurultay yaşasaydı yurtlarından sürülen bütün Kırimliler geri dönecek ve Kırimliler vatanlarında refah ve saadet içinde yaşayacaklardı.

³⁸ Cafer Seydahmet Kırimer, "Açlık", *Emel Mecmuası*, sayı 9 (1 Eylül 1933), s. 1-15.

³⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, "Kurultay", *Emel Mecmuası*, sayı 11 (Teşrin-i sâni 1937), s. 4-11.

1.2. Biyografi Yazıları

Kırırner, *Emel Mecmuası*'ndaki biyografi yazılarında fikirlerine hayranlık duyduğu İsmail Gaspıralı, Yusuf Akçura gibi isimlere, yakın dostlarına ve çeşitli milletlerin istiklâlcilerine yer vermiştir.

Cafer Seydahmet Kırırner'in *Emel Mecmuası*'ndaki ilk biyografi yazısı "İsmail Beg Gasprinski"⁴⁰ adlı yazısıdır. Kırırner'e göre Türk milletinin uyanışı ve Türk milliyetçiliğinin ortaya çıkışı konusunda çalışma yapanlar Gaspıralı ve onun fikirlerini incelemeye mecburdurlar. Gaspıralı başlangıçta Kırım Türklerini uyandırmak ve onların kültürel hayatlarını canlandırmak amacıyla yola koyulmuştur. Bu amaç zamanla Rusya'da yaşayan bütün Müslümanların kurtuluşu için mücadeleye etmeye ve sonunda da bütün İslam dünyasının dertlerine çare aramayaevrilmiştir. Gaspıralı ömrü boyunca İslam dünyasının, Garp medeniyeti ve siyaseti karşısında düştüğü vaziyeti incelemiş ve buna İslam dünyasının kendi kuvvetleriyle nasıl çare bulabileceğini düşünmüştür. Gaspıralı'nın milliyetçiliği İslam'a muhalif değildir. Gaspıralı, bu iki fikrin, İslam dünyasının Batıya karşı verdiği mücadelesinde birbirine muhalif değil destek olması gerektiğini söylemiştir.

"Niyazi'nin Mübarek Ruhuna"⁴¹ adlı yazı ise Kırım Türklerinin millî şairi Mehmet Niyazi'nin vefatı üzerine yazılmıştır. Bu yazıda Mehmet Niyazi'nin zorluklarla geçen hayatından ve Kırım Türklerinin yaşadıkları esareten bahsedilmektedir. Kırırner, bu yazıda Kırım Türklerinin geçmişteki başarılarından bahsetmektedir. Bu durum yazarın geçmişe duyduğu özlemi göstermektedir.

Kırırner, "Ayaz İshakî"⁴² adlı yazısında Ayaz İshakî'nin hayatı boyunca yaşadığı tüm zorluklara rağmen eserlerini ortaya koymaktan ve mücadelesine devam etmekten vazgeçmediğine dikkat çekmiştir. Kırırner'e göre onun en önemli özelliği daima ümitli ve mücadelecî bir yapıya sahip olmasıdır. Ayaz İshakî eserlerinde halkçılık ve inkılâpçılık konularını işleyerek halkı taassubdan kurtarmaya çalışmıştır. İlk önce "Şakirdlik" adlı gizli cemiyeti kuran İshakî, *Terakki*, *Tan Yıldızı*, *İl* gazeteleri ve *Yaña Milli Yul* mecmuası ile sesini duyurmaya çalışmıştır.

⁴⁰ Cafer Seydahmet Kırırner, "İsmail Bey Gasprinski", *Emel Mecmuası*, sayı 18 (Eylül 1930), s. 189-194.

⁴¹ Cafer Seydahmet Kırırner, "Niyazi'nin Mübarek Ruhuna", *Emel Mecmuası*, sayı 2 (Şubat 1932), s. 1-4.

⁴² Cafer Seydahmet Kırırner, "Ayaz İshakî", *Emel Mecmuası*, sayı 4 (1 Nisan 1934), s. 1-5.

Kırimer önem verdiği şahsiyetlerden biri olan Ayaz İshakî ile ilgili bu kez daha çok edebî kişiliği hakkında bilgi veren “Kazan Edebiyatı ve Ayaz İshakî”⁴³ adlı yazıyı yazmıştır. Hikâye türünde pekçok eser veren İshakî, Kazan edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Sanat halk içindir anlayışını benimseyen İshakî eserlerinin konusunu halkın günlük hayatından, mektep talebelerinden, tüccarlardan, köylüler ve kadınlardan almıştır. Bunlar İshakî’nin hayallerinin değil toplumun gerçek bir yansımasıdır. Kırimer’e göre İshakî’nin edebî kişiliğini Halkçılık eğilimi belirlemiştir. Aynı zamanda Rus edebiyatındaki Halkçı ve Sosyalist akımlardan da etkilenmiştir. Fikrî anlamda Kazan edebiyatçılarından Kayyum Nasırî’den de etkilenen Ayaz İshakî’nin üslubu ise kendine hastır. İshakî’nin edebî eserlerinin bir diğer özelliğide pozitif düşüncenin hâkim olmasıdır. Sürekli takibata ve sürgüne maruz kalan İshakî firari olarak yaşadığı zamanlarda bile eserlerini yazmaya devam etmiştir.

Cafer Seydahmet Kırimer’in hayatında yer etmiş en önemli isimlerden biri olan Yusuf Akçura’nın 11 Mart 1935 tarihinde vefat etmesi Kırimer’in büyük bir üzüntü yaşamasına sebep olmuştur. Bunun üzerine “Yusuf Akçura’nın Mübarek Ruhuna”⁴⁴ adlı yazıyı kaleme almıştır. Kırimer, bu yazıda bir yıl önce vefat eden Ali Merdan Topçubaşı hakkında da bilgi vermektedir. Kırimer’e göre Türk illerinin dertlerine hayatlarını adanmış olan bu iki isim erken denilebilecek bir vakitte yorgun düşmüş ve bu dünyadan ahirete göç etmiştir. Ona göre, bu iki isim Gaspıralı İsmail Bey’den sonra adı anılacak kişilerdir. Ali Merdan Bey, Azerî davasının hazırlanması ve tanıtılmasında, Yusuf Akçura ise Türk milliyetçiliğinin yayılmasında büyük öneme sahiptir. Aynı zamanda her ikisi de her zaman bütün Türkleri ve bütün Türklerin mukadderatını düşünmüşlerdir. Yusuf Akçura’nın en belirgin özelliği çalışmalarında meseleleri derinleştirmesi, tenkitçi bir bakış açısıyla yaklaşması ve demogojiden uzak olmasıdır.

Kırimer sadece Türk istiklâlcilerine önem vermemiştir. Bağımsızlık mücadelesi veren birçok milletin liderlerine ilgi ve alaka göstermiştir. Bu isimlerden biri Gürcü istiklâlcilerinden Noe Ramişvili’dir. Noe Ramişvili 26 Mayıs 1918’de

⁴³Cafer Seyahmet Kırimer, “Kazan Edebiyatı ve Ayaz İshakî”, *Emel Mecmuası*, sayı 4 (Nisan 1937), s. 1-5, 37-42.

⁴⁴Cafer Seyahmet Kırimer, “Yusuf Akçura’nın Mübarek Ruhuna”, *Emel Mecmuası*, sayı 5 (1 Mayıs 1935), s. 1-7.

bağımsızlığı ilân eden Gürcistan'ın ilk başbakanıdır. Görevinde bir ay kalarak yerine Noe Jordania gelmiştir. Ramişvili ise 1921 yılının Mart ayına yani Kızıl Ordu tarafından Gürcistan'ın işgal edilmesine kadar İçişleri Bakanlığı yapmıştır.⁴⁵ Onun, 1930 yılında Paris'te bir suikast sonucu öldürülmesi üzerine Kırimer “Büyük Bir Ziya”⁴⁶ adlı yazıyı kaleme almıştır. Kırimer'e göre Mayıs 1918'de kurulan müstakil Gürcistan'ın Başbakanı olan Ramişvili'nin vefatı Gürcü halkını istiklâl davasından vazgeçirmeyecek aksine birbirlerine daha çok kenetlenenlerdir. Kırimer, Gürcü halkının yaşadığı bu durumdan yola çıkarak bütün mahkûm milletleri birlik ve beraberlik içerisinde olmaları yönünde uyarmaktadır.

Kırimer'in dostluk kurduğu millî istiklâlcilerden Polonya'nın siyasî lideri Mareşal Jozef Pilsudski (1867-1935)'nin vefatı da onu derinden sarmıştır. Kırimer, Pilsudski'nin vefatı üzerine onun mücadelesi ve başarılarını anlatmak için “Mareşal Pilsudski”⁴⁷ adlı yazıyı kaleme almıştır. Pilsudski ile bizzat tanışan Kırimer, onun Kırım meselesi konusunda Avrupalılardan, hatta Türk ve Müslüman âleminden bile daha çok ilgi ve alaka gösterdiğini belirterek Pilsudski'nin milletlerin bağımsızlığı konusundaki hassasiyetine dikkati çekmiştir. Kırimer'e göre Pilsudski'yi zafere götüren şey hiçkimse Leh istiklâlinin gerçekleşeceğine inanmazken onun mücadeleyi bırakmayı bir an bile düşünmemesidir. Rus polisinin onu takibe almasına rağmen gazete çıkarmaya devam etmiştir. Defalarca tutuklanan ve hapsedilen Pilsudski, her seferinde yoluna devam etmeyi başarmış ve Lehlilerin sesini Avrupa'ya duyurmaya çalışmıştır. Pilsudski, Avrupa devletlerinden para yardımı almayı reddetmiş, sadece silah yardımını kabul etmiştir. 1914 Ağustosunda Rusya-Avusturya Harbi'nin ilânından 15 saat sonra Ruslara karşı hücumu geçerek herkesi şaşırtmıştır. Kırimer'e göre o gün delilik olarak görülen bu hareket Leh Devleti'nin doğuşuna önyak olmuştur.

Cafer Seydahmet Kırimer'in önem verdiği istiklâlcilerden birisi de Ukrayna istiklâlcilerinden Mösyö Murski'dir. Murski'nin yakın arkadaşı olan Kırimer onun ani ölümü ile büyük bir üzüntü yaşamış ve “Müessif Bir Ziya”⁴⁸ adlı yazıyı kaleme

⁴⁵ Noe Ramişvili hakkında verdiği değerli bilgiler için Gürcistanlı tarihçi Prof. Dr. Zaza Tsursumia'ya teşekkür ederiz.

⁴⁶ Cafer Seydahmet Kırimer, “Büyük Bir Ziya”, *Emel Mecmuası*, sayı 26 (15 Kânun-ı sâni 1931), s. 290-291.

⁴⁷ Cafer Seydahmet Kırimer, “Mareşal Pilsudski”, *Emel Mecmuası*, sayı 6 (1 Haziran 1935), s. 1-10.

⁴⁸ Cafer Seydahmet Kırimer, “Müessif Bir Ziya”, *Emel Mecmuası*, sayı 9 (1 Eylül 1935), s. 6-7.

almıştır. Ömrünün son yıllarında İstanbul'da yaşayan Murski, *Sovyet Rusya'sının İçyüzü* adlı eseri ile Türk milliyetçilerine faydalı olmuştur. Murski sadece Ukrayna davası ile değil bütün mahkûm milletler meselesi ile ilgilenmiştir. Türkiye'ye ve Türk âlemine büyük ilgi göstermiş terbiyesi ve kibarlığıyla kendisini sevdirmiştir.

Cafer Seydahmet Kırimer yakın arkadaşlarından biri olan Gürcü istiklâlcilerinden Simon Mdivani'nin vefatı üzerine "Gürcü İstiklâlcilerinden Simon Mdivani'nin Ruhuna"⁴⁹ adlı yazıyı kaleme almıştır. Simon Mdivani Gürcistan Sosyal Demokrat Partisi ileri gelenlerindedir. 1921 yılının Şubat ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı Mustafa Kemal Paşa ile Ankara'da Gürcistan Büyükelçisi olarak görüşüp yetki mektubu teslim etmiştir. Mustafa Kemal Paşa da Mdivani adına komşu Gürcü milletini selamlamış ve Gürcistan'ın bağımsızlığını tanımış ve güçlü Gürcistan'ın Türkiye için önemini vurgulamıştır. Böylece Büyük Millet Meclisi Hükümeti Gürcistan Demokrat Cumhuriyeti'ni tanımıştır.⁵⁰ Mdivani 13 Aralık 1937'de Paris'te vefat etmiştir. Kırimer, Mdivani ile en son 1936'da Paris'te görüşmüştür. Mdivani, Türk dostudur ve Kırım ile Ukrayna arasındaki ihtilaflar konusunda da Kırım Türklerinin hakkını savunmuştur. Gürcülerin Türkler ile anlaşmaları gerektiğini düşünen Mdivani'nin erken ölümü Kırimer'i oldukça üzmüştür.

1.3. Türkiye'deki Çağdaş Gelişmeler Hakkındaki Yazıları

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunun ardından Türkiye'ye yerleşen Kırimer, Türkiye Türklerinin bağımsızlığını kazanmış olmasından büyük memnuniyet duymaktadır. Mustafa Kemal'in Türk milliyetçiliğine önem vermesi ve Türk kültürü ile ilgili çalışmalar yaptırması Kırimer tarafından takdir edilmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yılı ve Atatürk'ün vefatı üzerine yazdığı yazılarında bu düşüncelerine geniş yer ayırmıştır.

⁴⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, "Gürcü İstiklâlcilerinden Simon Mdivani'nin Ruhuna", *Emel Mecmuası*, sayı 3 (Mart 1938), s. 6-7.

⁵⁰ Simon Mdivani hakkında verdiği değerli bilgiler için Gürcistanlı tarihçi Prof. Dr. Zaza Tsurtsumia'ya teşekkür ederiz.

Kırimer'in "Türkiye Cumhuriyeti'nin On Yıllığı Münasebetiyle"⁵¹ adlı yazısı o sıralardaki gelişmeleri ele almaktadır. Kırimer, Türkiye Cumhuriyeti'nin onuncu yılı hakkında bilgi vermeden önce Osmanlı İmparatorluğu'ndaki ilk İnkılâpçı hareketi yapan Genç Türklere vurgu yapmıştır. Kırimer'e göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Türk milliyetçiliği Osmanlıcılığın ve İslamcılığın iflasından sonra canlanmış ve bu çok geç kalınmış bir harekettir ve bundan dolayı beklenen başarı sağlanamamıştır. Türk milliyetçiliği tam anlamıyla millî mücadele döneminde halkçılık ile beraber Atatürk tarafından devlet politikası haline getirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti de bu millî bilinç üzerine kurulmuştur. Kırimer bu durumdan son derece memnundur. Türk milliyetçiliğine ve halkçılığa dayanan bir Türk devleti Kırimer'in hayatındaki en büyük emellerinden biridir. Bu nedenle Kırimer, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sadece Türkiye Türklerinin kurtuluşu olarak kabul etmez ve bunu bütün Türk milletlerinin tarihinde çok kıymetli bir adım olarak değerlendirir.

Kırimer'in Türkiye'deki çağdaş gelişmelerle ilgili yazdığı diğer yazısını Atatürk'ün vefatı üzerine kaleme almıştır. "Atatürk'ün Mübarek Ruhuna: Matemimiz"⁵² adlı yazısında Kırimer bu hadise üzerine duyduğu derin üzüntüyü dile getirerek Atatürk hakkındaki fikirlerine yer vermiştir. Kırimer'e göre Musfata Kemal'in Çanakkale, Sakarya ve Kocatepe'de verdiği mücadeleler dünya tarihine mucize olarak geçmiştir. Atatürk'ü başarıya götüren en önemli özellikleri realist düşünmesi ve millî imanidir. Onun vefatı tüm Türkiye'yi sarsmıştır ancak onun en büyük eseri Türkiye Cumhuriyeti yaşamaya devam edecektir. Mustafa Kemal'in bu eseri bağımsızlık mücadelesi veren tüm Türklere ilham kaynağı olmalıdır.

Kırimer, "Müstakil Hatay ve Siyasî Vaziyet"⁵³ adlı yazısında ise hem Hatay Devleti'nin kuruluşunu ve hemde dönemin siyasî durumunu değerlendirmiştir. Uzun yıllar Fransa'nın mandası altında yaşayan Hataylı Türkler 7 Eylül 1938'de bağımsızlıklarını ilân ederek Hatay Devleti'ni kurmuşlardır. Dünyanın her köşesindeki Türklerin istiklâl mücadelesine büyük önem veren Kırimer bu hadiseyi de büyük bir sevinçle karşılamıştır. Bu durum aynı zamanda Kırimer'i çok

⁵¹ Cafer Seyahmet Kırimer, "Türkiye Cumhuriyeti'nin On Yıllığı Münasebetiyle", *Emel Mecmuası*, sayı 11 (1 Teşrin-i sâni 1933), s. 1-8.

⁵² Cafer Seyahmet Kırimer, "Atatürk'ün Mübarek Ruhuna: Matemimiz", *Emel Mecmuası*, No:133 (Kânun-ı evvel 1938), s. 1-7.

⁵³ Cafer Seydahmet Kırimer, "Müstakil Hatay ve Siyasî Vaziyet", *Emel Mecmuası*, sayı 10 (Teşrin-i evvel 1938), s. 1-6.

duygulandırmış ve 1917 yılında ilân ettikleri Kırım Halk Cumhuriyeti'ni hatırlayarak Hatay Devleti'nin Rusya'dan uzakta kurulduğu ve Mustafa Kemal'in himayesinde olduğu için çok şanslı olduğunu vurgulamıştır. Makalesinin son kısmında ise Çekoslovakya meselesine dikkat çekmiştir. Ona göre Sovyetlerin himayesinde olan Çekoslovakya üzerinde Almanya'nın ilerleme siyaseti yürütüyor olması savaş öncesi gerilimli ortamı bir kat daha arttırmıştır.

1.4. Uzak Doğu Hakkındaki Yazıları

Kırırmer'in *Emel Mecmuası*'ndaki yazılarında üzerinde sıkça durduğu konulardan biri de Uzak Doğu'daki gelişmelerdir. Kırırmer özellikle Çin Türkistanı'nda yaşanan gelişmelere dikkat çekmeye çalışarak burada yaşayan Türklerin akıbeti hakkında kamuoyunu bilgilendirmiş, bir yandan da bu bölgede yaşayan Türkleri bağımsızlıkları için savaş vermeleri konusunda uyarmıştır. Kırırmer'in Uzak Doğu yazılarında yer verdiği diğer bir konu da Japonya'dır. Kırırmer, Japonya'daki ekonomik ve teknolojik gelişmeleri hayranlıkla takip etmekte ve Kırım Tatar-Türklerinin Japonya'yı örnek alması gerektiğini düşünmektedir.

Cafer Seydahmet Kırırmer, "Aksa-yı Şark ve Bolşevikler"⁵⁴ adlı yazısında Uzak Doğu'daki Japon-Sovyet mücadelesini anlatmaktadır. Japonya, Amerika ve Cemiyet-i Akvam'ın uyarılarına aldırmayarak Uzak Doğu'da önemli bir harekâta girişmiştir. Bu bölgedeki asıl amaçları Mançurya ve Moğolistan'ı ele geçirmektir. Ancak Japonların bu bölgelere kadar ulaşması Sovyet Rusya'nın ile menfaatlerine ters düşmektedir. Kırırmer'e göre Sovyet Rusya'nın Urallar ve Çin bölgesinde yürüttükleri komünist faaliyetler Japonya'yı böyle bir harekât yapmaya sevk etmiştir. Bunun yanı sıra Kırırmer, komünizmin Çin'de yayılmasına engel olmadıkları için Çin yönetimini eleştirmektedir.

Kırırmer'in Doğu Türkistan ile ilgili "Çin Türkistanı Tehlikede"⁵⁵ adlı yazısında bu bölgedeki sorunlara dikkat çekmeye çalışmıştır. Doğu Türkistan 1763'te Çin tarafından işgal edilmiştir. Ancak Yarkent, Hoten, Aksu, Turfan gibi şehirleri eline alarak sağlam bir idare kuran Yakup Bey uzun süre Çin hâkimiyetine karşı direnmiştir. Bu dönemde Osmanlı Sultanı Abdülaziz'den de destek alan Yakup

⁵⁴ Cafer Seyahmet Kırırmer, "Aksa-yı Şark ve Bolşevikler", *Emel Mecmuası*, sayı 4 (1 Nisan 1932), s. 1-6.

⁵⁵ Cafer Seyahmet Kırırmer, "Çin Türkistanı Tehlikede", *Emel Mecmuası*, sayı 7 (1 Temmuz 1933), s. 1-6.

Bey'in ölümü üzerine 1877 yılında Türkistan tekrar Çin esaretine düşmüştür. Aynı zamanda bölgede kurulan Rus konsoloslukları ve Çin-Rus bankası yüzünden Rus tesirleri de hissedilmeye başlanmıştır. Kırımer'e göre bu bölgenin en önemli sorunu Türk kabileleri arasındaki anlaşmazlıklar ve iç çatışmalardır. Bu durum Çin ve Rusya'nın hızlı bir şekilde bölgede yayılmasını kolaylaştırmıştır. Kırımer bölgenin Çin ve Rus esaretinden kurtulması için tek yolun Türk kabileleri arasında birlik ve beraberliğin sağlanması olduğunu düşünmektedir.

Kırımer, "Çin Türkistanı, Afganistan ve Bolşevikler"⁵⁶ adlı yazısında bu bölgede yaşayan Türklerin sesi olmaya çalışmıştır. Çarlık Rusyası Şark milletlerini medenileştirme maskesi altında Türkistan'da ilerlemiştir. Bolşevik Rusyası da milletleri kurtarma maskesi altında Türkistan'da ilerlemeye çalışmaktadır. Ancak Kırımer'in Uzak Doğu ile ilgili bir önceki yazısında da bahsettiği gibi Türkistan'daki Türk kabileleri yaklaşan tehlikenin farkında değildir, kabileler arasındaki anlaşmazlıklar ve iç çatışmalar nedeniyle Bolşevik ilerleyişine karşı önlem almamaktadırlar. Kırımer'e göre Türkistan dışındaki Türk dünyası da bu meseleye duyarlı kalmaktadır. Afganistan'da ise Rus ilerleyişine karşı duran Afgan Emiri Nadir Han'ın 8 Kasım 1933'te şehit edilmesi, Afganistan'daki tüm dengeleri değiştirmiştir. Afganistan'ın akıbetinin ne olacağını ilerleyen zaman gösterecektir.

Kırımer "Japonya ve Londra Konferansı"⁵⁷ adlı yazısını Aralık 1934'de Kırımer bu yazı kaleme aldığı sıralarda Londra'da deniz kuvvetlerinin azaltılması konusunda Amerika, İngiltere ve Japonya arasında görüşmeler yapılmaktadır. Japon temsilciler 1922 yılındaki Washington Anlaşması üzerinde değişiklik yapılmasını isteyerek Amerika ve İngiltere kadar donanma bulundurma hakkı istemişlerdir. Japonya'nın dünyanın en büyük iki devleti ile boy ölçüşmek istemesi dünya siyasetinde büyük yankı uyandırmıştır. Kırımer'e göre bir asırlık bir zaman diliminde ekonomik ve teknolojik anlamda büyük atılımlar yapan Japonya'yı takdir etmek gerekmektedir.

Uzak Doğu ile ilgili bir önceki yazısında Japonya'nın dünya siyasetindeki konumundan bahseden Kırımer bu yazının hemen ardından kaleme aldığı "Japon

⁵⁶ Cafer Seyahmet Kırımer, "Çin Türkistanı, Afganistan ve Bolşevikler", *Emel Mecmuası*, sayı 13 (Kânun-ı sâni 1934), s. 1-6.

⁵⁷ Cafer Seyahmet Kırımer, "Japonya ve Londra Konferansı", *Emel Mecmuası*, sayı 12 (Kânun-ı evvel 1934), s. 1-16.

Yükselişi”⁵⁸ adlı yazısında İmparator Meiji döneminin sosyo-ekonomik ve ticarî gelişmelerini anlatmaktadır. Japonların yükselişi 1868’de Meiji devri ile başlar. Başta derebeylik uygulamasının ve kapitülasyonların kaldırılması Japonların gelişimlerinin önünü açmıştır. Japonya, sanayileşmeye Avrupa’dan iki asır sonra başlamasına rağmen onlarla boy ölçüşebilecek seviyeye gelmiştir. Kırimer’in de belirttiği gibi Japonlar coğrafi ve maddî imkânlar açısından son derece elverişsiz bir ülkedir. Japonların ekonomik ve teknolojik açıdan bu derece ileri gitmesini sağlayan en temel faktör onların ruhî ve manevî kuvvetleridir. Samuray felsefesinin de temel dayanağı olan dayanıklılık, aza kanaat etmek, zavallıya acımak, adaleti korumak, şeref uğrunda ölüme atılmak gibi düşünceler bütün Japon halkını etkilemiştir. Kırimer’e göre Japonlardaki bu düşünce kuvveti bütün mahkûm milletlerin ve özellikle de Kırım Türklerinin anlaması ve örnek alması gereken bir kuvvettir.

Kırimer’in Japonya ile ilgili “Japon-Asya” adlı yazısı Japonların Asya’daki siyasî faaliyetlerinden bahsetmektedir. Japonlar, Rusların ve Batılı devletlerin Uzak Doğu’daki ilerlemelerine ve müdahalelerine karşı tepki göstererek “Asya Asyalılarıdır” düsturunu ilân etmişlerdir. 1905 Rus-Japon Savaşı’nın ardından imzalanan Portsmouth Anlaşması’ndan sonra Japonya, Asya’da yerleşmeye başlamıştır. 1931’de Japonya, Mançurya’yı Çin’den ayırmak için savaş başlatmış ve kurulan Mançuko Devleti’ni resmen tanımıştır. Japonya’nın, Asya’yı Asyalı olmayanlardan temizleme hareketinin başarıya ulaşması için Asya’da yaşayan diğer halklarında bu girişime ortak olması gerekmektedir. Ancak Kırimer’e göre Asyalı milletler ilmî ve medenî seviyeleri açısından henüz istiklâl hareketlerine girişecek seviyede değillerdir. Eğer böyle bir hareketlenme olursa bundan en çok fayda görecektir olanlar Çinliler, Moğolistanlılar ve Türkistan’daki Türklerdir. Yine Kırimer’e göre Asya’daki gerilim yakın zamanda patlayacak tarihî hadiselerle sebep olacaktır ve bu hadiseler sadece Asya mikyasında olmayacak bütün dünyanın kaderini etkileyecektir.

1.5. Emel Mecmuası Hakkındaki Yazıları

Hiç şüphe yoktur ki *Emel Mecmuası*, Kırimer için çok önemli bir dergidir. Kırım’ı terk etmesinin ardından ümitsizliğe düştüğü bir dönemde yayın hayatına

⁵⁸ Cafer Seyahmet Kırimer, “Japon Yükselişi”, *Emel Mecmuası*, sayı 1 (Kânun-ı sâni 1935), s. 1-8.

başlayanmecnuaKırimer'in fikrî mücadelesini devam ettirmesine yardımcı olmuştur. Nitekim yazılarında mecmuanın yayın hayatına başlaması ile hissettiği duygulara yer vermesi, *Emel Mecmuası*'nın devamlılığını sağlamayı millî bir borç olarak görmesi ve onun hakkında çıkan iddialara cevap vererek savunması Kırimer'in verdiği önemi göstermektedir.

Cafer Seyahmet Kırimer, *Emel Mecmuası*'ndaki yazılarına Mart 1930'da yayınlanan "Emel Mecmuasına"⁵⁹ adlı yazısı ile başlamıştır. Kırimer, bu yazısında *Emel Mecmuası*'nın yayın hayatına başlamasıyla yaşadığı sevinci şu şekilde ifade etmektedir: "On senedir Kırım öksüzlüğüyle yanan bağırma *Emel* serin ve tatlı bir sevinç serpti." Yazar bu yazısında *Emel Mecmuası*'nın yayın hayatına girmesinin yarattığı mutluluğu anlatmasının yanı sıra Türk-Tatar tarihinin önemli bir eksikliğine de değinmektedir. Kırimer'e göre Türk-Tatar tarihinin en büyük noksanı fikir hayatına layık olduğu önemi vermemesidir. Türk tarihinde askerî başarılar ne kadar kuvvetli ise kültür ve medeniyet hayatına verilen önem de o kadar zayıftır. Türk illerinin kurtuluş mücadelesine gönül verenlerin tarihteki başarılarımızı anlatmak kadar hatalarımıza da yer vermesi gerekmektedir.

"Kara Günlerimizde Millî Borçlarımız"⁶⁰ adlı yazıda Kırimer'e göre bir milletin ekonomik gücünü arttırmaktan daha önemli bir şey var ise o da millî birlik ve beraberlik hislerini yükseltecek faaliyetler yapmaktır. Bir milleti yıkılmaktan kurtaran esas şey ilimden ziyade millî imanın yüksekliğidir. Bir millî mücadele varsa ona bütün halk ortak olmalıdır. Özellikle bir milletin zor zamanında halkın sesini duyurmaya çalışan gazeteler, mecmualar ve siyasî teşkilatlara yardım etmek o millete mensup olan kişilerinin millî bir borcudur. Bu nedenle Kırım istiklâl davası için canla başla çalışan, Kırım Türklerinin yaşadığı faciaları dünyaya duyurmak için çırpınan *Emel Mecmuası*'na destek olmak tüm Kırım Türklerinin en önemli millî borcudur.

Cafer Seydahmet Kırimer *Emel Mecmuası*'na yapılan eleştirilere yanıt vermek için "Yolumuz"⁶¹ adlı yazısını kaleme almıştır. *Emel Mecmuası*'na yapılan ilk eleştiri mecmuanın Türkçülük değil Tatarcılık yaptığı ve Kırım şivesinde şiirler

⁵⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, "Emel Mecmuasına", *Emel Mecmuası*, sayı 5 (Mart 1930), s. 33-34.

⁶⁰ Cafer Seydahmet Kırimer, "Kara Günlerimizde Millî Borçlarımız", *Emel Mecmuası*, sayı 1, (Kânun-ı sâni 1932), s. 2 – 5.

⁶¹ Cafer Seydahmet Kırimer, "Yolumuz", *Emel Mecmuası*, sayı 8 (1 Ağustos 1935), s. 1-7.

yayınladığı yönündedir. Kırimer'e göre bu bir iftiradan ibarettir. Çünkü *Emel Mecmuası*'nın tüm koleksiyonuna bakıldığında böyle bir durumun yaygın olmadığı görülecektir. Bazı yazılarda Kırım, Kazan, Azerbaycan ve Türkistan gibi bölgelerin yerel şivelerindeki şiirlere yer verilmiştir. Çünkü konuşma dilinde Türk illerinin edebiyatları yaşamaya devam etmektedir. *Emel Mecmuası* ile ilgili ikinci iddia ise mecmuanın Kırım istiklâl davası için propaganda yapmasıdır. İddiayı ortaya atanlar küçük Kırım'ın Rusya'dan ayrılmasının imkânsız ve gereksiz olduğunu, Kırım'da Türklere dair nüfus yoğunluğunun kalmadığını söylemektedirler. Kırimer'e göre Çarlığın ve Bolşeviklerin baskısı ile yurtlarından sürülmüş olan Kırım Türklerinin geri dönmeye hakları vardır. Bu zor bir iştir ama bu yolda mücadeleyi bırakmamak gerekmektedir.

1.6.Çeşitli Kitap ve Makaleler Hakkındaki Yazıları

Kırimer, dergideki yazılarında çeşitli kitap ve makaleler hakkındaki görüşlerine de yer vermiştir. Yazılarında yer verdiği eserlerin genel olarak Kırım ve Sovyet Rusya ile ilgili olduğu görülmektedir. Bu eserlere kimi zaman mücadelesine destek olarak yer vermiş kimi zaman da ele aldığı eserdeki yanlış noktalara değinmiştir.

Kırimer'in 1930 yılındaki yazdığı "İlk Söz"⁶² adlı yazısını Ukrayna istiklâlcilerinden Mösyö Murski'nin *Ukrayna* adlı eserine mukaddime olarak yazmıştır. Kırimer, Korkunç İvan'dan itibaren Rusların yürüttükleri işgal faaliyetlerinden kısaca bahsettikten sonra Ukraynalıların Bolşeviklere karşı yürüttükleri istiklâl davasını desteklediğini ve başarıya ulaşmasını dilediğini belirtmektedir. Ukrayna hakkında yazılan bu eserin çok önemli olduğunu ve ilgi ile okunması gerektiğini söylemektedir.

Cafer Seydahmet Kırimer'in eser tanıtımı yaptığı bir başka yazısı da "Türk Dili İçin"⁶³dir. *Türk Dili İçin* adlı eser, o dönemde Ankara Hukuk Fakültesi'nde Profesör olan Sadri Maksudi Arsal tarafından yazılmıştır. Bu eserde Sadri Maksudi Arsal tüm Türk topluluklarını kapsayacak şekilde Türkçenin sadeleştirilmesi gerektiğini ve bu konuda neler yapılabileceğini anlatmaktadır. Kırimer bu eseri kıymetli bulmakla beraber Sadri Maksudi Arsal'ı bazı konularda eleştirmektedir.

⁶² Cafer Seydahmet Kırimer, "İlk Söz", *Emel Mecmuası*, sayı 19 (1 Teşrin-i Evvel 1930), s. 201-203.

⁶³ Cafer Seydahmet Kırimer, "Türk Dili İçin", *Emel Mecmuası*, sayı 34 (Mayıs 1931), s. 381-385.

Arsal, Avrupalı şarkiyatçıların ve Rus bilim adamlarının Türk lehçelerini farklı diller olarak kabul etmesi konusundaki iddialarına bunların bilimsel çalışmalara dayanmadığını düşündüğünü belirterek ayrıntılı açıklamalar yapmamıştır. Kırımer'e göre Türkçenin geleceği açısından bu iddialar çok önemlidir ve Sadri Maksudi Arsal gibi bu konularda derin bilgilere sahip bir bilim adamının böyle kısa bir açıklama yapması önemli bir nokсандır. Arsal'ın eserin bir bölümünde Ukrayna'da yaşayan Türklerin Ruslaştığını belirtmesi de Kırımer'in tepkisini çekmiştir. Kırımer Ukrayna'daki Türklerin Ruslaşmadığını, burada yaşayan Nogayların göç etmeleri sonucu bu bölgede Türkçe konuşan halkın azaldığını belirtmektedir. Son olarak Kırımer, Arsal'ın öz Türkçe medeniyet dili yaratılmazsa Türk ırkının yavaş yavaş yok olacağı konusundaki kaygılarını yersiz bulmaktadır. Kırımer'e göre Türk milleti millî benliğini hiçbir zaman kaybetmez. Ancak Arsal'ın buradaki amacı mesele üzerine dikkat çekmek olabilir.

Kırımer'in ilginç yazılarından biri de Benito Mussolini tarafından yazılan bir makaleyi değerlendirdiği "Bolşevik Tehlikesi"⁶⁴ adlı yazısıdır. Kırımer'in bahsettiği ve Mussolini tarafından yazılan bu yazı 1 Ağustos 1931 tarihinde *Les Annales* adlı bir dergide yayınlanmıştır. Mussolini, bu yazısında 1932 senesinde Bolşeviklere karşı diğer milletlerin mukadderatının belli olacağını ve bunun ya bir felaket ya da bir kurtuluş olacağını söylemektedir. Kırımer'e göre Mussolini, Bolşevik tehlikesini gereksiz yere gözünde büyütmektedir. Bolşeviklerin Mussoli'nin tahmin ettiği kadar yayılması mümkün değildir çünkü Bolşevikler Rusya'yı ekonomik ve siyasî açıdan mahvetmişlerdir. Kırımer, Mussolini'nin bu düşüncelerini yersiz bulsa da onu büyük bir devlet adamı ve büyük bir inkılâpçı olarak nitelemektedir.

Kırımer "Bir Tavzih"⁶⁵ adlı yazısında Sultan Galiyev ve beraberindeki birkaç kişinin Komünist Partisinden ihraç edilmesini ve kendisinin bu mesele ile ilgili *Azer-Türk* adlı bir dergide yayınlanan bir yazısından bahsetmektedir.

Kırımer'in "Millî Fırka"⁶⁶ adlı yazısı 1931 yılında Buçagof adlı Rus yazar tarafından yazılan *Millî Fırka* adlı eserin bir değerlendirmesidir. Kırım Komünist Partisinin da uygun görmesiyle basılan bu eser Türkiye'de de tercüme ettirilerek

⁶⁴Cafer Seydahmet Kırımer, "Bolşevik Tehlikesi", *Emel Mecmuası*, sayı 40-41 (Eylül 1931), s. 453-455.

⁶⁵Cafer Seydahmet Kırımer, "Bir Tavzih", *Emel Mecmuası*, sayı 46-47 (Kânun-ı sâni 1931), s. 535-536.

⁶⁶Cafer Seydahmet Kırımer, "Millî Fırka", *Emel Mecmuası*, sayı 46-47 (Kânun-ı sâni 1931), s. 525-530.

basılmıştır. Ancak bu eser Kırım gençleri tarafından kurulan Millî Fırka'yı burjuvaziyi himaye etmek, topraksızları ve işçileri görmezden gelmekle suçlamaktadır. Buçagof'a göre Millî Fırka ve Kırım gençleri Panislamistlik ve Pantürkistlik yapmaktadırlar. Kırimer ise yazısında bu yazara karşılık cevaplar vermekte ve onun bu tezlerini çürütmeye çalışmaktadır.

“Bolşevizm Çıkmazda”⁶⁷ adlı yazı ise Karl Kautsky'nin aynı adlı eseri üzerine yazılmıştır. Marks ve Engels ekolünü takip eden Kautsky, bu eserini 1880'den beri iletişim içinde olduğu Rus sosyalistleri üzerinde yaptığı gözlemlerden yola çıkarak yazmıştır. Kautsky'e göre Rusya'nın ekonomik alt yapısı komünizmi devlet politikası olarak uygulamaya müsait değildir. Kırimer de yazısında Kautsky'nin bu görüşlerini desteklemektedir. Kırimer'e göre özellikle kolhoz uygulaması iflasın eşiğine gelmiş ve Rus sosyalistleri telaşa düşmüş durumdadırlar.

Cafer Seydahmet Kırimer'in makaleler üzerine yazdığı bir diğer yazısı da “Rus Emperyalistleri Telaşa”⁶⁸ adlı yazısıdır. Kırimer bu yazıda vaktiyle Rus Kadet Partisinin liderliğini yapmış olan Dışişleri Bakanı olan Pavel Milyukov'un Paris'te çıkardığı *Poslednie Novosti* gazetesinde yayınlanan “İstiklâl ve İstiklâlciler” adlı yazısı ile Beyaz Rus komutanlarından Anton Denikin'in aynı gazetede yayımlanan iki makalesini incelemiştir. Anton Denikin ve Pavel Milyukov yazılarında Rusya'daki mahkûm milletlere bağımsızlıklarını vermek yerine konfederasyon sistemi kurulması gerektiğini savunmaktadırlar. Kırimer'e göre Bolşevik yönetimi ile ters düşmüş bu iki şahsın de hâlâ Rusya'nın birliğini savunuyor olması Çarlık döneminden kalan emperyalizm düşüncesinin mirasıdır. Daha önce Bolşeviklerle mücadele eden Milyukov ve Denikin, Bolşevikler safından görüş bildirmeye başlamışlardır. Kırimer'e göre onlardaki bu tavır değişikliğinin sebebi Rus hâkimiyetinin çöküşe doğru gitmesiydi. Rus aydınlarının gözünde Rusya'nın emperyalizmi meşru ve gerekliydi; Rusya'nın doğal sınırlarına dayanması demektir. Bolşevik olsun Çarlık yanlısı olsun Rus aydınının tavrı hep aynıydı: Onlar için her zaman önemli olan Rusya'nın emperyalist hayalleriydi.

⁶⁷ Cafer Seydahmet Kırimer, “Bolşevizm Çıkmazda”, *Emel Mecmuası*, sayı 5 (1 Mayıs 1932), s. 1-5.

⁶⁸ Cafer Seydahmet Kırimer, “Rus Emperyalistleri Telaşa”, *Emel Mecmuası*, sayı 2 (1 Şubat 1933), s. 1-8.

“Kafkas Meselesi”⁶⁹ adlı yazı ise Azerbaycan istiklâlcilerinden Mir Yakup Bey’in Paris’te yayınlanan *Le Probleme Caucase du* (Kafkas Meselesi, Paris 1933) adlı eseri hakkında bilgi vermektedir. Kırimer’e göre bu kitap hem bilimsel bir üslup ile yazılmış hem de Mir Yakup Bey’in millî duygularına yer verilmiştir. Mir Yakup Bey’e göre Türk illerinin bağımsızlık mücadelesini Batılı ülkelere anlatabilmek için onların ilminden ve yönetiminden faydalanmaları zorunludur. Ayrıca Mir Yakup Bey eserinde sadece Azerbaycan Türklerinin bağımsızlık mücadelesine değil İdil-Ural, Türkistan ve Kırım Türklerinin bağımsızlık mücadelesine de yer vermiştir.

1.7. II. Dünya Savaşı Arifesinde Dünya Siyaseti Hakkındaki Yazıları

II. Dünya Savaşı öncesi yaşanan siyasî olaylar savaş çıkması halinde özellikle Rusya’nın ve bu bağlamda Rusya mahkûmu milletlerin mukadderatına etki edeceği için Cafer Seydahmet Kırimer bu gelişmeleri büyük bir titizlikle ele almış ve bir dizi yazılar yazmıştır. Bu yazılarda Kırimer Sovyet Rusya’nın siyasî güç olarak yükselmesini istemediği açıktır. Bu süreçte İngiliz siyasetçilerinin yaptığı hamleleri takdirle karşılayan Kırimer, Türkiye Cumhuriyeti’nin de İngiltere ile yakın siyaset yürütmesinden yanadır.

Bu yazıların ilki “Siyasî Vaziyet”⁷⁰ adı ile yayınlanmıştır. Kırimer bu makalesinde II. Dünya Savaşı öncesi Sovyet-İngiliz ve Türk-İngiliz ilişkilerini incelemiştir. İngiliz-İtalyan, Japon-Çin gerilimleri ve son olarak da Almanya’nın Avusturya’yı kendi toprakları ile birleştirme girişimi savaş öncesi gerilimi tırmandırmıştır. Savaş korkusu bu devletleri siyasî, idarî, askerî tedbirler almaya ve hazırlıklar yapmaya yöneltmiştir. İngiltere’de Neville Chamberlain yönetiminde güçlü bir hükümet kurulmuştur. Chamberlain’ın, Batı Avrupa’yı harp tehlikesinden uzak tutma çabaları ve Uzak Doğu politikaları Sovyet yönetiminin tepkisini çekmektedir. Almanya, İtalya ve Japonya arasındaki ittifakın her geçen gün belirginleşmesi siyasî alanda yalnız kalmak istemeyen Rusya’yı İngiltere’ye yakınlaşmak zorunda bırakmaktadır. Kırimer’e göre Sovyetler, İngiltere ile yakınlaşarak sadece kendilerini değil kendileriyle dost ve müttefik olan milletleri de İngiltere’nin hedefi olmaktan kurtarmayı düşünmektedirler. Ancak İngiliz siyasî geleneği, İngiliz menfaati doğrudan doğruya saldırıya uğramadıkça harbe girmeyi

⁶⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, “Kafkas Meselesi”, *Emel Mecmuası*, sayı 3 (1 Mart 1934), s. 10-14.

⁷⁰ Cafer Seydahmet Kırimer, “Siyasî Vaziyet”, *Emel Mecmuası*, sayı 8 (Ağustos 1938), s. 1-8.

gerekli görmez. Bu nedenle İngiltere, Sovyetlere savaş açmaz ancak Sovyetlerle savaşacak devletlere de engel olmaz. Kırımer; İngiltere'nin Türkiye ile birlikte hareket etmesi gerektiği görüşündedir. Ona göre, İngiltere, Atatürk Türkiyesi'nin gücünü ve bölgesindeki önemli rolünü kavradığı için Türkiye'ye karşı ciddî ve samimî bir dostluk siyaseti takip etmektedir. Bu dostluk Sovyetlerin Türkiye'ye gösterdiği dostluktan daha güvenilir ve ciddî bir dostluk olacaktır.

Kırımer, “Japon-Sovyet Rusya ve Siyasî Vaziyet” adlı yazısında Japonya ve Sovyet Rusya'nın Mançurya bölgesinde uzun zamandır çatışma içinde olduğunu belirterek başlamıştır. Japonların ilk amacı Rus kuvvetlerini Uzak Doğu'dan çıkarmaktır. Japonya, Rusların herhangi bir anlaşma teklifinde bulunmasını değil savaşa girmelerini beklemektedir. Kırımer'e göre Uzak Doğu'da Japonlara karşı üstünlük sağlayamayan Sovyetlerin en büyük ümidi Japonların müttefiki olan Almanların ve İtalyanların Batılı devletlerle bir anlaşmazlığa düşmeleri veya Japonya'ya karşı Sovyet-İngiliz-Amerikan ittifakının kurulmasıdır.

Kırımer, Ocak 1939'da kaleme aldığı “Siyasî Vaziyet”⁷¹ adlı yazısında siyasî hadiselerin yarattığı gerilimleri değerlendirmektedir. Kırımer'e göre 1938 yılı I. Dünya Savaşı'ndan beri geçen en korkunç yıldır. İngiltere, Fransa, Almanya ve İtalya arasında düzenlenen Münih Konferansı ile Alman-Çek ihtilafına son verilmiş ve Südet Bölgesinin Almanya'ya verilmesi ile dünya büyük bir harp tehlikesinden kurtulmuştur. Çoktandır dönemlerinden beri rekabet içinde bulunan Almanya ve Fransa arasındaki gerilimler de İngiltere'nin aracılığıyla çözülmeye çalışılmaktaydı. 1939 yılının başında dünya harp tehlikesinden uzaklaşmış ve rahatlamış gibi görünmekteydi.

Kırımer'in “Siyasî Vaziyet ve Rusya'nın Geleceği”⁷² adlı makalesinde ise yeni ve tehlikeli bazı gelişmelere dikkat çekmektedir. İtalya'nın Fransız topraklarını ve Fransa'ya yakın müstemlekelerinden bazılarını istemesi gerilimi tırmandırmıştır ve bu kolaylıkla çözülebilecek bir mesele değildir. Dünyanın gözü bu mesele ile ilgili yapılacak olan Roma görüşmelerindedir. İtalya ve Fransa geriliminin yanı sıra İspanya'da da Milliyetçiler ve Cumhuriyetçiler arasındaki iç savaş henüz

⁷¹ Cafer Seydahmet Kırımer, “Siyasî Vaziyet”, *Emel Mecmuası*, sayı: 134 (Kânun-ı sâni 1939), s. 1-6.

⁷² Cafer Seydahmet Kırımer, “Siyasî Vaziyet ve Rusya'nın Geleceği”, *Emel Mecmuası*, sayı: 135 (Şubat 1939), s. 1-8.

sonuçlanmamıştır. Aynı zamanda Japonya’da da kabine değişikliği yaşanmış ve yeni Hükümet Reisi Japon siyasetinin artık daha sert bir çizgi izleyeceğini söylemiştir. Bir yandan da Almanların Ukrayna’yı, Japonların Moğolistan ve Sibirya’yı, İtalyanların ise Gürcistan ve Kırım’ı istedikleri hakkında yayılan rivayetler de devletlerarası ilişkileri gerilime sürüklemektedir.

1.8. Sovyet Birliği Hakkındaki Yazıları

Kırimer, Sovyet Rusya’daki siyasî ve ekonomik gelişmelere ise iki müstakil yazıda kaleme almıştır. Sovyet yönetimi karşı tepkili olan Kırimer bu yazılarında Sovyet siyasetini ve ekonomik gelişmeleri ele almakta ve Sovyetlerin geleceğini pek parlak görmemektedir.

Kırimer Şubat 1931’de kaleme aldığı “Sovyetler Rusyası’nın Son Vaziyeti”⁷³ adlı yazısında Sovyetlerin o dönemdeki ekonomik ve siyasî durumunu değerlendirmiştir. Kırimer’e göre Sovyet Rusya gerçekleri gören değil hayaller peşinde koşan kişiler tarafından yönetildiği için gücünün yetmeyeceği ekonomik atılımlara girişmektedir. I. Dünya Savaşı ile ağır bir darbe alan Rusya kendi imkânlarıyla ekonomisini düzeltmeye çalışmak yerine beş yıllık sanayi planları ile Amerika’yı gölgede bırakma hayallerinin peşine düşmüştür. Ancak bu planlar hayal edildiği gibi sonuçlanmamıştır. Kırimer, Stalin’in hayal ettiği ekonomi politikalarından geri adım atmasının sebebi olarak Kızıl Ordu içerisinde başlayan rahatsızlıkları ileri sürmektedir. Kırimer’in iddiasına göre bu rahatsızlıkların üzerini örtmeye çalışan Stalin halkın dikkatini dış gelişmelere çevirmeye çalışarak, eğer birlik olunmazsa Rusya’nın yabancı devletler tarafından ele geçirilip parçalanacağını öne sürmektedir.

Kırimer’in 1929 ekonomik buhranını anlattığı “İktisadî Buhran ve Bolşevikler”⁷⁴ adlı yazısı da oldukça önemlidir. Bu yazıda Kırimer ekonomik buhran karşısında Bolşevikler ile Avrupalı devletlerin durumunu karşılaştırmaktadır. Bu dönemde tüm Avrupalı devletler kendi bütçe açıklarını kapatmaya çalışıyordu ve bu zamana kadar Avrupa’ya el uzatmayan Amerika bile Almanya ve İngiltere’ye yardım

⁷³ Cafer Seydahmet Kırimer, “Sovyetler Rusyası’nın Son Vaziyeti”, *Emel Mecmuası*, sayı 27 (Şubat 1931), s. 297-301.

⁷⁴ Cafer Seydahmet Kırimer, “İktisadî Buhran ve Bolşevikler”, *Emel Mecmuası*, sayı 44-45 (Teşrin-i sâni 1931), s. 501-503.

eli uzatmıştır. Bir yandan da tarihî düşman olan Fransa ve Almanya birbirlerine yaklaşmışlardır. Bolşevikler ise bu buhranlar sonucu kapitalizmin çökeceğini ve devletlerin iktisadî hayatının komünizm esasına göre kurulması gerektiğini ileri sürmektedir. Bu düşünce ile harekete geçerek tüm dünyayı kapsayan cihan inkılâbını meydana getirmeye çabalamaktadırlar. Aslında bu dönemde Sovyetlerde de sanayi ve kalkınma planları istenildiği gibi yürümektedir. Sovyet ekonomisi de iflasa gitmektedir. Ancak Sovyet yönetimi ve Sovyet basını bu durumu kamuoyundan gizlemektedir. Sovyetler diğer ülkelerden kredi alıp sonra da ürettiği ürünleri bu ülkelere ihraç edip elde ettiği gelire borçlarını ödemeyi planlamıştır. Ancak bu dönemde diğer devletlerin malî alım gücü yoktur. Bu nedenle Sovyetlerin bu planı işlememiştir. Kırimer'e göre ilk başlarda iktisadî olarak ortaya çıkan Sovyet faaliyetleri ileride siyasî hareketlere dönüşecektir. Nitekim Kırimer'in öngörülerini doğru çıkmış ve Sovyet Rusya, II. Dünya Savaşı'na katılmış ve sonraki süreçte dünya siyasetinde söz sahibi olmuştur.

1.9. Diğer Yazıları

“Millî Siyaset”⁷⁵ adlı yazıda Kırimer, millî siyasetin devletlerin hayatındaki önemini anlatmaktadır. Özellikle XIX. yüzyıldan itibaren milletler kendi millî siyasetlerini oluşturarak kendi ulusal mukadderatlarına yön vermeye başlamışlardır. Kırimer'e göre millî siyaset, günlük devlet politikalarının üstünde olmalıdır. Liderler millî siyasetlerini oluşturabilmek ve devam ettirebilmek için toplumun her kesiminin siyasî ve medenî gelişimini sağlamış olmalıdırlar. Osmanlı Devleti millî siyasete önem vermemiştir. Devlet yıkılmaya yüz tuttuğu dönemde millî siyaset ön plana çıkmış olsa da artık geç kalınmıştır. Mustafa Kemal, İstiklâl Harbi sırasında bu millî siyaseti ön plana çıkarmış ve Türk milleti böylece düşmanlarını yenmeyi başarmıştır. Ayrıca Kırimer bu yazıda Rusya'nın Türk milliyetçisine karşı tutumundan da bahsetmektedir. Özellikle Genç Türkler döneminde Rusya Türk milliyetçilerine karşı cephe almış ve ülkesinde Türkçü gazete, mecmua, piyes gibi faaliyetlerin yürütülmesine engel olmuştur. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti de Rusya'nın yakınlık siyasetlerine aldanmamalıdır. Sovyet Rusya'nın yürüttüğü milliyet politikası nedeniyle Türk dostu olması mümkün değildir.

⁷⁵ Cafer Seydahmet Kırimer, “Millî Siyaset”, *Emel Mecmuası*, sayı 10 (1 Teşrin-i evvel 1932), s. 1-8.

1932 yılında Kafkas milletleri Kafkasya Konfederasyonu Misakı'nı imzalamışlardır. Bu andlaşmayla ile Kafkas liderleri Rusya'ya karşı bağımsızlıklarını kazanmak için güçlerini bir araya getirmeye karar vermişlerdir. “Kafkasya Konfederasyonu ve Mahkûm Milletler İttifakı”⁷⁶ adlı yazı bu gelişme üzerine yazılmıştır. Kırimer'e göre bu andlaşma, Kafkas milletlerini hem dışarıya karşıgüçlendirecek hem de birbirlerine yaklaştıracaktır. Bu andlaşmanın uzun ömürlü olabilmesi imzalayan tarafların bağımsızlık meselesini ne kadar istediklerine ve aralarındaki samimiyete bağlıdır. Bu hareketin daha etkili olabilmesi için Rusya'dan ayrılmak isteyen bütün mahkûm milletlerin ittifakı kurulmalıdır.

Kırimer “Kurtuluşumuzun Temeli”⁷⁷ adlı makalesinde II. Dünya Savaşı öncesinde bağımsızlık mücadelesi veren Türk halkının Sovyet Rusya'ya karşı yapılan siyasî anlaşmaları ve Sovyet Rusya'nın düşmanlarını iyi araştırmaları gerektiğini söylemektedir. Sovyet mahkûmu Türklerin kurtuluşu Batılı devletlere havale edilemez onlar ancak yardımcı unsur olabilirler. Türklerin bir kuvvet haline gelmesi için çeşitli ülkelerde yaşayan bütün Türklerin el ele vermesi gerekmektedir. Tarihî hadiselerin söz ile değil güç mücadelesi ile yürütüldüğüne inanan Türkler propagandaya önem vermemişlerdir. Bundan sonra Türklerin sesini duyurmak için propagandaya önem verilmelidir. Türk milletini yıkan asıl unsur ise kendi içindedir. Bunlar; iç düşmanlar, taassup ve cehalettir. Türk milleti artık düşmanını bulmuştur ve kendi yolunu çizecektir. Onları kurtuluşa götürecek olan da bu yolu takip etmektir.

Çalışmamızın ilk bölümünü oluşturan inceleme kısmından sonra Cafer Seydahmet'in *Emel Mecmuası*'nda kaleme aldığı makaleleri tarih sırasına göre Latin harfleriyle vereceğiz.

⁷⁶ Cafer Seydahmet Kırimer, “Kafkasya Konfederasyonu ve Mahkûm Milletler İttifakı”, *Emel Mecmuası*, sayı 12 (Kânun-ı evvel 1932), s. 1-8.

⁷⁷ Cafer Seydahmet Kırimer, “Kurtuluşumuzun Temeli”, *Emel Mecmuası*, sayı: 136 (Mart 1939), s. 1-5, 21-22.

SONUÇ

Her şeyden önce Cafer Seydahmet Kırimer bir dava adamıdır. O hayatını Kırım istiklâl davasına adanmış bir siyaset adamı olduğu için yazılarını değerlendirirken onun bir bilim adamı olmadığını ve meseleleri ele alırken dönemin bazı gerçeklerini görmezden gelebileceğini göz önünde bulundurmalıyız.

Bu bakımdan *Emel Mecmuası* Kırimer'in siyasî fikirlerini kitlelere ulaştırması için önemli bir basamak olmuştur. Kırimer'e göre Türk milletinin en önemli sorunlarından birisi propaganda yapmayı bilmemeleridir. Tarihte her daim kılıcıyla ve gücüyle söz sahibi olan Türkler, çağın bir gerekliliği olan propagandayı kullanmalıdır. Kırimer'in propaganda ile kastettiği gazete, dergi ve kitaplar yoluyla kamuoyunu etkilemek ve Türk illerinin meselelerine dikkat çekmektir. Bu bağlamda *Emel Mecmuası* da böyle bir vazifeyi yerine getirmektedir. Kırimer, burada yayımlanan yazıları ile Türk kitlelerinin harekete geçirmeye çalışırken bir yandan da Avrupalı devletleri etkileyerek kamuoyu oluşturmayı amaçlamıştır. Kırimer'in yazıları dergi içerisinde önemli bir yer edinmiş ve 1930-33 yılları arasındaki hemen hemen her sayının ilk yazısı olarak yer almıştır. 1933-1939 yılları arasında ise yazıları zamanla azalmış ve Kırım davası yerine dönemin siyasî atmosferi ile ilgili yazılara ve biyografilere yer verilmiştir.

Döneminin birçok aydını gibi Kırimer'in fikrî yapısı dayandığı siyasî hadiselerin etkisiyle zaman içinde değişim göstermiştir. Rusya'daki Çarlık yönetiminin uyguladığı baskı döneminde sosyalist akıma daha yakın olan Kırimer, Ekim devriminin ardından Sovyet yönetimi tarafından verilen vaatlerin tutulması üzerine sosyalist akıma karşı cephe alarak daha milliyetçi bir tutum sergilemiştir. Ancak Kırimer'in milliyetçiliği hiçbir zaman başka milletlerin bağımsızlık hakkını yok saymamıştır. Yazılarında Murski, Pilsudski, Mdivani, Ramişvili gibi farklı milletlerden milliyetçi aydınların biyografilerine yer vermesi ve bu şahıslarla yakın arkadaş olması onun milliyetçilikte aşırıya gitmediğini göstermektedir.

Kırimer, Bolşevik yönetimine karşı olan Murski, Pilsudski, Mdivani, Ramişvili gibi Rusya mahkûmu milletlerin aydınları ile irtibat kurarak onlara hem destek olmuş hem de Kırım istiklâl davasının kamuoyuna duyurulması konusunda destek almıştır. Farklı milletlerden olan bu şahıslarla yakın arkadaşlık kurmasına

rağmen yine Bolşeviklere karşı cebhe alan Denikin, Wrangel ve Milyukov gibi isimlerle ortak çatı altında buluşmamıştır. Çünkü her ne kadar Bolşevik karşıtı dahi olsa da Rus aydınları için önemli olan tek mesele Rus milliyetçiliği ve Rusya'nın doğal sınırlarına ulaşması idealidir.

Kırimer'in yazıları bilimsel olmamakla birlikte yapılacak birçok bilimsel çalışmaya malzeme olmak adına önemli bilgiler içermektedir. Bunlardan en önemlisi Kırım istiklâl davası hakkındaki yazılarıdır. Yazılarının büyük bölümünde bu konuya yer veren Kırimer'in bu meselenin seyri hakkında verdiği bilgiler yaptığımız çalışma sonucunda gün ışığına çıkarılmıştır. Kırım dışında Mdivani, Ramışvili, Pilsudski, Murski, Ayaz İshakî gibi hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadığımız şahısların biyografilerine yer vererek onların siyasî duruşları ve karakterleri hakkında yaptığı değerlendirmeler ile bu konularda yapılacak çalışmalar için yol gösterici olmuştur.

Dönemin siyasî vaziyeti hakkındaki yazılarında ise Kırimer'in yaşanan gelişmeleri tüm gerçekliği ile değerlendirdiğini söylemek güçtür. Kırimer bu yazılarında Sovyet yönetiminin sahip olduğu gücü görmezden gelerek onların dünya siyasetinde yer bulamayacağını düşünmektedir. İngilizlerle yapılacak işbirliklerine daha istekli olan Kırimer Sovyet-İngiliz ortaklığını da açıkca istememektedir.

Kırimer için bu dönemin en önemli devletlerinden birisi de Japonya'dır. Yazar bu ülkeyi mahkûm milletlere örnek olacak olumlu bir numune olarak sunmaktadır. Millî-medenî hayatını geliştirmek isteyen Türk illeri Japonya'nın gerçekleştirdiği iktisadî ve teknolojik atılımları iyi değerlendirmelidir. Aynı zamanda Japonların millî kültürlerine bağlılıkları da göz ardı edilmemelidir. Kırimer'in bir tespitine göre Japonların yürüttüğü "Asya Asyalılarıdır" siyaseti XX. Yüzyılın en önemli hadiselerine sebep olacak ve bu hadiselerden sadece Uzak Doğu değil tüm dünya etkilenecektir.

Kırimer, Türkiye hakkındaki yazılarında ise Türkiye Türklerinin bağımsızlıklarını kazanmaları üzerinde durarak Atatürk'ün yaptığı siyasî hamleleri takdirle karşılamaktadır. Kırimer de Kırım Türklerinin bağımsızlığı için mücadele vermiş ve Atatürk'ün Türkiye'de gerçekleştirdiği hareketin benzerini 1917 yılında Kırım'da hayata geçirmeye çalışmıştır. Ancak bu konuda muvaffak olamamışlardır. Dava arkadaşı Numan Çelebi Cihan'ı da bu hadise sırasında kaybeden Kırimer için

dünyanın neresinde olursa olsun bir Türk ilinin bağımsızlığına kavuşması onun için mutluluk kaynağıdır. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu Kırimer'in yarım kalan hedefleri için umut olmuştur. Aynı şekilde Hatay'ın bağımsızlığına kavuşması da Kırimer için benzer etkileri yaratmıştır. Kırimer, Hatay'a verilen desteğin Kırım ve diğer Türk illeri içinde verilmesi gerektiğini düşünmektedir. Ancak dönemin siyasî durumuna bakıldığında Hatay ve Kırım'ın vaziyetinin aynı olmadığı görülmektedir. Kırimer burada meseleye duygusal yaklaşarak siyasî atmosferin gerçeklerini görmezden gelmiştir.

Sonuç olarak Kırım Tatar-Türklerinin önemli siyasî liderlerinden biri olan Cafer Seydahmet Kırimer'in *Emel Mecmuası*'ndaki yazıları bize dönemin siyasî olayları ve şahısları hakkında birinci elden kaynaklar sunmuştur. Bu yazıların gün ışığına çıkarılmasıyla Kırım istiklâl davası, Rusya mahkûmu milletler, 1930-39 yıllarının siyasî hadiseleri, Uzak Doğu ve Gaspıralı, Akçura, İshakî, Pilsudski, Murski, Mdivani, Ramişvili gibi şahıslarla ilgili yapılacak çalışmalara önemli katkılar sağlanacağını düşünmekteyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- “Emel Mecmuasına”, *Emel Mecmuası*, sayı 5 (Mart 1930), s. 33-34.
- “Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 12 (15 Haziran 1930), s. 117-119.
- “1917 İnkılâbı’ndan Sonra Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 17 (Temmuz 1930), s. 129-138.
- “Kurultay ve Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 16 (Ağustos 1930), s. 165-167.
- “İsmail Bey Gasprinski”, *Emel Mecmuası*, sayı 18(Eylül 1930), s. 189-194.
- “İlk Söz ”, *Emel Mecmuası*, sayı 19 (1 Teşrîn-i evvel 1930), s. 201-203.
- “On Yıllık Facia”, *Emel Mecmuası*, sayı 22(10 Teşrîn-i sâni 1930), s. 237-242.
- “Alman İşgali ve Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 24(10 Kânun-ı evvel 1930), s. 261-264.
- “Solomon Kırım Hükümeti ve Wrangel Devrinde Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 26(15 Kânun-ı sâni 1931), s. 285-287.
- “Büyük Bir Ziya”, *Emel Mecmuası*, sayı 26 (15 Kânun-ı sâni 1931), s. 290-291.
- “Sovyetler Rusyası’nın Son Vaziyeti”, *Emel Mecmuası*, sayı 27, (Şubat 1931), s.297-301.
- “Bolşevikler Devrinde Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 28(Mart 1931), s. 309-312.
- “Kırım İstiklâl Davasının Sebepleri ve Esasları”, *Emel Mecmuası*, sayı 30 (Mart 1931), s. 333-336.
- “Kırım’da Açlık”, *Emel Mecmuası*, sayı 33 (Mayıs 1931), s. 369-371.
- “Türk Dili İçin”, *Emel Mecmuası*, sayı 34 (Mayıs 1931), s. 381-385.
- “Bolşevik Tehlikesi”, *Emel Mecmuası*, sayı 40-41 (Eylül 1931),s. 453-455.
- “İktisadi Buhran ve Bolşevikler”, *Emel Mecmuası*, sayı 44-45 (Teşrîn-i sâni 1931), s.501-503.
- “Milli Fırka”, *Emel Mecmuası*, sayı 46-47 (Kânun-ı sâni 1931), s. 525-530.
- “Bir Tavzih”, *Emel Mecmuası*, sayı 46- 47 (Kânun-ı sâni 1931), s. 535-536.
- "Kara Günlerimizde Millî Borçlarımız", *Emel Mecmuası*, sayı 1 (Kânun-ı sâni 1932), s. 2-5.
- "Niyazi'nin Mübarek Ruhuna", *Emel Mecmuası*, sayı 2 (Şubat 1932), s. 1-4.
- "Aksa-yı Şark ve Bolşevikler", *Emel Mecmuası*, sayı 4 (Nisan 1932), s. 1-6.
- "Bolşevizm Çıkmazda", *Emel Mecmuası*, sayı 4 (Nisan 1932), s. 7-9.
- "Millî Siyaset", *Emel Mecmuası*, sayı 10 (Teşrîn-i evvel 1932), s. 1-8.
- "Dil İnkılâbı", *Emel Mecmuası*, sayı 11 (Teşrîn-i sâni 1932), s. 1-8.

- "Kafkasya Konfederasyonu ve Mahkûm Milletler İttifakı", *Emel Mecmuası*, sayı 12 (Kânun-ı sâni 1931), s. 4-5.
- "Rus Emperyalistleri Telaşta", *Emel Mecmuası*, sayı 2 (Şubat 1933), s. 1-8.
- "Kırım'ın 150 Yıllık Esirliği ve Tercüman'ın 50 Yıllığı", *Emel Mecmuası*, sayı 5 (Mayıs 1933), s. 1-11.
- "Çin Türkistanı Tehlikede", *Emel Mecmuası*, sayı 7 (Temmuz 1933), s. 1-5.
- "Açlık", *Emel Mecmuası*, sayı 9 (Eylül 1933), s. 1-15.
- "Türkiye Cumhuriyeti'nin 10 Yıllığı Münasebetiyle", *Emel Mecmuası*, sayı 11 (Teşrin-i sâni 1933), s. 1-8.
- "Çin Türkistanı, Afganistan ve Bolşevikler", *Emel Mecmuası*, sayı 1 (Kânun-ı sâni 1934), s. 1-6.
- "Kafkas Meselesi", *Emel Mecmuası*, sayı 3 (Mart 1934), s. 1-14.
- "Ayaz İshakî", *Emel Mecmuası*, sayı 4 (Nisan 1934), s. 1-5.
- "Japonya ve Londra Konferansı", *Emel Mecmuası*, sayı 12 (Kânun-ı sâni 1934), s. 1-6.
- "Japon Yükselişi", *Emel Mecmuası*, sayı 1 (Kânun-ı sâni 1935), s. 1-8.
- "Japonya-Asya", *Emel Mecmuası*, sayı 2 (Şubat 1935), s. 1-7.
- "Yusuf Akçura'nın Mübarek Ruhuna", *Emel Mecmuası*, sayı 5 (Mayıs 1935), s. 1-7.
- "Mareşal Pilsudski", sayı 6 (Haziran 1935), s. 1-10.
- "Yolumuz", *Emel Mecmuası*, sayı 8 (Ağustos 1935),s. 1-7.
- "Müessif Bir Ziya", *Emel Mecmuası*, sayı 9 (Eylül 1935),s. 6-7.
- "Kazan Edebiyatı ve Ayaz İshakî", *Emel Mecmuası*, sayı 4 (Nisan 1937), s. 1-5, 37-42.
- "Kurultay", *Emel Mecmuası*, sayı 11 (Teşrin-i sâni 1937), s. 4-11.
- "Gürcü İstiklâlcilerinden Simon Mdivani'nin Ruhuna", *Emel Mecmuası*, sayı 3 (Mart 1938), s. 6-7.
- "Siyasî Vaziyet", *Emel Mecmuası*, sayı 8 (Ağustos 1938), s. 1-8,
- "Japonya-Sovyet Rusya ve Siyasî Vaziyet", *Emel Mecmuası*, sayı 9 (Eylül 1938), s. 1-8.
- "Müstakil Hayat ve Siyasî Vaziyet", *Emel Mecmuası*, sayı 10 (Teşrin-i evvel 1938), s. 1-16.
- "Atatürk'ün Mübarek Ruhuna Matemimiz", *Emel Mecmuası*, sayı 12 (Kânun-ı sâni 1938), s. 1-7.
- "Siyasî Vaziyet", *Emel Mecmuası*, sayı 1 (Kânun-ı sâni 1939), s. 1-6.
- "Siyasî Vaziyet", *Emel Mecmuası*, sayı 2 (Şubat 1939), s. 1-8.
- "Kurtuluşumuzun Temeli", *Emel Mecmuası*, sayı 3 (Mart 1939), s. 5-7.

Diğer Kaynaklar

- “Cafer Kırimer’i Anma Töreni”, *Emel*, sayı 1 (Kasım 1960), s. 13-17.
- Çağatay, Saadet “Cafer Seydahmed Bey Merhumun Arkasından”, *Emel*, sayı 4 (Mayıs 1961), s. 6.-8.
- İnalcık, Halil, “Cafer Ağabey’i Anarken”, *Emel* sayı 4 (Mayıs 1961), s.19-21.
- Kırimer, Cafer Seydahmet, *Rus İnkılâbı*, İstanbul: Cumhuriyet Matbaası, 1930.
- Kırimer, Cafer Seydahmet, *Kırım*, Varşova: 1930.
- Kırimer, Cafer Seydahmet, *Gaspıralı İsmail Bey (Dilde, Fikirde, İşte Birlik)*, İstanbul: Matbaacılık ve Neşriyat Türk Anonim Şirketi, 1934.
- Kırimer, Cafer Seydahmet, *Mefkûre ve Mefkûre’nin Ferd ve Cemiyet Hayatındaki Tesiri*, İstanbul: Türkistan Türk Gençler Birliği Yayını, 1936.
- Kırimer, Cafer Seydahmet, *Rus Tarihinin İnkılâba, Bolşevizme, Cihan İnkılâbına Sürüklenmesi*, İstanbul: Pulhan Matbaası, 1948.
- Kırimer, Cafer Seydahmet, *Unutulmaz Gözyaşları*, İstanbul: Nur Yayınları, 1975
- Kırimer, Cafer Seydahmet *Nurlu Kabirler*, İstanbul: Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, 1992.
- Kırimer, Cafer Seydahmet, *Bazı Hatıralar*, İstanbul: Emel Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı, 1993.
- Kırimer, Cafer Seydahmet, *Rus Yayılmacılığının Tarihi Kökenleri*, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1997.
- Kırımlı, Hakan, *Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler (1905-1916)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1996.
- Kırimsar, “Cafer Seydahmed Kırimer”, *Emel*, sayı 65 (İstanbul 1971), s. 34-40.
- Otar, İbrahim, “Cafer Seydahmet Kırimer (1889-1960)”, *Emel*, sayı 1 (Kasım-Aralık 1960), s. 18-27.
- Otar, İsmail, Özcan, Ömer, *Cafer Seydahmet Kırimer’in Günlüğü*, Ankara: Polatlı Kırım Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, 2003.
- Ömer Özcan, *Kırım Türklerinin Siyasi Önderi Cafer Seydahmet Kırimer Hayatı ve Eserleri*, Ankara: Türk Ocakları Ankara Şubesi Yayınları, 2008.
- Ülküsal, Müstecip, “Cafer Seydahmet Kırimer”, *Emel* sayı 4 (Mayıs 1961), s. 3-5.
- Ülküsal, Müstecip, “Cafer Seydahmet Kırimer ve Kırım Davası”, *Emel*, sayı 75 (Mart-Nisan 1973), s.1-11.

II. METİN

C. S. KIRIMER'İN EMEL MECMUASI'NDAKİ YAZILARININ TRANSKRİPSİYONU

2.1. Emel Mecmuası'na⁷⁸

On senedir Kırım öksüzlüğüyle yanan bağrıma *Emel* serin ve tatlı bir sevinç serpdi. On senedir Kırım'dan gelen acı ve kara haberler karşısında müdhiş azab ve intikamla çırpınan ruhumu *Emel* sadık bir dost eliyle okşadı. On senedir Kırım gençliğinin millî davamız yolunda ölüm önünde titremeden Sibiry'a da Solifke'da Çekalarda canla başla yazdıkları tarihimizin en yüksek ve en mukaddes destanı beni ne kadar iman ve aynı zamanda ne kadar elemle sarsıyordu *Emel*. Bu büyük emel kurbanların ilahi ruhlarından bana ne candan teselli ve ne kadar kuvvetli ümid getirdi.

Emel'e emel kadar sonsuz ömür dilerken emelimizin emeli olması için bazı düşündüklerimizi de yazmaktan kendimi alamadım.

Türk-Tatar tarihinin en büyük noksanı fikir hayatına, harsa layık olduğu ehemmiyet vermemiştir. Tarihimizin askerî kuvvet ve kudreti yanında harsımız ve medeniyetimiz nisbet kabul etmeyecek derecede sönüktür.

Tarihin en büyük imparatorluklarını kurmuş bütün Asya'yı, Afrika'nın şimalini, Avrupa'nın büyük kısmını birçok defalar kendi meydanı yaparak oralarda at oynatmış ve birçok büyük tahtlara asırlarca istediklerini oturtmuş olduğumuz halde ilimdeki rolümüzün ne vasatı ne de kudreti cihan hayat-ı fikriyesiyle boy ölçüşmek değil, kendimizi bile bilmeye kâfi gelmemişti. Cengiz, Çin âlimlerine mühendislerine sarılmış, Timur ve halefleri Arab medeniyetinden kuvvet almışlardı. Bir zamanlar Acem edebiyatının, Arab felsefesinin tesir ve kuvveti yalnız Osmanlı Türkleriyle, Kırım Hanlığı'nı değil bütün Türk-Tatar dünyasını sarmış ve ona istikamet verecek kadar hâkim olmuşdu.

Tarihimizde yalnız şan ve şeref değil noksanlarımızı da aramaklığımız borcumuzdur. Müsteid olduğumuz kudretleri işlememiz ne kadar lazımsa noksanlarımızı arayarak asıl o cihetleri kuvvetlendirmeğe çalışmaklığımız daha ziyade elzemdir. Milletın siyasî ve medenî yükselmelerinde ve tabiî şerâit kadar belki onlardan da ziyade ruhî ve ictimai sebeplerin tesirleri vardır. Birbirinden iklim ve zenginlik itibariyle farklı olmayan iki komşu memleketde yan yana yaşayan ve hatta

⁷⁸Cafer Seydahmet Kırimer, "Emel Mecmuasına", *Emel Mecmuası*, sayı 5 (Mart 1930), s. 33-34.

aynı memleketde aynı şehirde kapı komşu yaşayan farklı ruhî ve ictimâî şerâite tâbi ailelerden birisinin terakki ve medeniyet yolunda asırlarca diğerini geçmesi bunun neticesidir. Tarihimizde ilme pek büyük hizmetleri dokunmuş müstesna şahsiyetlerimizin birleştiğini hatta Arab ve Acem lisanlarında şaheserler yaratdıklarını hepimiz biliriz. Biz bunları bizim bu sahalarda da kuvvet ve kudret sahibi olabileceğimizin burhanları olarak görebiliriz. Bunlar halkımızın ruhuna ve ictimâî hayatına temel olacak ve harsımızı her gün tekâmüle götürececek birer ilmî ve felsefî mekteb yaratmışlardır.

Türk-Tatarların askerlikteki cevvaliyeti ve manevra kudreti ve takib fikri ilminde harsında yaşayamamıştır. Buna binaen kanlarında en ziyade hayatîyet taşıdıkları halde Türk-Tatarlar asırlarca esir ve hareketsiz kaldılar. Atlarının bile başları kalkık olarak yürüyen Türk-Tatarlar kuvvetin ve siyasetin ilme dayandığı asırlarda kadere boyun büküb baş eğdiler.

Milliyet kaygısıyla yanan merhum İsmail Bey Gasprinski *Tercüman*'ı Kırım istiklalini gaib etdikden tam bir asır sonra yani 1883 senesi çıkardı.

Böyle bir asırlık hatta kaç asırlık tahrirler başka Türk kabilelerinin Rönesans, Londra millî uyanmalarında görülür. Alelumum tarihimiz ve millî uyanmalarımızda bu tahrirler ciddî tedkik edilirse hulasaten dokunmak ve nazar-ı dikkati celb etmek istediğimiz fikrî ve harsî noksanlarımız bütün çıplaklığıyla görülür.

Tarihî çalışmalarıyla yalnız Kırım değil bütün Türk-Tatar dünyasını hatta İslam âlemine hayırlı tesirler etmiş olan İsmail Bey milletimizi bulunduğu elim vaziyetden kurtarmak için Avrupa usulünde yeni mekteb bayrağını açmıştır. Bu cereyan tarihî vazifesini gördü. Artık Türk-Tatar dünyası ilmi benimsemek, onu cemiyetimizi temeli yapmak yolunda faaliyete girmektedir.

Türk harsı bütün kabilelerimizde ilim gözüyle işleniyor. Halk edebiyatımızın atalar sözleri, efsaneler, masallar, bilmeceler, cıyınlara, mâniler, türküler, millî oyunlar, danslar her tarafda toplanıyor. Lisan ve edebiyatımız her gün bir parça daha halka yaklaşıyor. Fikir hayatımız bunun kuvvetini toplayarak kendi maddî ve manevî benliğimizi bulmağa onu yükseltmeğe çırpınıyor. Bu büyük yolda tarihimize bakışımız da denişdi. Onu da kabilecilik nokta-i nazarından değil büyük milletimizin büyüklüğüne layık gözle tedkike ve onu ilimle tahlile koyulduk.

İşte bu devirde *Emel* de bu büyük vazifeye yardımcı olarak Türk-Tatar fikir dünyasında doğdu. Mübarek ecdadamızında kaniyla yoğrulmuş Dobruca'nın millet topraklarında yalnız Türk-Tatar kolunun değil onların dimağlarında arayacağı, işleyeceği hazineler çoktur. Oradan da tarihimizin harsımızın ilim gözüyle işlenmesi elzemdir. Dobruca coğrafi vaziyetle bilhassa Kırım'a bağlıdır. Oradaki halkımızın ictimaî hayatı da Kırım'ın aynıdır.

Hatta emelleri de birdir. Onunçün Dobruca'daki gençlerimizin ilmî faaliyetlerini Kırım'ın bu kara günlerinde ümidli bir yardım diye görüyoruz ve *Emel*'in büyük emelimizde muvaffakiyetini candan dilediğimiz için onun tarihimizin ve harsımızın şerefi kadar nakisalarına da ehemmiyet vererek bundan böyle doğmakta olan yeni Türk-Tatar dünyasının kuvvetli istidadları kadar zayıf cihetlerini de tenkid ve tahlil etmesini tavsiye etdik.

Böyle fikir hayatına malik olmuş olan birçok milletlerin sayıları pek çok azaltılmış servetleri ellerinden alınmış hatta kendi lisanlarıyla konuşmaları bile men edilmiş olduğu halde yine bu milletler yok edilememişler ilim ve harslarından aldıkları ilham ve kuvvetle tarihlerinin kara talihlerini çevirmişlerdir. Tarihin tanımadığı kızıkların vahşetine uğrayan bahtsız Kırım'ın mukaddes emeli uğrunda can veren Kırım gençliği dedelerimizin kabirlerini taptatmaktan kurtaracak en büyük kuvvetin bilgi olduğuna kanaatle işe sarılmış, ondan aldıkları ilhamla büyük davalarını kazanmağa canla başla atılmışlardı. Kırım gençliğinin tarihî alemdarı ve milletimizin bu asırda yetiştirdiği en büyük kurban olan merhum Çelebi Cihan meşhur "And Etkemen" şiirini bu büyük imanın tercümanı olan şu beyitle bitirmişdi:

And etkemen söz bergemen millet için ölmege

Bilüb körüb milletimin közyaşını silmege

Bilmiy, körmüy bin yaşasam kurultayga han bolsam

Yine bir gün mezarlıklar gelir beni gömmege.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.2. Kırım İstiklâl Davası⁷⁹

Kırım istiklâl davası 1774’de akdedilmiş olan Kaynarca Muahedesinin Ruslar tarafından ihlâlî ile başlar. Bu muahedenin üçüncü maddesiyle Kırım istiklâlî Rusya ve Türkiye tarafından teyidle, sarâhatle tesbit ve kabul edilmiş ve buna hürmet edileceğine dair kudsî taahhütlerde bulunulmuşdu.

Reuily nâm Fransız muharririnin Napolyon’a ithaf ettiği *Kırım’a Seyahat* namındaki kıymetli eserinde⁸⁰: “Bu muahedeyi yapanlar Kırım Tatarlarının hukûk-ı siyasîlerini ya bilmeyerek veyahud ihmal ederek Kırım istiklâlîni ilân etmişlerdir. Çünkü hiçbir zaman istiklâlîni gaib etmemiş olan bir milleti müstakil ilân etmek, onu esarete düşürmek için atılan ilk adımdır.” diyor.

Tarihin tanıdığı bütün imparatorluklar gibi Rusya da satvetini birçok milletlerin esareti üzerine kurmuşdu. Rusya’nın garbe ve bilhassa şarka doğru attığı her ileri adımında bir milletin istiklâlî yıkılmış, bir hars ocağı söndürülmüştür.

Rusya’nın bu genişlemesi dahilî kuvvetlerinin yani medenî ve harsî seviyesinin ictimaî kabiliyet ve kudretinin inkişafından ziyade kaba maddî kuvvetiyle esaretine düşürdüğü milletleri de emellerini yaşatmakta cebr ve zulümle kullanmasıyla temin edilmiştir.

Müdhiş İvan’dan başlayarak bu şekilde kuvvetlenen Rusya, Büyük Petro’nun ıslahat temelleriyle devlet kudretini bir kat daha temerküz ve takviye etmişti.

Bu kuvvete dayanan İkinci Katerina’nın esas siyaseti Kaynarca muahedesini ihlâl eden adımları atmakta çok vakit geçirmede. Hatta 1775’ten başlayarak Kırım’ın Rusya’ya kat’î olarak ilhak edildiği 8 Nisan 1783 tarihine kadar geçen müddet zarfında Kırım başdan başa kana boyandı.⁸¹ Bu tarihte ise yani 1783-1784’de Kırım’da Potemkin tarafından 30 bini müteceviz mücahid öldürülmüş ve birçok köyler yakılmışdı. Bundan dolayı *Larousse* lügatının bile “Kırım” kelimesinde:

⁷⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, “Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 12 (15 Haziran 1930), s. 117-119.

⁸⁰ Kaynarca Muahedesinin üçüncü maddesinde “Kırım, Bucak, Kazan vb. Tatarlarının devletin tarafından serbest ve müstakil vucuhla ecnebi bir devlete tâbi olmamak itiraf ve kabul olunalar. Bu bu hükümdarların tevaifi Tatar bilcümüle rey ve ittifaklarıyla âli Cengiz soyundan neseb olunalar” ve “Ömrü devletlerine Devlet-i Aliyyemiz ile Rusya Devleti’nin müdahale etmeyüb hükümet hariciye devletlerine dair bir müstakil devlet gibi ve cenabı gayrı kimseye tâbi olmamak üzere vb.” cümleleriyle Kırım’ın tam istiklâlî kabul ve ilân edilmişdi. *Cevdet Paşa Tarihi*, Cild 1, s. 56 ve Dömartin: *Muahedeler Mecmuası*, Cild 2, s. 237.

⁸¹ Reuily, *Kırım’a Seyahat* s. 101 Paris 1805.

“Beşeriyet bu zavallı halkı esir etmek için yaptığı zulümden dolayı ilelebed haklı olarak Potemkin’i itham edecektir” deniliyor.

Bütün tarihinde ancak istiklâl ve din aşkıyla yaşamış ve bu uğurdaki fedakârlıklarıyla Türk tarihinin en parlak sahifelerini canlandırmış olan Kırım, Rusların her müdahale ve entrikasını canıyla kanıyla karşılamıştır.

Bu devirde Kırım’da Ruslarla boğaz boğaza cenkleşenlerin, yakılan köylerin ve mücahidleri yıldırım maksadıyla öldürülen çoluk çocuk miktarı önünde candan sarsılmamak kabil değildir.

İşte Kırım istiklâl davası bu mukaddes hak uğrunda ölen şehitlerin mübarek ruhlarının Kırım ufuklarında yükselmesi tarihiyle başlar.

8 Nisan 1783’te Kırım’ın Rusya’ya ilhakı üzerine İkinci Katerina tarafından neşrolunan beynamede: “Biz gerek kendi nâmımıza ve gerekse halkımız nâmına Kırımlıların canlarına, mallarına, mülklerine, dinlerine hürmet edeceğimizi ve bunun hiçbir vucuhda ref ve ilga edilmeyeceğini resmî ve kudsî olarak teyid ederiz” denilmişti.

Halbuki Katerina ve onun sevgilisi Potemkin daha bu beyannamenin mürekkebi kurumamışken Kırım topraklarını sevgililerine dağıtmağa, camileri kiliseye çevirmeğe başlamışlardı. Çarlar idaresinde Kırım vakıflarının bile yağma edilerek dört yüz bin desatine takriben bir hektardan seksen yedi bin desatin ettirilmiş olduğu resmî vesikalarda müsbettir. Bütün bir köy halkının topraklarından mahrum ettirilerek günün birinde jandarma kuvvetiyle köylerinden sürülüb çıkarılmış oldukları resmî, adlî vesikalarla sabittir.

Silahsız ve müdafaasız kaldırılmış olan Kırım Türkleri uğradıkları bin bir tecavüz önünde zalim ve kahhar düşmana boyun eğmekdense devir devir kabile kabile cennet kadar güzel vatanlarından göçüp gitmişlerdi. Bu facia asırlardan beri Kırım’da yaşamış ve Kırım’ın her karış toprağını işleyerek umraniyetin temellerini hazırlamış olan Kırımlıların artık vatanlarında yaşamağa imkân bulamadıklarını ispat eden en canlı vesikalardır.

Kırım hicretleri her şeyden ziyade Kırımlıların Rus esaretine karşı isyan eden millî vicdanlarının protestosudur.

Kırım Türklerindeki millî vicdan tarihin şerefli hatıraları Halk edebiyatının zenginliği hars ve anane kuvvetinin sağlamlığı hiçbir zaman kendi hususiyetini gaip etmemişdi. Rusya'ya asker olmak, Rus mektebine girmek, Rusların evkafın idaresine ve İdare-i Şer'iyeye müdahaleleri gibi meselelere karşı Kırimlılar uzun zamanlar menfi ve muallif vaziyet almışlardı.

1917'de millî siyaseti ellerine almış olan Kırım gençlerinin Rus istibdadına karşı besledikleri kin ve intikamın temeli halkın millî vicdanından yükselmiş olan bu millî duygunun eseri bunun ifadesiydi. Buna binaen yalnız gençlik değil bütün Kırım Türkleri inkılâbın birinci gününden itibaren hakkımıza doğru atılan her adımda en büyük bir vahdet ve en şayan-ı hayret fedakârlıkla atılmışlardı.

Buna binaen halkımızdan, halkımızın tarihî vicdanından gelen Kırım Türklerinin kuvvetli milli cereyanı hiçbir hile, hiçbir zulüm, hiçbir vahşet kıramadı ve yolundan ayıramadı. Kırım'da yapılan ve yapılmakta olan imha siyaseti hakkında *Emel*'de okuyacağınız makalelerde vaziyet aynen ve hayattan alınarak tasvir edilmektedir.

Bütün bu facialar Kırım Türklerinin hürriyet ve istiklâle layık bir millet olduklarını anlamış olmalarına binaen irtikab ediliyor.

İktisadî ve harsî hayatı ve aneleriyle komünizm zihniyeti ve esasatını kabul ve hazmedemeyecek bir halet-i ruhiyede bulunan Kırım Türklerinin cebr ve zulümle millî tekâmül devirlerini durdurmanın kabil olamayacağını Bolşeviklerde biliyorlar. Onlar Kırım'da kuvvetli bir sanayinin temayüz etmediğini ve toprağında Kırım'da hiçbir zaman büyük Rusya'da asırlardan beri tatbik edilen mülkiyet-i müştereke (mir) usulüyle işlenmediğini herkesden iyi bilirler.

Binaenaleyh Kırım'da komünizmi tatbik için ne kuvvetli bir amele ne de kolektif bir köylü kitlesi olmadığını onlar herkesden iyi anlar.

Buna rağmen onlar Kırım'da muhali yaşatmakta ısrar ve inad gösteriyorlar. Çünkü elde etmek istedikleri netice her şeyden evvel gayet tabîî olarak hatta gayriihtiyarî olarak bu teşebbüslere muhalefet edecek olan Kırım Türklerinin imhası ve binetice Kırım istiklâl davasının öldürülmesidir. Çarlık Rusyası'nın kuvvetli sarsılması neticesinde milletler hapishanesi kısmen çökmüş ve birçok milletler istiklâline kavuşmuştur.

Acaba bugün Bolşevik cehenneminde yalnız vücutları, servetleri değil mukaddesatları yakılıb mahvedilmek istenilen milletlerin istiklâl davaları bu suretle bitirilmiş olacak mıdır?

Kırım istiklâl davası bütün Rusya'dan ayrılmak isteyen milletler cihadının küçük bir cebhesidir. Harb yeniden ve kuvvetli bir surette bu zayıf noktadan başlamıştır. Fakat her halde ne burada bitecek ne de Bolşeviklerin düşündükleri tarzda nihayet bulacaktır.

Kırımlı Cafer Seydahmed

2.3. 1917 İnkılâbı'ndan Sonra Kırım İstiklâl Davası⁸²

Tarihin tanıdığı mutlakiyet idarelerinin en korkuncu olan ve üç asrı mütecaviz bir zaman hiçbir kayıdla mukayyed olmaksızın Rusya mukadderatını elinde tutmuş olan Romanof ailesinin son hükümdarıyla Çarlık Rusyası da 1917'de devrilmişti.

Büyük Fransız İnkılâbı ve bunun yükselttiği Hukûk-i Beşer Beyannamesi ve milletler hakkı 1789'dan beri Avrupa haritasını birçok defalar deniştirdi. Milletlerin kurtuluş hareketlerinin ilelebed Rusya hudutlarında durub kalması elbette kabil değildir.

Dünyanın toprak kısmının 1/6'ını kaplamış olan Rusya'da ırkları, dinleri, lisanları farklı yüzü mütecaviz halk yaşamakta idi. 1897'deki resmi tahrir nüfusa nazaran Rusya nüfusu 128 milyonu mütecavizdi. Bunun % 43,2'si yani 55,7 milyonu Rusdu.

1913'de resmî Rus istatistik bürosuna nazaran Rusya'da umumî nüfus yüz yetmiş milyon ve bunun seksen milyonu Rus'dur. Bu yekûnları doğru olarak aynen kabul etsek bile yine bu takdirde her halde Rusya'da yaşayan mahkûm milletlerin Ruslara faik büyük bir ekseriyet teşkil ettiklerinden şübhe edimez.

Rus İnkılâbının ve Rusya mukadderatının âfisini düşünen inkılâbcıları haliyle mükellef oldukları büyük meselelerden (sulh, toprak, amele gibi) birisi ve belki de birincisi şübhesiz mahkûm milletler meselesi idi. Hakkın, adaletin zaferi demek olan inkılâb asırlarca en iyi evladlarını kurban vererek mutlakiyete karşı birçok defalar isyan ederek uğradıkları haksızlığa nihayet vermek isteyen mahkûm milletleri ve millî, siyasî haklarını tanımamakta yine devam edecek miydi ve bu kabil miydi?

26 Nisan 1917'de muvakkat hükümet din milliyet sınıf farklarından mütevellid haksızlıkları lağvetmişti. Bundan sonra kanun önünde devlet idaresinde Rus ve Rus olmayanlar arasında fark kalmamıştı, vatandaşların hepsi aynı hukukî vaziyete sahip olmuşlardı.

Çarlık Rusyası'nın, Ruslaşdırma siyasetine nihayet vermek demek olan bu vaziyet inkılâbın tabîî bir neticesi idi.

⁸² Cafer Seydahmet Kırimer, "1917 İnkılâbından Sonra Kırım İstiklâl Davası", *Emel Mecmuası*, sayı 13 (Temmuz 1930), s. 129-138.

Mahkûm milletlerden her birisi kandan ateşden geçirilerek veya en adî bir surette siyaseten aldatılarak esarete düşürülmüşlerdi. Bunların vatandaş olarak siyasî ve medenî müsavi haklara malikiyetlerinin ilanıyla bütün milli dertleri ve emelleri hal ve fasl edilmiş olmazdı.

1917 Mayısında Moskova'da toplanmış olan Müslümanlar Kongresi Rusya'nın federasyon esasında kurulmasını kabul etmişti. Haziranda ise Rus İnkılâbının salahiyetdar bir müessesesi olan Birinci Sovyetler Kongresi her milletin mukadderatına sahip olması hakkını ilan etti.

Mahkûm milletler haklarını merkezden beklemekdense kendileri de millî teşkilatlar meydana getirerek vatanları üzerindeki haklarını temin yolunda çalışmaya başlamışlardı. Hükümet idarelerinin Rus memurlarının elinde kalması, Rus merkezinin bu zengin ülkeleri istismarda devamı bu milletlerin verdikleri vergilerin Ruslar tarafından istedikleri şekilde sarf olunması elbetde hakka adalete muvafık değildi.

İstiklâl yolunda kat'î yürüyen Lehistan ve Finlandiya'dan maada diğer milletler bu devrede vatanlarının dahilîdaresine kendilerini hâkim kılacak olan mülkî muhtariyet teşkilatını kurmağa doğru fiilen kat'î adımlar atdılar ve Teşrîn-i evvel ibtidalarında Kiyef'de toplanmış olan Bütün Mahkûm Milletler Kongresi'nde Rusya'nın federasyon esasında kurulmasını ilân ve bunun temini için her milletin kendi vatanının dâhili idaresini ele almak hakkını teyid ve tasrih etti.

Petersburg'da Rus İnkılâbı'nın ilânından henüz bir hafta geçmemişdi ki Kırım gençlerinin gizli siyasî teşkilatları 5 Martta Akmesid'de Kırım'ın her tarafından her köyünden bini mütecaviz murahhası toplanmışdı.

Kırım istiklâlini gaib ettiği günden beri Kırım Türkleri bu suretle ilk defa kendi millî hayatlarına dair karar vermeğe başlamış oluyorlardı. Bu kongrede müttefikan büyük şehidimiz Çelebi Cihan merhum müftülüğe intihab etmiş ve hiçbir hakka istinad etmeksizin vakıflarını idare eden Rus müessesesini ele almağa karar rabtıyla bunun riyasetine de beni getirmişdi. Kongre inkılab devrinde milletimizin hakkının azami bir surette teminine çalışmak içinde elliye karib Kırım gençlerinden müteşekkil Kırım Müslümanlar Merkezî İcra Komitesini iş başına getirmişdi.

Bu teşkilatın bütün milletimizin kadın erkek müsavi gizli intihabla rey varakaları vererek sayılacakları mebuslardan toplanmış olan Kurultay'ın ictimama kadar Kırım'da yaptığı icraat ve siyasî faaliyeti burada telhise imkân yoktur. Ancak şu kadarını kaydedelim ki bu teşkilat Kiyef Kongresinde "Kırım Kırımlıdır!" düsturunu kabul ettirmiş milletimizin haklarını azami bir surette kurtarabilmesi için en çetin mücadelelere girişmiş ve Kırım'da asayişin teminine yegâne amil olmuştur.

İnkılâbın korkunç dalgalarının yükselmesine rağmen bu siyasî, askerî ve idarî faaliyet yanında Kırım'da maarif işleri tanzim edilmiş, birkaç yüksek mekteb (İsmail Bey Gaspırinski namına Darümuallimîn ve Sanayi Mektebi gibi) açılmış ve Bahçesaray'daki Hansaray' da Rusların elinden alınarak millî bir müze tesis edilmişti.

Herhangi bir vatanda tarihî canlandırmış, devletini kurmuş iktisadî, harsî hayatını yükseltmiş olan her milletin millî vicdanını bulduktan sonra millî haklarına sahip olması hususunda attığı adımlar nihayet onu istiklâle götürdüğü gibi Kırım Türklerinin de bu gayeye varmaları zarurî idi. Ukrayna Millî Hareketini bir devlet şeklinde tazviri ve nihayet Bolşevizm tehlikesinden memleketi kurtarmak endişeleri gibi haricî sebepler Kırım istiklâl davasını tâciletledi.

Kiyef Kongresine gitmiş olan Kırım heyet-i Murahhasası Ukraynalıları millî teşkilatlarının merkezinde Radada Kırım'ı Kefe-Gözleve hattıyla ikiye ayıran bir harita görmüşlerdi. Bunun şimal kısmı Ukrayna renginde idi Kırım'ı parçalayan bu harita Kırım gençlerinin millî vicdanlarında çok derin iz kaldırmış. Mahkûmiyetin bin bir faciasını yalnız dimağıyla değil kalbleriyle vicdanlarıyla da yaşamış olan bu gençlerin daha Kiyef'de faaliyetlerini haddi azamiye yükselten ve Kırım'a gelir gelmez sabahlara kadar Merkezi İcra Komitesinde Kırım mukadderatı hakkında kat'î karar vermek meselesini müzakere ettiren en büyük amel bu Ukrayna tehlikesi idi.

Kiyef'deki faaliyet neticesi olarak Ukrayna hududlarını tesbit eden Rada, Ukrayna hududunun Orkapu (Perekop)'da nihayet bulunduğu ve Kırım'ın Kırımlılara aid olduğu Kanun-i Esasileri'nde ilân etmişti. Bu karar Ukrayna Umur-i Harbiye Komiseri ve millî liderleri Petlura imzasıyla 9 Teşrin-i sâni 1917'de her tarafa resmen tamim edildi zaten icra komitesinin faaliyet neticesi olarak Kırım'da Ukrayna idaresi hiçbir surette hiçbir sahada tesis etmemiş ve hatta bu devirde böyle bir

müdahale teşebbüsü de olmamışdı. Buna rağmen Kırım gençleri istiklâle doğru kat'iyetle yürüdüklerine kanaat getirdikleri Ukrayna'nın ileride Rus merkezi yerine kendileriyle mülkî muhtariyet esasında anlaşmamız teklifine de maruz kalmamak için Kırım istiklâl davasını bir an evvel canlandıracak bir meclis-i müessesan olarak kurultayı davete karar verdiler.

Bu suretle bir buçuk asırdır kapanmış olan Kırım Türkleri tarih-i siyasîsi tekrar açılacak ve mahkûm, mağdur Kırım yerine müstakil ve mesud Kırım doğacaktır.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.4.Kurultay ve Kırım İstiklâl Davası⁸³

1917 senesi 24 Teşrîn-i sâni Kırım tarihinin en mühim günlerinden biridir.

Kırım Hanlığı'nın sükûtundan 134 sene sonra Bahçesaray yeniden siyasî bir merkez olarak canlanıyordu. Kırım'ın her tarafından gelmiş olan beş bini mütecaviz halk, Kırım süvari kıtaatı, gençler, kadınlar ve esnaf teşkilatı azaları... Karlı fırtınalı bir havada Hansaray bahçesinde toplanmışlardı.

Hemen bir buçuk asırdır halkdan, halkın hür ve mesud heyecanlarından öksüz kalmış olan Hansaray belki kurulduğu andan beri en mühim gününü yaşıyordu. Asırlarca Kırım Hanlığı'nın mukadderatına dair mühim kararlar ittihaz etmiş olan divanın ictimâileriyle bugün toplanacak olan kurultay arasında ne kadar büyük farklar vardır.

Kadın erkek bütün milletin müsavi gizli usulle, rey varakalarıyla intihab ettikleri vekillerden toplanan kurultay millet demektir. O, mutlakiyetin veyahud da siyasî hırsların canlandırdığı muhtelif cereyanların değil millî vicdanın tercümanı ve halkın kendisi idi.

O inkılâbın ve millî imanın bahşetdiği hak ve hürriyetten kuvvet ve ilham alarak toplanıyordu.

Kabul ettiği Kânun-î Esâsî'nin birinci maddesiyle:

“Her milletin kendi irade-i milliyesiyle millî hayatını kurması esasını ilân eden kurultay 16. maddesiyle de bütün Türk dünyasında ilk defa olarak memleketin Halk Cumhuriyeti esasında kurulmasını tesbit ve Kırım Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmişti.

Biz burada Kurultay mukarreratına bilhassa onun kabul ettiği tarihî yasanın tahliline girişemeyeceğiz. O esasatın ne gibi şerait ve sebeplerle tesbit edildiği de ayrıca tetkike değer ehemmiyetli tarihî bir mevzudur. Ancak şunu kaydetmek zarurîdir ki Kurultay bilhassa Kırım Kırımlılarıdır düsturunu hukukî bir şekil ve esasa rabt ile onu hayata geçirmek emeliyle toplandı.

⁸³ Cafer Seydahmet Kırimer, “Kurultay ve Kırım İstiklâl Davası”, *Emel Mecmuası*, sayı 16 (Ağustos 1930), s. 165-167.

13 Teşrîn-i sâni akşamı Millî Hükümet Reisi ve Adliye Vekili merhum Çelebi Cihan'ın teşekkül ettiği hükümetin en mühim kudsî vazifesi Kırım Halk Cumhuriyeti'ni yaşatmakdı.

Bu devrede Rusya'da her gün bir parça daha artan anarşiden Kırım'ı muhafaza ederek asayiş temin etmek ve aynı zamanda millî hükümet teşkilatını kurmak eski Rus idaresinin Rus firkalarının muhalefetlerini kırmak ordu teşkilatını tevsi ve takviye etmek, hep Kırım Cumhuriyeti'ni yaşatmak ve etkisini sağlamlaştırmak gayesiyle yapılıyordu.

Rusya baştanbaşa ateşler içinde yandığı halde Millî Hükümetin teşkil ettiği Erkân-ı Harbiyenin Kırım'da muvaffakiyetle asayiş intizamı temin etmesinden Kırım'da yaşayan bütün milletler için Kırım Cumhuriyeti'nin kurularak bütün öksüz evlatlarını bağrına toplamasından haklı ve daha meşru ne olabilirdi?

Kırım süvari kıtaatını her şehir ahali candan ve yürekden gelen heyecanla, şevkle karşıyorlardı.

Vaziyetden memnun olmayanlar; Rus siyasetçileri, onlara alet olanlar ve bilhassa Bolşeviklerdi. Akyar'da [Sivastopol] bahriyelilerin bir kısmı ve bilhassa tersane ve rıhtım amelelerini teşkilata bağlayarak Kırım'ın her tarafında gizli faaliyete geçmiş olan Bolşevikler Millî Hükümetin en tehlikeli düşmanları idiler.

Her milletin kendi mukadderatını tayinde hür olduğunu kabul ve hatta bunların Rusya'dan ayrılmak haklarını bile tanıdıklarını ilân eden Bolşeviklerin bu hilelerine Kırım Türkleri gençlerinden bir kısmıda sükutla inanmak gafletine düşmüşlerdi. Onlar Bolşevikleri hakkın, hürriyetin azami tarafdarları telakki ediyor ve bunların cihan inkılabına adalet ve hürriyet yoluyla yürüyeceklerine ve bunda muvaffak olacaklarına inanıyorlardı.

Akyar'da yapılan hazırlık ve bilhassa Kırım kıtaatına mensub zabitanın öldürülmesi ve Millî Hükümet aleyhinde her tarafda gizli tertibatınması bu gençleri ciddî düşündürmüyordu.

Bunlar her milletin istiklâl hakkını tanıyan Bolşeviklerin mahkûm milletler arasında en ziyade zulme gadre uğramış olan Kırım Türklerinin haklarına hürmet edeceklerine tereddüdsüz kabul ediyorlardı.

Kırım Türklerinden asgari yarım milyonu müteceviz bir kısmı mallarını mülklerini yok bahasına satarak hatta bunların en çoğu hiçbir şeylerini satamadan olduğu gibi bırakarak vatanlarından göçüp gitmemişler miydi? Tarihin bu büyük haksızlığı tamir için Kırım Cumhuriyeti'nin kurularak bütün öksüz evladlarını bağrına toplamasından daha haklı ve daha meşru ne olabilirdi?

Bütün cihanı hakka adalete kavuşturmak emelinde bulduklarını iddia ve ilan eden Bolşevikler, Kırım istiklâline nasıl muhalefet edebilirlerdi?

Emperyalizmi yıkmağa azim ettiklerini iddia eden Bolşevikler için müstakil Kırım bu yolda yürümüş ve yürüyecek olan fütuhatlara karşı en iyi bir sed teşkil etmeyecek midir?

Bu kanaatler yalnız Kırım gençlerinin bir kısmına tesir ederek Kırım mukadderatını sarsmakla kalmadı Finlandiya'dan başlayarak bütün mahkûm milletlerin millî cereyanlarını ve vahdetlerini de oldukça ihlâl etti.

Milletler hayatında da ihtiyat ve basiret mantığının değil bilhassa felaketlerin verdiği tecrübelerin mahsulüdür.

Mahkûmiyet, zulüm, haksızlık milletlerin millî imanlarını bulmalarına ve vahdetlerini kurmalarına kuvvetli esas ve amil oluyorsa da bunların istiklâllerine kavuşmaları ancak kandan ve ateşten geçmeleriyle tahakkuk edebiliyor. Bu acı hakikat milletler hayatından tarihin zarurî kıldığı bir geçididir.

Bu cihan mikyasında ve her milletin hayatında böyle olduğu gibi Rusya'dan ayrılmış olan bütün milletler dahi müstakil devletlerini ancak bu uğurda verdikleri kurbanların mübarek kanlarıyla yoğrulmuş temeller üzerinde kurabilmişlerdir.

Kırım Halk Cumhuriyeti içinde mukadder olan bu idi. Buna binaen 19 Kânun-î evvel'de Bolşevik torpidolarının Yalta şehrini ve sahilleri tehdidi ve bazı yerlerde asker çıkararak mezalime, yağmaya, katliama başlamaları ve Erkân-ı Harbiye'ye gönderdikleri ultimatomun neticesini beklemezsizin tecavüze geçmeleri üzerine Bolşeviklere karşı Kırım Halk Cumhuriyeti'ni müdafaa harbi başladı.

Kırım istiklâl davasının bu tarihî ve mühim vakasını burada tafsile imkân yoktur. Ancak 13 Kânun-ı sâni 1918 tarihine kadar memleketin muhtelif noktalarında

cereyan eden bu harb bilhassa Yalta ve Alma müdaafaları Kırım istiklâlini canlı kanlı müdaafaya azmetmiş bir milletin varlığını düşmanlarına da kabul ettirdi.

İstiklâlcî Ukrayna milliyetçileriyle akdedilmiş olan ittifaka sadakatle Kırım Erkan-ı Harbiyesi, Ukrayna kıtaatı gönderilinceye kadar Kırım haricinde Aleksandrosk şehrini Bolşeviklere karşı müdaafa için bir kısım kuvvetini orada bulundurarak bunu temin ettiği halde Ukraynalıların kendi vaziyetlerini kurtarmaları ve Kırım'a vaadettikleri mühimmat ve cephane yardımını gönderememeleri ve bilhassa Romanya cephesinde merhum Ceneral Süleyman Sülkeviç'in teşkil ettiği kolordunun vaktinde Kırım'a gelememesi yüzünden Kırım kıtaatı dağlara çekilmeye mecbur kaldı ve Kırım bu suretle Bolşevik işgaline düştü.

Kırım'ın bu devirde uğradığı vahşet, mezalim düşmanın vaadinin ne kadar yalan olduğunu bütün millete anlatarak hepsini Kırım istiklâl davası etrafında daha sıkı bir surette birleştirdi. Bu kanlı ve elim tecrübe ile kuvvetlenen millî iman ve vahdetle Kırım Türkleri Almanların Orkapı'ya geldikleri haberini alır almaz dağlardan inerek kendi kuvvetleriyle vatanlarını canavar düşmanlardan temizlediler. Türk atlıları Bolşeviklerin en ziyade mukavemet gösterdikleri Akyar'a bile Alman kıtaatından evvel girdiler.

O Akyar'a doğru Kırım atlılarını süratle uçuran kuvvet yalnız Kırım'ı kurtarmak maksadı, Kırım istiklâlini canlandırmak aşkı değil belki o kadar da Kırimlıların millî vicdanlarında ilelebet ölmeyecek olan büyük Çelebi Cihan'ın ruhunu bir an evvel memnun etmek emeli idi.

Bolşeviklerin dört aylık işgallerinde Kırım'ın bilhassa Kırım Türklerinin her köyünün ve hatta her ailenin geçirdiği bin bir faciaya rağmen Alman işgal kuvveti Kırım'da bütün halkı etrafında toplayan bir tek müessese bulmuştu ki o da kurultay idi. Onlar her tarafta bir tek bayrak karşılıyordu ki oda Gök Bayraktı. Onları gözyaşları, minnet ve şükran hisleriyle karşılayan müttehid bir tek millet vardı ki o da Kırım Türkleri idi.

İşte bilhassa bu vaziyet Alman işgal ordusuna Kırım istiklâl davasının sayıları mahdud bir gençliğin değil, bütün halkın ve millî vicdanın mukaddes emeli olduğuna sağlam bir kanaat vermişti.

Kırimlı Cafer Seyd Ahmed

2.5. İsmail Bey Gasprinski⁸⁴

Türk milletinin uyanmasını, kendisini bulmasını, Türk millî cereyanın canlanmasını tedkik edenler bilhassa bu isim üzerine tevakkufa mecburdurlar.

Bundan elli sene mukaddem bütün hayatını İslam ve Türk dünyasının siyasî ve ictimai meselelerine vakfederek otuz beş sene bu uğurda azimle, basiretle çalışmış olan Gasprinski yalnız Türk âleminin değil bütün İslam dünyasının yetiştirdiği ender şahsiyetlerden birisidir.

İslam camiasının, Türk milletinin tarihî bir cereyan yaradamadığı, her tarafın korkunç bir karanlıkta bocaladığı bir devrede Kırım'da ancak vicdanındaki mefkûre aşkından kuvvet ve ilham alarak parlayan ve hakikî bir fecri müjdeleyen bir nur vardı ki oda Gasprinski idi.

Bilhassa on dokuzuncu asırda Garp medeniyeti her sahadaki vüs'at ve kudretiyle cihanı fethetmeye yürürken İslam dünyası matbaanın İslamiyet'e muhalif olub olmadığı, coğrafyanın çocuklara öğretilmesinin imanı sarsıp sarsmayacağı, kızların yazı yazmalarının ahlakı sukut ettirip etdirmeyeceği gibi meselelerle uğraşıyor ve her hüküm mutlaka Garbe ve medeniyete arka çevirmekde karar kılıyordu.

Taassuba esir kalan muhitinin fikrî ve ruhî hürriyetini temin etmek gayesiyle ortaya atılan ve ruhudaki ilahî kuvvetin büyüklüğünden cesaret alan Gasprinski, fikrin kuvvet olduğuna imanla tek başına İslam dünyasının tarihini çevirmeye ve hiç olmazsa bu sahada bir başlangıç ve sağlam bir çıkır açmağa atılmıştı.

Gasprinski'nin ideali, mefkûresi ne idi?

Bidayetde Kırım Türklerini uyandırmak ve onların harsî hayatlarını canlandırmak maksadı genişleyerek Rusya Müslümanları gayesine geçmiş ve nihayet bütün İslam dünyasının derdlerine çare aramak şeklini bulmuştu.

Gasprinski, uzun müddet ve hatta hayatının son demine kadar İslam'ın Garb medeniyeti ve siyaseti önünde düşdüğü vaziyeti düşünmüş ve buna İslamların kendi kuvvetleriyle nasıl çare bulabileceklerini aramıştı. Zaten Gasprinski'nin İslamcılığı, Panislamistliği de milliyetçiliği reddetmediği gibi, onun milliyetçiliği de İslamcılığına muhalif değildi. O bütün İslam milletlerinin kendi harslarını ve millî

⁸⁴ Cafer Seydahmet Kırım, "İsmail Bey Gasprinski", *Emel Mecmuası*, sayı 18 (Eylül 1930), s. 189-194.

kabiliyetlerini azami inkişaf ettirmelerini birbirlerine daha sıkı yaklaşımlarını temin edeceğine inanırdı.

Ona göre İslam camiasının Garb medeniyetine karşı müştereken müdafaa edecekleri harsî ve medenî müşterek bir cebheleri olduğu gibi siyaseten de emperyalizm tehlikesi önünde müttefik hareketleri zaruri idi.

1302’de İstanbul Matba-i Ebuziya tarafından basılmış *Avrupa Medeniyetine Bir Nazar-ı Muvazene* unvanındaki küçük risalesinde Gasprinski, Avrupa medeniyetinin hakkaniyet esasında kurulmadığını ve bundan dolayı sosyalizm inkılâbının Avrupa için büyük bir tehlike olacağını kaydeder:

“Avrupa’nın maişet ve medeniyet-i hazırası bir adamı güldürüb yüz adamı ağlatdıkça sosyalizme ölüm olamaz. Avrupa’da inkılâbât-ı müdhişe sosyalizm yüzünden gelecektir. Fransız İnkılâb-ı Kebiri, Hun ve Moğol hareketleri, sosyalizm inkılâbat-ı müdhişesi karşısında oyuncak derecesinde kalacaklardır.”

Bu eserde Gasprinski Garb medeniyetinin teknik kuvvetine nisbetle maneviyat ve ahlak esaslarında aksadığını tahlil ettikten sonra:

“Avrupa bir ihtiyardır, tecrübesi çokdur, ihtiyarlığına hürmet edelim, mektebelerini, darülfünunlarını bizler de tesis edelim ve lakin funun ile akıllarımızı ziyalandırdığımız kadar hakkaniyetle de yüreklerimizi doldurmağa çalışalım, Avrupa’da ne görürsen çocuk gibi alub kaçmayalım. Baliğ gibi nedrine varacak vicdan ve hakkaniyet haricinde değil mi muvazenesini etmeğe dikkat edelim.

“Avrupa medeniyeti bile muhakeme kabul olunacak bir şey olmuş olsaydı bu medeniyete Avrupa’nın nısfı düşman olmazdı. İslamiyetin ıslahat ve terakkiye muhtaç olduğu sırada bila-muvazene Avrupayı taklid etmesini akl-ı hesap etmiyorum. Rusya Panislawistleri Rus âlimi için Avrupa medeniyetinin matlub olamayacağını iddia ediyorlar da Âlem-i İslam’ın müstakil bir tarik ve başlıca bir medeniyet araması lazım gelmez mi?” sualiyle kitabını bitiriyor.

Bu meseleler Gasprinski’yi hayatının sonuna kadar işgal etmiştir. 1907’de Mısır’da Kontinental Oteli’nin salonunda üçyüzü mütecaviz Mısırlı vesair İslam ziyalılarını önünde bütün Müslümanların fakir, ilimsiz, hünersiz kalmalarının sebeplerini arayan ve tahlil eden Gasprinski bu meseleleri tedkik için “Umumî İslam Nedvesi”nin kurulmasını teklif ediyordu.

2 Mart 1910'da Hindistan'da usul-i savtiye üzerine ilk ibtidaî mektebini açar Gasprinski'nin bütün siyasî hayatında İslamî heyet-i umumisiyle düşünmek ve onun takibine sed çeken umumî taassub ve mahdud düşünceliliği deniştirmek gayesi katiyetle tebaruz eder. Bununla beraber Gasprinski milletçi, Türkçü idi. "Dilde, fikirde, işde birlik" düsturu Gasprinski'nin hayatını uğruna vakfettiği bayrağı olan *Tercüman*'ın başına tesadüfen konulmamıştı..

Ta çocukluğunda Moskova'da Girid isyanını öğrendiği zaman evden kaçarak İstanbul yollarını arayan Gasprinskinin Türkçülüğü ve bilhassa muhabbeti birkaç şiirin ve siyasî kombinasyonun veyahud da maddî menfaat veya mevki hırsının neticesi olmayıp Kırım tarihinin eseri idi. Gasprinski'nin çocuk kalbi Kırım çocuklarının bağırılarında yanan o hakikî sevgiye tercüman oluyordu. O büyük sevgi bir zamanlar Türk ordusuna yardıma koşan Kırım atlılarını kanatlandıran uçuran büyük imanın izleri idi.

Gasprinski'nin Türkçülüğü kalbinden doğmuştu. Onun milletçiliği bilhassa hissî olarak başlamıştı. Fakat bütün hayatınca realist bir iş adamı olmuş olan Gasprinski'nin Türkçülüğü hisde kalmadı. Her sahada, her teşebbüsde olduğu gibi bu büyük millî meselede de Gasprinski nazarıyla kurmakdan ziyade davasını canlandıracak temellerin esaslarını hazırlamağa tercih etdi.

Dildeki işi bütün Türk dünyasında anlaşılın, sade terkibsiz kabil olduğu kadar az Arab, Acem kelimeleri kullanılan *Tercüman* dilini yaratmak oldu.

Gasprinski'nin lisan hakkında ki fikirlerinin güzel bir hülasesi büyük Türk şairi pek saygılı Mehmet Emin Beyefendi'ye 12 Mart 1889'da yazdığı mektubunda mündericidir:

"Eseriniz hakkında edeceğim mütalaayı Ş.Sami beyefendi yazmış, tekrarına hacet yoktur. Bir denilecek kalmış ise şiirlerinin lisanından maada efkârı da İstanbul'un mehtapdan kara saç ile mai gözden ibaret sar şiiriyenin cümlesine faik olduğundan cebeleri kıyamet olan efendileri bastonları, jaketleri alamet olan şık beylerin usulüne muhalif sade ve kaba Türkçe kalem çekmek büyük cesaretdir. Asar-ı edebiyeye ve şiiriye arasına böyle mesleki bir eser araştırmak Türk âlemine büyük bir hizmetdir ki derûnen tebrik ediyorum.

Türk âlemine dediğim mübalağa zannolunmasın. Mübalağayı ne severim ve ne de öperim doğrusudur çünkü şiirlerinizi Edirne, Bursa, Ankara, Konya, Erzurum Türkleri

anlayıp lezzetle okuyacakları gibi Tiflis, Tebriz, Şirvan, Horasan, Türkistan, Kaşgar, Dest-i Kıpçak, Sibiryaya, Kazan ve Kırım Türkleri de okuyacaktır ki bu şerefe Fuzuli ve Nabi nail olamadılar. Kırk elli milyonluk ve otuz asırlık âleme ibtida bir kaşık oğul balını yediren siz oldunuz ki size şereftir, bize saadettir. Tekrar tebrik ediyorum.

“*Tercüman*”ında çabaladığı bu yolda hidmettir, sade ve kaba lisanıdır ki Dersaadet’in hamal ve kayıkçılarına, Çin dâhilinde bulunan Türk devecilerine ve çobanlarına, gazeteyi tanıtmıştır. Kazan’da, Sibiryaya’da olduğu gibi Tebriz’de ve Horasan’da da Bahçesaray dilini öğrenmeye meyl doğurmuştur.

İstanbul edebiyatının mesleksiz devamından ve tuti kuşu lisanından usanmış, kararmışdım, şiirleriniz büyük teselli oldu bunun içinde Allah sizden razı olsun.”

İşte bu kısa ve açık sözlerle Gasprinski lisan hakkındaki düşüncelerini ve gayesini telhis etmiş oluyordu. Hayatının sonuna kadar o bu yolda yürüdü. 32 senelik *Tercüman*’da vesair eserlerinde Gasprinski bir Türk sözünü daha edebiyata geçirebilmeği büyük bir kazanç telakki ederek o sahada çırpındı.

Bu hususdaki düşüncelerinde merhum büyük bir taassub gösterirdi. Faraza tayyare kelimesinin yerine *uçkuç* sözünün kullanılmasını temin için gazetesinde bu kelimeyi teyidle her fırsatta tekrarlaması bunun iyi bir misalidir.

Türk matbuat tarihinde intişar sahası *Tercüman* kadar geniş hiçbir gazete veya mecmuanın bulunması ve bilhassa *Tercüman*’ın okuyucularının Türk halkının her sınıfına mensub bulunması Gasprinski’nin lisan meselesinde en muvaffakiyetli adımı atmış olduğunu en parlak bir surette isbat eder.

Balkanlardan Uzak Şark’ın son noktalarına kadar yayılmış bulunan bütün Türk kabilelerinin birbirleriyle anlaşabileceklerini bu suretle ortaya çıkaran Gasprinski onların fikirde ve işde birleşmelerini temini de hayatının en yüksek gayesi bilmişdi. Fakat bu hususlarda merhumun fikirleri vazıh değildir. Türkleri birleştirecek hangi fikirler ve hangi işlerdi ve bu ne suretle temin edilecekti.

Bildigimize göre bu meselelere dair onun kat’î ve sarıh düşüncelerini telhis eden bir eseri yoktur. Zaten Gasprinski işe geçirilemeyecek ve derhal müsbet bir netice vermeyecek veyahud sağlam bir çığır açamayacak fikirlerini, bilhassa siyasî düşüncelerini ortaya atmaktan çekinmezdi. Fikrimizce Türk dünyasında Türk davasını Gasprinski kadar şumullü ve etraflı olarak kavrayan ve bununla beraber

milletin siyasî mukadderatına dair fikirleri azami ihtiyata riayetle içinde saklayabilen ikinci bir şahsiyet yoktur.

Rusya'nın geçirdiği 1905 İhtilâl buhranında bazı Kırım gençleri merhumun siyasî faaliyetde inkılâbî bir ruhla işe karışmasını istedikleri ve bu hususda kendisini tenkid ettikleri zaman o şu kısa şiirle cevap vermiştir:

Okum nişan ursa idi

Atım koşu ussa idi

Çapar idi Çorabatır

Okum nişan urmağanda

Atım koşu uzmağanda

Ayt nişlesin Çorabatır

Bu suretle Gasprinski milletin siyasî mukadderatını kurtarabilmek için milletin hazırlanmış olması ve okun yani silahının düşmanı urabilmesini ve halkın siyasî yarışda kazanabilecek surette maddî, manevî kuvvetlerinin kesilmiş olması lüzumunu ileri sürüyor ve bunlar temin edilmeden bir Çorabatır'ın hiç bir netice elde edemeyeceğini kaydediyor.

Gasprinski'nin siyasî meselelerdeki ihtiyat ve teennisi bilhassa 1905'den sonra yetişen inkılâpçıları da az sinirlendirmiyordu.

Fakat ruhunun derinliklerinde bu gençleri candan seven ve onların muvaffakiyetlerini belki onlardan daha ziyade temenni eden Gasprinski asırlarca zirvesinde yerleşmiş bir granit gibi yerinden sarsılmıyor. O taassuba karşı ne kadar metanetle ve kuvvetle sarsılmadan yürümüştü inkılâpçılar cereyanına karşı da soğukkanlılığını saklayabilmişti. Gasprinski kendi yolunu yaradarak tarihe karışabilecek şahsiyetlerdendi. O zamanın ve vak'aların tesirinden yüksekde kalabilecek kendi hedefine yürüyebilecek mefkûre ve iradeye tamamiyle sahibdi.

Fikrimizce kendisine göre Türkler tarafından teklif edilen Meclis-i Ayan azalığını kabul etmemesi de kendi işini kendi yolunu hayatının gayesi bilerek onu deniştirmek istememesinden ileri gelmiştir.

Gasprinski inkılabçı değildi. Yahud da daha sarih olarak siyasî bir inkılâbçı değildi. O kelimenin bütün manasıyla bir *reformatör* (ıslahatçı) idi. O eski usulde tecdit taraftarı idi. Onda yıkmak değil yapmak esasdı. Gasprinski'nin bu zihniyeti deniştirme kabil değildi. Onun her fikir ve teşebbüsü ve bunları hayata geçirmekte kullanacağı usulleri, tekniği senelerce kafasında yoğrularak artık muayyen ve sağlam bir cereyan almışdı. Bunu deniştirme kendisini inkâr olurdu.

Kırım'ın en kıymetli gençlerinden olup hali hazırda Bolşevikler tarafından habis ve nefyedilmiş bulunan ve buzlar diyarında ölümler pençeleşen Ahmet Özenbaşı'nın *Kırım Oku İşleri* mecmuasının 1925 senesi Haziran nüshasında: "Geçen Devrimize Tenkidli Bir Bakış Tecrübesi" unvanlı pek kıymetli makalesinde inkılâbçı ruhuyla Gasprinski'yi kuvvetli bir tenkidi vardır. Merhumun 35 senelik faaliyetini tenkid eden Özenbaşı *Tercüman* ile inkılâbçı Kırım gençlerinin 1905 senesi çıkardıkları *Vatan Hadimi* gazetesini mukayese ediyor. Ve bu devirdeki inkılâbcıların Kırım Türklerinin uyanmasında atadıkları siyasî ve harsî mühim adamların, oynadıkları rollerin ehemmiyetini de ciddiyetle tevkif ediyor. Bütün bunları aynen kabul etmekle beraber biz bunun Gasprinski için bir nakisa olmadığı fikrinde musırız.

Gasprinski'yi inkılâbcılarla mukayese doğru olmadığı gibi onu yalnız Kırım'a tesiri nokta-i nazarından ölçmekte muhakkak değildir.

Gasprinski'nin tekâmülcüğü, ihtiyat ve teennisini kendi şahsını korumak veya menfaatlerini haleldar endişesi ile değil millet için vaki faaliyetini sarsıntıya düşürmemek gayesinin neticesi idi. Vefatında sandığından birkaç yüz rublesi çıkmış olan Gasprinski'nin hayata servete verdiği ehemmiyeti bundan iyi ne ifade edebilir?

Onun inkılâbından tehatisinde başka ve daha mühim siyasî ve içtimaî sebepler aramak her halde daha menfiane bir hareket olur. Gasprinski hakkında hüküm verebilmek için onun yalnız yazdıklarında değil satırlarının arasında ciddiyetle aramak elzemdir. İstanbul'da Türk Ocağı'nda şerefine verilen bir ziyafetden ayrılırken kendisinin vicdanlarına, ciddiyetlerine bütün mevcudiyetiyle inandığı arkadaşlarına bile o: "Bazı düşünceler vardır ki onlar bize yasaktır." demiştir.

Bütün hayatını o düşünceleri yaratmağa esas olacak olan temelleri hazırlamağa hasretmiş olan Gasprinski elbetde bir gün onların söyleneceğini ve onları söyleyeceklerin birleşeceklerini biliyordu. Bu tarihî rolü başkalarına bırakması onun için her halde bir nakisa değildir.

Acaba Gasprinski bu rolü de ifa etdi mi? Yani milletin siyasî hakkına dair beslediği mefkûreyi ortaya koymadı mı?

Gasprinski'nin 1881'de Akmesid'de tab edilmiş Rusça *Rus Müslümanları* eseri ciddiyle tedkik edilirse bunun pek fazla yumuşak olan üslubunun gizlediği cümlelerde Rus hükümetine karşı ne kadar kuvvetli hücumlar vardır.

Eserin 9. sahifesinde:

Elîm değil midir ki Rus hâkimiyeti Müslümanları terakkiye, medeniyete götürmüyor, hatta ben büyük esefle kayd ve tasdik ediyorum ki Rus hâkimiyeti Müslümanların fikren sükûtlarına sebep olmuştur.

Ve 13. sahifesinde de:

“Rus vatandaşları bize ilim ve medeniyet lazımdır. Bunları veriniz aksi takdirde sizin hâkimiyetiniz Çinlilerin hâkimiyetinden daha aşağıya düşecektir.” diyen Gasprinski Çarlığı Ruslaşdırma siyasetinde iflasa mahkûm olduğunu ne kadar kuvvetli delillerle tesbit etmişti. Filhakika aynı eserin 23. sahifesinde merhum “Bir müdekkik için hiçde güç değildir ki Rusların temsil kudreti gayet zayıftır. Her halde biz Ruslaşmış bir halk görmedik fakat aksi pek çok yerlerde görünmektedir. Kırım'da Rus köyleri Tatar köylerinden ancak birisinde kilise, diğerlerinde cami bulunmasıyla fark olunur. Müzikleri, elbiseleriyle Tatarlardan ayıramazsınız bunlar ancak Rus şivesiyle Tatarca konuşmalarıyla tefrik olunurlar.” diyor.

Mezkûr eserin 18. sahifesinde ise:

“Ruslaşdırma yerine devleti terakib eden kabilelerin milletlerine hürmet ve tam müsavata malikiyetleri devletin vahdetine yarayacağı gibi maarifin kuvvetlenmesine sayın ve hayatın daha iyi şekle girmesine yardım edecektir.

Hakka ve adalete istinad eden bu sistem ve tarz-ı idare dünyanın medenî milletlerinin ekseriyet-i azimesinde tatbik olunmaktadır diyen Gasprinski misal olarak Amerika ve İsviçre'yi alıyor.”

Yani 1881’de Gasprinski, Rusya’nın federasyon esasında ve milletlerin tam müsavata malikiyetlerinin tanılması ve temin edilmesi şeklinde kurulması lüzumunu ileri sürüyor.

Federasyon ve hâkimiyetde müsavatda istiklâle bir tek adım kaldığına kim tereddüd edebilir?

Bu suretle Gasprinski’nin ictimaî ıslahatdan maksadı neticede milleti siyasî haklarına ve hatta istiklâllerine kavuşturmak olduğunda nasıl şübhe olunabilir?

Biz Türklerin, büyük noksanlarımızdan birisi de büyüklerimizi bile yorularak, ciddiyetle bin bir tahlille tedkik etmemekliğimizdir.

35 sene ömrünü milletine vakfetmiş, İslam’ın ve Türk’ün her derdi, her elemiyle bağı yanmış, her meselesine can vermek aşkıyla çırpılmış olan Gasprinski için bile hatta 35 sahifelik bir eserin yazılmış olması ne kadar acı ve ne kadar şayan-ı esefdir.

Milletimizin en kıymetli ve en fazıl hadimlerinden bulunan İdil-Ural müftüsü muhterem Rıza Kadı Fahreddin hazretlerinin *Şura* mecmuasının 23. sayı 807. sahifesinde Gasprinski hakkında yazdığı makalesinde:

“135 yıl mukaddem düşdüğü fikirlerinden birçoklarının meydana çıkmasından bahtiyar olduğumu ve bir emelim dahi vaki onu da görseydim. Bu ise Bahçesaray şehrinde ana dilinde bir idadi mekteb yani darümuallimin açılmasıdır. İnşallah bunu da görürüm. Eğer de görmeden ölürsem gözlerim açık kalacaktır dediğini kaydeder.”

Kırım gençleri 1917 inkılâbında Türklüğün ilelebed tebcil edeceği Gasprinski’nin namına izafeten Bahçesaray’da bir İsmail Bey Gasprinski Darümuallimini ve Akmesid’de yine Gasprinski Darümuallimatı açmışlar ve bu suretle merhumun bu büyük arzusunu canlandırmışlardı.

Çarlık Rusyası, Gasprinski’yi yıkamamışdı, Bolşevizm tufanında onun milletin kalbinde bıraktığı büyük hürmet ve minnet izini silemeyecektir. Yarınki nesiller her halde bütün Türk kabilelerinin hür ocaklarında mukaddes millî yolda yılmamış, satılmamış, dönmemiş olan Gasprinski’ye layık müesseseler açacak ve heykeller dikeceklerdir.

Türk millî vicdanına en yüksek ve en kudsî ifadeler ve duygularla tercüman olagelen pek muhterem Hamdullah Suphi Beg Efendi *Türk Yurdu*'nun 1330, sayı 12'de Gasprinski hakkında kıymetli makalesini başdan başa bir şiir olan aşağıdaki cümlelerle bitirmişdi. Biz de bilhassa Kırım'ın geçirdiği bu facialı ve elim günlerde o sözlerde büyük bir ümid ve teselli görerek makalemizi aynı cümlelerle bitirmek istedik:

“Kırım topraklarında asırların aşındıramayacağı yeni bir ehram kuruldu. Onun başucunda istekden, dilekden, inançdan karardan dökülmüş manevî koskoca bir Ebul Hevl var. Nil'in kenarında yükselen çölleri ve geçmişleri seyrediyor, Kırım'daki ise Kıpçaklara isteplere dalmış duruyor ve bekliyor, Kosova'daki tarih îmeşhedimiz gibi yarınki Türk nesillerini kendilerine çağırarak pek mübarek bir meşhed daha var ki Kırım yalılarında Türk âleminin ayak seslerini dinleyerek yatıyor. Bütün ömründe Türk'ü kurtarmak için yürüyen kahramana, Kırım'ın şimdi her zamandan daha sevgili olan topraklarındaki millî kahramanımıza yarın fakir iken zengin, zayıf iken güçlü bedbaht iken kutlu olacak Türk bayrağını götürüp lahdine serecekler ve onun başının üstüne Türk dehasının yaratıcı yeni bir Tac Mahal yükselecektir.”

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

25 Ağustos 930 Franzenesbad

Kariben İstanbul Cumhuriyet Matbaasında Neşredilecek olan Mösyö
Murski'nin *Ukrayna* Eserine Yazılmış Mukaddime

2.6. İlk Söz⁸⁵

1711' de Prut Nehri'nin karşı sahilinde kurulan muhteşem çadırda toplanmış olan muzaffer ordu erkânına Baltacı Mehmed şu suali sormuşdu:

“Moskoflu sulh talebindedir. Devlet-i Aliyyenin cem'i tekâlifine inkıyad etmek üzere ahd ve aman eylemiştir. Ne dersiniz?”

Bir tarafta sevk ve ganimetle gözleri kararmışlar diğer tarafta da geleceğin korkunç ihtimalleriyle vicdanları isyan edenler karşı karşıya vaziyet almışlardı.

Mesele herhangi bir düşmana değil Ruslara ve bilhassa Büyük Petro'ya taalluk ediyordu. O Ruslar ki 1552' de Kazan'ı, 1556'da Astarhan'ı kandan, ateşden geçirerek istila etmişlerdi. Kırım süvarileriyle Rus ordusunu arkadan sararak hatt-ı ricatını muvaffakiyetle kesmiş olan İkinci Devlet Giray oralarda Müslümanlardan dinlerini deniştirmiyenlerin derilerinin yüzüldüğünü pekiyi biliyor ve Rusya'nın ordusuz ve çaresiz kaldırılmasını istiyordu. O Ruslar ki eyyâm-ı kadimden berü kizb ve hileyi mürtekib kulları faalerine mugayirdi. 1645 de Peryaslave Muahedesiyle Ukraynalılara, istiklâllerine tamamiyle hürmet edeceklerine dair kudsî vaadlerler de bulunarak ittifak akdetmişlerken çok geçmeden onları da esarete götürüyorlardı. Bunu da Ukrayna istiklâl aşkıyla yanarak Ruslara karşı isyan bayrağını kaldırmış olan Mazepya pekiyi biliyor ve bununçün bu muzakerenin neticesini ehemmiyetle ve sabırsızlıkla bekliyordu. İsveç tarihinin müstesna kahramanlarından XII. Şarl'da Büyük Petro'nun ne yapmak istediğini vaktinde sezmiş ve ona karşı vaziyet almışdı. 30 Teşrîn-i sâni 1700'de Nurva'da 8 bin kişilik fedâkar ordusuyla 4 bini mütecaviz Rus kitlesini perişan etmiş 1709'da Paltova'da yaralanmış kuvvetinin beş, on misline faik düşmanı tarafından mağlubiyete uğradılmış olan Demirbaş Şarl bu mühim müzakerenin Rus tali'ini değıştirecek olan Petro'ya aman vermeyerek neticelenmesini candan diliyordu.

Türkiye'nin ordudaki müttefiklerinden bazıları da Moskoflunun Bilad-ı İslamiyeye suikasdını işar eden evza ve etvarını ve Devlet-i Aliyye'ye adavetinin

⁸⁵ Cafer Seydahmet Kırimer, “İlk Söz”, *Emel Mecmuası*, sayı 19 (1 Teşrîn-i evvel 1930), s. 201-203.

zahir ve gadr ve hayatın şayi ve mütevatir olduğunu söylüyorlar ve yine büyük Petro'nun Azak kal'asını ele almasının manasını anlıyorlardı. Fakat meclisde bizim istediğimiz kal'aların her biri hezar sefer ve hezar meşakkatlere muhtaçdır. Hazır bu kadar kal'a zahmet ve meşakkatsiz elimize girerken bu nimeti bilmeyib fırsata mağrur olursak bunun vehameti çekileceğinde şüphe yokdur fikrinin tarafdarları ekseriyetde idiler.

Zaten Baltacı'nın istediği de bu idi. Çünkü o devletin, Türklüğün geleceğinden ziyade Çarıçenin mücevheratını ve belki de güler yüzünü düşünüyordu.

Bu düşüncelerle bu nimetin hakikî manasını ve kıymetini anlamadığından dolayı Devlet Giray ısrarıyla bilahare Baltacı'nın kafası koparılmışdı. Fakat bunun vehametini asıl Türklük ve Türkiye çekdi.

Büyük Petro'nun sağlamaşdırdığı Rusya bilhassa Türk ocaklarını söndürdü. Ve Türkiye'yi kanlı uzun harbler ve siyasî müdahaleleriyle zaafa uğratdı.

Demirbaş Şarl Rusya'nın kuvvetlenmesiyle vaziyetleri tehlide veya tehlikeye düşecek olan milletleri Ukrayna, Kırım, Türkiye ve hatta kuvvetli ihtilaflarla o sırada arası açık olan Lehistan'ı birleştirmek maksadıyla çırpındı.

Fakat gerek dahilî ve gerek haricî siyasetde en büyük cinayetleri basiretsizlik olan saltanat bu tarihî fırsatı kavrayamadı.

1917 Rus İnkılâbı'ndan sonra Kırım Türklerini ümidle candan sevindiren haberler Ukrayna millî cereyanının her gün bir parça daha hakkını kazanması ve siyasî emellerini tahakkuk ettirmesi idi. 8 Nisanda Merkezi Rada Millî İnkılab Meclis toplanmış ve nihayet 9 Kânun-ı sâni 1918'de bütün Ukrayna devlet teşkilatı tamamiyle ele alınarak ve tesis edilerek Ukrayna istiklâli ilân edilmişdi.

Kırım Türkleri ancak bu tarihî vak'a ile Ukrayna'nın millî şairi Şevçenko'nun 1814'de milletler hapishanesi dediği Rusya'nın çökeceğine inanıyorlardı. Ukrayna istiklâli Azerbeycan'ın, Şimalî Kafkasya'nın, Gürcistan'ın Türkistan'ın, Beyaz Rusya'nın, belki de Kuban ve Don Kazaklarının kurtarılmasına en büyük tesiri ve yardımı yapacaktı.

Kırım Türklerini sevindiren ve ümitle atiye baktıran bir sebep de inkılâbcı Ukrayna istiklâlcilerinin Kırım istiklâlini de tanımaları ve buna tarafdar olmaları idi.

1918’de Kiyef’de toplanmış olan Bütün Mahkûm Milletler Kongresinde vaki beyanat ve mukarrerat ve Ukrayna hududlarının Orkapı’da nihayet bulmasının Üçüncü Üniversal yani Kânun-ı Esâsinin ilânı Kırım’ın hiçbir meselesine müdahale etmemiş bulunmaları ve bilahare Brest Litovsk sulhunda Ukrayna murahhaslarının Kırım istiklâline sadakatleri Kırım Türklerinin bu kanaatlerini takviye etdi.

Nihayet Ukrayna İstiklâli, Rus emperyalizminin Karadeniz’den çekilmesi demek de olduğundan ve ancak bu sayede Rusların “Şarka Doğru” siyasetlerine bir sed çekilebileceğinden dolayı Kırım Türkleri, Ukrayna’nın her muvaffakiyetinden seviniyorlardı.

Her millet kendi mukadderatını tayinde hürdür. Mahkûm milletler hatta Rusya’dan ayrılmak hakkına bile malikdirler diyen ve bunu tanıdıklarını resmen ilân eden Bolşevikler de amele diktatörlüğü ve cihan inkılâbı namına bu esası yıkdılar. Bunlar da fiili koluna uymayan eski Rus siyasetinin yolundan gittiler ve yeniden bu milletleri kandan, ateşden geçirerek esarete düşürdüler.

Her ne kadar Bolşevik Rusyasında yaşayan milletler amele diktatörlüğü esasında kurulmuş birer Sovyet Cumhuriyeti teşkil etmişlersede bunların Moskova’da Komünist Fırkasının merkezinden idare edildikleri artık herkesin malumudur.

Asırlardır iktisadî hayatları ancak küçük mülkiyet esasında kurulmuş ve kuvvetli bir suretde sanayi temerküz etmemiş olan bu milletlerin hayatlarını, sosyalizm üzerine kurmakta ısrar edilmesinin ve bilhassa bunları bunlarda bir ekalliyet olan ve teşekkül etmemiş bulunan amele sınıfının, diktatörlüğü idare etmesindeki gayesi ancak bunların millî cereyanlarını kırmaktır. Enternasyonalizm nasyonalizmi, beynelmilelcilik milletçiliği öldürmek istiyor.

Buna binaen de on üç senedir Rusya’da mürteci Beyaz cenerallere karşı olduğu kadar da Kızıl diktatörlere karşı mahkûm milletler canla başla pençeleşmekte devam ediyorlar.

Lenin : “Devlet makinesi bir sınıfı diğerine ezdiren bir makinedir ve amele diktatörlüğü doğrudan doğruya şiddetle istinad eden hiçbir kanunla tahdid edilmemiş, bir kaideye tâbi değildir.” demiştir.

Bu eserde yürüyen Bolşevik hükümetinin “ezmesi” ve “şiddeti” her tarafta ancak menfî neticeler vermiş ve tabîî olarak mahkûm milletler ancak kendi damenlerine, kendi ocaklarına kendilerinin sahip olmalarıyla zulümden, açlıktan kurtulabilecekleri kanaati getirdi.

Otuz beş milyonu mütecaviz Ukrayna milletinin istiklâlî “Rusya’daki Türkler ve bütün mahkûm milletlerin kurtulmasına esas olabileceği gibi meşhur kara topraklarının mebzul şeker, buğdayı zengin madenlerinin temelinden kırılmasını intaç edecektir.

Bu kanaatlerle meşru Ukrayna istiklâl davasının muvaffakiyetini diliyoruz.

Bu davanın muzafferiyetiyle 1711’de Prut’da yapılan ve neticeleri Türk tarihine pek bahalıya mal olmuş olan hata tamir olunacak ve beklide tarihin bu büyük ve facialı dersinden bihakkın anlamış olan ve Rusya’ya Baltık’dan Akdeniz’e kadar hemderd bulunan bütün milletler hayatî ve samimî ittifakı tesis edecektir. Ancak bunun tahakkuku ile Rus silindiri Şark ve Garb milletlerinin ocaklarını ezemeyecek ve hiçbir kanunla tahdid edilmiş olmayan şiddetlerinden emin olacaklardır.

Bu kanaatlerle meşru Ukrayna istiklâl davasının muvaffakiyetini diliyor ve buna binaen muhterem karilerinden Ukrayna hakkında ciddî vesaike müsteniden yazılmış olan Mösyö Murski’nin bu kıymetli eserini alaka ile okumalarını tavsiye ve rica ederim.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.7. On Yıllık Facia⁸⁶

15 Teşrin-i sâni 1920'de Kırım yeniden Bolşevik işgaline uğramıştı. Tarihinin hiçbir devrinde bu güzel olduğu kadar da zengin yurd bu kadar yoksuzluğa ve felakete düşmemişti. Bolşeviklerin Kırımdan söküp attıkları Vrangel⁸⁷ kuvveti de Kırım Türklerinin siyasî emellerine tamamiyle düşmandı, fakat Bolşevikler onları ne kadar geride bıraktılar!

Çarlığın ve büyük müttehid Rusya'nın o müdafileri de Kırım Türklerini yurdlarına ve mukadderatına karışmaları haklarını tanımıyor ve hatta tarihin en büyük haksızlıklarına uğramış olan zavallı halkımızın haklarından bahsetmelerine tahammül etmiyorlardı. Fakat Bolşevikler onları ne kadar gölgede kaldırdılar!

Vrangel'in siyasî polisleri Kırım Türklerinin Millet Meclislerini (Tatar parlamentosunu) tahariye kalkışmış ve onun salahiyetdar azalarından bazılarını ve hatta bazı Kırım gençlerini de Bolşeviklikle itham ederek büyük vahşetle idam etmişlerdi. Fakat Bolşevikler bütün Kırım gençliğini ölüme mahkûm etmekle zulüm ve vahşet yolunda onları ne kadar geçdiler!

Çarlık Rusyası devir devir milletimizi mal ve mülklerini bırakarak, cennetler kadar güzel yurdlarının mübarek topraklarını kanlı gözyaşlarıyla ısladarak göçüb gitmeğe mecbur etmişdi. İkinci Aleksander 1806'da Kırım Türklerini hicretleri meselesinde: "O güzel memleketi bu menfur halktan temizlemeli." demişdi. Halbuki Bolşevikler değil Kırım'ı Türklerden temizlemek 9 Teşrin-i sâni 1921 tarihli kararlarıyla Çarlığın zulmüyle vatanlarından göçüb gitmiş olanların Kırım'a getirilerek yerleştirilmelerine karar vermişlerdi. Fakat hakikatde bu vaadleri ve kararları Kırım'dan sürdükdün ve esirler halinde buzlar içinde çalışmağa ve ölmeğe mahkûm ettikleri 31 bin Kırım Türkü'nün yurdlarından koparılıp atılmalarında gösterdikleri hissizlik ve vahşet eski hicretlerin haksızlığı, zulmünü ne kadar unutturdu!

Çarlığın iktisadî ve harsî hayatımıza karşı aldığı bazı tedbirler pek sağlam olarak kuvvetlenmemize mâni oluyor, millî bir varlık olarak tarihimize hâkim olmamıza yol vermiyordu. Fakat Bolşeviklerin işgalinde Kırım'ın uğradığı 1921-22

⁸⁶ Cafer Seydahmet Kırimer, "On Yıllık Facia", *Emel Mecmuası*, sayı 22 (10 Teşrin-i sâni 1930),s. 237-242.

senesi açlığı ve on senedir Kırım'ın bütün zenginliğini eritmiş ve nihayet Kırım'ı yeniden bu sene ekmeğe muhtaç bir hale getirmiş olan idareleri Çarlığın iktisadî haksızlıkları ne kadar hiçe düşürdü.

Bolşevikler, Kırım Türklerinin büyük bir kısmını, yüzde 40'ını çarların topraksız kaldırdıklarını ileri sürerek toprak meselesindeki siyasetleriyle bu haksızlığı tamir edeceklerini ilân ediyorlardı. Fakat bugün Kırım Türkleri yalnız kendi topraklarından mahrum edilmemişler hatta mahsullerine bile sahip değiller. Bağlarını, Bağçelerini arttırmak değil tırnaklarıyla yerleştirdikleri mülklerinin de kolhozlarla, mülkiyet-i müştereke usulüyle harab olmağa mahkûm olduklarını görmektedirler.

İdare-i ruhaniyemiz, vakıflarımız, matbuatımız Çarlığın ne haksız müdahaleleriyle zincirlemişdi. Fakat Bolşeviklerin dinimize, camilerimize karşı yaptıkları ve mekteblerimizi matbuatımızı, millî harsımızı canlandırmak yükseltmek değil bunu zehirlemek yolundan şaşırarak ve tamamıyla halkımızın zararlı bir şekilde sokmak için attdıkları adımları tedkik ettikçe eskilerin düşmanlıkları ne kadar küçüldü!

Kırım'da, Tatarca-Türkçe resmî lisan olarak ilân ve devlet idarelerine Kırım Türklerinin nisbetleri derecesinde kendilerinden memur alınacağı büyük tantana ile karara rabt edilmişdi. Fakat hakikatde Kırım'da Türkçe yazılı bir mektub bile gönderilememekte, devlet idarelerine alınmış olan Türkleri ise gündüz fenerle aramak icab etmektedir.

Çarlık Rusyasının siyasî, ictimai, iktisadî hayatında yaşadığı haksızlıklardan doğacak ve zulüm devrini tarihten silecek diye iman ettikleri inkılâbı Kırım Türkleri ne kadar candan dilemişler ve bu mukaddes idealin hürriyet, adalet hayallerine ne kadar ümidle bağlanmışlardı!

Haksızlığın zulmün en fecilerine uğramış olmalarından dolayı inkılâbın en ziyade onlara hayat ve saadet bahşedeceğine ve bu hususda Rus inkılâbçılarından en çok kendilerinin müzaheret göreceklarine onlar ne kadar safvetle iman etmişlerdi! Halbuki milletin en sarıh hakları karşısında Kırım gençleri yalnız mutedil Rus fırkalarını değil, hatta Sosyalistlerini de tam karşılarında bulmuşlardı. Yalnız Rusya'yı değil, bütün cihanı zulümden, istismardan, haksızlıktan kurtarmak

iddiasıyla ortaya atılan ve siyasî meseleleri millî his ve hâkimiyet fikirlerinden tamamiyle uzak kalarak mazlumları kurtarıcı, samimî inkılâbçılar olarak mütalaa ettiklerini ileri süren Bolşeviklerin vaadleri ne kadar saf Kırım gencinin yüreğini ümidle, heyecanla doldurmuşdu! Ne kadar hakka, adalete teşne, Kırimlı onların parlak vaadlerinde zavallı halkımızın tealisinin, saadetinin temellerini görerek onlara candan sarılmışlardı! Halbuki Bolşevik hakikati, Çarlığın ve onun maiyetleri olan mürteci cenerallerin ve alelumum Rus siyasi fırkalarının düşmanlığını o kadar geçdi ki on senedir mütemadiyen Kırım gençleri bu hakikate başlarını çarpdıkça Bolşeviklere karşı nefretle vaziyet almakda ve bu uğurda can vermektedirler. Yalnız mülteci Kırım gençleri değil Komünist Fırkasına girmiş olan gençlerden birçokları da birkaç ayda bir fırkada yapılan temizlik muamelesi neticesinde milliyetçilikle itham edilerek habishanelere atılmakda ve buzlu menfalara sürülmektedirler.

Kırım yalnız ve ancak istiklâl davası için can vermemektedir. Kırım'da yalnız mülteciler ve bunların istiklâlcı kısmı ölmemektedir. Kırım Türklerinin muhtelif fırkalara mensub olanları ve hatta Komünistleri bile zengini, fakiri, okumuşu, cahili, dinlisi, dinsizi gibi mahvedilmektedir. Çünkü milletin siyasî haklarının müdafaa olmak değil yaşaması imkânını aramak da bugün Bolşevikler tarafından bir cürüm telâkki edilmektedir.

Çarlığın Ruslaşdırma siyasetiyle, Rus inkılâbçılarının kendi fırkalarında şahsiyetlerini ve millî davalarını eritmek gayesiyle yapamadıklarını Bolşevikler daha kestirme ve daha kat'î yolla yani mahkûm milletlere hakk-ı hayat vermemekle halletmek istiyorlar.

Kırım'da 13 bini müteceviz Türk sürülmüşken onlardan daha çok ve daha zengin oldukları Bolşevikler tarafından da iddia ve kabul edilen Ruslardan neden ancak iki, üç bini müteceviz âdem nefyedilmiştir. Yahud da neden zavallı Türkler iklimine kat'iyen tahammül edemeyecekleri mıntikalara sürüldüler?

Bolşevik İnkılâbının dördüncü sene-i devriyesinde 7 Teşrîn-i sâni 1921'e kadar olan bütün siyasû cürümler için geniş bir suretde aff-ı umumî ilân edilmişken bu tarihten sonra hiç siyasetle uğraşmamış olan Kırım münevverleri bile yeniden Çeka bodrumlarında engizisyon devrine rahmet sualler ve işkencelerle can çekiştirilmektedirler.

Çarlık ve mürteci ceneraller devrinde mühim vazifelerde bulunmuş bu Bolşeviklere karşı silahla muhalefete geçmiş Ruslardan pek çokları bugün ehemmiyetli memuriyetlerde istihdam edilirken bütün hayatlarınca inkılâbın, hakkın mücahidleri olarak her devirde zulüm görmüş olan zavallı Kırım münevverileri neden, neden ölüme mahkûm ediliyorlar?

Vrangel devrinin Generallerinden Klimovich'in bu devre aid muhtırasında Kırım gençlerini bilhassa Panislamizm ve milliyetçiliği ve hatta ictimai hayatı marksizm nokta-i nazarından deniştirmek istemekle yani Sosyalistlikle itham ettiği mukayyedir. O devirde Kırım gençlerini imha için bu suretle itham etmek icab ederdi. Şimdi de Bolşevikler Kırım gençlerini milletçilikle ve hatta burjuvaziye mürteci cenerallerin taraftarı olmakla itham ve mahvediyorlar. Bu sene Kırım'da Rusça basılarak bilahare Türkçe'ye tercüme ve bütün mekteblere, muallimlere tevzi edilmiş olan *Millî Fırka* nam eserin muharriri Buçagof Kırım gençlerini mahveden celladların rollerini teshil edebilmek için eserinde yalnız insanları ve onların ehemmiyetsiz sözlerini ve işlerini değil cehennemdeki şeytanların iftira ve bühtanlarını da hak ve hakikat olarak kabul etmeğe çareler arıyor.

Muharririn Kırım Türklerinin millî cereyanlarını kavrayamadığının büyük bir delili olan bu eserde hakkın, insafın zerre kadar olsun yer tutmamış olduğuna biz hayret etmedik. Bolşevik muharriri, Kırım gençlerinin Vrangel'e karşı vaki faaliyetlerine layık olduğu ehemmiyeti verseydi elbetde vaziyeti çok müşkil olacak ve neticede kendisi ağır sualler karşısında kalacaktı. Ona binaen o devirlerde habishanelere atılan veya ölüm korkusuyla dağ köşelerinde gizlenmiş olan Kırım gençlerinin geçirdikleri felaketleri ehemmiyetsiz görüyor.

Fakat o zamanlar Vrangel kuvvetini yıkmak kasdıyla siyasi ve millî haklarını tanımayacaklarını vadederek Kırım çöllerinde kanların dökmeğe sevk ettikleri Vrangel'in yıkılmasında en kat'î rolleri oynamış olan Başkırd ve Kazan Türklerinden müteşekkil alaylara Bolşevik Rusyası büsbütün başka şeyler söylüyorlar. Ve Kırımlı kardeşlerini buldukları vahim vaziyetleri ve dağlarda Vrangel kuvvetlerine karşı yaptıkları kanlı mücadeleleri pek acıklı ve yanıklı olarak tasvir ediyorlardı. O zaman bu Türk askerinin heyecanını kuvvetlendirerek ateşe atılmalarını temin için öyle

lazımdı. Şimdi de Kırım gençlerinin mürteci cenerallerin taraftarı olduklarını ileri sürerek onların mahvedilmeye layık olduklarına halkı inandırmak lazım geliyor.

Kırım Türkleri, Rusya'da yaşayan bütün mahkûm milletler gibi tarihî, millî tekâmüllerini yaşamaktadırlar. Rus inkılâbı bütün bu milletler gibi Kırımlıları da millî cereyanlarından ayırarak sınıf kavgalarına sürükleyemedi. İnkılâb ve dahilî harplerde bütün bu milletler ancak millî haklarını azamî temin endişesiyle çırpındılar. Ve hemen hepsi de Denikin'e, Kolçak'a, Vrangel'e karşı kuvvetli bir surette muhalif vaziyet aldıkları gibi Kızılılarla da on seneyi mütecaviz bir zamandır boğaz boğaza cenkleşmektedirler. Kırım gençlerinin mühim bir kısmı 1917'de Bolşeviklerin; her milletin kendi mukadderatına hâkim olmasını ve hatta Rusya'dan ayrılmak haklarını bile tanıdıklarını ilân eden kararlarına inanmak gafletine düşmüşlerdi. 1920'de hemen bütün milletler bîtaraf sıfatıyla Kırım'ı işgal etmiş olan Bolşeviklerle teşrik-i mesai ederek ve bunların Kırım'ı bütün dünyanın ve hassaten şarkın mazlum milletlerine bir numune olarak korumağa çalışacaklarına vaki vaadlerine inanmışlardı.

O zaman toplanmış olan Kırım Müessesatı ve Bîtaraf Kongrelerinde Kırım Türklerinin, Çarlıktan ve Beyaz cenerallerden çektikleri felaketler hakkında en müessir sözler söyleniliyor ve hatta bu ictimalar nihayetinde yalnız enternasyonel değil Kırımlıların millî şarkıları olan *And Etkemen* de ayakda dinleniyor. 6 Mayıs 1922 Akmesjid'de içtimada olduğu gibi.

Bütün bu siyasî oyunların manası ve mahiyeti aylar, seneler geçtikçe çok esaslı ve pek feci olarak bütün Kırımlılar tarafından anlaşıldı. Fakat yazık ki Kırım Türklerinin 50 binden fazlası açlıkla öldükden, bütün Kırım münevverleri vatanlarından uzaklara can vermeğe mahkûm edildikten sonra nihayet bu son bir buçuk sene zarfında 31 binden fazla Kırım Türk'ü şimalin buzları arasında odun kesmeğe, tuğla yapmağa mahkûm edilerek yurdlarından öksüz kaldırıldıktan sonra... Evet, Bolşevikler on senelik imhakâr faaliyetleriyle Kırım Sovyet Cumhuriyeti'ni hakikaten bütün mazlum milletlere numune olacak bir şekilde getirdiler. Fakat ne acı ve ne facialı bir numune 10 senelik Sovyet hâkimiyetinden sonra bugün Kırım'da kalabilmiş olanlar da yeniden açlıkla ölmek tehlikesi

karşısında bulunuyorlar. Ve Kırım sahillerinde şimdiden açlıktan vücutları şişenlere tesadüf edilmeğe başladığı kat'iyetle tahakkuk ediliyor.

İklimi kendilerini öldürsün diye kasden Ural, Sibiryâ, Solifke'ye sürülmüş olan Kırımlılar şimalde gözlerini Kırım hayaliyle kaparlar. Kırım'dakiler de birçokları bahtsız yurdlarında bir parça ekmeğe mahrum kalarak vakitsiz mahvolub gideceklerinde tereddüd etmiyorlar.

Hayatlarının tarihî, millî tekâmül safhasında ictimâî ve iktisadî vaziyetleri ve bu meselelerdeki kanaatleri komunizme muhalif olması tabîî bulunan Kırım Türkleri bu faciada en ağır ve en elim bir vaziyetde bulunuyorlar. Fakat onların yanı başında bulunan ve dünyanın en zengin petrolüne, madenlerine ve toprağına sahip olan zavallı Azerbaycan, Şimalî Kafkasya, Türkistan ve buğday ambarı olan Volga boyu Kazan Türkleri, Başkırtlar, Kırgızlar... Yani bütün Türk ve Müslümanlar ve bütün Rus buğday, şeker, kömür ihracatı memleketlerinden yapılan Ukrayna ve inkılâba en çok kurban vermiş olan zavallı Gürcüler.. Hepsi, hepsi Bolşeviklerin milliyet meselesini nasıl, hakka, adalete istinadla hallettiklerini isbat edecek bin bir facia ile çırpınmaktadırlar.

Zavallı Kırım Türklerinin millî cereyanları, Sovyetler için bir tehlike değildi. Kırım gençleri vaziyetlerinin vehametini ve nezaketini anladıklarından dolayı yurdlarını felakete uğratmamak için bîtaraf sıfatıyla anlaşmağa candan çalışmışlar ve Bolşeviklere inanmışlardı. Fakat İkinci Aleksandr'ın "Kırım'ı menfur halkdan temizlemeli" düsturu yalnız Çarların değil Kızıl Rusların ve bunlara istinaden Kırım'dan Türklerin sürülmeleriyle onların topraklarına kendilerinin yerleşdirilmelerini isteyen Yahudilerin de mukaddes şiarları oldu. Bolşevikler de Türk tarihinin bilindiğı günden beri Türk olarak tanılmış olan Kırım'ın Türklüğüne nihayet vermek istiyorlar ve Türklük cebhesinden Kırım'ı silmeye şiddetle türüyolardı.

Türk tarihine en asil ve en parlak sahifeler ilave etmiş olan Kırım bugün bu kadar hissizlikle, canavarlıkla mahvedilirken yalnız isimleri değil vicdanları ve kalbleri de hakikî Türk olanların kalbleri her halde elim acılarla kanamaktadır.

Bu hakikaten kara olan toprak üstünde hala hakka, adalete inanan ve bu uğurda ruhlarında zerre kadar ıztırab duyanlar varsa tarihin en büyük haksızlığına

uğramış ve bugün dünyada hiçbir milletin bulunmadığı bir faciada çırpınmakta olan zavallı Kırım'ı her halde teessürle, ızdırabla hatırlayacaklardır. Neticede hakkın adaletin zaferine inanarak her gün binlerce kurban vererek mukaddes gayelerini canlandırmağa can atan bütün mahkûm milletler hakikaten haksızlığın, zulmün, vahşetin düşmanları iseler Kırım'ın bu vaziyeti önünde müdafaalarında, protestolarında her halde zavallı Kırım'ı unutmayacaklardır.

Kırımlı kardeşlerime veyahud da halkımızın geçirmekte olduğu bu büyük facia karşısında Kırım sevgisinden zerre kadar nasibi olanlara söyleyeceklerim şundan ibarettir:

Her birimizin aile, dost, kardeş, çocuk yanığıyla yüreklerimiz parçalanmakta, halkımızın, yurdumuzun uğradığı zulüm ve vahşetden dolayı bütün varlığımız ızdırabın en ağırlıyla, en gazablısıyla sarsılmakta, milletimizin kara talihini değiştiremediğimizden dolayı vicdanlarımızda en ağır gazablar duymakta olduğunu bugünlerde her zamandan daha kuvvetli azimle hakkımızın ve idealimizin mutlaka tahakkuk edeceğine iman etmeliyiz.

Tarihin bütün ileri hareketleri zulmü, haksızlığı çiğneyerek medeniyetin, insanlığın yükselmesine yol açmıştır.

İnsanın insana esirliği, milletin millete köleliliği insanlık tarihinin bilhassa mazisinde kalmış en kara lekedir. İstikbâli olan hareketler tarihinde kalacak olan kararlar ancak hakkın, adaletin zaferini hazırlayan ve milletleri buna götürecek olanlardır. Komünizm hakkı, hürriyeti, adaleti çiğniyor. Rus millî taassubu, şovenizmi kızıl bir maske ile yeniden milletlerin millî benliklerini ve hatta varlıklarını mahvediyor.

Bütün cihanda enternasyonalizmi alevlendiren eski İsrail çocukları bin bir vasıtaya başvurarak bütün dünyadaki milyonerlerinden, zenginlerinden topladıkları para ile ve hakikî komünist kisvesinde görünen mümessilleriyle yurdumuzdan ölüme sürülmüş olanların topraklarından yeni millî bir ocak kurmağa kalkıyorlar...

Bir yurdun sahiblerini mezara koyarak üzerinde ebedî hâkimiyetlerini kurabilmiş Rus milletini tarih tanıyor?

Düşmanlarımızı kendi zulüm ve vahşeti yıkacaktır. Kuvvetimiz ve ümidimiz hakkımızdadır.

Bu facialı devirde gözyaşlarımızı kalbimize doldurmağa hatta vicdanlarımızdan kopup gelen sayhalarımızı dinlemelerini en haklı olarak beklediklerimize bile iştdirememeye mahkûm bulunduğumuz bu günlerde her zamandan ziyade haklarından emin olanlara yakışan âtiye bakalım.

İstikbâl hakdadır.

2.8. Alman İşgali ve Kırım İstiklâl Davası⁸⁸

1918 senesi Nisanında Kırım'a girmiş olan Alman askerî kuvveti memleketi Bolşevik canavarlığından kurtarmış ve intizamı kurmağa başlamışdı.

Alman Ordusu Kumandanı Ceneral Koch daha girerken dağlardan inmiş Kırım atlılarının kendi kuvvetlerine ne kadar büyük yardımda bulduklarını görmüş ve her Türk köyünde halkın kendisini millî bayraklarıyla karşılamalarının manasını anlamışdı. Bolşevikler Kırım zenginliğinin büyük bir kısmını eritmiş, birçok münevverleri öldürmüş, her taşkınlığı yıkmış, bütün halkı en korkunç tehditlerden geçirmiş ve yıldırılmış oldukları halde Kırım Türkleri daha Almanların kendi millî emellerine nasıl bakacaklarını kesdirmeden memleketlerinin siyasî mukadderatına karışmış bulunuyorlardı. Köylülerin yükseldikleri Gök bayrağı, Kurultay takib etti. Almanların Kırım'a girmeleri daha bir hafta bile olmamışken Akmescid'de Kırım Tatar Parlamentosu toplanmış bulunuyordu. 1917'de Kırım gençlerini Kırım istiklâlini il Kânun-ı sâni na tecil etmiş olan amilin Ukraynalıların Kırım hakkındaki kararlarından bihakkın şüphe edilmiş olması ve bu hususda Kiyef'de ele geçirilmiş haritada Kırım'ın şimal kısmının Ukrayna rengine boyanmış olmasının pek büyük tesiri olduğunu kaydetmişdik. Bu defa da Kırım Tatar Parlamentosunun vakit kaybetmeksizin toplanmasını intaç eden sebep Ukrayna Hetmanı⁸⁹ İskorupadiski'nin Kırım'a karşı aldığı vaziyetdi. 19 Nisanda Hetman İskorupadiski, Ataman Mesnikof'u Akyar (Sivastopol) kal'ası ve donanma kumandanı tayin etmişdi. Zira adetleri iki yüzü tecavüz etmeyen Ukrayna atlıları Alman Ordusu ile Kırım'a girmişlerdi ve Hetman İskorupadiskide hiçbir hakka istinad etmeksizin hatta hiçbir kurban bile vermeden bu vak'adan istifade ederek kolaylıkla Kırım'ı ilhaka kalkışıyor ve Almanların erzak ihtiyaçlarına binaen Ukrayna'ya girmeyeceklerine kanaatle alelacele Kırım'a can noktası olan Akyar'a kendi mümessilini tayin ediyordu.

Fakat Hetman bilmiyordu ki kendisinin Ukraynalılar önünde kolaylıkla şehrini ve nüfuzunu artdırması Kırım'ın Ukrayna'ya ilhakı fikri öyle kolaylıkla halledilir bir mesele değildi.

⁸⁸ Cafer Seydahmet Kırimer, "Alman İşgali ve Kırım İstiklâl Davası", *Emel Mecmuası*, sayı 24 (10 Kânun-ı evvel 1930), s. 261-264.

⁸⁹ Hetman: Ataman, başkomutan.

Kırım'da yeniden istiklâl uğrunda dövüşenlerin mübarek kanları akmağa başlamışdı. Bütün Kırım Türkleri akibetinin nerelere varacağı kesdirilemeyen ikinci bir mahkûmiyete boyunlarını uzatmaya and etmiş bulunuyorlardı. Bu mukaddes emeli ne kadar kuvvetli Kırım gençlerini candan yaktığını ve bu uğurda genç Kırımlıların ne kadar zulüm ve mahrumiyetlere katlanmış olduklarını ve Kırım Türklerinin ne gibi tarihî, iktisadî amellerle istiklâl davasını canla başla sarıldıklarını Rusya'nın en zengin ailelerinden birisinin kucagında büyümüş olan Rus zabiti İskorupadiski elbetde anlayamazdı.

Kırım Türklerindeki millî cereyanı layık olduğu derecede anlayamamış ve takdir edememiş olan İskorupadiski'nin Kırım ilhak hayaliyle atdığı adımlar ve hatta en kuvvetli zanettiği siyasî kombinasyon kendisini ancak mağlubiyete götürdü. Tarihî bir hakikat olarak kaydedebiliriz ki şeraitin musavatsızlığına rağmen Kırım gençleri Hetman İskorupadiski'nin Kırım'a karşı vaki her teşebbüsünü kırmağa muvaffak olmuşlardı.

Acil toplanmış olan Kırım Tatar Parlementosu birkaç gün zarfında Kırım'da hükümet kuracak yegâne müessese olarak Alman kumandanlığı tarafından tanılmışdı. Çünkü Millet Meclisi hakikaten bütün milleti etrafında toplayan bir iman ve emel mabedi idi.

Alman kumandanlığı, bütün şehirler ve köylerde ahalinin Millet Meclisine candan bağlı olduklarını kolaylıkla öğrenmişdi. Bir an evvel asayişin teminini, intizamın tesisini en mühim vazifesi addeden kumandanlığı Kırım Türklerinin halkdan taşan cereyanlarını kırmaya kalkışması elbetde muvafık-ı maslahat olamazdı. Almanya'nın İstanbul Sefiri Kont Brensford 1918'de Bolşeviklerin Kırım'da yaptıkları canavarlıkların Türkiye'de ne kadar elim tesirler bıraktığı ve Türkiye matbuatının Kırım istiklâl davasını ne kadar heyecan ve hararetle karşıladıklarını her halde gözden kaçırmamışdır. Berlin ve Kırım'daki Alman kumandanlığında bu vaziyet herhalde İskorupadisi'nin vaadlerinden az düşündürmemiştir. Buna binaen Hetmanın Akyar'a gönderdiği mümessil ve askerleri Ukrayna'ya iade edildiler ve Kırım kendi kuvvetiyle siyasî hayatını korumağa başladı.

Kırım gençleri Kânun-î Esâsîlerine sadık kalmak ve hak adalet prensiplerinden ayrılmamak gayesiyle ve istiklâl davasının siyaseten hallini kolaylaştırmak ümid ve maksadıyla Kırım'da yaşayan diğer millederinde iştirakiyle bir hükümet kurmayı tercih etdiler ve bu suretle Kırımlı Almanların ve Rusların da iştirak etdikleri Ceneral Süleyman Sülkeviç hükümeti iş başına getirildi.

Bilhassa Kırım istiklâl davasında memleketinin hukukunu müdafaa gayesiyle Hariciye vekilliğine deruhte ettiğim bu hükümetde benim en kudsî vazifem Kırım istiklâlini ihlal edecek tasaddilerin önüne geçmekdi.

Kırım istiklâline karşı her tasaddi Ukayna'dan geliyor ve İskorupadiski'den bekleniyordu. Binaenaleyh bizim en büyük hassasiyetle siyasî, iktisadî münasebetlerimizi tanzim edeceğimiz devlet Ukrayna idi.

O devirde Alman Erkân-ı Harbiyesi ile Hariciyesinin Brest Litovsk Muahedesine rağmen Rusya hakkında müttehid ve sağlam bir siyasetlerinin mevcut olub olmaması ve bunun hakiki mahiyetinin vazih hali anlaşılması meselesi pek girift ve hayli müşkil idi. Bu devirde Kiyef'de Alman Sefiri bulunan Fon Mum Ukrayna istiklâlini canlandırmağa çalışır vaziyetde görüldüğü gibi Menlikof'da büyük ve müttehid Rusya'nın muhil projelerini müzakere etmekden de çekinmiyor. Nitekim yani bu sıralarda Almanlar, Türk Ordusunun Kafkasya'da da ilerlemesine karşı vaziyet alıyorlardı.

Onlardan da maada Hetman İskorupadiski'nin o devirlerde Rusya ile federasyon esasında birleşmek gayesinden tamamiyle uzaklaşmış olmadığı da her halde Almanların meçhulu değildi.

Rus meselesinin tarihî ve kat'î bir suretde halli ancak tarihin zarurî kıldığı mahkûm milletlerin hürriyetlerine ve istiklâllerine kavuşmalarını teminle kabil olacaktı. Alman siyasetinin bu kararı canlandırmağa kat'iyetle yürüdüğünü de terdid edilecek her halde pek çok deliller ve alametler mevcuddu.

Kırım'ı doğrudan doğruya ilhak etmemiş olan İskorupadiski nihayet federasyon yoluyla Kırım mukadderatını Ukrayna'ya bağlamaya kalkışiyordu. Moskova etrafında toplanacak olan bütün Rusya Federasyonunun başlangıcı ve temeli olarak Kırım'ın Ukrayna'yla bu esasta birleşmesi fikrinin az çok Almanlara da hoş görüldüğünün eserleri az değildi. Bunlar da Hetmanı az

ümidlendirmemişlerdi. Buna binaen İskorupadiski 1918 senesi Temmuz nihayetlerinde Kırım'a karşı ticarî bloks ilan etmiş ve Kırım için hayatî ehemmiyeti olan meyve ihracatını tam mevsiminde mani olmağa kalkışmıştı. Bu maksadla şimendifer nakliyatı tatile uğratılmış ve Ukrayna'dan Kırım'a ancak Alman kıtaatı için elzem erzakın nakline müsaade edilmiş ve bütün ticarî münasebet kesilmiştir.

Bu vaziyet karşısında memleket iktisadiyatını esasından sarsan ve az çok hemen bütün Kırımlıları mütezarrir eden bu meselede Millet Meclisinden maada halkın ve Kırım'dan meyve ihracatı yapan tacirlerin reylerini öğrenmek icab ediyordu. Bütün Kırım şehir ve köylerindeki komiteler bu sırada Akmesjid'de toplanmış olan tacirlerin kongreleri müttefikan istiklâl davasında ısrar edilmesine karar vermişlerdi. HetmanUkraynası'nın Kırım'a karşı tatbikine kalkıştığı ticarî muhasaranın Almanların müvafakatı alınmadan yapıldığını hüküm etmek her halde pek doğru olamazdı. Zaten İskorupadiski'nin Alman şehrini Kırım'ın askerî iktisadî vaziyeti dolayısıyla hassaten Akyar limanının Ukrayna için hayatî ehemmiyete haiz olduğuna dair verdiği muhtıralalarda bu teşebbüs ihzar eden vesikalarda. Buna binaen Kırım istiklâl davası mühim bir kuvvete istinadla ve Alman siyasetine tesirle halletmek tarihî bir zaruret şekline girmiş bulunuyordu.

Bunun üzerine gizli bir ictimada merhum Ceneral Süleyman Sülkeviç Türkiye'ye bir mümessil göndermeğe ve Hariciye Vekili sıfatıyla bizzat Berlin'e hareketim hakkındaki kararımı kabul ettirmişdim. Zaten 1918 senesi Martında Türkiye'de bulunduğu zaman merhum Talat Paşa'dan bizim mümessilimiz geldikten sonra Türkiye'den de bize bir mümessil gönderileceği vaadini almışdım.

Bu sırada Türkiye'ye gelmiş olan Kırım mümessilinin en büyük vazifesi Kırım'ın bulunduğu elim vaziyeti Türkiye hükümetine anlatmak ve onun tasvibiyle Türkiye matbuatı ve efkâr-ı umumîyesini Kırım meselesine hayırhah kılmakdı.

Ukrayna Başvekili ve bizzat Hetman İskorupadiski'nin Berlin'e geleceği haberini öğrenir öğrenmez ilk işim o sıralarda kendisinin Berlin'e gelmesi beklenen Talat Paşa'nın seyahatini tecil buyurmasını temenni olmuşdu.

Burada şunu da kaydetmek zarurîdir ki merhum Talat Paşa'nın Kırım meselesine verdiği ehemmiyeti yalnız Rusya'nın parçalanmasında Türkiye'nin âtisinin selametini görmesi değil şahsen bu hususda manevî taahhüd altına girmiş

olmasında eseri idi. Filhakika Kırım gençleri merhuma pek haklı olarak muber idilir. Mümessil göndermedikleri Brest Litovsk sulhunda inkılâbçı Ukraynalılara Almanlar Kırım'dan bahsetmişlerken kendisine bir muhtıra takdim etdikleri halde Talat Paşa Kırım'a dair hiçbir söz söylememişdi. Bâb-ı Âli'de merhum tarafından kabul edildiğim zaman acı bir lisanla tarihin ve Türk vicdanının bu hareketlerinin manasını anlamak istediğimi söylemişdim. Paşa Kırım millî cereyanından haberdar olmadıklarını, Kırım gençlerinin memleket mukadderatını ele aldıkları ve bizim muhtıramızı birkaç fedakâr ve hamiyetli gençlerin işi olarak telâkki ettiklerini ve bu hatayı temyiz etmeden ölürse kendisini hakikaten cennetsiz addedeceğini büyük bir heyecanla söylemişlerdi.

Talat Paşa'yı hayatımda birçok defalar görmüştüm, hayatının son devirlerinde kendisiyle millî meseleler hakkında saatlerce hatta günlerce dertleşmişdim fakat onu Babıalide ilk gördüğüm ve Kırım'a karşı tarihî vazifesini ihmal ettiğini söylediğim zamanki kadar heyecanla sarsıldığına hiçbir zaman şahid olmadım.

Türk'ün büyük ve yüksek hamiyetli evlatlarından birisi olarak tanıdığı ve tebci ettiğim Talat Paşa o anda ne kadar kudsî bir ateşle yanmışdı. Günün endişeleri, siyaseti yerine millî vicdanın ve tarihin karşısına dikildiğini gören Talat Paşa'nın gözleri ne kadar kuvvetli ve ilahî bir türlü parlamışdı.

1918 senesi Eylülünde Berlin'de sabahın saat yedisinden ekser dokuza kadar Adlon Otelinden çıkarak gezindiğimiz parkda birgün kendisine has olan güler yüzü ve sağlam ifadesiyle Alman karargâhının ve hariciyesinin, Ukraynalıların Kırım'a karşı olan ve tatbik ettikleri ticari bloksu ref'e karar verildiği ve umumî sulh münazarasına kadar Kırım istiklâline hiçbir vecihle müdahale edilmeyeceğini kabul ettiklerini bana tebşir etmişdi.

Bu suretle Kırım'a karşı Ukrayna Hetmanının tasaddilerine nihayet verilmiş ve Kırım istiklâl davası ikinci bir haksızlığa ve Kırım Türkleri ikinci bir esarete uğramak belasından kurtulmuşlardı.

Kırım'ın bu siyasî zafere muvaffakiyetinde tarihî amel olmuş olan merhum Talat Paşa'yı burada rahmetle yâd ve Kırım millî vicdanına ilelebed kendisini şükranla tecil edeceğini kaydederken Hetman Ukraynası'nın Kırım istiklâline karşı

vaki bu tasaddisinin kırılmasının Kıırlıların millî iman ve istiklâl askerlerinin en sağlam bir temel olmuş olduğunu tasrih etmemizde tarihî ve millî borcumuzdur.

Kıırlı Cafer Seyd Ahmed

2.9. Solomon Kırım Hükümeti Ve Vrangeli Döneminde Kırım İstiklâl Davası⁹⁰

1918 Teşrin-i evvelinde akdedilen mütareke ile Cihan Harbi'ne nihayet veriliyor ve bilnetice Ukrayna ve Kırım'da bulunan Alman Orduları memleketlerine avdet hazırlıklarına başlamış bulunuyorlardı.

Alman kumandanlığının Kırım Ordusunun teşekkülüne müsaade etmemiş olması neticesinde Kırım hükümeti memleketi müdafaa imkânından mahrum kaldırılmıştı. Hetman İskorupadiski'yi devirerek Ukrayna'da istiklâlciler ve Cumhuriyetçi Petlivra taraftarlarının mevki iktidara geçmeleri Kırım istiklâl davası için ümitli bir vak'a idi. 1917'de Üiversalin Ukrayna Kânun-î Esâsîsini ilânında Ukrayna hududunun Perekop-Orkapı'da bulunduğunu kabul eden bu Ukrayna istiklâlcilerinin Kırım'a karşı herhangi bir tasaddiye kalkışmayacaklarına Kırım gençleri emin ediliyorlardı. Fakat Ukrayna memleketinin sağlam bir devlet kurmak için muktezi büyük iktisadî ve ictimâî imkânlarla malikiyeti aşikâr olmakla beraber çok taraflardan tecavüze maruz kalması muhtemel bulunan Ukrayna'nın teşkilatını sağlamlaştırması her halde pek basit bir mesele değildi.

Müstakil ve sağlam Ukrayna Kırım'ı tabiatıyla Rusya'dan ayırarak Kırım istiklâl davasının halline esas olacaktı. Fakat bir taraftan Bolşevik Moskova diğer taraftan Denikin'in orduları şarkdan ve cenubdan tehdit edilmekte bulunan Ukrayna'ya karşı itilaf devletlerine alakaları vaziyet henüz tavzih etmiş değildi.

Her ne kadar itilaf devletleri de her milletin kendi mukadderatına sahip olması düsturunu hayatında tatbik gayesiyle harb ettiklerini senelerce ilân etmişlerdi. Wilson Prensipleri de bütün dünyadaki mahkûm milletler gibi Rusya'dan kurtulmak isteyen halklara az umud vermemişti. Fakat Rusya'nın parçalanması hususunda takarrür etmiş bir esas henüz sarîh olarak görülmüyor. Ve bilhassa o devirlerde Ukrayna ve Kırım meselesine Avusturya ve Almanya siyasetinin mahsulü ve Kafkas milletlerinin istiklâl hareketlerine de [silinmiş] siyasetinin eseri diye bakılıyordu. İtilaf devletlerinin harbin akabinde bu gibi mülâhazaların tesirinde kalmayarak ancak hakka adalete istinadla her mahkûm milletin istiklâline kavuşmasına yardım

⁹⁰ Cafer Seydahmet Kırmir, "Solomon Kırım Hükümeti ve Vrangeli Döneminde Kırım İstiklâl Davası" *Emel Mecmuası*, sayı 26, (15 Kânun-ı sâni 1931), s. 285-287.

edeceklerini tasavvur ve ümid etmek her halde fazla hayalî bir nikbinlik olurdu. Bilhassa bu sebeplere binaen Kırım gençleri hatta bazı teşviklere rağmen milleti alelacele silahlandırarak Kırım istiklâlini kanlı müdafaa yoluna girmediler. Ve buna binaen Denikin'in belki müteceviz askerleri bile Kırım'a girmiş ve Kırım'da vaziyetini takviye fırsatını beklemişti.

Bu devirde Kırım'ın her köyünden her şehrinde intihab edilerek sekiz yüzü müteceviz vekil Akmesid'de toplanmış ve siyasî vaziyet hakkında karar ittihazı için hararetli müzakerelere girişmişti. Bu kongrenin en mühim kararı haricî siyaset tebellür edinceye kadar dahilde bîtaraf kalmak yani Denikin vesair siyasî cereyanlarla teşrik-i mesai etmemek ve bilhassa medenî işlerimizi takviyeye çalışmaktı.

Pek kolay kabul edilmemiş olan bu karar umumî ve siyasî vaziyetin bir zarureti idi. Kırım'ın kötü zulümle cebirle boyun eğdirilmiş olmasıyla Kırım Türklerinin müttehid Rusya gagesini mevki-i fiile çıkarmak isteyenlerle birlikde bu emelin tahakukuna çalışmaları arasındaki siyasî ve hukukî mana büsbütün farklı şeylerdi. Büyük ve müttehid Rusya tarafdarlarıyla siyasî sahada çalışmak Kırım'ın istiklâlini ve hatta bunun mukaddes davasını bile kendi ellerimizle gömmek demek olacaktı. Milletler habishanesini yeniden kurmağa kalkışanlar içeride siyasî teşrik-i mesai, haricde de Kırım istiklâl davası için çalışabilmemize imkân kaldırmayacaktı.

Bundan maada Kırım gençleri yalnız Denikin'in son gününe istinadla kurulmakta olan Solomon Kırım Hükümeti değil alelumum Kırım'da kendi milletlerinin iştirak etmediği bir hükümetin gerek idarenin selametini ve gerekse memleketin müdafaasını kolaylıkla temin edemeyeceğini pekiyi biliyordu. Ve buna binaen cihan siyasetinin tamamiyle vuzuh kesbedeceği zamana kadar yani Rusya meselesinin alacağı kat'î şekil anlaşılmasına değin milletlerini tehlikeli adımlara sürüklemek istemiyorlardı.

Bu esasa binaen Kırım gençleri de Denikin ile teşrik-i mesai etmedikleri gibi Rus meşrutiyetçilerinin, liberallerinin yani Kadet fırkasının teşkil ettiği Salomon Kırım Hükümetine de girmediler ve bu hükümetin memleketde sağlam bir nüfuz tesisine esaslı olarak mâni oldular.

Solomon Kırım Hükümeti bir taraftan Kırım hükümeti sıfatıyla memleket mukadderatını ele alıyor, diğer taraftan İtilaf devletleriyle Rusya mukadderatı hakkında konuşmağa yollar arıyordu. Bu hükümet için esas olan mesele Rusya'nın vahdetini temindi. Rusya'yı Bolşeviklerden kurtarmak ve yeniden büyük bir Rusya kurmak bu hükümetin gayesi idi. Bu hayal için imkân aramakla beraber hakikatde bu hükümet her gün yaptığı işler, atdığı adımlarla Kırım'da kurulmuş olan hükümet makinesini ve müstakil idareyi sağlamlaştırıyordu. Kırım adliyesi Âli Memleket Mahkemesi veya Şura-yı Devleti ile tam müstakil bir hale getiriliyor, Kırım parası çıkarılıyor, Kırım parlamentosunun daveti için hazırlıklar yapılıyordu.

Gönüllü ordu, Ceneral Denikin'in bu vaziyetine karşı sinirleniyor ve Paris'de bulunan sabık Rus sefiri Naflakof sulh kogresinde Kırım'ın ve Rusya'nın muhtelif kısımlarını ayrı ayrı değil Rusya'yı temsil eden bir hükümetin bulunması zarurî bulunduğunu bildiren telgrafı bu hükümetin Hariciye Vekilini az müşkül vaziyete düşürmüyordu. Buna binaen Vinaver'in *Hükümetimiz Veyahud da 1918-1919 Hatıraları* nam eserini Kırım'ı Rusya'dan ayırmağa çalışmış olmak ithamına cevap vermek kasdıyla yazıyor ve büyük Rusya'nın tesisi hususunda düşündüklerini Kırım'da yaptıklarından ziyade ehemmiyetle kayda çalışıyor.

Bu hükümetin Kırım'da yaşayan bütün milletlere ve bilhassa ityannamelerinde kalabalık Tatar halkının hakka adalete müstenid filleriyle kanunî menfaatlerini temin edeceklerini sarahaten teyid ve ilân ettikleri halde hakikatle yaptıklarını burada tahlile imkân yoktur.

1919 senesi Nisan nihayetine kadar devam etmiş olan bu hükümetin Kırım Tatar parlamentosuna, matbuatına karşı vaki tasaddilerini Kırım gençlerine karşı yaptıklarını burada tafsil etmeyeceğiz.⁹¹ Ancak tarihi ve şerefli bir hakikat olarak şunu kaydetmeliyiz ki Denikin namına Ceneral Borofski tarafından Kırım Müselmanlarının millî, medenî işleri hakkında salahiyetdar vekiller gönderilmesine dair vaki davete bütün Kırım Türkleri bizim Akmescid'de parlamentomuz vardır, milletimizin mukadderatına dair müzakere için oraya müracaat etmelidir diye cevap vermişdir.

⁹¹*Golos* [redacted] mecmuasının 7. numerosunun 81. sahifesinde Knez Obalonski Denikin devrinde Kırım Türklerinden 3 mülteci gencin Bolşeviklikle itham edilerek tevkif edildiklerini ve bunlardan hiç birinin bir cürümleri olmadıkları halde askerî kumandanlığın Kırım hükümeti Denikin [redacted] memleketi ciddi idare edemediğini ileri sürerek idareyi tamamıyla eline almak kasdıyla tertib ettiği siyasî kaydeder.

1920 Teşrîn-i sânsine kadar Kırım'da hüküm sürmüş olan Ceneral Vrangel devrine gelince bunun namına sabık Rus Sefiri Gires Roma'da Ceneralin Ukrayna, Kuban vesair milletlere kendi mukadderatlarını tayin hakkını tanıdığını ilân ederken, Vrangel Kırım'da Tatar parlamentosu yerine mayısta Kırım Müselmanlarından bir meclis toplamağa kalkışıyor ve bununla Kırım gençlerinin mukavemetini dağlarda adetleri artan şeylerin önüne geçilmesini ve bilhassa gençlerin askere gitmekden imtinana nihayet verilmesini temin etmek istiyordu.

Vrangel devrinin diğerlerinden farkı gençlerin yalnız taharriyat ve tevkiflerle değil idamlarla tehdid ve bazılarının kurban edilmiş olmalarıdır.

Kırım'da süngüye istinadla hakkı çiğneyen bütün bu Denikin, Salomon Kırım ve Vragel idareleri Kırım'da ne yapmak istediklerini elbet pekâlâ biliyorlardı. Onların bilmediği ve kendilerinin yıkılmalarında mühim emel olmuş olan hakikat ise Kırım'da canlanmış olan Kırım istiklâl davasının Kırım Türklerinin kalblerinde ne kadar büyük kuvvetle yaşamakta olması idi. Onların bilmediği ve hala Bolşeviklerinde bugüne gelinceye kadar anlamamakda ısrar ettikleri hakikat ise tarihin en mazlum, en bahtsız bir milleti olan Kırım Türklerinin hakka, adalete, insanlığa müştak bulunan yaralı kalblerinde, hassas millî vicdanlarında zalimin, gaddarın, vahşetin hatta kendilerinin bile hâkim olamayacakları kadar kuvvetli aksi tesir verilmesi ve onları daha sıkı ve sağlam olarak millî ve tarihî davamız etrafında birleştirmesidir.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.10. Büyük Bir Ziya⁹²

7 Kânun-ı evvel 1930'da Paris'de Gürcistan istiklâline çalışan Noe Ramişvili, Paris'in en kalabalık bir yerinde İtalya mevkinde bir Gürcü Bolşevik tarafından atılan iki kurşunla öldürülmüştür.

1881'de Gürcistan'da doğmuş olan Ramişvili 1903'de Darülfünun talebelerinin siyasî temaşalarına iştirak cürmüyle Darülfünun'dan tard ve nefy edilmiş, 1905 İhtilâlinde Kafkasya'da Sostsyalist Fırkasının en mühim rakibi olarak çalışmıştı.

1917 İnkılâbına kadar Rus Sotsyal Demokrat Fırkasının idare hayatında mümtaz bir rol oynamış olan Noe Ramişvili bilhassa ateşin faaliyeti, sarsılmaz irade kuvvetiyle temayüz etmişti. 1917 İnkılâbından sonra o bir müddet daha Rus Sosyal Demokrat Fırkasında kalmasa da bilahare Kafkasya'nın sonra da Gürcistan'ın istiklâline hasr-ı vucud etmişti.

26 Mayıs 1918'de ilân edilmiş olan müstakil Gürcistan'ın birinci Başvekili saftıyla her vaziyetin tarihî mukadderatını eline almış ve genç Gürcistan Cumhuriyeti'nin temellerini hakka, adalete en yakın bir şekilde kurmaya muvaffak olmuştu. Hayatında iman kuvvetinde cesaret alarak çalışmış olan Ramişvili ancak mefkûresiyle yaşardı. Bolşevikler bu büyük emel adamını öldürmekle muhterem Pir Jordanya'nın pek haklı olarak söylediği gibi Gürcistan istiklâlinin en sağlam kal'asını yıkdılar.

Bolşevikler 1926'da yine Paris'de sokak ortasında Ukrayna istiklâl bayrağını omuzlarında şerefle taşıyan Petlura'yı da öldürmüşlerdi. Fakat Petlura'nın kalbini parçalayan kurşunlar Ukrayna milletinin yüreğini katletti, Ukrayna millî vicdanını sarsdı, Ukrayna gençlerinin bağırklarını millî iman ve intikam hissiyle doldurdu. Neticede Ukrayna milletçileri daha büyük azim ve imanla daha yüksek fedakârlıkla mefkûrelerine sarıldılar.

Gürcistan istiklâlinin büyük başlarından birisi olan Ramişvili ölümü de Gürcü milletini daha kuvvetli olarak birleşmeğe, daha ateşin bir surette düşmana karşı cebhe tutmağa sevk edecektir. O Gürcistan ki on senedir bütün Kafkasyalı

⁹² Cafer Seydahmet Kırımer, "Büyük Bir Ziya" *Emel Mecmuası*, sayı 26 (15 Kânun-ı sâni 1931), s. 290-291.

kardeşlerimizle birlikde vatanlarının her köşesinde en kıymetli evladlarının mübarek kanlarını döker. O Gürcistan ki istiklâli hemen bütün medenî dünya tarafından tanılmışken Kızıl esarete düşmesine karşı Avrupa devletlerinin ciddî bir harekete geçmemelerinden yılmamış, sarsılmamış bilakis daha kuvvetli bir azimle mahkûm milletlerle el ele vererek bu cihada şerefli bir mevki tutmuşlardı.

Ramişvili henüz tarihî bir başlangıç addedilecek olan bu mahkûm milletler ittifakını teşkil eden ve şerefli kurban olduklarının en kıymetli bir alemardı idi.

Ramişvili'nin ölümü yalnız Gürcü milleti için değil Rusya'dan ayrılmak için kan döken, can veren bütün milletler için en büyük bir zayıddır. Bu ölüm yalnız Gürcü milletini değil bütün mahkûm milletleri daha sıkı, daha sağlam bir suretde el ele vermeğe sevk edecektir. Petlura'nın, Ramişvili'nin intikamını yalnız müstakil Ukrayna, müstakil Gürcistan ile değil Aksa-yı Şark'dan Karadeniz sahillerine kadar bütün milletlerin istiklâllerine kavuşmalarıyla alınacaktır.

1917 İnkılâbıyla milletler habishanesi denilen Çarlık Rusyası'nın çökmesiyle felaket kardeşlerimizden bazıları kurtuldu. Fakat milletler mezbahası olan Kızıl Rusya'da bunların istiklâlleri ve âtî için korkunç bir tehlikedir.

Ayrı ayrı muvaffakiyetleri değil umumî ve kat'î zafer hepimizi her zaman için mesud edecektir. Buna binaen birimizin felaketi hepimizindir bununçün Ramişvili'nin hakikî intikamı ancak hepimiz tarafından alınacak ve ancak bu şekilde ebedî olacaktır. İşte buna binaen hakkın öldürülemeyeceğini hak celladlarına bir an evvel anlayabilmesi için pek yakın bir anda cihan siyasetinde sulhun vermemek sağlam emellerinden birisi olacak olan ebedî ittifakımızı daha muntazam teşkilata bağlamaklığımız ve siyasî faaliyetimizi daha canlı bir hale getirmekliğimiz en kademî borcumuzdur.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.11. Sovyetler Rusyası'nın Son Vaziyeti⁹³

Bolşevikler Neden Harbe Gidiyorlar?

Sovyetler hükümetinin her şeyden ziyade kutsadığı bir sistem olan komünizmi tatbik gayesiyle giriştiği tecrübeler birbirini takiben iflasa gidiyor. Bütün Rusya'yı elekdirikleştirme planı, ziraatı mülkiyet-i müştereke Kolhoz usulünde kurmak tesbiti ve nihayet beş senelik sanayi programıyla Rusya'da büyük sanayi canlandırmak ve hatta Amerika'yı bile gölgede kaldırmak hayali... Birer birer esaslarından sarsıldılar, kısmen çökdüler veyahud da akamete mahkûm bir halde her gün bir parça daha ve tamamıyla çökmeğe doğru sürükleniyor. Devlet bütcesinin büyük bir kısmı bu büyük teşebbüslere hazır ve tahsis edildi. Devlet makinası Komünist Fırkası bu emelleri hayata geçirmeğe alet edildi. Halkın büyük kısmı aç, çıplak kaldırılarak memleketden ele, avuca geçen her şey haraca ihraç edilerek bütün tasavvurların tahakkukuna imkân arandı. Fakat yavaş yavaş bütün Rusya'yı elekdirikleştirme planına geçildi ve mahdud birkaç işe hazır edildi. Bütün köylerde her köylünün mülkiyet-i müşterেকে girmesi ve bütün ziraatın bu müesseseler tarafından yapılması tasavvuru yeniden köylülerin hususî mülklerinde çalışmalarını kabul edildi. Bütün Rusya mikyasında mevki tatbiki konulmak istenilen beş senelik sanayi programında artık ancak bir kısmının meydana getirilmesine imkân aranmaktadır. Hatta birçok yerlerde ikmal edilmemiş olan fabrikaların itmamından sarfinazar edilmesi hakkında gizli emirler ve tamimler gönderildi.

Memleket varidatını, devlet bütçesi ve hatta aynı bu numerolarla sahte para çıkarılarak kağıd para yekûnunun arttırılmasıyla da bu işlerin tahakkukuna imkân bulunmadı. Çünkü Cihan Harbi ve dahilî ihtilâllerle iktisadî hayat son derece bozulmuş olan Rusya'nın haddizatında kendi kuvvetiyle belini doğrultabilmesi pek şübheli bir mesele iken komünizm tecrübeleriyle sanayinin ve bilhassa ziraatin temelinden sarsılması elbetde bu teşkilatları akamete uğratacakdı.

Sovyetler Rusyası imkân ve hakikatle iş görenler tarafından değil hayal ve taassubla kafaları ve gözleri kararmış olanlar tarafından idare edildiğinden dolayıdır

⁹³ Cafer Seydahmet Kırımer, "Sovyetler Rusyası'nın Son Vaziyeti" *Emel Mecmuası*, sayı 27, (Şubat 1931), s. 297-301.

ki memleket bu teşebbüslere sürükleniyor. Zaten bu fikirden ziyade hayalin mahsulü olan programlar her şeyden ziyade bu hakikati isbat eden delillerdir.

Sovyetler Rusyası'nın bu azm-i teşebbüsü canlandırması değil, elinde mevcut fabrikaları tanzimle istimale salih eşya çıkarılmalarını temin edebilmesi bile henüz müstebid bir hayaldi.

Bundan maada ahiren Nijni'de dünyanın en büyük otomobil fabrikalarından birisini meydana getirmek ve bütün dünya zahire piyasasını alt üst edecek ihracatta bulunabilmek için Rusya'yı traktörlerle dolduracak traktör fabrikaları yapılmıştı. Fakat mükemmel makinalarla techiz edilmiş ve en muktedir ecnebi mühendisler tarafından idare edilen bu fabrikaların çıkardıkları otomobil ve traktörler işe geçiyorlar. Bir kaç aylık faaliyetle bu makinalar bozuluyor ve işlemiyorlar. Çünkü Rusya'da ne otomobil ve ne de traktör inşası için lazım olan sert çelik yoktur. Sovyetler Rusyası'nda umumîyetle iktisadî hayatın bozukluğuna ve bilhassa fabrikaların muntazam bir surette çalışmadıklarına vesait-i nakliyenin tekelinin hatta lokomotiflerle berbad bir şekle girdiğine dair ecnebi memleketlerinde vaki neşriyatı tedkik zaidir. Rus matbuatını bilhassa *Ekonomiçeskiy Jiznyani İktisadî Hayat* gazetesini tedkik etmek ve matbuatla, telsizlerde bizzât Komünistlerin bu işleri tenkid ve itiraflarını dinlemek vaziyetin her gün bir parça daha çökmekte olduğunu anlamağa kâfidir.

Yalnız bütün Sovyetler ittihadı mikyasında yapılan bu azim teşebbüsler değil, mahkûm milletlerin vatanlarında kurulmuş olan Sovyet cumhuriyetlerinde ilân edilen ümidli programlar da iflas etdiler. Kafkasya'da, Türkistan'da, Ukrayna'da millî ve iktisadî hayatın tanzimi ve kuvvetleştirilmesi hakkında Bolşevikler neler neler vaadetmemiş ne kadar ne kadar parlak planlar hazırlamamışlardır.

1924'de fevkalâde tesisatla ve pek mühim tedkiklerle hazırlanmış olan Kırım'ı elektrikleştirme planı ne kadar cazib ve ne kadar ümidli bir programdı. Bu hususda Kırım'ın bütün akarsularının senenin her devrindeki süratleri ve tezayut ve tenakuslarının derecesi, hatta çöl taraflarının rüzgârlarının kuvveti tesbit edilmişdi. Hatta 1928 senesi bidayetinde Kırım sahillerinde inşaatı ikmal edilecek olan elektrikli demir yoluna lazım iken elektriğin temini için Kırım'ı elektrikleştirme planının bir kısmının bu tarihe değin itmam ve ikmaline kat'î karar verilmişdi.

Kırım'ın Bolşevikler tarafından işgallerinin altıncı sene-i devriyesinde yani 1925'de çıkarılmış olan Rusya ve fevkalâde *Bütün Kırım* eserinin 490'dan 509. sahifesine kadar devam eden "Kırım'ın elektrikleştirilmesi" makalesi bugün bile tedkik edildiği zaman kalbimiz ne kadar heyecanla çarpar! Fakat artık Bolşeviklerin Kırım'da bütün şarkın bir numunecumhuriyeti yapacakları hakkındaki vaadlerinden on sene geçti. Bu parlak hayalin en sağlam bir temeli olacak olan Kırım'elektrikleştirme planının kat'iyetle bitirileceği 1928 senesi de geldi, geçti. Netice mi?

Ne Kırım sahillerine elektrikle işleyecek bir motorlu şimendirfer yapıldı ve ne de Kırım sularından veya rüzgârlarından istifade edilerek bir kilovat elektrik istihsal edildi.

Bu suretle bütün Sovyetler ittifadında hakikî iktisadî vaziyet gün geçtikçe daha ziyade bozulmakta ve ağırlaşmakta iken Amerika'yı gölgede kaldıracak sanayi programları ve komünizmin esası olacak olan mülkiyet-i müştereke teşkilatlarını ileri sürmenin manası ve hikmeti nedir?

Bolşevikler, Cihan Harbi'nden sonra bütün dünyanın süratle cihan inkılâbına sürüklendiği kanaatiyle iş başına geçmişlerdi. Onların bütün programları ve taktikleri bu tahmine müsteniddi.⁹⁴

Bunun tahakkuk etmemesi Bolşevikleri şaşırttı ve Komünist Fırkasını sağlara, sollara ayırdı ve fırka da bir müddet sağa sonra sola geçmeğe ve daimi zikzaklar içinde bocalamağa mecbur idi. Komünizm imanını zaafa uğratmamak Sovyet hükümeti için en hayatî bir meseledir. Cihan inkılâbı hayaliyle kuvvetlendirilen bu imanı Bolşevikler bu inkılâbın temeli ve kâbesi olacak olan Sovyetler Rusyası'nda komünizmi tatbik ümidiyle sağlamlaştırmak mecburiyetinde kaldılar. Bir tek memlekette komünizmi değil hatta sosyalizmi tatbik kabil midir? Meselesine eski komünist liderlerinin cümlesi menfi cevap vermişlerdi. Marksizm ve hatta leninizm en en kat'î esaslarına istinaden verilen bu hüküm unutuldu. Bilhassa fırka ekseriyetini, halk kitlesini avutmak maksadıyla sanayi, zirai hayatı komünizme

⁹⁴ 5 Temmuz 1921'de münakid kongrede Lenin "İnkılâbdan evvel ve bundan sonra biz derhal veya pek yakın bir zamanda gerek iktisaden geri kalmış memleketlerde ve gerekse kapitalizmin esaslı bir surette inkişaf ettiği devletlerde cihan inkılâbına müteveccih ihtilaller yapılmazsa mahve mahkûm olduğumuza kanîîîdi ve kaniyiz demişdi. *Lenin Külliyyatı*, Cilt XVIII, s. 321.

esas olacak suretde kurmağa doğru programlar hazırlandı ve memleketin kaldıramayacağı teşebbüslere girişildi, halk aç ve çıplak kaldırıldı. *Turtski ahbaran* neşriyatındaki *Leninden Sonra Komünist Enternasyoneli* nam eserinin 13. sahifesinde “İstalin tarihe ancak mağlubiyetlerin büyük hazırlayıcısı saftıyla girecektir.” diyor. Bu muhakkaktır. Fakat İstalin’in mağlubiyeti, hezimetini Komünist Fırkasının hayali esasatının eseri değil midir? İşte bilhassa mesuliyetden Kızıl diktatörü kurtarmak ve fırka esastını tenkide kapu açmak maksadıyla ahbaran Rusya’da Kirli sanayi fırka teşkilatı keşfedildi. Bu teşkilat Sovyetlerin beş senelik planlarını akamete uğratmak ve hatta Rusya’nın parçalanmasına matuf ecnebi müdahalelerini teshil maksadıyla memleketin her tarafında kuvvetle çalışmakla itham edilmişti. Rusya’da bilhassa Moskova’da böyle bir teşkilatın kurulamayacağı bu memleketi esaslı değil pek cüzi tanıyanlardaca müsellimdi. Fakat bu mühim teşkilatın en mühim şahsiyetlerinin cürümlerini itiraf etmelerine rağmen hiç birisinin idam edilmemesi bu işin Sovyet hükümetinin eser-i tesnimi olduğuna da kimsede tereddüt kaldırmadı.

Sabık Amerika Reisisumhuru Koliç (Calvin Coolidge) pek haklı olarak *Newyork Herald Tribün* gazetesinde bu mahkeme hakkında yazdığı makalesinde:

“Hiçbir hareket bu derece açık olarak Sovyet idaresinin bu kadar ahlâken sükût etdiğini meydana koymamışdı ve hiçbir zamanda bugün olduğu kadar bütün dünyanın Bolşevik hükümetine zerre kadar itimadı olmadığı bu derece anlaşılmamışdı.” diyor.

Sovyetlerin bu mahkemeden iki gayeleri vardı: Bunlardan birincisi beş senelik planın akamete uğraması mesuliyetinden başdakileri ve bilhassa bu işlerde en ziyade ısrarla ileri gitmiş olan İstalin’i kurtarmak; ikincisi Rusya’nın harb tehlikesi karşısında bulunduğunu ve hatta parçalanmak üzere olduğunu ileri sürerek Rus müfrit milliyetçilerinin hükümet etrafına saiki olarak toplamakdı.

Bu suretle İstalin ve Sovyetler Rusyası artık yeniden sağa doğru gidecektir. Sağların ideolojisini yapan ve Lenin’den sonra marksizm nazariyetini en iyi kavramış diye telâkki edilen Buharin’in ahiren tövbesinin kabul edilmesi bu cereyana doğru atılan ilk adımdır.

Kızıl Ordunun ve onun başında bulunan Voroşilof’un her gün bir parça daha İstalin’e karşı vaziyet alması artık Rusya’da bile gizli bir şey değildir. İstalin bu

vaziyeti kıramamaktadır. Köylüleri cebren mülkiyet-i müştereye sokmaktan İstalin'i vazgeçirten sebep Kızıl Orduda başlayan hoşnutsuzlukdu. Ahiren İstalin beş senelik sanayi programı her ne pahasına olursa olsun mevki faale çıkarmak maksadıyla memleketin açlığına rağmen ele avuca geçeni ihraç etmekden vazgeçirten amilde yine Kızıl Ordu olmuştur.

Kızıl Ordunun kısm-ı küllisi ve bilhassa zabitan kadrosuyla Rus ocağıdır. Fırkadaki sağlar artık daha sıkı daha bariz bir surette orduya istinad etmektedirler. İstalin ordunun ve Voroşilof'un bu cereyanı kitaba uydurmakla ve hükümetin sarsılmadığının zahirini kurtarmakla meşguldür. İstalin bilhassa bu son hadiseler önünde sosyalizmi kurmak değil Komünist Fırkasını mevki iktidardan düşürmemek maksadıyla çırpınmaktadır. Rusya ecnebi müdahalesi arifesindedir, Rusya parçalanacaktır feryatlarıyla İstalin bir taraftan halkın nazarlarını dahilî müşkülattan çevirmek diğer taraftan da canlanmakta olan Rus müfrit milletçiliğini hükümet etrafında toplamak istiyor.

Komünist Fırkasında ihtilaflar herşeyden ziyade komünizme olan imanın zaafa uğramış olduğunun alametleridir. İstalin artık bu yolda heyecan ve iman verebilecek esas bulamıyor. İktisadî ve malî buhran ahalinin içinde eridiği yoksuzluk bilhassa Rus parasının kuvvetli bir surette sükûtu neticesi olan hükümetin büyük sanayi yürüdecek paraya değil son zamanlarda memurun maaşlarının tediyesinde bile düşdüğü müşkülât yeni tecrübeler maddî imkân bırakmıyor. Bu sebeblere binaen İstalin "Rusya tehlikede!" şiarıyla fırkada sağlara ve memleket mikyasında da orduya istinada doğru yürüyor.

Bu hareketin neticesi dahilde Bolşevik esaretinde bin bir facia ile çekişmekte bulunan mahkûm milletleri daha kanlı ve daha feci hallere düşürecek, onların millî ve medenî cereyanlarını bir kat daha sarsacak, cumhuriyetlerinin hak ve salahiyetlerini tehdid edecek idarelerine büsbütün yabancı elleri hakim kılacaktır. Ahiren Moskova'dan verilen bir emirle bu cumhuriyetlerin dahilîye komiserliklerinin lağvedilmesi bu yeni cereyanın bir neticesidir.

Bu yeni vaziyete binaen Sovyetlerin haricî siyasetlerinde de daha kuvvetli hareketlere şahid olacağız. Dahilde orduyu ve Rus milliyetçiliğini heyecanda tutmak

ve bu kuvveti bir kat daha teşkilatını kuvvetlendirmeğe sevk edebilmek için Sovyetler bundan böyle devir devir harici gaileler çıkaracaklardı.

Dahilde iktisadî buhran, açlık ve yoksuzluk daha umumî bir şekilde ahaliyi ve orduyu isyana doğru sevk edecek bir mikyasa geçdiği takdirde ise Bolşevikler hiç şübhesiz küçük mikyasa kalabileceğine kanaat getirdikleri herhangi bir komşularıyla harbe bile gireceklerdi.

Sovyetlerin harb tehlikesini bu derece ileriye sürmeleri elbetde maksadımız değildi. Bolşeviklerin her şeye rağmen Kızıl Orduyu kuvvetlendirmeğe bir kat daha canla başla çalışmaları ve bilhassa memleket mikyasında asker hazırlıklarını takviye etmeleri elbetde dahilî siyasetleri maksadıyla yapılmıyor.

1922-23 senesi harb bütçesi 240 milyon altın ruble iken 1928-29'de bu yekûn 920 milyona çıkarıldı. Sovyetlerin boğucu gaz imalatı işlerinde elinde temerküz ettiren Oviavohim teşkilatı 280 imalathaneye malikdir ve senede 37 milyon kilogram gaz yapmaktadır. Aynı teşkilatın tayyare işlerinde yaptıklarında şayan-ı hayretidir.

1930 senesi Temmuzunda münakid 19. Kongrede Voroşilof memleketdeki bütün sanayinin vesaiti nakliyenin, darülfünunlar ve ilmi meselelerin şimdiden ileride olacak müdhiş harb için hazırlanacak esasları meydana getirecek şekle irca edilmesini, teklif etmişti. Kongrenin kabul ettiği bu teklife göre Voroşilof tarafından hazırlanan layihada ahiren Sovyet hükümeti tarafından kabul edilerek mevki tatbika konuldu ve bu suretle bütün Rusya büyük bir harb laboratuvarı haline getirildi⁹⁵

Kızıl Ordunun zaferi Sovyet hükümetinin vaziyetini yalnız Rusya'da değil haricdeki milletlerdeki Komünist Fırkaları önünde de yükseltecek ve belki bundan sonra Avrupa hükümetinden bazılarını da kat'î olarak Sovyetlerle ittifaka sevk edecektir.

Tarihin bir acayib cilvesi değil midir ki komünizm nihayet Rus şövenizmine dayanmak yoluna giriyor ve Kızıl Kremlin Sarayı da komünizm ve enternasyonalizm birliği altında yeniden Rus enternasyonalizminin canlanmasının beşiği oluyor.

⁹⁵ Frederik Ekfardek Revue de Monde (رهوود ده دوونند) mecmuasının 15 Kânun-ı evvel 930 nüshasındaki Kızıl Ordu hakkındaki makalesinden.

İşte bilhassa bu kanaat ve bu ümidlerdir ki Milyukof ve Kerenski bile Rusya'daki bu son sarsıntılara dair verdikleri konferanslarda yazdıkları makalelerinde Rusya'da herhangi bir tebdilin Moskova'dan başlamasını arzu ediyorlar ve mahkûm milletler vatanlarında görülen isyan hareketlerinin söyleyemeyecekleri sebeplerle şayan-ı temenni kaydediyorlar.⁹⁶

Artık Kremlin'den yapılan ve yapılacak olan her hareketin Rus emperyalizmini canlandıracağına olan bu kanaatlerdir ki Milyukof, Kerenski değil hatta koyu Rus mürteci bile el ele veriyorlar ve bunların hepsi Voroşilof'un veyahud da daha sarîh olarak Kızıl Ordunun vaziyete hâkimiyetinden seviniyorlar.

Kızıl emperyalizmle eski Beyaz Rus emperyalizmi ittihad ediyor. Ve Sovyetler ittihadındaki kuvvetle vaziyetler alıyorlar. Acayib değil midir ki Gürcü İstalin Komünist Fırkasının düşdüğü elim vaziyette tutunabilmek ve belki bu seferde zaferden cihan inkılâbına erişmek hayaliyle bu cereyana istinada ve buna yol açmağa alet oluyor.

Romanya ve Finlandiya hududlarında Kızıl Ordu kuvvetlerinin tezyid ve takviyesi, Romanya'da suikasdıcıların ve casusların faaliyetlerini arttırmaları, Galiçya'da umumî ve millî bir mikyassa siyasî menfaatlerini idrakden aciz bazı Ukraynalıların, Lehistan'a karşı kuvvetli bir surette harekete geçmeleri, Kafkasya'nın Kızıllar esaretinden kurtulmasına en meşmur bir surette çalışan Gürcülerin büyük ve tarihî hadimlerinden Ramişvili'nin bir Gürcü Bolşeviğinin eliyle Paris'de öldürülmesi ve nihayet Alman zabitlerinin Kızıl Orduda gaz, tayyare, techizat işlerinde çalışdıklarına dair bilhassa son zamanlarda pek meraklı ve heyecanlı haberler neşredilmesi ne maksadımız ne tesadüfî ve ne de Bolşeviklerin sulh tarafdarı yolundakilerini teyid eden alametlerdir.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

⁹⁶ Milyukof'un 27.11-930 tarihinde Paris'de verdiği konferansdan.

2.12. Bolşevikler Devrinde Kırım İstiklâl Davası⁹⁷

Komünizm ve cihan inkılâbı gagesini tahakkuk ettirmek maksadıyla iş başına gelmiş olan Bolşeviklerle tarihî millî tekâmüllerinin en heyecanlı bir devrini yaşamağa başlayan bütün Rusya'daki mahkûm milletlerin anlaşmaları kabil midir?

Beynelmilliyetçi Bolşevikler için milliyet bir gaye değil tarihin zarurî ve muvakkat bir geçidinden ibaretdir. Onlara göre hakk-ı temellük, aile ve nihayet milliyet, komünizmin tarihten silip atacağı esaslardır. Millî hars, anane, din ve nihayet millî hak ve istiklâl; inkılâbı komünizmden uzaklaştıran düşman kanaat ve hissiyatdan ibaretdir. Binaenaleyh yıkılmağa mahkûmdur.

Milletlerin istiklâl davası; millî hak, millî menfaat kadar da millî hars ve anane ile canlanan bir mefkûre olup millî vahdetle tahakkuk ettirilebilir. Bu itibarla sınıf mücadelesine istinadla komünizme yürüyecek olan Bolşevik diktatörlüğünün hiçbir zaman barışmayacağı esas milliyetdir. Buna binaen derki; Rusya'da millî cereyanları kırmak için akıtılan kan her halde sermayedarlığı, hak temelini yıkmak için dökülen kandan eksik değildir.

Bolşevikler mahkûm milletlerin vatanlarında kurdukları Sovyet cumhuriyetleriyle milliyet meselesini en ziyade hakka adalete uygun olarak hallettiklerini iddia ediyorlar. Bu milletlerin geçirdikleri on senelik faciadan sonra bu iddiaya inanan elbetde kimse kalmadı fakat ne yazık ki bu hakikatin anlaşılması çok geç kaldı ve çok bahalıya mal oldu.

On senedir mahkûm milletlerin en ümitsiz anlarda bile düşmanın zalim vahşetinden yılmayarak isyandan vazgeçmemeleri Sovyetler Rusyası'ndaki milliyet meselesinin halledilmek değil daha kızgın daha kuvvetli bir şekil almış olduğunu isbat eden en canlı ve en kat'î bir delil değil midir? Sovyet cumhuriyetinin mahkûm milletleri kendi iradeleriyle kurulmadıkları meselesinin hukukî ve nazarî cihetini tahlilden sarfınazar bile etsek Bolşeviklerin memleketleri kendi adamlarıyla bilhassa Moskova'nın menfaatini temin gagesiyle idare etmeleri buralarda da komünizmi tatbik kalkışmaları bu milletlerin isyana sürüklemekden başka ne netice verebilirdi? Komünizmin Rusya'da muvaffakiyetiyle tatbikini tasavvur etmek bir hayale büyük

⁹⁷ Cafer Seydahmet Kırmır, "Bolşevikler Devrinde Kırım İstiklâl Davası" *Emel Mecmuası*, sayı 28, (10 Şubat 1931), s. 309-312.

sanayiden mahrum bulunan ve hiçbir zaman toprakda müşterek mülkiyet usulünün tatbik edilmediği mahkûm milletler vatanlarında, ezcümle Kırım'da bu usulü tatbika kalkışmak elbetde bir cinayetti. Bu suretle memleketin bütün iktisadî hayatının çökmesine ve halkın çalışmak arzusunu ve refahını temin etmek ümidinin esasdan baltalanmasına sebep olundu. Asırlardan beri kendi toprağında kendi varidatını arttırmak ve bundan birikdireceği tasarrufuyla ailesinin âtisini temin etmek gayesiyle çalışarak bu esasî medeniyetin temeli addedenlerin bu kanaatden vazgeçmeleri haddizatında bir mesele iken, bunların kendilerine hatta bir parça ekmek, bir çift çorap bile vermeyen bir devlet hesabına kendi arzularıyla amele olarak çalışmaları nasıl tasavvur olunabilir?

Bu takdirde memleketin bütün istihsalini ve hatta istihlakatını devlet eliyle müşterek bir usulde halle kalkışan bu devlet usulünü yani Sovyet cumhuriyeti esasatını bütün Kırımlıların kendi arzu ve iradeleriyle kurdukları nasıl iddia olunabilir?

Eğer 1920'den beri Bolşevik idaresinde bulunan Kırım daha zengin daha mamur bir hale getirilmiş olsaydı bizim gibi komünizme karşı iken ilk günden beri komünizme muhalif vaziyet almış olanlar yine bir derece müsekkin bir cevap verilmiş olacaktı. Fakat Bolşeviklerin parlak istatistik malumatlarından ziyade bizim gibi Kırım'da hayatta olup geçenleri tedkik ve şarkın bir numune cumhuriyeti haline getireceklerini vadetdikleri Kırım'ı hakikatde aç, çıplak kaldırdıklarını yürekleri parçalayarak anlayanlar Kırım'ın en eski devirlerinden beri tarihinde hiçbir zaman bu kadar açlığa yoksuzluğa düşmemiş olduğunu ve hiçbir idarede bu kadar hakdan adaletden uzak olarak vahşetle idare edilmediğini ifadede tereddüd edemezler.

Bolşeviklerin emniyet-i umumîlerine G.P.O'ya mensub olanlardan maada Kırımlılardan karnı doyararak sofrasından kalkan, yatağında bir gece olsun rahat uyuyan on senede bir defa olsun kalbini açarak düşündüğünü açık söyleyebilen acaba kaç adam vardır?

Bütün Kırımlılar için bir felaket olmuş olan bu on yıllık esaret bilhassa Kırım Türkleri için kanlı, gözyaşlı acı ve mahvedici oldu. Kırım topraklarını tırnaklarıyla işleyerek imar etmiş, Kırım sanayisinin esaslarını kurmuş, Kırım yollarını açmış, Kırım medeniyet ve harsının temellerini hazırlamış olan Kırım Türkleri bu on senedir

yalnız memleketlerinin zenginliklerinden, kendi topraklarından aldıkları mahsullerinden değil hatta Kırım sahillerinde tutulan balıklardan bile mahrum edilmişlerdir.⁹⁸

Bunların hepsinden de sarfınazar zavallı Kırımlılardan pek çokları nihayet kendi ocaklarından, kendi vatanlarından tamamiyle uzaklaştırıldılar ve mahvedilmek kasdıyla çoluk, çocuklarıyla Sibiryâ'nın, Ural'ın öldürücü mntıklarına sürüldüler. Bu vaziyetde Kırımlıların Sovyet Cumhuriyeti esasıyla vatanlarının mukadderatı meselesinin halledildiğini kabul ettikleri nasıl iddia olunabilir?

Her şeyden ziyade bilhassa Kırım'ın uğradığı bu zulüm her Kırımlı'ya Bolşeviklerin vaadlerine aldanmayınız diyenlere hak kazandırdı. Ve onları millî vicdanımızda ve tarihimizde en şerefli mevkiye yükseltti.

Zamanın bizi tekzib etmesini biz ne kadar candan dilerdik. Kırım'ın hakikaten bütün şarka numune olacak mesud ve mureffeh bir memleket olduğunu görseydin biz ne kadar sevinecekdik. Çünkü Bolşevikler Kırım'ı hatta bizim tasavvur ettiğimizden bile bin kere daha korkunç ve feci bir hale düşürdüler.

Böyle bir vaziyetde bulunan bir memleketin düşdüğü esaretten kurtulmasının candan dilememesini tasavvur nasıl kabildir? Kırım'da yaşayan ecnebi tebâlar, İtalyanlar, Almanlar, Türk tebâsında bulunan Kırımlılar bütün mallarını mülklerini bırakarak yaşamak imkânı kalmayan o güzel yurdu terk etdiler. Bilhassa bu son aylarda her vapurdan birkaç aile çıkıyor. Bundan da maada, devir devir Karadenizin korkunç fırtınaları arasında bütün ailesini bir küçük kayığa doldurarak vatandan kopmaya atılan köylülere de şahid oluyoruz. Bu hakikatler karşısında Kırım'ın müreffeh ve mesud bir hale geldiğini iddia edebilmek için yalnız Bolşevik olmak değil akıl ve insafdan tamamiyle mahrum olmak da icab eder.

On senedir Kırım'ın geçirdiği bin bir facia karşısında Kırımlıların Bolşeviklerden kurtulmağı cana minnet bilmelerinden tabî ne olabilir? Bolşevikler bu neticeye de kendi zulümlerinin eseri olmakdan ziyade Kırım'da milletçiliği ve istiklâl davasını Millî Fırkanın canlandırdığını ve kuvvetlendirdiğini iddia ederler. Bu iddia yalnız siyasî bir hata değil hatta gülünç bir iftiradır.

⁹⁸Kerç ve Azak sahillerindeki köylerdeki (فوتو پهرانیف) lerde Bolşevikler tuz bulundurmuyorlardı. Çünkü köylülerin gizli olarak balık tutarak kışlık tuzlamalarına da bu suretle de mâni olmak istiyorlar.

Filhakika on senelik Bolşevik idaresine rağmen Millî Fırkanın Kırım'da ahaliyi istiklalciliğe götürebilecek kadar nüfuz ve tesire sahip olduğunu iddia etmek her halde Komünist Fırkası için şeref ve muvaffakiyet olmadığı gibi bu her şeyden evvel memalikin kendileriyle yürümesini temin edemediklerini kendilerinin bizzat itirafları demek olur.

25 Teşrin-i sâni 1920'de Millî Fırka namına Bolşeviklerin Kırım İhtilâl Komitesine verilen bir muhtırada, Millî Fırkanın bazı azaları yalnız Bolşeviklerin teşrik-i mesai imkânını aramamış hatta fırkanın Bolşevikler tarafından kanunen tanılarak çalışmasına imkân verilmesini bile teklif etmişdiler.⁹⁹

Millî Fırkanın bazı azalarının fırka ve millet namına Bolşeviklere böyle bir teklifte bulunmağa hakları var mıdır? Meselesi bizim için pek mühim olmakla beraber biz burada bu mühim esasın tahliline girişmeyeceğiz.

Eğer Bolşevikler uzağı gören adamlar olarak bu teklifi kabul etmiş olsaydılar bugünkü vaziyetimiz acaba daha ne kadar elim olacaktı?

Bugün bütün Kırmılılar karşısında millî vicdan ve tarihimiz önünde memleketin düşürüldüğü felaketlerin mesuliyetinde Millî Fırka da Bolşevikler yanında mecbur ve mühim vaziyette bulunacaktı.

Millî Fırkanın bazı azalarının fırkayı bu kadar ağır vaziyete düşmeye kendi arzu ve muvafaklarıyla adım atmaları her şeyden evvel Bolşeviklerle samimî olarak anlaşmak ise diğerlerine en kat'î bir delili ve bilhassa kendilerinin çalışmalarına imkân verilmesiyle memleketi böyle ağır vaziyetlere düşürmeyeceklerine olan imanlarının bir eseri idi.

Millî Fırkanın kanunen tanınmasına muvaffak olmamakla beraber bir zamanlar Millî Fırka azaları ve bütün Kırım gençleri bîtaraf saftıyla yani Komünist Fırkasına girmeyerek memleket işlerinde canla başla çalışdılar. Bu faaliyetin memleket için hayırlı olduğunda ise bütün Kırım müttefikdir. Fakat ne bu bin müşkilata ve tehlikeye rağmen pek meşkûr olan s'ay ve ne de bütün bu devirde

⁹⁹ Millî Fırka neden Bolşeviklerle anlaşma yolu bularak milletimizin bu felakete düşmesine mâni olamadı diyenleri acaba bu hakikatde ikaz etmeyecek midir? Bu vesika Bolşevikler tarafından neşredilmiş olan *Millî Fırka* nam eserinde mündericidir. Sahife 114 eserin muharriri Buçagof'dır. 1930'da Akmesicid'de tab edilmiştir. Hakkımızı Millî Fırka aleyhine geçirmek için Türkçe tercümesi de neşredilmeyerek bütün mekteblere ve köylere tevzi edilmiştir. (c.s.)

Kırım gençlerinin, Millî Fırka'nın Kırım istiklal davası için bir tek adım atmamış olmaları Bolşeviklerin memleketi, milleti ve bütün gençlerimizi mahve sürüklemelerinin önüne geçememiştir.

Ahiren Kırım'dan gelen bir köylü kendi saf dili ve açık yürekle benim bir sualime bir cevabı verdi: "Biz Bolşeviklere karşı çıkmamış değil hatta Bolşevik bile olsaydık yine onların bizi mahvetmelerinden kurtulamayacaktık!"

Bolşeviklerin on senelik zulümleri, haksızlıkları en fakir ve cahil Kırım köylerini bile bu kanaate getirdi. Kızıllar esaretinin vahşetiyle bütün Kırımlılar, Kırım istiklâl davasına canla başla gidecek bir hale geldilerse bu Millî Fırkanın eseri olmaktan ziyade Bolşeviklerin zulüm ve gadrlerinin tabii bir neticesidir.

Bu on sene zarfında istiklâl davası yalnız Kırım'da kutlanmamıştır. Bugün Kırım istiklâl davası ve Kırım'ın geçirdiği facia yalnız Cemiyet-i Akvam'a değil bütün devletlere bildirilmiş ve cihan matbuatının bir kısmında az çok mevki tutmuştur. Bütün bu faaliyet için haricde bir teşkilatımız olmadığı gibi bütün bu on senelik mesaide Millî Fırka ile bir tek münasebetimizde olmamıştır. Bolşeviklerin zulmü Kırım'da milletçiliği ve istiklal davasını kuvvetlendirmekte en sağlam bir amel olduğu gibi milletimize karşı vahşetle tatbik ettikleri imha siyaseti de haricde davamızın rikkat ve şefkatle karşılanmasına esas oluyor.

Artık Kırım istiklâl davası gençlerimizin veya herhangi bir fırkamızın tarihî haklarımıza ve hayatî menfaatlerimize istinadla canladırmaq istediği bir mefkûre olarak değil tarihinde en mazlum milletlerden daha ziyade zulme uğramış ve en hissiz bir celladın pençesinde can çekişen bütün milletimizin hatta bütün Kırımlıların kurtuluş mücadelesi olarak tanılıyor.

Artık Kırım gençliğinin 1917'de yüksek dirayetle ve uzak görüşle yükseldiği "Kırım Kırımlıdır, Kırım ancak Kırımlılar eliyle idare edilmelidir" düsturunun manası ve ehemmiyeti bütün Kırımlılar tarafından ancak anlaşılmıştır. Artık Kırım'ı anarşiden, kan tufanından, açlıktan kurtarmak gayesiyle kan dökmeye atılan ve bu uğurda can veren mübarek şehidlerimizin kıymeti ve maksadlarının kudsiyeti önünde bütün Kırımlılar hürmet ve minnetle eğiliyorlar.

İşte bilhassa bütün Kırımlıların kanaate gelmiş olması bizim istikbâlimizin, Kırım istiklâl davasının en sağlam temelidir.

On senedir Bolşeviklerin bir cehennem haline getirdikleri Kırım'da tatbik ettikleri zulüm ve vahşetin neticesi maddeten açlık, yoksuzluk, ölüm ise manen bütün Kırımlıları Kırım'ın nurlu ve mesud istikbâlini temin edecek olan Kırım istiklâl davası tarafında birleştirmeleri ve onların bu imanlarını çelik gibi sağlam bir hale getirmiş olmalarıdır.

Bütün insanlık tarihi hakkın zulmü yendiğini ve neticede zulmün zalimlerden ziyade mazlumlara yar olduğuna şahid değil midir? Bu itibarla âtî zulmün ifadesi olan Sovyet Cumhuriyeti'nin değil, en meşru ve en kudsî haklara istinad eden Kırım istiklâl davasıdır.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.13. Kırım İstiklâl Davasının Sebepleri Ve Esasları¹⁰⁰

Esirliğin zilleti mağduriyetini anlayan ve hissedeni insanların hürriyete can atmalarının sebebi ne ise mahkûm milletlerin istiklâl davalarının sırrı ve hikmeti de odur.

Bütün cihan tarihinde hürriyet ve istiklâl uğrunda dökülen kanlar bu büyük mefhumların insanların ve milletlerin hayatları için ne kadar yüksek ehemmiyete haiz olduklarını isbata kâfidir.

Ferdlar ve milletler esirlikden kurtulmak gayesine yalnız iktisadî sebeplerle değil bilhassa medenî ve manevî emellerle can atanlar buna binaen hürriyet ve istiklâl mücahidleri cihan tarihinde yalnız siyaset ve hukukda değil aynı zamanda hars ve medeniyet tealisinden de en mühim esas olmuşlardır.

Mahkûmiyetden kurtulmak isteyen milletler için memleketlerinin zenginliğini kendilerinin işletmesi, yurdlarını kendilerinin idare etmeleri bir gaye değildir. Onlar bu esaslara istinadla kendi hars ve medeniyetini kendi vazifeleriyle ve hususiyetleriyle kuvvetlendirerek cihan medeniyetine kuvvet ve renk vermek kasdıyla o gayeye yürürler.

Galib milletlerin mahkûm milletleri kendi kanunlarını, kendi fikirlerini, kendi adetlerini kabule mecbur etmeleri milletlerin kendi tabî tekâmülleri yolundan ayrılmalarını intaç eder ve onların hars ve medeniyetlerinin sekteye ve bilnetice zaafa uğramasına sebep olur.¹⁰¹

Hâkim milletleri mahkûmların vatanlarını daha iyi istismar etmek kasdıyla oralarda vücuda getirdikleri teknik terakkilerle mutlaka milletlerin harslarının da inkişafı icab etmez. En adil idareye mahkûmiyetde bile milletler vatanlarının zenginliklerinden tam manasıyla istifade edemedikleri gibi bilhassa millî ve harsî hayatlarını kendi istekdikleri şekilde kurabiliyor ve neden memleketlerinin idaresi kendi ellerinde olduğu takdirdeki kadar onu kuvvetlendirebiliyorlar.

Rusya gibi iktisadî ve millî inkişafına henüz başlamış ve kendisini bulabilmesi için daha pek çok fedakârlığa ve paraya muhtaç bulunan bir memlekette

¹⁰⁰ Cafer Seydahmet Kırimer, "Kırım İstiklâl Davasının Sebepleri ve Esasları", *Emel Mecmuası*, sayı 30 (Mart 1931), s. 333-336.

¹⁰¹ A. Matteuzi, *Milletlerin Tekâmülleri Anasırı*, Paris, 1900, s. 401.

mahkûmiyetin neticesinin ise mahkûm milletler için iktisadî ve manevî pek bahalıya mâl olduğu ve olacağı aşikârdır. Buna binaen mahkûm milletlerin Çarlık Rusyası'ndan ve Kızıl Bolşevik cehenneminden kurtulmak için isyana geçmelerini ve millî cereyanlarını kuvvetlendirmelerini tabîî gören bazı zevatın Rusya'nın fedarasyon veya konfederasyon esasında kurulduğu takdirde bu milletlerin istiklâl yürümeyeceklerini zan ve hatta bazılarının bu şekil idarenin bu milletler için istiklâlden de hayırlı olacağını iddia etmelerinde tevkifi bile zaid addederiz.

Kafkasya'nın, Ukrayna'nın, Türkistan'ın, İdil-Ural'ın, Kırım'ın gerek medenî gerekse topraklarının zenginliği kendi elleriyle inşafa götürülürse bu yurdların daha ziyade maddî ve manevî bir terkibe mazhar olacaklarında nasıl tereddüd olunabilir? Bundan da maada şu veya bu şekilde hatta farzımuhal olarak Moskova'nın en adil bir esasda bu milletlerle siyasî ve iktisadî münasebetde bulunması takdirinde de bu milletlerin harslarına ve maneviyatlarına sulh yoluyla olsun tesirde bulunmayacağı nasıl tassavvur olunabilir?

Bu memleketlerin vatanların mukadderatı üzerinde titreyen müstakil hükümetler kurulduğu takdirde bunların cihan sermayesi içinde hem daha emin ve hem daha müsaid birer zemin olacağı ve bu işde Moskova'nın vesailinin her iki taraf için hem lüzumsuz ve hatta mazur bile olduğunu tarih isbat etmedi mi?

Zaten Rusya gibi fevkalade geniş ve bilhassa pek çok milletlerin yaşadığı bir memleketde hakka, adalete göre ve tamamiyle her reylerle bir konfederasyonun kurulabilmesi ne kadar kâbildir? Medenî seviyeleri bu kadar farklı, tarihî ve ananeleri bu kadar muhtelif menfaatleri bu kadar zıd milletlerin bir araya gelerek sağlam bir kuvvet teşkil etmelerini tasavvur etmek on dokuzuncu asırda cihan haritasını parçalamakda devam eden milliyet cereyanının kuvvetini anlamamakda ısrar etmekden başka bir şey değildir.

Konfederasyon esasında büyük bir Rusya tesis edilmediği takdirde acaba Kırım ile Ukrayna bu esasda birleşmez mi ve küçük Kırım için bu istiklâlden daha hayırlı olmaz mı? Kırım; tarihinin hiçbir devrinde Ukrayna'ya tâbi bir memleket olmamıştır. Kırım tarihî tedkik edilirse asırlarca Ukrayna, Kırım ile boy ölçülebilmekten bile acizdi, hatta Kırım, Ukrayna'nın kendi mukadderatına sahib

olması hususunda veya müdafasını teminde birçok defalar müzaheretde de bulunmuşdur.

Bugünkü Kırım, tarihinin o şerefli günlerinin ancak bir hatırasını temsil ediyor. Bir buçuk asra kârib bir zamadır. Ancak imha ve zulme boyun eğdirilerek eridilmiş olan bugünkü zayıf Kırım'ın Ukrayna ile federasyon esasında birleşmesi onun bütün haklarını ve bütün mukadderatını talihe ve tesadüfe bağlaması demek olur. Zayıfların kavilerle mukadderatlarını bağlamaları onları esirliğe değilse bile her gün biraz daha maddî, manevî haklarından fedakârlık etmelerine bais olduğundan tevakkuf ise zaidir. Ukrayna'da ancak ve daima hakka, adalete hürmetkâr akdetdiği mukavelelere riayetkâr bir hükümetin mevki iktidarda bulacağını bize kim temin edebilir? Bu takdirde bile Kırım'ın Ukrayna ile konfederasyon esasında olsun birleşmesi ne Kırım ve hatta ne de Ukrayna için hayırlı bir şekil hal telakki edilemez. Bu vaziyetde beynelmilel siyaset nokta-i nazarından Ukrayna meselesinin halli kolaylaşmaktan ziyade daha müşkül bir safhaya gireceği gibi Kırım meselesine de halledilmemiş nazarıyla bakılamaz. Bunun en hakikî delilin 1917'den beri Kırım gençliğinin Ukrayna ile vaki müzakeret ve münasebetinde Kırım istiklal davasında ısrarları ve Hetman İskorupadiski'nin Kırım'ı federasyon esasında Ukrayna ile birleştirmek için vaki ticarî bloks teşebbüsüne karşı bütün Kırımlıların vaziyet almalarıyla kat'iyetle sabit olmuş bir hakikatdir.

Ukrayna ile konfedere etmeyi kabul eden Kırımbüyük Rusya ile bu esada birleşmek teklifini nasıl reddedebilir, Kırım'ın kendisiyle konfedere etmesinde ısrar eden bir Ukrayna bu esada kendisinin Rusya ile birleşmesini hangi delillerle iptal edebilir?

Milletlerin tarihî tekâmülleri ve millî vicdanlarının inkişafı kendilerini istiklâllerine, hâkimiyetlerine götürece kadar kuvvetli bir safhaya geldikten sonra onların tarihî cereyanları bir takım siyasî kombinasyonlarla durdurulabilir mi? Her milletin kendi mukadderatı hakkında tam hürriyetle kendisinin karar verebilmesi hakkına istinadla Ukrayna istiklâlini müdafaa edenler Kırım'ın da herkese karşı aynı esasa tevfikân istiklâlini müdafaaaya çalışmasına nasıl itiraz edebilirler?

Ukrayna ve Kırım, Çarlığın ve Bolşevikliğin en korkunç zulümlerinden geçmiş ve kendi ocaklarına sahip olabilmeleri için en kıymetli evladlarından

binlercesini kurban vermiş, mahkûmiyete karşı zengin, fakir, cahil, münevver bütün halklarıyla vaziyet almış birer millettir. Bu iki komşu millet için tarihlerinin gitdiği yolu, millî vicdanlarının takdis ettiği ideali anlayarak birbirlerinin istiklâllerine en yüksek bir samimiyetle yardım elini vermelerinden ve bu suretle tarihlerini en sağlam bir dostluğa istinad ettirmelerinden daha hayırlı ne olabilir?

Kırım, Ukrayna önünde zayıftır. Fakat çok zayıflar vardır ki can noktalarından vuruldukları zaman pek çok kavileri mutazarrır edecek hatta onların tarihlerinde içinden çıkamayacakları hareketlerdede bulunabilirler. Kırım'ın coğrafi vaziyetinin ise her yerden ziyade böyle siyasî adımlar atmağa müsaid olduğuna da kimse tereddüd edemez.¹⁰²

Bu suretle yalnız düşmanlarımıza değil düşmanlarımıza karşı Kırım istiklâl davasında musırrız. Çünkü bir buçuk asırdır eridilmiş olan Kırım'ın ancak tam istiklâl ile maddî, manevî bünyesini sağlamlaştırabileceğine ve ancak bu şekilde medeniyete ve cihan sulhüne yardım edeceğine kanîyiz? Karadeniz'de hâkim bir liman olan Akyar (Sivastapol) büyük bir milletden ziyade küçük ve müstakil Kırım idresinde bulunmasından cihan sulhünün kazanacağından elbetde tereddüd edilemez. Rusya'nın Kırım'da birleşmesiyle Karadeniz ve Boğazlar meselesinin tahdis ettiğini ve bundan dolayı tarihinde ne kadar kan dökülmüş olduğunu kim bilmez?

Kırım istiklâl davası yalnız mazlum ve mağdur milletlerin en zavallısı bulunan halkımızın sağlam ve esaslı olarak kurtarılması veyahud da en haklı ve en kudsî bir hakkın kazanılması itibariyle değil Kırım kadar komşuları ve cihan içinde en hayırlı bir şekilde hallolmasına binaen biz davamızda musırrız. Küçük müstakil Kırım yaşayabilir mi? İstiklâlinin dahilî ve haricî esasları nelerdir? Kırım, zenginlikleriyle birkaç milyon nüfusu gibi tam manasıyla medenî bir ocak olması için muktezi bütün evsafa malikdir. Zaten Kırım müstakil olsun dediğimiz zaman onunçün davalarıyla ayrılmış bir memleket olmasını kasetdiğimiz gibi onun komşularıyla büyük miktarda tranzit mamülleri yapabileceğini ve yapması lazım geldiğininide reddetmiyoruz.

¹⁰² Ukrayna milletçilerinin ve istiklâlcilerinin, mukadderatıyla şarkın ve bilhassa Türkiye'nin yakından alâkadar bulunduğu ve bulunacağı tarihî bir Türk ocağı olan Kırım'ın tam istiklâline hürmetkâr olacaklarına bizim kanaatimiz sağlamdır. Yukarıdaki mülahazalarımı hem bazı cereyanlara cevap vermek ve hemde efkâr-ı umumîyemiz önünde davamızı tavih etmek istediğimizden ileri gelmiştir.
(c.s.)

Asrımızda herhangi bir milletin ben yurdumda fakir veya zengin, ibtidaî veya medenî ne şekilde istersem öyle yaşayacağım, benim istiklâl hakkım mukaddes bir prenses meselesidir evlad tarafından tedkiki bilezaiddir demesinin doğru olmadığı ve böyle mantıkla milletlerin davalarını kazanamayacakları aşikârdır. Buna binaen de biz Kırım müstakil olduğu takdirde hem kendisini daha müreffeh yaşanacağı ve hem de yüksek medenî bir merkez olacağı meselesindeki kanaatimizi tavzihe lüzum görüyoruz.

Zaten cihan tarih-i medeniyesi ciddiyetle tedkik edilirse medeniyetin yalnız büyük milletler tarafından değil küçüklerinde bu işte büyük eserler yaradıkları pek bariz olarak görülür. 1921'de Lozan'da Fransızca olarak neşrettiğim *Kırım* eserine Amerika'nın tanınmış programlarından ve meşhur Wilson'un yakın muavinlerinden Mösyö Harron tarafından yazılan mukaddimede vaktiyle birer küçük memleket olan eski Yahudiliğinin, Yunanistan'ın Florans'ın ve Almanya'nın kendi millî temelini bulduğu Reimar dukalığının, Cenevre'nin Yelizabet devrindeki İngiltere'nin ila ahir medeniyete yaptıkları büyük hizmetlerden hissediliyor ve müstakil Kırım'ın da Garb ve Şark medeniyetlerinin yoğrulmasından mütevellid sağlam ve kendisine has bir hars doğurarak medeniyete büyük hizmetler yapabileceği ümidiyle zikrediliyor.

Bundan da maada Kırım küçük olduğundan dolayı müstakil olamaz demek büyük balığın küçüğünü yutması kabilinden büyük milletlerin küçüklerini esir etmesini terviç etmek olur ki bu da cemiyetin henüz akla, mantığa, vicdana tevfi kan verilen kararlardan ziyade henüz sürü halinde yükselmediğini tabî ve vahşi hırslara bir çare bulabilecek seviyeye gelmemiş olduğunu kabul olur. O halde demokrasiden, hukuk-ı beşerden, hukuk-ı düvelden, Cemiyet-i Akvam'dan nasıl bahsedilebiliyor? Halbuki 19. asırdan beri adedleri bir kaç yüz bini geçmeyen milletlerden bazılarının da istiklâllerine kavuşduklarına şahid olduğumuz gibi Çarlık Rusyası'nın çökmesi neticesinde de Estonya, Litvanya, Letonya gibi küçük memleketlerin de istiklâllerini pekâlâ yaşatdıklarını görüyoruz. Bunları yaşadan hukukî ve siyasî esasat Kırım istiklâlini ve onun âtîyesini nasıl ve neden temin edemez? Koyu milletçi Çarlık Rusyası'nın ve sözde beynel milliyetçi Bolşeviklerin Kırım'da tatbik ettikleri aynı imha siyasetiyle Kırım'da milletimiz çok eridilmiştir. Kırım istiklâl davası artık yalnız Kırım Türklerinin değil bütün Kırımlıların davası olmakla beraber memleketimizin hayatını, idaresini tanzim ve onu sağlam temellere istinad

etdirebilmek vazifesi bilhassa bizim omuzlarımıza yükleniyor. Buna başdan başlamak için Kırım'da can çekişen halkımız değil bilhassa haricde uzun zamandır vatan kaygısıyla yürekleri yananların bizimle aynı derecede heyecan ve imanla mukaddes davamızın canlanması için çırpınmaları elzemdir.

Kırım istiklâl davası yalnız Rusya'dan ayrılmak için can atan mahkûm milletler cebhesinin değil bütün dünyada hak ve adalet dostlarının bir meselesidir. Rusya'dan ayrılacak mahkûm milletlerin ve bu meyanda bizim davamızın büyük düşmanımızın zulmünden kurtulmuş olan bütün milletlerin veyahud da yeniden taazzuv edecek olan büyük ve müttehid bir Rusya'nın mevcudiyetlerini tehdit edecek olan Rusya'ya komşu bulunan bütün milletlerin davasıdır.

Bundan maada Kırım meselesi bütün tarihinde bir Türk işi olmuştur. Davamız yalnız bizim değil bütün Türklüğün haklı, en hayırlı ve en hayatî bir meselesidir. Bu itibarla Türklüğün mukadderatını ve atiyesini düşünen bütün kardeşlerimizde davamızda muvaffak olmaklığımızda bize yardımda bulunmağa millî bir borç bildiklerinde biz asıl ve asıl tereddüd etmiyoruz.

Bu esaslara binaen mahkûm milletlerin Rusya'dan tam manasıyla ayrılacaklarına, Kırım'ın da istiklâline kavuşacağına ve müstakil Kırım'ın mahkûm milletler ittifakına ve bütün Türklüğe istinadla Cemiyet-i Akvam'da âtiyesini temin edecek esasatla ebediyen yaşayacağına iman ediyoruz.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.14. Kırım'da Açlık¹⁰³

“ Moskova, Kırım Cumhuriyetini Lağvediyor!”

Sabık Kırım Merkezî İcra Komitesi Reisi Mehmed Kubayef

Rusya'yı başdan başa elektirikleşdirme, Amerika'yı gölgede bırakacak beş senelik sanayi programı, cihan iktisadîyatını altüst eden büyük ve ucuz ihraca damping ve Kırım'da açlık! Sözde amele fakir köylü hükümeti olan Sovyet diktatörlüğü bir senedir Kırım'dan bütün zenginler sürülmüş olduğu halde şimdi geri kalan fakir ve yoksuzlarda açlığa mahve yürüyor.

Yalnız Rusya'daki değil bütün cihandaki ve bilhassa bütün şarkdaki mağdur, mazlum milletleri kurtarmağa vaad ilân eden Moskova Kırım Cumhuriyetini mahvediyor! Bütün Bolşevik Rusyası'nın şarkda bir numune cumhuriyeti olacağını ilan ettikleri Kırım'da birçok insan on bir senelik Bolşevik işgalinden sonra yeniden açlıkla can veriyor!

Kırım'da açlık! Buna nasıl inanmalı?

Bir taraftan Sovyetler ittihadı dünya zahire piyasalarını sarsacak derecede ihracatda bulunurken ve Kırım'dan yüzbinlerce ton zahire çıkarılırken bilhassa Kırım'da köylerde Kolhoz mülkiyet-i müşterek mahva kurularak ve zahire eken arazi azalmış değil arttırılmışken Kırım'da açlık nasıl kabil-i tasavvurdur. Kırım nüfusu artmak değil bilakis yalnız Kırım Türklerinden otuz beş bini zengin addedilerek Kırım'da sürülmüşken Kırım nasıl açlığa düşer?

O Kırımdır ki 1930'da 210 bin ton tuz istihsal edilmiş ve bunun bir kısmı Sovyetler ithalatında mühim kısmı da harice gönderilmişdi. Kerç'deki demir madeninden geçen sene 420 bin ton dökme demir ve 300 bin ton demir çıkarılmışdı. İnşaatda kullanılan kesme taşlardan ise 1930'da 405 milyon yerine 9 milyon taş kesilmişdi. Burum istihsali iki senede yüzde 60 artmışdı.¹⁰⁴

Kırım'ın milyonları geçen dozlu yıllık, meyve, şarab, tütün ihracatını bihakkın mühim yekûnlarını burada tafsile hacet yoktur. Bütün bu malların mühim kısmı Hamburg'dan Avrupa piyasalarına arz edilerek Sovyetlerin ihracatını ancak

¹⁰³Cafer Seydahmet Kırimer, “Kırım'da Açlık” *Emel Mecmuası*, sayı 33, (1 Mayıs 1931), s. 369-371.

¹⁰⁴Bu malumat Kırım Komiserler Heyeti Reisi Hüsamedof'un Yedinci Kırım Yezdindeki muhtirasından ve *Kızıl Kırım*, 17 Şubat 931, numero 39, *Yeni Dünya*, 11 Şubat 931, numero 33'den alınmıştır.

kuvvetlendirmektedir. Bu hakikatlere rağmen Kırım nasıl aç kaldırılabilir veyahud Kırım nasıl ve neden mahvedilir?

Bu nasıl ve nedenleri tevakkufdan ziyade biz Kırım'daki açlık vaziyetini tesbit edelim. Çünkü o sebepleri tahlilde siyaset olur. Halbuki biz bu makalemizde siyaset değil Türk kardeşlerimizi bütün insanlığın vicdanına milletimizin uğradığı açlık faciasını aynen bildirmek istiyoruz. Kırım'ı açlığa sürükleyen veya mahveden zihniyetin garazın tahlilinden ziyade biz en asil bir Türk yurdu olan Kırım'ın geçirmeğe başladığı en büyük tehlikeye yani açlıkla ölümünü aynen tesbitine çalışacağız. Kırım'da hemen bir senedir halkın et, yağ, şeker yüzü görmediğini ve bilhassa son aylarda zahire fiyatlarının fevkaalede yüksek olduğundan dolayı iaşe müşkülâtının son haddi bulunduğunu biliyorduk. Fakat Kırım'ın hemen her köyünde Kolhoz mülkiyet-i müşterek müesseseleri kurulduğundan ve ahalinin kısm-ı azamı bu müesselere giderek çalıştıktan sonra hükümetin bunları yaşatacak kadar olsun iaşelerini temin edeceğini ümid ediyorduk. Nihayet Kolhozlara Kırım'ın mecburiyetini ref' edildikten sonra bunlara girmeyerek kendi topraklarında çalışanlarında yaşamak imkânından mahrum edilmeyeceklerini zannetmişdik. Halbuki bütün köylülerin ineklerinden aldıkları sütten bir kısmı olan ve tavuklarından bile muayyen miktarda yumurta talep eden Sovyet hükümeti köylünün malından sainden elinde bir şey kaldırmayarak tutub aldığı gibi kendilerine vaad ettiği 1000 gram ekmeği 500'e nihayet 300'e indirmiş ve ekmek yerine de kendilerine toprak gibi siyah ve yenilmeyecek bir şey veriyor. Kırım'da zahire kaldırmadığından pazarlarda gizli bulunan ekmek fiyatı ise fevkaalede yüksek. Ahaliden bazıları Ukrayna'ya Militopol'e giderek gizli bir iki çuval un getirmeğe çalışmışlarsa da bunlarda Kırım'a giderken G. P.O emniyet-i umumîye teşkilatı tarafından yakalanarak tevkif edilmiştir.

Bu yıkımda Kırım'dan gelen Türk tebâsı köylüler Kırım'ın bütün dağlık ve sahil kesimindeki köylerde (Buralarda ekseriyet azami Türkdür.) Açlıktan vücutları şişenlerin bulunduğunu müttefikan söylemişlerdi. Geçen hafta gelenler ise Kırım'ın her tarafında hatta Kırım'ın hububat anbarı telâkki edilen Kerç civarındaki her köyde üç beş ailenin açlıktan vücutlarının şişmekte olduğunu ve ölümü beklediklerini bildirdiler. Bu gelenlerden birisi Sarayman köyünde birkaç ailenin açlık felaketiyle bîtab düşüklerini bizzat görmüştür.

Bu haberlerle üzülrken bugünlerde yine Kırım'dan gelen birisinden aç köylülere un tuz istediğinden dolayı Kırım Merkezî İcra Komitesi Reisi Mehmed Kubayef'in milletçilikle itham edilerek azil ve tevkif edildiğini öğrendim.

Kubayef milletçi! O Kubayef'in kendisine Türkçe hitab edenlere o Rusça hitab verirdi. O Kubayef ki Kırım'da Türklerin diğer milletlerden bilhassa Ruslardan daha fakir olduklarını bildiği halde Ruslara nisbetle bizimkilerden beş altı misli daha fazla bir halk 35 bini mütecaviz zengin sınıfa idhal edilerek Kırım'dan sürülürken hiçbir itirazda bulunmamışdı. O Kubayef ki Kırım'da fakir ve topraksız Kırım köylülerinin toprak ihtiyaçları hakkında bir tek söz söylemeden Kırım'ın münbit topraklarından binlerce hektarının Yahudilere tahsis edilmesini canla başla kabul etmişdi.

11 Mart 1931 tarihli münteşir Rusça *Son Haberler* gazetesinde kızıl gazeteden alarak verdiği habere göre Kubayef alenen: "Moskova Kırım'ı mahvediyor!" dediğinden dolayı vazifesinden azledildiğini kaydediyor.

Kubayef yaşlı Kırım mahvediliyor diyecek hale gelmiş artık zavallı, bahtsız Kırım ne hale getirildi demek!

1921-1922 seneleri açlığında Kırım'da yüz bin kişi ecelsiz gömülmüşdi.¹⁰⁵ Bunlardan mühim kısmı yüreklerde... Hatta açlığın şiddetli bir surette hüküm sürdüğü şehir ve mıntıklar hep Türklerin kesif yaşadıkları yerlerdi.¹⁰⁶

1921-1922 tarihlerinde Anadolu canavar bir düşmanın istilasına uğramış ve memleketin en mamur kısımları tahrib edilmişdi. Bu sıralarda Anadolu sahillerinde iaşe müşkilatı ağır bir şekil almışdı. Vaziyetin bütün bu vehametine rağmen istiklâl ve millî iman aşkıyla yanan ve bu ilahî ateşle yalnız Türk tarihinde ve Türk millî vicdanında değil cihanın hakka ve fedakârlığa hürmet duyan kesiminin kalplerinden de takdirler, tebçiller kazanan Ankara kardeşliği ılık bir samimiyet ve feragatla Kırım açlarına yardım kolunu uzatmışdı.

¹⁰⁵*Bütün Kırım. s. 7*

¹⁰⁶*Bütün Kırım. s. 38*

Akyar ile Bahçesaray arasındaki mesafe bir iki saat olduğu halde Akyar'da 1922'de Bahçesaray'da yüzde 55 Karasu bazar'da yüzde 48, Gözleve'de yüzde 43, Eski Kırım 41, Kefe yüzde 36, Yalta yüzde 29, Kerç yüzde 28 Akmesicid yüzde 13, (Sivastopal) Akyar yüzde 11'i,ölmüşken de Bahçesaray'da ahalinin yüzde 55'inin ölmüş olması nazar-ı dikkate alınmaya ve düşünölmeye layıktır.

Yalnız cesaret ve kahramalığı değil aynı zamanda millî ve insanî hislerinin bu yüksekliğiyle de temayüz etmiş olan şanlı ordumuz da o devirlerde cemiyetin büyük temsili olarak kendi lokmasından bir kısmını Kırım'a göndermeğe karar vermişti.

Bugünde Kırım yardıma muhtaç bir haldedir bugünde her köyde beş on aile açlıkla ecelsiz ölüm tehlikesi önünde çırpınıyor. Hiç şübhe yokdur ki her gün saat bu zavallıların sayıları artıyor. Bunlara Moskova'nın veya Kırım hükümetinin yardım elini uzatacağını beklemek muhaldir.

Kubayef kadar millî imandan tamamiyle mahrum bir adamın açlara un tevzi'nin milletçilikle itham ve azledilmesi bu hususda hiç ümid kaldırmamaktadır.

Cihan zahire piyasalarını sarsacak kadar ihracatda bulunmuş olan bir hükümetin aç kaldırılan tebâsı için haricde, kimden temenni ve ümid edilebilir?

Kırım'da otuz beş bini kârib Türk zengin sınıfından addedilerek ikliminde kat'iyen barınamayacakları Ural ve Sibiry'a sürüldüler. Bunların çocukları, hastaları, zayıfları daha vagonlarda donarak mahvoldular. Şimdi de oralarda elleri bacakları donarak kesilmekte veya canları soğuğa mukavemet edemeyerek vakitsiz can vermektedirler.

Bütün Kırım münevverleri Bolşeviklerle teşrik-i mesai ederek Kırım'ın ve halkımızın dertlerine çare ve imkân aramak yolunda canla başla çalışmışlarken Kırım'ın topraksız fakir evladlarına bir tahsis edildikten sonra Yahudilerin Kırım'a getirilmesinde ısrar ettiklerinden dolayı bin bir provakasyonlarla Solufke'de, K. P. zindanlarında can vermektedirler.

Bunların hepsini siyasî kurbanlar telakki edelim bu meselelerin hepsi siyasî adedilerek hatta matbuatımızda bile küçük bir tesir uyandırmasını da kabul edelim fakat Kırım açlığı... Türk'ün asırlardan kalan oradaki bakiyenin açlıkla mahvolmasını da mı siyaset telâkki edeceğiz?

Her birisi bir cennet olan Türk yurtları bir cehennem haline getirildiler. Cennetlerin en müstesnası olan Kırım ise tamamiyle bir Türk mezarlığı haline getirilmektedir. Acaba Türk vicdanlarından Türk kalblerinden Kırım silindi mi oradakiler insan olarak olsun acınmağa ve yardıma layık değil midirler?

Neticeyi tarihe yazın.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.15. Türk Dili İçin¹⁰⁷

Ankara Hukuk Fakültesi profesörlerinden ve sabık Kazan Türkleri Millet Meclisi ve Millî Hükümet Reisi Sadri Maksudi Bey Efendi tarafından *Türk dili İçin* unvanıyla pek mühim bir eser neşredilmiştir. Bilhassa yarım asrı müteceviz bir zamandır birçok siyasî ve ictimâî amellerle kendisini bulmağa başlayan Türk âleme Türk dilini sadeleştirmek pek mühim millî bir mesele olmuştur. Her Türk kabilesinde yerleşen münevverler Türk halkının medeniyetde yükselmesini, siyasî haklarını kazanmasını, millî birliğini koruyabilmesini temin düşüncelerinde en başda dil meselesiyle karşılaşmışlardı.

Halkın anlayabilmesi ve bütün Türk kabileleriyle anlaşmasını temin ederek Türk dili hangi kabilenin dili idi ve dilde Arab, Acem terkipleri ve sözleri kaldırılarak nasıl sadeleştirilebilecekti? Sadri Bey eserinde Türk dünyasının bugünü ve uzak geleceği için en mühim bir mesele olan bu dil birliği hakkında şimdiye kadar öne sürülmüş olan fikirleri en ilmî bir suretle işlemekle kalmamıştır. Bu büyük ve mühim işin halli için kendisinin düşüncelerini ve tavsiyelerinide canlı ifadelerle tesbit etmiştir.

Türk dilinin birliği, diğer dillere nazaran mevki, kuvveti ve dilimize muhtelif medeniyetlerin tesirleri, ilmî ıstılahların da Türk sözlerinden yapılarak tam manasıyla millî bir Türk dili yazılması meselesi eserde ehemmiyetle tedkik edilmiştir. Diğer milletlerin dillerinin geçirdiği tarihî safahat bilhassa başka milletlerden ilmî ıstılahlar yaratmak işinin nasıl halledildiği hakkında muhterem muellifin eserinde mühim yer ayırması dilimiz hakkındaki düşüncelerin anlaşılmasını çok kolaylaştırmıştır. Büyük Gazi'nin şayan-ı hayret olan isabet ve nüfuz-ı nazarı bu kitab için yazdıkları vecizelerde de ve ezcümle “Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır.” cümlesinde bir daha tecelli etdi.

Çin içerilerinden Balkanlara, Sırderya'dan Akdenize' kadar yaşamış olan Türk halklarının konuştuğu Türkçe bir dil midir? Ve bir dil olarak kalacak mıdır?

Sadri Bey bu mühim mesele hakkındaki kat'î kanaatlerinin her dimağda sağlam olarak birleşmesine çalışıyor ve eserinin hemen her faslında Türk dilinin

¹⁰⁷ Cafer Seydahmet Kırım, “Türk Dili İçin” *Emel Mecmuası*, sayı 34, (15 Mayıs 1931), s. 381-385.

birliğini tekrarlıyor ve bu dilin bütün Türk kabilelerinde saklı kalmış sözlerle işlenerek çok zengin ve tamamiyle ilmi ve medeni bir olacağına ısrar ediyor. Türk âleminin her tarafında aynı kuvvetle anlaşılacak ve bütün medeniyetin esaslarını ve en acayib duygularımızı aynı derecede bize anlatmağa yarayacak olan o Türk dilinin temelini ise Sadri Bey Garbî Türkiye lehçesinde buluyor. Çünkü sarf ve nahivinin inkişafı savtiyetinin ahengi, letafeti, edebiyatının zenginliği cihetinden Türkiye lehçesi Türk lehçeleri arasında birinci mevki işgal ediyor ve her zaman edecektir. Bu lehçe bütün Türk lehçelerine örnek olacaktır. Başka lehçelerin yükselmesi, inkişafı bu lehçeye yaklaşmak istikametinde gidecektir.¹⁰⁸

Türk dili hakkında düşünmüş olanların pek çoğu Türkiye veya İstanbul lehçesinin dil birliğini teminde esas olacağını kabul etmişlerdir. Merhum İsmail Gasprinski'nin kanaati ve emeli de bu idi ve *Tercüman* bu gayeye tarihi ve mühim hizmetler görmüştü. 1905 buhranından sonra Rusya'da yaşayan Türk kabilelerinde neşredilen matbuatın ve ilmî eserlerin büyük kısmı açık yani Arabî, Farisî terkibler kaldırılarak İstanbul lehçesinde idi. Fakat bu cereyanın yanında Azerbaycan'da yazılan tiyatro piyesleriyle, Kazan'da basılan millî romanlarla ve umumî Türk kabilelerinde neşredilen şiirler mahalli lehçeler dahi kuvvetli bir surette işlenmeğe başlanmışdır.

Bu iki cereyan arasında temeddü eden kuvvetli rekabetin neticesi bîtaraf olarak tedkik edilirse kanaatimce artık mahalli lehçeliğin galebesini kabul etmemek imkân haricindedir.

Azerbaycan'da, Kırım'da, Kazan'da ve bilhassa Kazak-Kırgız ve Başkurlarda, Özbeklerde mahalli lehçelerde yapılan neşriyat hayretle karşılanmağa layıktır.

Azerbaycan devlet neşriyatının 1927 kataloğu 35 sahifeyi mütecavizdir. Burada ince edebiyat bahsinde 72 eserin neşredildiği görülür. Fuzuli ve Nevai'ye dair olan eserlerden maada bugün Azerbaycan lehçesinde bütün Dünya edebiyatından mühim eserler tercüme edilmiştir. Farıza Cak London'un yedi eseri Azerbaycan lehçesiyle neşredilmiştir.

¹⁰⁸*Türk Dili İçin*, s.455.

Bu katalogda Kendli seryası yani köylü serisi ile uşak yani çocuklar edebiyatı ve ayrıca gençler edebiyatına dair kısımların zenginliği pek büyükdür. Yalnız Azerbaycan'da değil bütün Türk kabilelerinde Halk edebiyatına dair basılan eserler ve bilhassa atalar sözleri, halk şairlerinin eserleri, destanlar, masallar ve hatta il edebiyatı mahalli musiki tarihleri ve halk türkülerinin metin ve notalarını toplamışdır. Yine Azerbaycan'da 65 bin kelimeyi müteceviz bir *Söz Lugatı* ve bilhassa hükümetin her komiserliğinde çalışan ıstılah komisyonlarının eserleri de ayrıca zikre şayandır 1927'den beri ise Hind ve Japon edebiyatı da dahil olmak üzere dünya klasiklerinden birçoklarının eserleri Azerbaycan lehçesiyle neşredilmiştir.

Kazan Tatarlarında ise Azerbaycan'dan daha kuvvetli olarak mahalli lehçede pek büyük neşriyat da bulunduğu katıdır. Bunların hepsinden daha mühim olanı ise Kazak - Kırgızlardaki neşriyatdır. Türk dilinin sade olarak kaldığı ve Radlof'un da teslim etdiği vechile Halk edebiyatının en zengin bulunduğu lehçe Kazak - Kırgız lehçesidir.

Burada bilhassa bu on sene zarfında başlayan neşriyatla yapılan ıstılahların nazar-ı itibare alınması zarurıdır. 1924'de Orenburg'da neşredilmiş olan Baytorus oğlu Ahmed Bey'in Kırgız- Kazak sarf ve nahivine aid 4 ciltlik eserinde [silinmiş] sözünden maada Arabî ve Farisî bir tek kelime bulunmaması¹⁰⁹ yalnız bu lehçenin kuvvetini değil aynı zamanda bu lehçede ıstılah yaratmak hususunda ne kadar ileri gidildiğini gösterir bir misaldir.

Bütün Türk kabilelerinde mekteb kitabları da tamamiyle mahalli lehçelerde neşredildiği gibi bu kabilelerin memleketlerin tedkiki, cemiyetlerin iktisadî, ictimai eserleri de mahalli lehçelerde yazılmışdır.

Bundan maada vaktiyle mahalli lehçelerin tesiriyle zaten inhilale başlamış olan emel birliğinin yeni Latin ifadelerinden sonra büsbütün ortadan kalkmasıyla Türk kabilelerindeki mahalli lehçecilik tamamiyle kuvvetli bir vaziyete girmiştir.

Sadri Bey'in eserinin 13. sahifesinde "Son yıllar içinde Taşkend, Buhara, Bakü ve Akmesicid'de Türk münevverleri Türk lehçelerini tedkik etmek, Türk imlasını tesbit etmek ve Türkçe ilim ıstılahları yaratmak yolunda takdir edilmeğe layık bir faaliyet gösteriyorlardı." buyuruyorlar. Fakat yukarıda yazdığımız vechile bu

¹⁰⁹*Türk-Tatar Lisaniyatına Medhal.*

pek şümüllü olan faaliyetin neticesi acaba Garbî Türkiye lehçesinin Türk âleminde inkişafının sekteye uğradığını ve yarın için tasavvur ettiğimiz bütün Türklerin millî ve medenî dillerinin temeli olabilmek ihtimalini de sarsdığını ifade etmez mi?

Buna binaen Sadri Bey'in "Türkiye lehçesinin bütün Türk lehçelerine örnek olacağı ve bilhassa başka lehçelerin yükselmesi, inkişafı bu lehçeye yaklaşmak istikametinde gidecektir." hükümlerini kabul çok müşkil oluyor.

O emel, bizim de bütün ruhumuzla candan temenni ettiğimiz bir maksaddır. Fakat hakikaten bizim temennimize zıd bir yolda ve kuvvetli olarak yürüdüğünü teslim mecburiyetindeyiz.

Mahalli lehçecilik yalnız Türkiye lehçesinden uzaklaşmakla kalmıyor. Her kabiledede ilmi, fenni ıstılahlar yaradılmakta olduğundan ileride bunların değiştirilmesi nasıl kabil olacaktır. Bundan da maada Rus İnkılâbından evvel Rusya'da başlayan Türkler arasında okuryazarlık adedi pek mahdud iken bugün bu nisbet her gün artmaktadır. Binaenaleyh mahalli şivede yazılan eserler halkın çokluğunun dimağında birleşmekte ve umumî bir hal almaktadır. Buna mukabil ise bütün Türk kabilelerinde Türkiye lehçesinde hemen hiçbir şey yazılmamaktadır. Ve Türkiye'de basılan eserlerin ve matbuatın Rusya Türkleri tarafından okunması men edilmiştir.

Bu vaziyetin uzun sürmeyeceğini ümid ederek bu kısa devrin Türkiye lehçesinin umumî millî dilimiz olmasına esasda tesir edeceğine ve hatta mahalli lehçeliğin bu takdirde millî dilimizin daha kolaylıkla işlenmesine yardım edeceğini biz de ümid ve tasavvur etmekteyiz. Fakat bunlar ümid ve temennidir. Hakikat ise bugün aleyhimizdedir. Ve bu vaziyet daha ziyade uzarsa bu mahalli lehçelerden hangisinin dilimizde hâkim rol oynayacağı ve bilhassa bir ilmî ve fennî dilin bütün Türk dünyası tarafından kabul edileceği müşkül bir şekle alacaktır.

Türk kabilelerinde mahalli lehçeliğin bu kuvvetli inkişafına mukabil bu gaye uğrunda bizdeki faaliyet maalesef çok zayıftır. Sadri Bey'in eserinden gerek dil heyetinin bir akademiye kalbi ve gerekse bu teşkilatda çalışanların muvaffak olabilmeleri için lazım gelen ruhî ve ilmî şartlar nazar-ı itibare alınır¹¹⁰ bu büyük mesele içinde Türkiye'de pek hayırlı emeller besleniyor diyebilirsek de henüz işin

¹¹⁰*Türk Dili İçin* s. 482-483.

derecesiyle mütenasib bir teşkilat ve faaliyetden uzak bulunduğumuzu kabul zarurîdir.

Muhterem müellifin dil meselesinde siyasî hâkimiyete ve nüfus çokluğuna büyük ehemmiyet atfıyla bunların tesirlerini kat'î görmelerinden ziyade biz Halk edebiyatının zenginliğine ve bilhassa bütün Türk kabilelerindeki hars faaliyetlerini yakından takib ederek onlardaki zenginliklerle kendi lehçelerini bir kat daha işlemeğe muvaffak olmak esaslarına daha müsbet ve hakikî ehemmiyet veriyoruz. Bu itibarla da bizce millî ve edebî dilimizde hangi kabilemiz lehçesinin temel olacağı veyahud da bu hususda en büyük yardımda bulunacağı kat'iyetle kesdirilmekten uzak bir meseledir.

Vaktiyle Rusya Müselmanlarının siyasî hayatlarında şerefli iz kaldırmış olan Sadri Maksudi Bey Efendi bu pek kıymetli eserinde tamamiyle siyasetten uzak kalmak istemişlerdir. Buna binaen eserin 19. sahifesinde: “Avrupa müsteşriklerinden bilhassa Ruslardan bazılarının Türk lehçelerini müstakil diller saymaları esaslı tedkike istinad etmediğine kânîyim.” cümlesiyle Rus müsteşriklerinde bu esassız tedkiklerini ileri sürmelerindeki siyasî sebepleri ve Rus siyasetçilerinin boylara istinadla millî birliğimizi nasıl parçalamağa çalışdıklarını tasrihe girişmemişdir. Bu meselelerin bütün tafsilatına ve en gizli taraflarına bilhassa Sadri Maksudi Bey'in vâkıf bulunduğu kendisinin vaktiyle Duma kürsüsünde Rusya Türklerinin maarifine dair söylediği nutuklardan pek kuvvetli olarak anlaşılırdı. Sadri Bey'in ne gibi mülahazalarla bu noktalara temas etmediğini bilmemekle beraber Çarlığın dilimize karşı takib ettiği menhus siyasetin iç yüzünü Türk kardeşlerimize anlatmaması bizce bir noksandır. Bu noktada şu mütâlâa ile de ısrar ediyoruz ki bu cihetin tavzihi sözde beynelmilliyetçi olduklarını ilân eden Bolşeviklerin bu meselede de eski Çarlığın Ruscu siyasetinden ayrılmadıklarının anlaşılmasına da yarayacaktı. Bolşeviklerin her Türk kabilesinin ayrı Latin alfabesini kabul etmelerinde ısrarları Çarlığın Türk birliğini yıkmak yolundaki siyasetinin temadisinden başka bir şey değildir. Türk kabileleri siyasî bir merkez yaratmakta ve istiklâlde doğru kuvvetle yürümektedirler. Bu siyasî teazzularla acaba müstakil medenî merkezler de tesis edebilecek midir? Sadri Bey eserinde yani siyasetten uzak kalmak fikriyle Türk âleminin, bugün girmekte bulunduğu yeni siyasi hayatın bu cihetlerde tahliline de yaklaşmamış ve bu hususda kıymetli mütâlalarını bildirmemişlerdir. Sadri Bey'in bu kıymetli eserinde

biz bilhassa bir noktada tevakkufu pek zarurî buluyoruz ki o da: “Bütün dünya Türklerinin yabancı dil ve harsların tesirleriyle yâd milletler tarafından temsil edilmeleri, Çin’de Çinleşmeleri, İran’da Acemleşmeleri, Rusya’da Ruslaşmalarıdır.” meselesidir.¹¹¹

Çin’deki Türklerin vaziyetini bilmiyorum fakat İran’da Tahran civarındaki köylerde bile Türklerin dillerini bile gaib etmedikleri malumdur. Ruslaşma meselesine gelince Sadri Bey eserinin 486. Sahifesinde: “Bugün Ukrayna ismiyle malum ülkenin bütün cenubî kısmı eskiden Türk yurdu idi. Bugün bu sahada Türkçe konuşan zümre kalmamıştır. Buradaki Türkler temessül edilmiş, Ruslaşmıştır. Kırım’da dahi Türklerin sayısı eskidekine nisbetle çok azalmıştır.” diyor.

Ukrayna’da Türkçe konuşan zümrenin kalmaması bunların Ruslaşmış olmalarından değil orada yaşamış olan Nogay’ların muhaceretlerinin neticesidir. Kırım Türklerinin sayısının eskidekine nisbetle pek az olması hükmüyle de Sadri Bey’in bunların bir kısmının Ruslar tarafından temessül edilmiş olduğunu kastedtiğini anlamak lazım geliyorsa da biz buna ihtimal vermek istemiyoruz. Sadri Bey’in böyle bir hataya düşmeyecek kadar Kırım’ı tanıdığını biz biliyoruz. Kırım’da Türklerin Ruslaşması değil, Karayim Kırımçaklardan sarf-ı nazar Rusların, Almanların, Rumların Kırım’da Türkçe konuştukları ve hatta Türk âdetlerini benimsedikleri malûmdur.

Sadri Bey’in öz Türkçe bir medeniyet dili yaratılamazsa Türk ırkının muhtelif zümrelerinin yavaş yavaş milletler tarafından temsil edilmesi ve bunun neticesinde gelecekte birgün yeryüzündeki Türkçe konuşan kavimlerin yok olması korkusu neden maksadını anlayamadık. Çünkü müellif eserin 148. sahifesinde “Türk ırkının dalgalı tarihinde Türk’ün birçok şeyleri (ülkesi, dini, yazısı) birçok defalar değişmiştir, dil değişmemiştir. Sabit kalmıştır. Türk dili Türk kavimlerinin yegâne birlik sancağıdır.” diyor. 245. sahifede de “Hatta Osmanlı hanedanı devrinde Türk dili büsbütün metruk olmak tehlikesine maruz oldu, fakat hâkim zümrelerin Türk dilini ihmaline, istihfafına, kaba bir dil sayılmasına rağmen Türk dili yaşadı, metruk olmaktan kurtuldu ve kurtuluşunu Türk dili kendi kuvvet ve vasıflarına borçludur.” buyuruyor.

¹¹¹*Türk Dili İçin*, s. 486.

Eserin aşağılarında sahife 5-17-18 ise: “ Biz Türklerde millî dile bağlılık, hiç de başka milletlerden eksik değildir. Belki bu dile merbutat bizde daha ziyadedir.”

451. sahifede ise:

“ Türk ırkının ferdleri arasındaki birlik hissi gayet uyanık ve canlıdır. Türklerde birbirlerini tanımak, birbirlerini halini düşüncelerini bilmek, harsî ve fikrî mahsullerini öğrenmek arzu ve ihtiyacı gayet mnkeşifdir.” denilmektedir.

Türk dünyası her tarafda millî benliğini bulmağa, kendi dilini, tarihini işlemeğe bütün hars hayatını canlandırmak ve hatta siyasî mukadderatında pek kuvvetli ve halkından gelen crretle vaziyet almağa başladığı bu devirde Türklerin temsil edilmeleri ve bilhassa medenî, edebî bir dil yaratılmazsa Türk dilinin unutulub gideceği ihtimali nasıl mevzu bahis olabilir?

Sadri Bey’in bu millî korkusu olsa olsa Türk dili hakkında açık derecesinde sevdiği fikirlerinin acele ve umumî bir suretde ehemmiyetle nazar-ı itibare alınarak hayata çıkarılması luzumu hakkında münevverleri tehdid gayesiyle ileri srlmşdr. Çünkü Türk tarihinin bütün bu idealin aksini isbat edebilecek muhterem müellifin yukarıda kaydettiğimiz hükümleri bile iraeve kâfidir.

Bütün bunlara rağmen millî ktbhanemize Türk dilli hakkındaki bu çok kıymetli eseri ilave ettiğinden dolayı Sadri Maksudi Beyefendi’ye biz yalnız tebrik ve takdiri değil minnet ve şkranı da layık addeder ve kendisini candan tebrik ederiz.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.16. Bolşevik Tehlikesi¹¹²

1 Ağustos tarihli *Les Annales* mecmuasında faşistlerin büyük ve tarihî liderleri ve İtalyan Başvekili Mösyö Mussolini'nin cihanşümul Bolşevik tehlikesine dair bir makalesi intişar etmiştir.

Makale şu cümlelerle bitiriliyor:

1932 senesi iyi, fena mukadderatımızı tayin edecektir. Müthiş bir mesele karşısında bulunuyoruz. Medeniyet yakında hayat bulacak veya mahvedilecektir.

Asrımızın büyük devlet adamlarından birisi olduğunu da kuvvetle isbat etmiş olan Mussolini tarihe bilhassa büyük bir inkılabçı olarak girmişdi. İnkılâbçıların en büyük vasıfları kanaat ve imanlarının sağlamlığı, ordularının kudret değil bilhassa hayatla, beşerin ictimâî ve siyasî mukadderatına sarsılmaz bir nikbinlikle bakmalarındandır. Daha iyi olabileceğini kabul etmeye nelerin kan ve ateşle inkılâba atılmaları elbetde tasavvur olunamaz.

O halde Mussolini'yi medeniyetin mahvolacağı ihtimali kadar korkunç bir bedbinliğe götüren kuvvetli sebepler nelerdir?

Neden ve ne gibi sebeplerle Bolşevikler bütün cihan nizam ve intizamını devirebileceklerdir?

Dünyada işsizler mikdarının yigirmi milyonu geçmesi ve bu kış da beşeriyetin bir kısmının sefalet ve yoksuzlukdan kurtarılamaması elbetde ehemmiyetsiz telâkki edilecek vak'alar değildir.

Fakat ne bu yekûn ve bazı memleketlerin bu kış geçirecekleri elim vaziyet ne de iktisadî millî meselelerin ve bilhassa tahdid, teslihat işinin sağlam bir esasa bağlanamaması cihanın 1932'de Bolşevik belasına uğramasını tevellüd edebilecek sebebler değildir.

Buna binaen biz bu makalenin her halde bazı siyasî maksadlarla yazıldığına hükmetmekle beraber meselenin ehemmiyetine binaen Bolşevik tehlikesini de bir nebze tevkif edeceğiz.

1932'de Bolşevizm tehlikesi... Bu korkunç faali haber veren zat Mussolini. İtalya'nın birçok sanayi merkezlerinde fabrikalara çekilmiş olan kızıl bayrakları

¹¹² Cafer Seydahmet Kırimer, "Bolşevik Tehlikesi" *Emel Mecmuası*, sayı 40-41, (1 Eylül 1931), s. 453-455.

yırtarak iktidara gelmiş olan faşistler ve bilhassa onların tarihî lideri her şeyden evvel ancak ve ancak milletçiliğin ve millî hâkimiyetin, millî tesianüdün ifadeleri değil midir?

Faşistlerin Kanun-i Esasi'den ilk mekteb programlarına kadar tatbik ettikleri bütün prensipleri ve parlamentodan nahiye müdürlüğüne kadar bütün devlet teşkilatında millî hâkimiyetin kutsiyetine inkîyad esas değil midir? Bütün faşizm ideolojisi ve bu cereyanın hikmet ve cudu Bolşevizm ve enternasyonalizme cevap değil midir?

Devlet, millet hâkimiyeti önünde sınıf mücadelesinin yer tutamayacağını esas ittihaz eden ve iktisadî hayatında sınıf kavgası yerine millî tesianüd düsturuna tâbi patron ve amelenin birbirine el vererek memleket ihracatının arttırılmasını sarsıntıya uğratmalarının millî vazifelerinden olduğunu ilân eden faşizm tuttuğu yolda muvaffak olmadı mı?

İtalya'nın her sene bir kat daha iktisaden kuvvetlenmekte olduğu ve memleket umranını arttırdığı, müdafaasını kuvvetlendirdiği kimin malûmu değildir?

Milletçilik ve bugünkü sermayedarlık nizam ve intizamı yalnız İtalya'da değil dünyanın neresinde muvaffak olmadı ve nerede iflas etdi? Müşkülâtlarla ve yavaş yavaş da olsa her memleket kendi umranını ve müdafaası kuvvetini arttırmıyor mu?

Harb-i Umumî'nin vahim neticeleri sanayi ve ziraatde görülen buhranlar elbetde Bolşeviklerin dünyayı karışdırmak maksadlarına büyük imkânlar bahşediyor. Fakat komünizm bu müşkilata cevap verebilmekten tamamiyle uzak bulunduğu ve hatta milletçi ve sermayedar devletlerden daha ziyade iktisadî muvazenesini korumaktan aciz bulunduğu meydanda değil midir?

Mussolini cenabları pek fazla kolaylıkla Bolşeviklere Vistül'ü geçiriyorlar. Ve hatta Don sahillerine götürüyorlar. Farzımuhal olarak bolşevizmin 1932'de Vistül'ü geçmesini bile kabul etsek bu sefalet ve yoksuzluğun Şark'dan ziyade Garbda daha kuvvetli ve daha korkunç bir şekle girdiğini isbat etmez ve bu sebepten dolayı da tahdis edemez.

Sefalet ve açlık Sovyetler Rusyası'nda olduğu kadar korkunç ve daimi bir şekil aldığı dünyanın hangi memlektinde ve tarihinin hangi faslında görülmüştür.

Yiğirmi milyonu mütecaviz işsiz ameleye cennet vaad eden komünizmin Rusya'yı ne hale getirdiğini anlamayan kaldı mı ki bu kitlenin kolaylıkla bolşevizme düşmesi tasavvur olunuyor. Bunu bile kabul etsek işsiz miktarı ve Komünist Fırkasının yekûnu diğer memleketlere nazaran yüksek bulunan Almanya'da bile 8 milyon komüniste karşı yigirmi milyon genç milletci yok mudur?

Mussolini makalesinde:

“Mikrob nüvesi zuhur eder etmez mahvedilmezse her tarafa sirayet muhakkaktır. Muhteşem yalnızlık devirleri geçmiştir. Gerek siyaseten ve gerekse iktisaden hiçbir memleket münferid kalamaz, Avrupa tesanüdünü takviye etmeliyiz” buyuruyor.

Bolşevizm mikrobunun zuhuru acaba ancak Garbî Avrupa'yı da altüst ettikten sonra mı kabul edilecek?

On üç senedir bu mikrobun 150 milyonluk insanın bütün maddî, manevî zenginliğini ve hatta varlığını mahvetmiş olması, milyonlarca insanı mahkemesiz ve vahşetle ifna etmesinden nazar-ı itibare alınmadı?

Kapitalizmle bolşevizmin yan yana yaşayamayacağını ileri süren ve her suretle sermayedarlığı mahve çareler arayan Sovyetlerden ticarî menfâ temin gayesiyle Garb devletleri birbirleriyle rekabete girişmediler mi? Avrupa tesanüdü lüzumu neden ancak bugün bu kadar kuvvetle ileriye sürülüyor? Bolşeviklerle teşriki mesai onların dahilde kuvvetlenmelerine ve haricde de bu mikrobun tesirlerini ardırmasına sebep olmadı mı?

Bolşeviklerin Rusya'da tutunabilmelerinin sebepleri pek çok ve pek muallaktır. Fakat Avrupa'nın Sovyetlerle ticarî ve siyasî münasebetlere girişmesinin onların kuvvetlenmesine ve dahilde onların yıkılması arzu edenlerin maneviyatlarının kırılmasına sebep olduğunu kim inkâr edebilir?

İktisadî müşkülâtlarla çırpınmakta bulunan Garb'da komünizmin menfi ve muhrîb tesirleri görülürse buna Garb kendisinin hodbin, haris, menfaatçi ve dar görüşlü siyasetine medyundur.

Hakkın, adaletin, ahlâk ve vicdanın siyasetde de boş kelimeler olmayub adi, maddî menfaat hislerine kapılarak bunları nazar-ı itibare almayanların mutlaka elim cezalara çarpdıklarını tarih elbet ve elbetde ilk defa olarak kaydetmeyecektir. Garb

iktisadî muvazenesizlikden ziyade ahlakî ve manevî esasları çiğnediğinden dolayı binbir müşkülâta çırpınıyor ve bundan dolayı milletler arasında sağlam bir tesanüd temin edilemiyor ve bilhassa buna binaen beynelmilel akdedilen mühim konferanslar bir netice veremiyor ve din millet aile ve ahlak düşmanları olan Bolşevikler herkesin zararına olarak bu vaziyetden istifade ediyorlar. Bütün bunlara rağmen Garbın bolşevizme karşı mukavemet edeceğinde daha kolaylıkla işlerini sırasına koymasına mâni olmakdan başka bir neticesi olamayacaktır. Bolşevizm bilhassa Şark milletleri için bir afetdir ve şarkı tahrib edecektir.

Garbda her zamandan ziyade kuvvetlenmiş olan milletçiliğın, millî teşkilatın, ilim ve hars kuvvetinin, medeniyetin satvetli kudretinin derecesini Bolşevikler pekâlâ bilirler ve bundan dolayı onlar garba karşı harekete cürret edemezler.

Garbde mütarekeden beri işsizler mikdarının artmasını komünizmin kuvvetlenmesini intaç edememiştir. Dünyanın bilhassa Avrupa'nın en çok buhrana maruz memleketlerinde bile Komünist Fırkasının adedi işsizler mikdarıyla mütenasiben artmakta ve hatta birçok memleketlerde bu yekûnlar azalmaktadır. Komünistlerin, 1 Ağustos temayişleri onların bütün dünyada kuvvetlerinden ziyade zaferlerini isbat etmedi mi?

Buna binaen biz Mussolini'nin Bolşevik tehlikesini ortaya atmasının manasını anlayamadık. Çok muhtemeldir ki yakında Avrupa'da toplanacak olan mühim beynelmilel konferanslarda İtalya siyasetinin tutacağı hatt-ı hareket bize bunun hakikî sebep ve manasını öğretsin.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.17. İktisadî Buhranlar Ve Bolşevikler¹¹³

Bütün dünyanın geçirmekte olduğu buhranlar her devleti kendi bütçesinin açığını kapamak, parasının kıymetini düşürmemek, sanayi ve ihracatı kuvvetlendirebilmek endişeleriyle çırpındırmaktadır.

Son Alman ve bilhassa İngiliz buhranları yalnız memleketleri değil bütün devletlerin millî ve iktisadî vaziyetlerini pek vahim bir surette tehdit etdi. Avrupa işlerine karışmamak prensibiyle hareket eden Amerika bilhassa kendilerinin en şerefli bir eserleri olan Cemiyet-i Akvam'a bile girmemekte ısrar ederken birdenbire Almanya ve İngiltere'ye el uzatdı. Bunun ehemmiyetli bir hadise olduğu aşikârdır.

Sermayenin asrımızdaki beynelmilliyet vasfı bilhassa tehlike anlarında milletler arasında rekabeti değil tesanüdü emreder. Cihan maliyesinde bankalarında değil hatta sanayisinde bile ya doğrudan doğruya veya bilnetice birçok milletler sermayeleri iştirak etmiş bulunuyor. Bütün cihan malî ve ticarî mübadelesinin en mühim bir merkezi olan Londra'nın geçirmeye başladığı buhranlar bütün milletler parasını ve ticaretine kuvvetle tesir edeceği korkusu her devleti az düşündürmemektedir.

Amerika'da işsizler mikdarının artması, Amerika'nın iktisadî müşkülâtının kuvvetlenmesi Amerika hükümetini kuvvetli bir surette işgal ederken Hower Alman ve İngiltere buhranlarına endişeyle çare aramağa sevk eden sebep yalnız bu memleketler işlerine karışmış olan Amerika sermayesini kurtarmak değil, netice itibarıyla Amerika maliyesinde sarsıntılardan sıyanet mecburi idi.

İktisadî buhranlar Amerika'yı Avrupa işlerine karışdırmakla kalmadı Fransızlarla Almanlar gibi birbirlerine tarihî düşman telâkki eden milletlerin hükümetlerini bile birbirlerine yaklaştırmak üzere vaziyete müşreteken çare bulmak yoluna sevk etdi.

Her devletin değil bütün cihanın geçirmekte olduğu iktisadi müşkilatı tevellüd eden sebep her tarafta ciddiyetle tedkik edilmektedir. Bu umumî vaziyetin önüne müşterek faaliyetle geçilmesi lüzumu ise artık hemen bütün dünya tarafından anlaşılmıştır. Bu buhranların kapitalizmin sermayedarlığının yerinde yeller

¹¹³ Cafer Seydahmet Kırimer, "İktisadî Buhranlar ve Bolşevikler", *Emel Mecmuası*, sayı 44-45 (1 Teşrin-i sâni 1931), s. 501-503.

estireceğini ümid eden Bolşevikler, devletler iktisadîyatının ve hatta cihanın sosyalizm veya daha sarîh olarak komünizm esasında kurulması lazımgeldiğini ileri sürüyorlar ve cihan inkılâbını meydana getirmeye uğrasıyorlar. Cihanı iktisaden sarsmak gayesiyle Rusların yaptıkları dampingleri elbetde denizde damladır. Fakat onların bütün Asya'da bilhassa Hindistan'da, Hindîçin'de, Çin'de yaptıkları propagandalarla asayîşi ihlalle cihan ticaretini sarsmaları buhranları tevellüde az tesir yapmamıştır.

Alman ticaretinde bunların Bolşeviklere yaptıkları kredilerin büyük hissesi olduğunu iddia edenler elbetde bu sebebden haksız değillerdir. Almanlar, Ruslara 1929'da 17,1 milyon, 1930'da 21,9 milyon, 1931'de ise 43,3 milyon ruble kredi açmışlardı. Alman devlet bankası son zamanlarda ancak 150 milyon marklık Sovyet bonolarını kıracağını bildirmişti bu yekûn Bolşevikleri tatmin edebilmekten çok uzaktır.

Sovyetlerin propagandalarıyla Üçüncü Enternasyonel Teşkilatlarıyla, cihan sermayedarlığının vaziyetini kurtaramayacak derecede sarsmış olduğunu iddia etmeleri pek mübalağalıdır. Bu vaziyet dolayısıyla dünyada kredi bulamamak mecburiyetinde kalmış olan Sovyetlerin gerek beş senelik sanayi programlarını yürütebilmeleri gerekse iktisadî hayatlarını tanzim edebilmeleri artık tamamiyle suya dümüştür. Don kömür havzası beş senelik planın icab ettirdiği mikdarı teminden çok uzaktır. Buna binaen bilhassa son haftalar zarfında 60 bin köylünün daha amele olarak bu maden ocaklarına getirilmesine karar verilmiştir. Burada yalnız amele değil dar hatlı şimedifer rayları, küçük vagonlar meseleleri de halledilmemiştir. 1 Eylül tarihli (زاهدو. سرياليزم انسيا) sanayileştirme gazetesi bu malzemedan 7000 ton gönderilebileceği vaad edildiği halde mahalline ancak 1000 ton gönderebildiğini kaydediyor.

Mesele yalnız kömür havzası istihsalinin düşmesi değil aynı zamanda bu senenin birinci altı ayında çelik % 43 yerine % 9,2 ve dökme % 60 yerine %58,1 etmiştir. *Ziraî Sosyalizm* gazetesinin yazdığına göre de 1930 senesi 167 milyon eksik olan hububat yekûnu bu sene daha çok noksan kalacaktır. Zaten Bolşevik matbuatının zahire toplama meselesinde gösterdikleri telaş ve noksanlar hakkında kopardıkları yaygaralar bu vaziyetin ifadesinden başka bir şey değildir.

İstanbul'da intişar eden ve ancak Sovyet matbuatından iktibasla Rusya hakkında haberler derç eden *Türkişa Posta* gazetesinin 1 Eylül tarihli nüshasında Ukrayna'da mevcut 147 şeker fabrikasından ancak 41'inin çalıştığı kaydedilmektedir. Şeker mevsiminde fabrikaları bu kadar mühim kısmının atalete mahkûm kalması her halde Bolşevik iktisadîyatının bilhassa ziraatının pek parlak bir vaziyetde olmadığını pek bariz bir surette isbat eder.

Bolşevik maliyesi ise bunlardan çok vahim bir vaziyet arz etmektedir. 1 Kânun-î sâni 1929'da Bolşeviklerin 1,600 milyon kağıt paraları varken bu yekûn 1931'de 4,300 milyonu tecavüz etmiştir.

Rusya'da hayat pahalılığı ise paranın bu tezyidin neticesiyle kıymetini gaib etmesinden çok yüksektir. Sermayedar memleketler buhranından kuvvetle bahsedildiği bu sırada Sovyetler Rusyası'nın yaklaşmakta olduğu katı iktisadî ve malî iflası tahlil edilmiyorsa da Bolşevik Rusyası hatta Bolşevik matbuatı bunu idrak etmez değildir. Bundan dolayıdır ki onlar Alman ve İngiliz buhranı üzerine derhal aleyhlerinde en büyük nefretle ateş püskürdükleri Fransız ve Lehlilerle anlaşmak yolunu aradılar ve hatta Çarlık Rusyası'nın borçlarının bir kısmını tanımaya bile muvafakat etdiler.

İstalin haziranda söylediği nutuğunda ziraî teşkilatın takviye ve tanzimi için pek mühim millî yardım iktiza etdiğini itiraf etmiştir.

Almanya'dan kredi bulmak imkânı ortadan kalktığından beri beş senelik sanayi programı yürüdebilmek tamamiyle muhal bir şekle girdi. 28 Eylül tarihli *Daily Telegraph* gazetesi İstalin'in bu plan mucibince inşası lazım gelen yeni fabrikaların *tehirini* emrettiğini ve bunun Sovyetlerin bulunduğu millî müşkülata binaen zarurî bulunduğunu kaydediyor. İngilizlerin ihracaata tahsis etdikleri krediyi kaldırmaları bilhassa Bolşevikleri mutazarrır etdi. Çünkü bu kredinin en mühim kısmı Sovyetler Rusyası'na ihraç edilen mallara aiddi.

Bu suretle Sovyetler Rusyası'nın malî vaziyetinin düzelmesinin sanayi programlarını yürüdebilmek için haricden kredi bulabilmeleri akim kaldığından bunların ihracaatına bir kat daha kuvvet vermeleri lazım gelir. Halbuki her devletin aldığı himaye tedbirlerinin Rusların ihracatlarına ne kadar imkân vereceği mühim olduğu gibi dünya piyasasında fiyatların fevkalâde düşkün bulunmadığı da bu

ihracatdan müsbet ve mühim neticeler elde edilebileceğini büsbütün müşkül Şekle sokuyor.

Beynelmilel iktisadî buhranlar zarurî olarak bütün dünya devletlerini birbirlerine el vermeğe mecbur kalması neticesinde bolşevizm iktisadî ve malî tecride uğradı.

ktisadyatın hayattaki kuvvetli rolüne bilhassa marksistler inanır ve onlar bunu fevkalade izamla bütün Şahsî ve ictimae mukadderatın temeli addederler. ktisad ve millî menfaat Almanlarla Fransızları birleŐdiriyorsa bu esas beynelmilel iktisadî ve siyasî hayatın yıkılmasını temine alıŐan Bolşeviklere karşı diğerlerini birleŐdirmeđe niye emel olamasın.

Gönül isterdi ki Avrupa ahlakî ve siyasî prensibleriyle milletlerin mukaddes çıkarlarını müdafaa yolundan ahlakî, hususî ve beynelmilel hakların düşmanı olan Bolşeviklerle karŐılaŐsın. Rusya'da milyonlarca insan açlıktan öldü. Birçok milletler mahve sürüklendi, haricde birçok korkunç gaileler çıkarılarak her devletin rahatlığı sarsıldı. Fakat Avrupa susdu ve hatta Bolşeviklere el verdi. Nihayet kendi iktisadî hayatlarının sarsılması bu vaziyeti tevellüd eden sebebler arasında Bolşeviklerin anlaŐılamayub kalacak kadar küçük olmayan tesirlerini meydana çıkararak onlara karşı tabiî olarak vaziyet almalarını intaç ediyor. Bu Şimdilik ancak iktisaddir. Fakat bilhassa Bolşeviklerin kanaatlerince iktisadyat siyasetinin temeli değil midir?

Sermayedar memleketlerin aralarındaki rekabeti unutarak hatta siyasî ihtilafları bile gölgede kaldırarak birbirlerine el vermeleri yalnız Amerika'nın Almanya ve İngiltere'ye yardımları veyahud da Almanların Fransızlarla ve bilnetice Lehlilerle yaklaŐmalarıyla izah edilmiyor. Bu son haftaların en mühim vak'ası Mançurya'da başlayan Çin-Japon ihtilafıdır. Bu büyük hadisede İngilizlerin, Amerikalıların muhalif bir vaziyet olarak her daim olduğu gibi Japonların Çin'e karşı hareketini protesto etmemeleri de üzerinde tevakkufa değer bir meseledir.

Burada da sermayedar memleketler iktisadî ve siyasî rekabetlerini unutmağa karar vermişlerdir. Çünkü bütün kuvvetleriyle yardım etdikleri halde Mançurya'ya Bolşevizm tehlikesinden ve tesirinden kurtaramamıŐ olan an Kay Şek yerine Japonların oralarda nizam ve intizamı tesis etmesini hepsi tabiî lazım buldular.

Mussolini 1932’de medeniyetin harab olub olmayacağının anlaşılacağını kaydediyordu. Bugünkü vak’ayı tahmin etdirecek ehemmiyete haizdir.

Kırmılı Cafer Seyd Ahmed

2.18. Millî Fırka¹¹⁴

1930 senesinde A. K. Buçagof tarafından Akmesjid'deki Sovyet devlet matbaasında *Millî Fırka* unvanıyla bir eser neşredilmiş ve Türkiye'de tercüme etdirilerek ahaliye tevzî edilmiştir.

Kırım Komünist Fırkasının tensibiyle tab ettirilmiş olan bu 117 sahifelik kitabın isbat etmek istediği esaslar Millî Fırkanın irticaî bir fırka olması, burjuvaziyi himaye ederek topraksızları ve ameleyi sıyaneti düşünmediği, bilhassa panslavizm ve pantürkizm cereyanıyla harekete geçmiş olmasıdır.

Umumîyetle Kırım gençlerinin hissene Millî Fırkaya mensub olanlarının siyasi faaliyetlerini anlayabilmek için Kırım Hanlık devrini, Rus emperyalizminin Kırım istiklâlini yıkmak hususunda yaptığı siyasi hileleri askeri vahşetleri tedkik etmek ve hiç olmazsa Larus'da Potemkin hakkında bütün bir milleti bu suretle mahvettiğinden dolayı tarihin kendisini ilelebed muaheze edeceği hakkındaki hükmünü olsun bilmek ve bunu düşünmüş olmak lazımdır.

Çarlık mezaliminin Kırım Türklerinin hayatlarında açtığı feci yaraları onların büyük kısmını cennet kadar güzel yerlerine bırakmalarının ve bunlardan hatta Buçagof'unda zikrettiği vechile 60 bin zavallının Karadeniz'de ve yollarda ebediyete gözlerini kapamalarını tevellüd eden sebepleri yalnız dimağla değil biraz da kalb ve vicdanla anlamak icab ederdi.

Çarlığın Kırım topraklarını nasıl yağma ettiğini hiç olmazsa bir Rus hekimi olduğu halde vicdanından gelen isyanları zabtedemeyerek 1808'de tab edilmiş *Kırım Hekiminin Boş Vakitleri* eserinde tesbit etmiş olan Somarkif'in kitabından öğrenmek lazım gelirdi.

Kırım maarifinin bile Rus tesiriyle ne kadar kırıldığını yine bir Rus olan Markof'un 1884'de tab edilmiş olan *Kırım Tasvirleri* eserinde olsun tedkik iktiza ederdi.

Kırım Türklerinin ahlaklarına dair herhangi bir hükümde bulunmak isteyen bir Rus muharririnin *Çarlar İmparatorluğu* müellifi Bovaliyo'nun Rusya'ya aid tedkikleri Rus âlimleri tarafından sened ittihaz edilen Hakeşhavyzen'in, İngiliz

¹¹⁴ Cafer Seydahmet Kırimer, "Millî Fırka", *Emel Mecmuası*, sayı 46-47 (1 Kânun-ı evvel 1931), s. 525-530.

profesörlerinden Klark'ın, meşhur مؤرخ'nin 1804'de *Kırım Tarihi*'ni yazmış olan یودری'yenin eserinde Kırimlıların ahlaki faziletlerini, seciyelerinin sağlamlığına dair verilmiş hükümleri bilmesi lazım gelirdi. Bunları tedkik edememesi bile Kırimlıları Yahudi düşmanlığıyla itham etmezden evvel Kırim Türklerinin 1905'de Ruslar tarafından çoluk çocukları bile vahşetle öldürülen Yahudileri nasıl himaye ettikleri hala Kırim'da bunu bile Ruslardan olsun öğrenmesi daha vicdanı bir hareket olurdu. Bu meselenin tarihte de nasıl olduğunu Reuily Napolyon'a ithaf ettiği *Kırım'a Seyahat 1805* eserinde pekâlâ yazmış ve Tatarların Hıristiyanlara ve Yahudilere kendi dinlerinde ibadet etmek ve kendileriyle tamamiyle Musevi şeraitde yaşamağa müsaade ettiklerini ve ecnebileri hiçbir suretle hakir görmediklerini, eserinin birçok yerlerinde tasrih etmiştir. Hiç olmazsa yine Markof'un mezkûr eserinde her halde kendi müttehim olan Rusların Kırim Tatarlarının ruhlarındaki iyilik ve yüksek insanlık hislerine nail olmasını bütün safvetiyle temenni ederim (Sahife 361) cümlesi üzerinde olsun bir parça tevkif etmesi müktezi idi.

Millî Fırkanın Kırim gençlerinin Panislamizm ve Pantürkizmle harekete geçmelerini isbata çalışmaktansa yine Markof'un mezkûr eserinde: “Bir asırdır biz Kırim Tatarlarına ne verdik?” cümlesini tekrarla ilaveten “Biz komünistler de acaba Kırim Türklerini hangi felakete uğratmadık?” diye bir lahza olsun hakikat vicdanıyla düşünebilmek icab ederdi.

Tarihe kuru bir söz olarak bakanlar hiç olmazsa milletlerin hayatlarında zulümle, vahşetle açılan yaraların onların millî vicdanlarında, kanayan kalblerinde derin izler kaldıracığına bir an ehemmiyet verseydiler elbetde Kırim Türklerini, Çarlığa, Denikin'e, Vrangel'e karşı harekete geçiren sebepleri daha kolaylıkla anlamış olurlardı ve bundan çok müfid bir netice çıkararak ne Kırim Türklerini mahve ve ifnaya kalkışır ve ne de hakikaten bütün mahkûm milletlere ve bilhassa Şark milletlerine karşı kendilerini tamamiyle iflas ettirecek bu kadar feci ve haksız bir timsal yaratmış olurlardı.

Bir milletin tarihini değilse bile geçirdiği korkunç faciaları anlamaksızın onun millî cereyanı ve bilhassa onun mukadderatına karışmış olan inkılâpçılıyla onların teşkil ettikleri Millî Fırkayı anlayabilmek nasıl mutasavverdir?

Millî Fırka istiklâlcî idi. Bunda bir Rus şoveni elbetde muhakkak ve meşru bir sebep göremez. Bunun kuvvetli bir delilini biz 1921 senesi eylülünde Cenevre'de toplanmış olan Mahkûm Milletler Konferansı'nda millî faciamıza dair söylediğimiz nutka itiraz etmiş olan iki sağ Rus münevverinin itirazlarında ne kadar bariz bir surette görmüşdük. Bütün kongre milletimizin istiklâl hakkını tanıyarak derhal Kırım'ın Bolşevikler tarafından tahliyesi lazım geldiğine müttefikten karar verdiği ve bunu Cemiyet-i Akvam'a bildirmeyi de tasrih ettiği zaman Çarlığın milletimize zulüm değil hatta bizi şımartmış olduğunu iddia etmiş olan o hasımlarımın cehlinden ben ne kadar korkmuş ve onlara ne kadar acımışdım.

Büyük Rus inkılâbına rağmen, on seneye mütecavizdir Çarlığın mahkûm milletlere ve biz Kırımlılara karşı yaptığı zulüm ve vahşet hakkında yazılmadık bir şey kalmadığı halde Buçagof da millî inkılâpçıları anlamaktan tamamiyle acizdir. Komünist olmakdan ziyade kıpkızıl bir Rus şoveni olan bu müellif vakıfları bir takım elinden alarak milletin malı yapan ve bunları ucuz fiyatla fakir köylülere kiralayan, büyük toprak sahiblerine karşı topraksızları her vechile yaşayabilecekleri kadar toprağa sahib kılmağa çalışan, amelelerin 8 saatden fazla çalışmamasını programının en esaslı maddelerinden birisi olarak ilân eden medreselerikaldırarak tamamiyle ilmî bir mekteb haline koyan, kadınların bütün hukukda müsavatını bin senelik bir taassubkarşı müdafaaya atılan ve bunu siyasî ve ictimâî hayatda tatbik muvaffak olan ve *hatta riaset* kanununun bu yolda tadil eden gençlere inkılâpçı vasfını bile çok görüyor. Acaba Buçagof bu işlerin ehemmiyetini ve manasını hakikaten anlayamadığından dolayı mı böyle bir iddiaya kalkışıyor. Buna bu kadar sağlıklı hükmedersek kendimizi aldatmış oluruz. Bu ne cehlin ne tesadüfeseridir, bunda mühim bir kasıd vardır. İşte biz de bilhassa *Millî Fırka* eserini yazdırtan bu kasıd ve bu gayeyi tesbite çalışacağız.

Kırım'da bazı gençlerimiz Çarlık Rusyası'na karşı vaki faaliyetlerinden ve bilhassa Harb-i Umumî esnasında yaptıklarından dolayı hatta idama mahkûm edilmiş olduklarını işittiğimiz zaman yalnız candan yanmamış bilhassa hayret etmişdik.

"Harbe karşı harb" düsturuyla orduları isyana teşvik eden Lenin ve arkadaşlarının İsviçre'de Rus ordusunu inhilale götürmek hususunda teşviklerde

bulunmasına Bolşevik inkılâbının muvaffakiyeti nokta-i nazarından elzem bulan komünistler Kırım'da da inkılâbı canlandırabilmek için o devirde bazı arkadaşların şuradan veya buradan gelerek giriştikleri mücadeleye neden ve nasıl idamı mucib bir günah telakki ediyorlar? Bu da tesadüfî bir netice olmakdan uzaktır.

Müellif eserinde Çarlık devrinin jandarmanın vesikalarına istinaddan kaçmıyor. Ve hatta Kırım gençlerinin panislamizm ve pantürkizm tesirleriyle hareket etmiş oldukları hakkındaki hükmünü Rus Cenerali Klimoviç'in şهادetine istinad ettiriyor. Bu da komünist muharririn gaflet veya saflığının eseri değildir. Maziye aid bu işlerde değil daha dünün meseleleri olan Denikin, Vrangeli'e karşı Kırım gençlerinin faaliyetlerini ve bütün Kırım Türklerinin Denikin'den evvel Akmesid'de büyük bir kongre akdederek bîtarafılık ilân etmelerini bile Buçagof'un ancak Kızıl Ordu'nun Kırım'a girmeküzere olduğu devirde yapıldı diye göstermesinde de onun yalnız hafıza kuvvetinin gayet gevşek olması hakikî amel değildir. Bütün bunlar değil zaten eser birinci sahifesinden son cümlesine kadar kasd-ı mahsusla yazılmıştır. O halde bu kasid nedir?

Buçagof'un bile eserinde Kırım Türk köylerinin %50'sinin topraksız olduğunu tasdik ettiği halkımızdan büyük mülk sahibi adedilerek 30 bini müteceviz bir kısmı çoluk çocuğuyla şimalin buzlu iklimlerinde mahve sürüklendiği halde hem topraksızları bizden az ve hem de Kırım'da mikdarının bizden çok olduğu iddia edilen Ruslardan ancak 4 bini müteceviz bir kısmı Kırım haricine nakil edilmiştir.

Rus, Yahudi vesair milletlerin hatta yalnız zengin ailelerine değil aristokrasilerine mensub münevverlerinin bile komünist saflarında çalışmalarına müsaade edilirken hemen yüzde doksanı fakir ailelerin evladları olan ve bin bir zaruretle tahsillerini ikmal edebilmiş bulunan bütün münevverlerimiz Çeka zindanlarında veya Solufke'de can vermeye mahkûm edilmiştir.

Esbab-ı mücibe... Tarihe ve bilhassa aldatılmak istenilen Şark milletlerine karşı Sovyetleri haklı gösterecek sebepler lazım. Bunlarda neler olabilir?

Kırım gençlerinin inkılâpcılıkları tanılmakla, Kırım Türklerinin bin bir zulme uğramış oldukları teslim edilmemekle bu büyük dava elbetde halledilemezdi.

O halde Millî Fırkanın irticaî bir fırka olduğu ve fakir topraksızlarla zavallı ameleyi düşünmediğini ileri sürmek lazım.

Bundan gaye bizim komünistleri daha büyük nefret ve şiddetle Millî Fırkacılar aleyhine tahrik etmek.

Kırım gençlerinin Panislamizm ve Pantürkizm tesiriyle harekete geçmelerini eserin hemen her sahifesinde tekrardan maksadı? Bu da komünist müfrit milliyetçi bütün Rusları bize karşı bir kat daha ateş püskürtmek...

Hiç yokdan Kırım Türklerine Yahudi düşmanlığı isnadı? Bu da Komünist Fırkasında mühim roller oynayan ve bugün Kırım'da nüfuz ve ehemmiyetleri artan Yahudilerle bizim aramızda şübhe, kin ve intikam fırtınaları yükseltmek.

Ve onların zavallı halkımızın kazılan mezarlarının daha kuvvetle ve süratle açılmasına yardımlarını temin etmek

Müellifin bu gayeleri takib ettiği en büyük delili eseri olduğu gibi onun müfrit ve pek dar görüşlü bir Rus milliyetçisi olduğunu isbatada yeni kitabı kemaliyle kâfidir.

Bir Rus şoveninin kızıl maske takınarak yalnız Bolşevik mezalimini mazur görmeye ve göstermeye çalışması değil Çarlığın ve Denikin, Vrangel'in bile milletimize karşı yaptıkları zulüm ve vahşetde hıffetle bahsetmesi kolaylıkla anlaşılabilir. Bu gibilerin biz Kırım'da her din ve her mevkîde bulunanlarıyla her devirde az çok karşılaştığımız gibi haricde de bunları az tanımadık fakat mesele bundan çok ciddîdir. Bu eser Komünist Fırkasının tasvibiyle tab etdirilmiş ve tercümede etdirilerek halkımıza tavzi edilmiştir.

O halde Komünist Fırkasının bizimle bu kadar uğraşmaktan maksadı nedir? Rusya gibi 150 milyonu müteceviz bir memleketi elinde tutan Üçüncü Enternasyonel Teşkilatıyla bütün dünya siyasetinin, nizam ve intizamına tesir eden ve hatta cihan inkılâbını tahakkuk ettirmeye yürüyen bir fırkanın Kırım'da Çarlığın bir avuç kaldırdığı kendilerinin de her sene mahv ve ifna siyasetleriyle varlığını ortadan kaldırmağa yürüdükleri Kırım Türklerinin Millî Fırkalarıyla avunan milletçileriyle uğraşması nasıl kabil-i teliftir?

Mesele yalnız Buçagof'un *Millî Firka* eserinden ibaret olsa idi bizim Komünist Fırkası hakkında bizimle uğraşıyor tabirimiz elbetde doğru olmazdı. Fakat bilhassa son senelerde Kırım'a dair neşredilen bütün eserlerden, mecmualardaki

hatıralardan hiçbirisi bu kadar ki orada¹¹⁵ Millî Fırkaya ve milletçilere hücum edilmiş olmasın. Kırım'da Türkçe, Rusça neşredilmiş gazetelerden hiçbirisi bu kadar ki her vesileyle milletçileri hala her işin fena gitmesinden mesul tutarak onları te'inden geri durmuş olsun.

Millî Fırka ve milletçiler mahvedildiği, halk tabakasından da ancak fikirlerin bir kısmı buralarda kaldırıldığı halde bütün Sovyetmatbuatının senelerden beri maziye karışmış bir Millî Fırka hayalini tel'inde devamı ne demektir?

Bunun en hakikî ve en ciddî sebebi *Kızıl Kırım* gazetesinin 6 / 4 / 931 tarihli ve 79 numarolu nüshasında münderiç Baspalçof 'ın "Karadeniz" makalesinden anlaşılıyor.

Sivastapol'un(Akyar) ve Kırım'ın askerî ehemmiyetini tahlil eden bu muharririn bilhassa şu cümlesi ne kadar sarihdir: " Sovyet düşmanlarının Kırım ahalisinden bize düşman sınıflara istinada çalışacağı aşikâr olduğundan zenginlerin ve Sovyetidaresi düşmanlarının Kırım'dan atılması ve bütün Kırım'da ateşli bir faaliyetle hakk-ı mülkiyete nihayet verilerek müşterek tasarruf esasının Kolhozların kurulması zarurî idi."

Kırım Türklerini mahv için Sovyetler idaresinin, G. P. O onun yarattığı provakasyonlardan maada Rusçu muharrir ve müelliflerden Kırımla uğraşanlarının büyük kısmı da her meselenin altından mutlaka aynı zarureti bulub çıkarıyorlar. Sovyetleridevirecek olan devletlerin Rusya'ya karşı vukû bulacak hareketlerinde Kırım Türklerine istinadları muhtemeldir. O halde bunları oranın ve Sibirya'nın öldürücü iklimlerinde çoluk ve çocuklarıyla mahvetmeli!

İhtimalle bir millet mahvedilir mi? Zaten böyle bir ihtimalin manası ne olabilir? Bir buçuk asırlık Rus zulmüyle bir avuç kalmış olan Kırım Türklerinin büyük bir harbin neticesine tesirleri nasıl kabul edilebilir?

Millî Fırkayı pantürkizmle de itham etmelerinin manası ve bilhassa münevverlerimizden büyük bir kısmının Türk casusluğu cürmüyle itham edilerek idama mahkûm edilmeleride hep böyle hayalî endişelerin neticesidir.

¹¹⁵*Millî Fırka* eserini ciddî okuyan ve bir taraftan da Kırım'da bilhassa on bir seneye müteceviz bir zamandır halkımızın maddî, manevî, iktisadî ve harsî uğradığı felaketleri görmüş olanlar bunda bir lahza tereddüd edemezler. 117 sahifelik bir eserin her hükmünü böyle bir makalede tahlile imkân olmadığından neşredebileceğimiz bir risale ile buna çalışacağız. (C. S.)

Herhangi bir harbde Sovyetler Rusyası'nı bel kemiğinden kıracak olan mühim amelin her halde Kırım olmayacağını anlamayan Millî Fırkacılar değil bilhassa Rus şovenleridir. Çünkü bunu anlamamak onların işlerine geliyor onlar bu sayede Kırım Türklerini mahvetmekte haklı olduklarını kolaylıkla isbat ediyorlar.

Millî Fırka Kırım'ın kendi kuvvetiyle kurtarılabilineceğine inanmış olsa idi bunu bir kısım azası firkalarının kanunîleştirilmesini ve bîtaraf olarak iktisâdî ve harsî sahada çalışmalarına imkân verilmesini nasıl talep edebilirlerdi?

Acaba onlara bu imkân verilmeseydi komünizm prensipleri iflas ettirilebilecek veyahud Sovyet devlet iktisâdiyatı temelinden çökdürülebilecek midir?

Millî Fırka'nın Kırım Türklerinin mahve ne Sovyetler ittihadının varlığını tehdit ve ne de komünizm prensiplerini iflas ettireceklerinden dolayı değil müfrit Rus ve Yahudi şovenlerinin emperyalizm hayallerini tamamiyle tahakkuk ettirebilmeleri için muktezî bir işdir.

Sovyetleri yıkacak kuvvetin Kırım olmadığı gibi Kafkasya, Türkistan, İdil-Ural ve hatta Ukrayna'da değildir. Kızıl Ordu ve en mühim amele merkezlerinde canlanmakta olan büyük Rus şovenliği bütün mahkûm milletleri mahve yürüdüğü gibi komünizmi de o sarsacaktır. Mahkûm milletlerin tarihî rolleri bu tahlilden sonra başlayacaktır. Ancak böyle bir fırtınadan bu milletler kendilerini toplamağa imkân bulabileceklerdir.

İşte bu vaziyet Rus şovenlerini düşündürüyor. Ve ona binaen onlar şimdilik Bolşevizm maskesi altında Komünizmin en har taraftarları görünerek ve bin bir hayal ve ihtimal ileri sürerek mahkûm milletleri mahve yürüyorlar. Bunların bunların zaafî ve en ehemmiyetli bir mevkide yaşayanı Kırım Türkleri olduğundan en başda ve feci bir surette onlar imha ediliyorlar. Zaten Çarlığın; bu menfûr halkdan Kırım sahillerini temizlemeli düstûru Rusların eski şîârları değil midir?

Buna binaen müfrit Ruslar Sudak, Beşev, Müslimof, Veli İbrahimof mes'elelerini ve bunun gibi daha birçok kendi provakasyonlarının eserleri olan hareketleri izâm ederek milletimizin ve münevverlerimizin mahvine yürümüşlerdi

31 Ağustos 1930 tarihli ve 240 numarolu *Pravda* gazetesinde N. Tukarof tarafından “Leninizmi Koruma” makalesinde:

“ İki sene evvel Umum Komünist Fırkası Merkezi Kırım’da Veli İbrahimof mes’elesinin iç yüzünün anlaşılmasıyla bütün Komünist Fırkasının hatalarını görmüş ve bütün Kırım teşkilatını kuvvetle tasfiye etmişti. Kırım’da Komünizmin tahakukuna ancak o tarihten başlamış olduğunu kabul etmek icab eder.” diyor.

Bu tarihten beri komünizm namına acaba Kırım’da neler yapıldı?

Kırım’da devlet idarelerinin Türkleştirilmesi mi? Aynı makalede büyük Rus şovenlerinin tesirleriyle faraza maliye dairesinde 141 memurdan ancak 6’sının Türk olduğu ve ancak son günlerde Kerç maden fabrikasına 600 Türk amelesinin gönderilmesine karar verildiği kaydediliyor.

Maârif işlerinde mi? Kırım amele fakültesinin on senelik faaliyeti neticesinde ancak 44 Türk mezunu vardır.

Kırım Türk gençleri okuyabilmek için aç, perişan ve cismen en ağır işlerde çalışarak başka cumhuriyetlerde ve Moskova’da sürünüyorlar.

Kırım’da okuyamıyorlar. Çünkü müfrit Ruslar Veli İbrahimof meselesini o derece izam etmişlerdir ki bütün bu müesseselerden bizimkileri hatta hakikî komünist olanlarını bile atdırarak bunları tamamiyle kendilerine almışlardır.

Böyle hayattan alınan ve Bolşeviklerin en salâhiyetdâr gazetelerinde basılmış olan misalleri daha fazlasıyla her sahada zikretmek kabildir. Fakat bunları saymaktan mana ne?

Bütün bu haksızlıkların Kırım mukadderatına bu derece hâkim olan Rus müfritlerinin eserleri olduğu kabul ediliyor da hatta *Yeni Dünya* gazetesinin son aylardaki nüshalarında Rus şovenlerine karşı kasırgalı atış açmalı diyen makaleler yazılıyor da Moskova nasıl bu vaziyete karşı lâkayd kalıyor. Ve bütün bu işlerden mâada Kırım’da otuz beş bin Türk’ün sürülmesinde, Kırım Türk münevverlerinin mahvedilmesinde bunların tesiri olabileceğini nazar-ı dikkate alarak bütün bu işleri Kırım işlerine karışmamış adamlar vasıtasıyla neden tahakkuk ettiriyor?

Bütün Kırım komünist matbuatı ve hatta *Pravda* gazetesiyle Kırım’da Rus müfritlerinin oynadıkları bu menhus rolü gizleyemedikleri halde acaba *Millî*

Fırkaeserinin muharriri Buçagof cenabları neden kitabında bu mühim mesele üzerinde tevkif etmiyor?

İşte onun kendisinin de bu müfritlerden olduğunu bundan iyi ne isbat edebilir?

Böyle bir eserin tab ve tavziğine karar veren Kırım Komünist Fırkasına gelince onun Rus emperyalistlerinin koyu bir ocağı olduğu Kırım Türklerinin bilhassa bu son senelerde geçirdikleri bin bir facia zaten tereddüd kabul etmeyecek bir suretde isbat etmişti.

Sovyetler geçirmeleri mukadder olan kasırgalarda Kırım Türklerinin ehemmiyetlerinden bahis bile zaidir. Fakat Çarlığın, Denikin ve Vrangel'in bu gibi hayatî sebepleri ileri sürerek takib ettikleri imha siyasetinin, zulüm ve vahşetin bütün mahkûm milletlerin ruhlarında yükseldiği intikam hislerinin ve hatta Rus köylü ve amelesinin de böyle menfî siyasetler tesiriyle harekete geçtiğini bilhassa Bolşevikler nasıl unutabiliyorlar? Kendilerini iş başına geçiren en büyük amel bu zulüm ve bunun neticesi değil midir? Bu büyük dersi unutmuş olan Bolşevikleri de her halde aynı âkıbetin beklediğine inanan müfrit Ruslar bir taraftan zulmü arttırmakta, diğer taraftan da mahkûm milletleri mahve ifnaya kuvvetle çalışıyorlar.

İstalin ve hakikî komünistler mi?

Bunların cihan inkılâbını canlandırmak, beş senelik sanayi programı tahakkuk ettirmek hayaliyle uzakdan Rus şovenlerinin mahkûm milletler hayatlarında oynadıkları rolü tahlil ve tespitte imkân bulamamalarının sebebi meşguliyetlerinden ziyade devlet makinalarını provakasyon ve vahşet esasına istinad ettirmiş olmalarında aramalıdır.

Acaba görmüyor ve anlamıyorlar mı?

Kırım ve vesâir mahkûm milletler meselelerini İstalin'in anlayamadığını kabul pek müşkül olmakla beraber bunu farz etsek bile Kafkasya'da Ermenilerle Bolşeviklerin ittifakının idasını ve gayesini bir Kafkas çocuğu olan İstalin'in anlamadığı nasıl tasavvur olunabilir?

Kafkasya Çekasında kuvvetlendirilen Ermenilerin Azerî kardeşlerimizin mahvlerine daha şiddetle yürüyeceklerini İstalin nasıl göremez?

O halde acaba İstalin’de cihan inkılâbını küçük milletlerin ve bilhassa Türk kavimlerini ortadan kaldırarak mı tahakkuk ettirmek istiyor?

Yoksa Kafkasya’nın da harb nokta-i nazarından aşikâr olan ehemmiyetine binaen oralarda da her ihtimale karşı Türklerin bir an evvel mahvedilmesi lazım geldiğine şu veya bu sebeble ödemesi kânidir?

Herhalde bütün bu vakı’a Sovyetler teşkilatının Çarlığın daha menhûs bir şekilde bütün mahkûm milletlerin mahvlerine yürüdüğünü ve kızıl maske altında Rus müfritlerinin emperyalizm hayallerinden doğan zulüm ve vahşetin daha kuvvetle ve daha cezri bir surette mahkûm milletlere karşı tatbik edildiğini isbat ettiği gibi bu siyasetin Kırım miyâsında yapıldığının en büyük delili de Buçagof’un *Millî Firka* eserinde.¹¹⁶

¹¹⁶ Rus müfritlerinin milletimize karşı yaptıkları haksızlıklar o kadar haddini aşmıştır ki bu makaleyi yazdıktan sonra meselenin artık ecnebi memleketler matbuatına aksettiğinin bir delili olarak *Berliner Tageblatt* gazetesinin 22 Teşrin-i evvel 931 tarihli sabah nüshasında Rusların Tatarlara karşı şovenliklerinden bahis bir makale intişar etmiştir.C. S.

2.19. Bir Tavzih¹¹⁷

Paris'te münteşir Son Haberler gazetesinin 21 Teşrîn-i evvel tarihli 3864 numarolu nüshasında Komünist Fırkasının 16. ictimaisinde Paroslavski'nin nutku mündericdir. Bu nutukda Sultan Galiyef ile bazı tarafdarları tarafından kurulduğu iddia edilen Şark Enternasyonalî'ne iştirak etmiş ve Komünist Fırkasının mesuliyetli işlerinde çalışmış olan fırka azalarından Muhtarof, Mansurof, Enbayef, Sabirof ve Kırımîli Firdevs Derin Abıyerli'nin firkadan çıkarıldıkları bildirilmektedir.

Bunlara isnad edilen cürüm kendilerinin Türkiye vesair memleketlerde bulunan pantürkist ve panislamistlerle münasebetde olmaları ve bunlara haricde neşredilmek üzere Sovyetlerin gizli vesikalarını göndermiş olmalarıdır. Haricde neşredilen vesikaların hangi vesikalar olduğunun tasrih edilmemesi Bolşeviklerin bütün bu teşkilat gibi isnad etdikleri cürümde uydurmuş olduklarından tereddüd edilemez.

Yaroslav vesikanın firkalarına yararlılıkları dokunduğunu yani tasrih ettiği bu adamları haricde hangi teşkilat ve mesul hangi adam emniyet edebilir ve onlarla temasa gelebilir?

Neşredilen vesikadan maksad *Türk Azeri* mecmuasının 15 Teşrîn-i sâni 1928 tarihli 20 numarolu nüshasında tarafımdan basdırılan ve Bolşevikler tarafından idam edilen Veli İbrahimof merhumun siyasî mücadelesine aid Merkezi Sovyetler İcra Komisyonunun gizli kararlarına aid vesika ise her halde bunların bizim elimize geçmesini ne Kırımîlilerden ne de diğer Türk kabilelerinden hiçbir Türk'ün dahili vesatâtı olmamıştır. Zaten Bolşeviklerin üç senedir bu hususdaki tahkiklerinin bir netice vermemesi de bu işde onların zannettiği gibi herhangi bir Türk'ün müdahaledar olmamasından neşet etmektedir.

Meselenin Bolşevikler için ehemmiyeti büyük olduğundan onlar birçok gençlerden bu hususu tahkik etdikleri gibi Sultan Galiyef ise de kendilerinin bilinmez sebeblerle icad ve itham etdikleri bir meselede de yeni vesikalarla cürmünü ortaya atmakdan çekinmemişlerdir.

¹¹⁷ Cafer Seydahmet Kırımîr, "Bir Tavzih", *Emel Mecmuası*, sayı 46-47 (1 Kânun-ı sâni 1931), s. 535-536.

Eğer bu meseleden dolayı firkalarına yaralılıkları dokunmuş ve çok mesuliyetli işlerini gördürmüş oldukları o efendileri firkalarından atmışlarsa bizim vesikaları neşretmiş olmaklığımız yine pekiyi bir netice verdi demektir.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.20. Kara Günlerimizde Millî Borçlarımız¹¹⁸

Millet, müşterek gayeye müştereken sarf-ı faaliyet ederek yürürse behemehâl muvaffak olur.

Gazi Mustafa Kemal

İlmin, fennin, siyasetin en büyük muvaffakiyetleri ve vukufundan ziyade cemiyetin fedakârlığının eserleridir.

İlimde, fende en tarihî izler kaldırmış olanların ekserisi açlığı, soğuğu unutarak çalışabilmiş olanlardır. Yalnız ilmin değil tarihinde her ileri hareketi emel uğrunda fedakârlığın mahsulüdür. Milletlerin medenî tekâmüllerine yarayan her esasın kuvvetlendirilmesi, millî vicdanın uyandırılması, maarifin iktisadî imkânların inkişafına çalışılması lazımsa milletlerin seciyelerinin, karakterlerinin sağlamlığını temin etmek, millî cemiyet ve fedakârlık hislerini yükseltecek tedbirleri almak onlardan daha ziyade elzemdir.

Milletleri kurtaran, kuvvetlendiren inkırâza düşürmeyen esas ilimden ziyade onların seciyeleri ve millî imanlarından gelen cemiyetin sağlamlığıdır. Tarih birçok milletler tanır ki devirleri medeniyetin en yüksek kemaline eriştikleri halde seciyelerinin inhilali yüzünden yerlerinde yellere esmiştir.

Asrımız medeniyet ve siyaseti bilhassa teşkilatla yürüyor, devrimizin bir vasfı bir kudreti de teşkilatdır. Teşkilatlarda seciye salâbetinin ahlakî temizliğin ne kadar katı amel olduğunda kim tereddüd edebilir? Buna binaen birer teşkilat camiası haline gelmiş olan milletler için seciye ilim ve ihtisastan daha ziyade elzemdir.

Milletlerin medenî ve siyasî muvaffakiyetleri onları teşkil edenlerin millî borçlarını îfada gösterdikleri fedakârlık derecesiyle mütenasibdir. Milletlerin bilhassa siyasi davalarını sezmelerinden sonra iktisadî ve medenî seviyelerinin kuvvetli inkişaf etmesi tesadüf bir netice değildir. Ferdler gibi milletlerde felaket ve ıztırab mektebinden daha büyük dersler alıyorlar ve bilnetice milletlerdeki aksülameller de onların vicdanlarını harekete getiriyor, onların fedakârlık hislerini kuvvetlendiriyor. İstiklâl davası hiçbir millet tarihinde menfî neticeler vermemiştir. On dokuzuncu asırdan beri istiklâllerine kavuşmuş olan milletlerin hepsinin medenî seviyeleri daha

¹¹⁸ Cafer Seydahmet Kırmıner , “ Kara Günlerimizde Milli Borçlarımız ” *Emel Mecmuası*, sayı 1 (Kânun-ı sâni 1932) , s. 2-5.

ileri gitmiştir. Bu hakikat bilhassa Cihan Harbi'nden sonra Rusya'dan ayrılmış olan milletler hayatında ne kadar gaybet edilecek bir şekilde tecelli etdi.

Milletlerini kurtarabilmek için bin bir mahrumiyete, ıztıraba, manevî, siyasî zorbalara uğradıkları halde mütehallik oldukları yüksek millî iman ve hamiyetle mukaddes yollarında sarsılmadan yürümüş olan bu milletlerin münevverleri tarihte kendilerini muvaffak kılan amilin milli cemiyet olduğunu unutmadıklarından oralarda işler büyük temizlik ve sağlamlıkla yürümüştür. Ve neticede bu milletlerin kurdukları devletlerde her gün bir parça daha kuvvet ve şerefe nail olmuşlardır. Zaten Lehistan, Finlandiya, Estonya, Litvanya, Letonya gençleri istiklâl mücadelerinde bütün milletlerinden kuvvet alarak onların cemiyetlerinden şevk ve heyecan duyarak bu dikenli yolu geçmişlerdi. Onların siyasî teşkilatları bilhassa her dürlü mahrumiyetleri unutarak her an millî borçlarını îfa emeliyle çırpınan gençler tarafından kuvvetlendirildiği gibi onların gazeteleri, mecmuları, siyasî teşkilatlarında halklarının hatta ekmek paralarından artdırarak verdikleri yardımlarla temin ediliyordu.

Tarihin en korkunç müstebid devletlerinin esaretinde yaşayan bu milletler bin bir tehlikeye rağmen haricdekilere yardımda bulunuyor. Ve milli borçlarını îfadan çekinmiyorlardı. Bunların halklarından pek çokları okuyamıyordu. Sansüre karşı onlara kendi lisanlarında neşredilen mecmuaların yüzünü bile görmeyi nasib etmiyordu. Fakat bütün bunlara rağmen onlar millî borçlarını îfadan geri durmuyorlardı.

İşte Ukraynalılar... Bunlarda yarım asrı mütecaviz bir zaman istiklâl davası uğrunda yılmadan çalışmaktadırlar. Bunların Amerika'da yevmiye ile çalışan yüz binlerce ameleleri yevmiyelerinden birikdirerek millî teşkilatlarına yardım etmektedirler. Ukrayna gençleri bu paralarla muhtelif dillerde gazete ve mecmualar neşrederek Ukrayna davasını her tarafda tanıtmaya çalışıyorlar. Bunlarda elbetde muvaffak olacaklar. Çünkü bunlarda artık müşterek gayeye müştereken sarf-ı faaliyet ederek yürüyorlar.

Asrımız iktisadîyatının büyük inkişafı bilanetice büyük halk kitlesinin siyasî ehemmiyet ve nüfuzunda arttırmıştır. Milletlerin muvaffakiyetleri münevverlerinin âded veya bunların yeni ve mühim keşifleriyle değil bilhassa onların ekseriyetini

teşkilinden amele ve köylülerini medenî ve siyasî seviyelerinin yükselmesine bağlıdır. Halkçılık devletler için bir şeref meselesi değil hayatî bir zarurettir. Artık iktisadî mücadeleler hatta harbler bile yalnız devlet ve ordunun değil bütün halkın millî borçlarını anlamış olmasıyla kazanılıyor.

Buna binaen milletlerin yüksek ilim merkezleri de milletlerin kabiliyetlerini arayarak millî harslarını işleyerek medeniyeti bütün halkın kolaylıkla benimsemesine yol açmağı en büyük vazifeleri addediyorlar medenî milletler maarifin en yüksek gayesi ilmin, edebiyat ve sanayi-i nefisenin mücerred olarak yükselmesini teminden ziyade maârifî halk ekseriyetine getirmekdir. Bunlardaki siyasî teşekküllerin gayesi de **مستحضر** fakat çok kuvvetli bir siyasî ekalliyet birleştirmekden ziyade bütün halklarının millî siyasetlerini anlamalarını temin etmek, onlara millî ve siyasî programlarını benimsetmekdir.

Buna binaen hangi millet gayesini daha iyi anlar ve onun icab ettirdiğı millî borcu daha büyük hamiyet ve fedakârlıkla yaparsa onun mutlaka muvaffak olacağında tereddüd edilmiyor.

Milletler davası yalnız münevver bir ekalliyetin ve hatta yalnız bir sınıfı işi olarak kaldığı müddetçe zaafdan kurtulamamışlardır. Milli hak ve şerefın kurtarılması millî muvaffakiyetin temini ancak ve ancak bütün milletin müşterek gayeye müştereken sarf-ı faaliyet etmesiyle kabildir. Büyük gazinin muvaffakiyetlerinin en büyük sırrı da milleti devletden yüksek görmelerinde, milletleri devlet teşkilatlarından ziyade bütün milletin hamiyet ve fedakârlığının kurtaracağına kat'iyetle iman ve bunu tahakkuk ettirmelerindedir.

Türkiye bu sayede tam ve şerefli istiklâline kavuştu, sağlam adımlarla medeniyet yoluna girdi. Türk millî vicdanı için bu en ümidli bir nurdur.

Türkiye haricindeki Türkler bilhassa Sovyetler Rusyası'nın bin bir zulmüne boyun eğmek mecburiyetinde kalmış Türklüğün büyük kısmı tarihlerinin en korkunç anlarını yaşıyorlar.

Her kabilemizden yüz binlerce Türk sürülmüş, Sibiry'a'nın, Ural'ın buzlu ikliminde mahvoluyorlar. Bütün Türk memleketlerinde halkımız yalnız kendi mal mülklerinden mahrum edilmemişler hatta aç, perişan çalışarak meydana getirdikleri ekinlerinden [silinmiş] karınlarını doyurmak hakkına bile malik değillerdir.

Bolşeviklerin bu zulmü milletimizin yalnız maddî hayatını yıkmakla kalmıyor, din, ahlak, aile, milliyet hisleri de esasından sarsılıyor. Milletimizin bu büyük kısmı bir parça ekmek bulabilmek, bir evladını, millî hislerini kurtarabilmek endişesiyle çırpınıyor. Müşterek gayeye müştereken sarf-ı faaliyet [silinmiş] düşünmek bile Bolşevik cehenneminde en büyük cürüm telâkki ediliyor. Türklüğün en imhakâr Türk düşmanı olan Bolşevikler milletimizin millî gayeye müştereken yürüyememeleri için kendilerinin sınıf siyasetlerini halkımız arasında en korkunç bir şekilde tatbik etmekte idirler. Yalnız fakir, zenginin düşmanı olarak kalmamışdır fakirler de birkaç sınıfa taksim edilerek onların arasında düşmanlık hisleri kuvvetle canlandırılıyor. Münevverler yalnız milletçi ve Bolşevik olarak ayrılmamışlardır bir kuvvet teşkil etmelerine ve bu sayede halkımızın menfaatlerini müdafaa edebilmelerine imkân verilmemektedir.

Buna binaen mülkiyetlerinden hiçbir şey beklemek imkânını bulamayan Ukraynalılar haricde amelelikle bile geçinen vatandaşlarının yardımına sığınıyorlar. İdil - Urallılar, Azerbaycanlılar, Türkistanlılar, Şimalî Kafkasyalılar, Gürcüler her tarafa dağılmış olan kardeşlerinin millî hamiyetlerinden kuvvet alıyorlar ve buna binaen biz de bu kara günlerimizde bütün Türklük ve bilhassa Kırım istiklâl davası için çalışan *Emel*'i yaşadabilmek için haricdeki [silinmiş] bütün Türk kardeşlerimizin müşterek gayemiz için müştereken sarf-ı faaliyet etmelerini temenni ediyoruz.

Emel okuyucukları hiçbir an unutmamalıdır ki büyük kısmının dini, milliyeti, harsı ve malı, mülkü bütün Türklüğün en korkunç bir düşmanı tarafından mahvedilmekte iken bu faciayı milletimize ve dünyaya anlatabilmek için çırpınan *Emel* millî ve tarihî çok mühim bir vazifeyi îfaya çalışıyor.

Başkaları ekmeklerinden keserek millî teşkilatlarını kuvvetlendirdikleri bu devirde biz halkımızdan bilhassa münevverlerimizle muhterem *Emel* okuyucularından ancak abone bedellerini vermelerini, abone olanlar adedini arttırmağa gayret etmelerini temenni ediyoruz. Ve bu kara günlerimizde onlardan ancak bu kadarlık olsun millî borçlarını îfa etmelerini hatırlatmaktan kendimizi alamıyoruz.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.21. Niyazi'nin Mübarek Ruhuna¹¹⁹

Cürt süüksün can bilip ömrümnü aşatdım. Mehmet Niyazi.

Bin bir mahrumiyetle inleyen, sayısız felaketlerle çırpınan ailelerin namuslu evladları hayatda nasıl gülebilir ve nasıl tam saadette geniş bir nefes alabilirler?

Bilhassa bu ailenin yedi nesli değil yetmiş bile görmüş geçirmiş dillerde destan olacak kadar pek şerefli büyüklükler yaşatmış olursa onun başkalarına yine kulluğu başkalarının keyif ve zulümlerine boyun eğmesi, aç perişan kaldırılması onun namuslu evladlarını nasıl rahat kaldırabilir?

Ya kaderin bu büyük cennetsizliğe uğrayan bütün bir millet olursa buna mensub olan namuslu insanlar saadeti değil biraz huzuru bile nasıl bulabilirler?

Ailelerinin ıztırablarına kulaklarını kapayanlardan, milletlerinin felaketlerine vicdanlarını lakayd kaldıranlardan yalnız insan ismine layık olmadıklarından dolayı değil bilhassa senin müarek ruhuna ithaf edilen bu satırlarda bahsedemem. Zaten sende bu gibilere karşı vaziyet almadan, onlarla ciddî münakaşaya girişmekden ziyade gülüp geçmeyi tercih ederdin. Biz de onları tarihe havale edelim. Millî vicdandan ilham alarak ebediyet yoluna girmiş olan senin gibi mümtaz mefkûrecilerimizi anlayabilmemiz için tarihimizin müsbet nurlu sahifelerinden bazılarını gözden geçirelim.

Asırlarca kardeş Türk ordusunun pişdarlığıyla Viyana, İsfahan kapularına kadar at sürmüş ve en büyük tehlikelere ilk safda göğüs germiş olan şanlı ecdadımızın mübarek ruhları Türk tarihini ebediyen nurlandırmayacak mıdır?

On sekizinci asır başlarında Rus ordusunun Kırım'a girerek Karasu şehrini ve birçok köyleri yakmasını haber aldıkları halde Türk ordusunun imdadına gitmekte olan Kırım atlılarının biran geriye bakmadan ileriye atlamalarını ve Hanın: “Şehirler yapılır fakat mağlubiyet lekesinden tarih temizlenemez.” demesini tarih unutulabilir mi?

1783'de Orkapu'da Rus süngülerine karşı atılarak şehid düşmüş olan otuz bini müteceviz Kırım Türkünün kahramanlığını hatta destanlarımız bile takdirle yâda mecbur kalmadılar mı?

¹¹⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, “Niyazi'nin Mübarek Ruhuna”, *Emel Mecmuası*, sayı 2 (Şubat 1932), s. 1-4.

Milletimizin boynuna esirliğin zinciri takıldığı günden beri bunu koparabilmek için kana ateşe atılanların sayıları hatta azraili bile hayrete düşürecek bir yekûn teşkil etmiyor mu?

Kırım gençlerinin millî imanını Bolşevik celladlarını bile önlerinde takdirle inletmedi mi?

Tarihde misli görülmeyen felaketselere düşdün fakat bütün bu ıztırlar karşısında halkımızın ruhunda yaşattığı salâbet ve gösterdiği fedakârlık daima bize yasadan ziyade ümid ve iman verebilecek kadar kuvvetli ve şerefli olmadı mı?

Nisbet ve şeraiti itibariyle dünyada az halkın uğradığı derecede elim bir muhacerete mecbur edildin. Bu hicretler bizim ümidlerimizi bile temelinden yıkar gibi oldu. Fakat bu büyük faciada da halkımızın mukadderatını kurtarmağa can atmış nice kahramanlar çıktı. Bunların hepsinden daha kuvvetli, daha sağlam ve daha nurlu olarak halkımızın ruhunda yaşayan millî iman kendi salâbetini ne kadar parlak olarak isbat etti.

Dobruca'da hayatlarının, ailelerinin, halklarının en büyük felaketini doğuracağını inanarak hala Kırım'dan getirdikleri ateşi söndürmemeye can atan büyük ninelerimizin olduğunu hep beraber köylülerden dinlememiştik? Mecidiye'de pazarda dolaşdığım sırada arkalarında küfeleri ihtiyar, zavallı, fakir birkaç hamalın gelerek: "Kırım'da yine mi açlık var, oradaki kardeşlerimize karşı yinemi zulüm ve haksızlık yapılıyor, gençlerimiz yine mi öldürülüyor?" dediklerini sana söylediğim zaman senin mübarek gözlerin neden nurla dolmuştu?

Bütün facialara, ıztırlara rağmen halkımızın en zavallılarından bile yurt sevgisinin bu kadar canlı ve bu kadar sağlam olarak yaşaması neyin neticesidir.

Felaketlerin milletler ruhunda yaptığı tesirler elbetde bizim halkımızda çok kuvvetli ve çok yüksek olacaktı. Bütün Kırım tarihi başdan başa facialar destanı değildir? Dobruca halkımız, orada buluşanlar, Kırım faciasının canlı bir delili değil midir? Cennet kadar güzel yurdlarından kopararak atılan ve bir kısım kardeşlerini yollarda, bir kısmını da Karadeniz'in dalgalarına gömerek Dobruca'ya sığınmış olan Kırımlıların yüreklerinden Kırım faciası nasıl silinebilirdi?

Anaydan işitgen söz

Gördüm cüretmeni sevdin

Toprak koklap öpgen gün

Yazık dop candan kıydım

Elbetde zavallı anandan sen yurt faciasını işidecekdin. Ve elbetde sen Kırım toprağını koklayıp öpecek ve yazık dop candan yanacaktın. Ve Kırım'ın her namuslu evladı gibi senin için bilhassa bunca facialara sahne olmuş, uğruna bunca mübarek kan akıdılmış, yolunda bunca ızdırab ve tahassür çekilmiş olan Kırım'ın taşı toprağı elbetde ilahî bir kudsiyet ifade edecekti...

Her Dobrucalı kardeşlerimizinde tabîî olarak duyduğu bu hissiyat, bu büyük yanık senin hassas ruhunda, müstesna vicdanında ne kadar ölmez tesirler yaptı ve seni fanilerden ayırarak ne kadar ebediyet ve kudsiyete götürdü. Bir buçuk asırdır her neslin daha yanık tahassürle tekrarladığı muhaceret türküleri, halk destanları, yurt efsaneleri elbetde kendi şairini bulacak ve onu millî vicdandan geçirerek tarihimize bağlayacaktı. Kırım faciası seni şairliğe götürdüğü gibi mütehallik olduğun sağlam seciye ve kuvvetli iman bilhassa feragat-ı nefis ve tevazu ile bütün hayatını millî faciamıza vakfetmek seni yalnız şiirde değil tarihte de yükseltti.

Ölmeyen bütün eserler ancak hayatlarını emellerine hasredebilen ve bu uğurda hayatlarını ortaya atabilenler tarafından yapılmıştır. Her zafer mutlaka emel ve muvaffakiyeti hayata ve hatta ölüme tercih edenlerin nasibi olmuştur. Sen ve senin şiirlerin elbetde ebediyen halkın vicdanında yaşayacaksınız. Çünkü sen milliyet yolunda yalnız kendi hayatını değil hatta hakkın olmadığı derecede asil ve muhterem bütün ailedenide unuttu.

Hayatda geçirdiğin bütün ıztırlara, bütün mahrumiyetlere rağmen bir an millî faciayı unutmadan yaşamış olmak elbetde seni ne tarihimizde ve ne de millî vicdanlarımızda öldürmeyecektir.¹²⁰

¹²⁰ Çok ümid ve candan temenni olunur ki Dobrucalı kardeşlerimiz Niyazi merhuma layık bir mezarlık yapılmasını tehire uğratmaksızın temin ederler. C.S

2.22. Aksa-yı Şark Ve Bolşevikler¹²¹

Japonların Aksa-yı Şark'da başladıkları mühim askerî harekât dangayeleri nedir ve Japon-Çin ihtilafı acaba ancak bu iki devlet arasında kalabilecek midir?

Cihan Harbi'nden sonra dünya siyasetinin en ziyade meşgul olduğu mesele harbin önüne geçebilmekdi. Cemiyet-i Akvam bilhassa bu büyük gayenin tahakkukuna çalışacaktı, silahların tehdidi, Kellog Misakı vesair mühim siyasî teşebbüslerden gaye hep kolaylıkla harbe girilmesine mâni olmak ve harbi kabul olduğu derecede akîm kaldırmakdı.

Japonların cihan siyasetinin bu umumî cereyanı ihlale kalkışmaları büyük bir cesaretdi. Cemiyet-i Akvam'ı kuran devletlerden birisi olduğu halde Japonların bu cemiyetin mütemadi müdahale teşebbüslerine karşı mukabil tekliflerinde ısrar etmeleri ve hatta bu cemiyetden çekilmelerini bile söylemeleri her halde giriştikleri işe pek büyük ehemmiyet verdiklerini isbat eden kat'î delillerdir. Japonların mahir siyasileri Kellog Misakı'nı ihlâl etmediklerini isbat edecek delilleri fazlasıyla buluyorlar fakat Aksa-yı Şark hadiselerinin tesirleriyle Amerika'da başlayan heyecanlara rağmen Japon tayyarelerinin tanklarının, toplarının yalnız Mançurya'da değil hatta beynelmilel bir mıntıka olan Şangay'da biraz daha tereklerini bile her gün yükseltmeleri az hayretle karşılanacak hallerden değildir.

Bu vaziyet karşısında iki şeyden birisini kabule mecburuz: Ya Japonlar o kadar kuvvetlidirler ki hatta Amerika'nın bile kendilerine karşı muhalefete geçmesinden sarsılmıyorlar yahud da Japonlar yalnız silahlarını kuvvetlendirmekle kalmamışlar gizli ve mühim siyasî anlaşmalarda da muvaffak olarak öylece bu büyük teşebbüse girişmişlerdir.

Japonların İngiltere ile tarihî, siyasî ittifaklarını gizli olarak tecdid etdiklerinde tereddüt edilmiyor. Fransa ile ittifaklarına ise kat'iyetle bakılıyor.

Japonların Aksa-yı Şark'da attdıkları bu mühim ve tehlikeli adımlardan en büyük gayelerinin Şangay veya Çin'in sair kısımlarını işgal olmayub Mançurya ve Moğolistan olduğu artık tahakkuk etmiştir. Bu husus Cemiyet-i Akvam'daki Japon murahhası tarafından teyid edilmiştir.

¹²¹ Cafer Seydahmet Kırimer, "Aksayı Şark ve Bolşevikler", *Emel Mecmuası*, sayı 4 (1 Nisan 1932), s. 1-6.

Japon-Çin ihtilafının merkez-i sıkletinin Mançurya olması Tetiskar ve Harbin'in Japonlar tarafından işgal edilmesi cihan matbuatında ve siyasetinde Japonların Bolşeviklerle de ihtilafa girişebilecekleri ihtimalini kuvvetle mevzubahis ettirmeye başladı. Japonların Bolşevikler tarafından teklif edilen dostluk ve adem-i tecavüz muahedelerini müzakereye girişmemeleri de bu zannı kuvvetlendirdi. Bundan maada Aksa-yı Şark'da Beyaz Rusların ve Ukraynalıların teşkilata geçmeleri ve Bolşevikler aleyhinde kuvvetli neşriyatda bulunmaları ve bilhassa Japonların Sovyet Moğolistanı da dahil olarak büyük ve müstakil Buryat Mongol Cumhuriyeti'ni kurmak niyetinde olduklarının ileri sürülmesi kendilerinin Bolşeviklerle ihtilafa girebilecekleri fikrini tamamiyle kuvvetlendirdi. Bu ihtimali takviye eden sebeplerden birisi de gerek Bolşeviklerin ve gerekse Avrupa'daki Beyaz Rusların vaziyeti çok vahim görerek büyük bir telaşa düşmüş olmalarıdır.

Beyaz Rusların en maruf simalarından olan Milyukof, Paris'de neşrettiği *Son Haberler* gazetesinde Japonlarla teşrik-i mesai eden Beyaz Rus zabitlerini ve siyasilerini vatan hainliğiyle itham etmektedir. Milyukof'u Bolşeviklerin yıkılması değil Rusya'nın parçalanmağa yuvarlanması ihtimali korkuduyor. Ve Japonlara yardım edenleri Rusya'yı böyle bir akıbete sürükleyeceklerinden dolayı tamin ediyor. İhtimaldir ki Milyukof'u yalnız Sibiryaya'nın Rusya'dan ayrılması telaşa düşürmüyor onu bilhassa Fransa ile Japonya arasında akdedildiği kat'iyetle ileri sürülen ittifakın neticesi korkuduyor. Acaba bu ittifakın hedefi nedir? Bu meselede Fransa'nın müttefiklerin yani Lehistan, Romanya, diğerlerinin rolleri ne olacaktır?

Milyukof mevzubahis olan Bolşeviklerin sükûtu veya Sibiryaya meselesi değildir diyorsa da açık olarak bütün Rusya meselesinin ortaya atılabileceğini tasrih etmiyor.

Belki kendisini bihakkın telaşa düşüren sebeplerin en mühimi Bolşeviklerin Fransa, Lehistan, Romanya arasında adem-i tecavüz ve dostluk muahedelerinin akdedilememiş olmasıdır.

Bolşevikler de herhalde Milyukof'dan daha az telaşta değildir. Politbüro da Âli Siyasî İcra Komitesi'nde geceli gündüzlü devam eden müzakerelerde bilhassa Aksa-yı Şark meselesiyle uğraşıldığı kat'iyettir.

Komünist Fırkasında beş senelik planı muvaffakiyetle bitirebilmek için sulha olan ihtiyacdan kuvvetle bahsedilmesi de her halde yalnız Aksayı Şark müdafaasının kolay olmayacağından ileri gelmiyor. Baykal'a kadar Sibiry'a'nın elden çıkarılmasıyla Moskova sarsılmaz fakat bu vaziyette acaba Garb cebhesinde herhangi bir sarsıntı çıkmayacak mıdır?

Bolşeviklerin uzağı görmez siyasiler olduğunu iddia etmek haksızlıktır. Buna binaen onlar birdenbire senelerden beri istihfafla bakdıkları Lehistan, Romanya ile dostluk muahedeleri akdine kalkışmışlardı. Fakat...

Bolşeviklerin Vladivostok'da askerî kuvvetlerini arttırdıkları ve Karadeniz'den oraya mühim mühimmat gönderdikleri ve bilhassa Rusya'da şimendifer nakliyatını tehdid ederek kâbil olduğu kadar Sibiry hattında nakliyatı kuvvetlendirdikleri hakkında kat'î malumat mevcuttur. Fakat bütün bunlara rağmen Bolşeviklerin harbe girüb, girmeyecekleri çok şüpheli bir mesele olmakdan çıkmıyor. Bu tereddüd her halde onların sulhperver olduğundan dolayı değil belki Garb cephesinden emin olduklarının ve bilhassa dahilî vaziyetlerine hiçde bel bağlayamadıklarının neşet ettiğinde tereddüd edilemez. Japonları bütün dünya siyasetine karşı vaziyet alarak Mançurya'da harekete geçmeye icbar eden hayati sebebler Bolşeviklerin bocaladıkları müşkülât önünde onları her halde Sibiry'a'ya götürebilecektir.

Japonları Mançurya'yı işgale sevk eden sebeblerden en mühimi Urallarda Bolşevik tesiriyle ticaret ve asayişin muhtel olması ve bilhassa siyasî nüfuzlarını arttırmalarıdır. Daha umumî ve esaslı olarak söylemek lazım gelirse Komünist Fırkasının Çin'de uzun senelerden beri sınıf mücadelesi ve cihan inkılâbı esaslarında çalışması ve bu uğurda yüzlerce milyon para sarf etmesi ve hususî müesseselerde propagandacılar yerleştirilmesi Japonları düşündürmüş, uzun hazırlıkla nihayet vaziyeti temizlemeye karar verdimişdir.

Komünist Fırkasında mütemadiyen Bolşeviklerin Çin'deki faaliyetleri hakkında mücadeleler devam etmiştir. Bu büyük meseledeki şiddetli ihtilaflar hakkında bir fikir edinebilmek için faraza Trotski'nin *Lenin'den Sonra* unvanlı eserindeki "*Çin İnkılâbı'nın Safahat ve Neticeleri*" bahsini okumak kâfidir.

Bolşevik Rusyası en çetin mücadelelere girişerek Çin’de inkılâba şu veya bu şekilde bir cereyan vermek meselesini müzakere ederlerken bir mühim meseleyi unutuyorlardı ki o da bu memleketde hayatî, ticarî, siyasî alakası olan Japonların hazırlıkları idi. Amerika ile olan ihtilaflarına binaen Japonların harbe geçebileceklerini Bolşevikler beklemiyorlardı. Bundan maada bütün dünya cihan inkılâbına yürüyor kanaatinde bulunan ve bunun tahakkuk etmekte olduğuna inanan Bolşeviklerin yalnız Çin’de değil cihan vaziyetinde de karşılarındakileri fazla düşünmeye ne mecburiyetleri vardır?

Bu emniyetle onlar Sovyetler Rusyası’nda bütün mahkûm milletleri imhadan çekinmediler ve ahâlinin büyük kısmını kendilerine tamamiyle düşman bir vaziyete getirdiler. Bu emniyetle onlar bütün devletleri yıkacak olan Komünist Fırkalarına yardıma girişdiler ve şarkda, garbda her memleketde gizli teşkilatlar meydana getirerek faaliyete geçdiler.

On beş sene meydanın kendilerine boş bırakıldığını gören Bolşevikler ancak şimdi karşılarında uyumamış ve sessiz, mücadelesine hazırlanmış kuvvetlerin çıktığını görüyorlar.

Japonlardan maada birçok diğer milletlerin bu uzun süren sükûnetlerinin ve hatta kendileriyle ticarî ve siyasî dostluklara girişmek oyunlarının manasını şimdi anlamağa başlıyorlar.

Çin milletçilerinin en büyük siyasi hataları kendi mukadderatlarına Bolşeviği karışdırmaları ve Çin’de Komünist enternasyonelinin faaliyetine mani olmamalarıdır. Çin Kanton hükümetinin Bolşeviklerin nüfuzlarına tâbi olması 80 milyonluk bir kitleye istinad tasavvurları elbetde Çin’le alâkadar devletleri lâkayd kaldıramazdı. Bu faaliyetin Japonya’yı vesair devletleri tahrik edeceğini ve hatta bunları müşterek düşmana yani kendilerine karşı birleşdirebileceğini nazar-ı itibara almamış olmaları yalnız Çinlilere değil elbetde Bolşeviklere de pek bahalıya mâl olacaktır. Bolşeviklerin Çin’deki menafaalarının değil hatta Aksa-yı Şark’daki vaziyetlerinin tehlikeye düşmesinden bile bahsedemeyecek bir halde gelmiş olduğunu gören Çinliler kim bilir ne kadar acı bir sükût-u hayale uğramışlardır? Eğer Çinliler Kremlin Sarayı’nda cereyan etmekte olan müzakereleri takib edebilseydiler

Bolşeviklerin Çin mukadderatına lâkayd kalmaya neden mecbur olduklarını elbetde daha iyi anlarırdı.

Veyahud da Bolşeviklerin dünyada yekta denilecek kadar kuvveti olan propagandalarına kapılmakdansa Rusya'da olub geçenleri bir parçacık olsun anlamaya çalışmadılar elbetde ne Bolşeviklerin dünyay cennete kalb niyetinde olduklarına ve ne de dünyayı yerinden sarsacak sağlam bir kuvvet teşkil ettiğine o kadar kolaylıkla inanamazlardı ve mukadderatlarını da onlarla bu derece bağlamazlardı.

Kanaatimizce Bolşeviklerin Aksa-yı Şark meselesinde aldıkları vaziyet ve Çin'e karşı ihtiyâr ettikleri sükût cidden tedkike değer bir meseledir. On beş senedir Rusya'da süngüye dayanarak vahşetle ahaliyi üzerek Bolşeviklerin tutunabilmesinde onların kuvvet ve kudretlerinin sarsılmaz bir derecede rasanet kesbetdiğine inananları her halde Aksa-yı Şark vaziyeti ikaz edebilir. Bu da kifayet etmezse Bolşeviklerin bütün cihan husumetini üzerlerine çekmiş olduklarını yakın bir âtî daha kat'î olarak isbat edecektir. Bütün vicdanımızla ümid ve temenni edelim ki bu hakikatin anlaşılması Türklüğe bahalıya mâl olmasın.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmet

2.23. Bolşevizm Çıkmazda¹²²

Karl Marks'ın, Engel'in bütün dünyaca tanınmış bir muakkibi olan Karl Kautsky ahiren *Bolşevizm Çıkmazda* unvanıyla mühim bir eser neşretmiştir.¹²³

İlmî sosyalizm mektebinin büyük fikir adamının yarım asra karîb bir zamandır neşr ettiği eserler İkinci Enternasyonelizmin bütün mukadderatında oynadığı rolü bilenler Kautsky'nin eserini elbetde layık olduğu ehemmiyetle tedkik ederler. Bilhassa eserinin mukaddimesinde (sahife 16) 1880'den beri Rus Sosyalistleriyle sıkı münasebetde bulunarak Rusya'yı ve Rusya'daki ictimai hareketleri tedkik ettiğini kaydetti. Müellifin Bolşevizm hakkındaki nokta-i nazarını tesbit ve bunu ilan etmesini bir vicdan borcu bildiğini tasrih etmesi bu kitabın ehemmiyetini bir kat daha arttırıyor.

Hayatını ancak âleme vakfetmiş ve refahını temin gayesiyle Sosyalizm muvaffakiyeti uğrunda böyle bir mücadeleye atılmış olan Kautsky, Bolşeviklerin sosyalizmi korumak yolundaki teşebbüslerini herhalde ne kolaylıkla ve ne de zevkle tenkid etmiyor. Eğer o bu Bolşeviklerin Rusya'da komünizmi canlandırmak ve bu temele istinadla cihan inkılâbını temin maksadlarında samimî olduklarını olsun kabul etmiş olsaydı onlara karşı hücumlarında elbetde daha müsâmahakâr davranmış olurdu. Fakat Kautsky yalnız dünki Rusya'yı Rus inkılâpçılarını değil Bolşevikleri de en yakından tedkik etmiş ve onların Kızıl maske altında canlandırdıkları vahşet ve emperyalizmi en iyi anlamış olduğundan hücumlarında elbetde daha kat'î olacaktı. Bu muhterem ihtiyarı Bolşeviklere karşı vaki tenkidlerinde hatta isabete götüren en mühim sebep Bolşeviklerin bütün hayalî teşebbüslerini ilmî sosyalizme Karl Marks'ın esasatına istinad ettirdiklerini iddia etmeleridir. Eserin 13. Sahifesinde: "Eğer Lenin ve muakkibleri muvaffak olurlarsa benim büyük istinadlarım Marks ve Engels'in fikirlerini neşr ve tekmile hazır ettiğim bütün hayatım ve bütün sa'yelerinin semereleri boşa gidecekti." diyor. Ve ictimai tekâmülün, tarihini Materyalizmin iflasını kabul etmeyeninde zararı olacağını kaydediyor.

Rusya gibi sanayi hayatı, malî sermayesi inkişaf etmemiş, ictimai, siyasî ibtidaîliği aşamamış bir memleketde sosyalizmin hatta komünizmin muvaffak olması

¹²² Cafer Seydahmet Kırimer, "Bolşevizm Çıkmazda", *Emel Mecmuası*, sayı 5 (1 Mayıs 1932), s. 1-5.

¹²³ Karl Kautsky, *Le Bolchevisme dans l'impasse*. Paris, Alcan.

hakikaten bir macera olacaktı. Tarihinde ve ictimâî hayatında bilhassa maceraları yıkan Marksizm nazariyesi elbetde bu darbe ile kökünden devrilmiş olacaktı. Buna rağmen Kautsky bu muvaffakiyete 15. sahifede: “Ben ne kadar inanmak isterdim.” diyor ve “Tarihî, ictimâî hayatı en iyi tahlil etmiş olan en kuvvetli nazariyenin yani Marksizm’in bu muvaffakiyetler önünde kıymetini gâib ettiğini bile görmeyi ne kadar tercih ederdim.” cümlesiyle Rus İnkılâbının muvaffakiyetine candan taraftar olduğunu kaydediyor. Onun ihtilâlcî ruhî âlemi sosyalistliğini gölgede kaldırmağa kadar varıyor fakat cemiyetlerin temennilerden ziyade kendi tabîî kanunlarıyla yürüdüğünü, iktisadî hayatın seyrini hayallerle deniştirme kabîl olmadığını isbat eden Marksizm, Bolşevizm tecrübesiyle yıkılmak değil bir kat daha ve pek sağlam olarak isbat edilmiş oldu.

Bolşeviklerin, ziraî, sanayi hayatındaki tecrübelerinin ilmî sosyalizmden ne kadar uzak olduğu ve neden iflasa mahkûm olduklarını etraflı anlamak isteyenler bilhassa Kautsky’nin bu eserine mürâcaat etmelidirler:

“20 Kânun-ı sâni 1930’da Sovetler Rusyası’nda 90 bin kolhoz yani köylülerin toprağı müşterek tasarruflarını te’min eden teşkilat mevcut iken bir martta bu yekûn 110 bine çıkarılmışdı. Bu teşkilatlara iştirâk eden köylülerin mikdarı dört milyondan on dört milyonu buldu.

Rus sanayi bu teşkilata lazımken makineleri yerleşdirecek, Rus ilmi bu ziraî müesseseleri tanzim ve usulleri ıslahla her taraftaki ziraî mühendislerin nezaretinde mahsulün en iktisadî bir surette istihsalini temin edecekti. Garbın başaramadığı müşterek ziraî faaliyet esasının Rusya’da birdenbire bu kadar büyük mikyasa hayata geçirilemeyeceğini bilmekle beraber Bolşevikler köylü mukavemetini kırmak maksadıyla bu yola girmeye muhtar kaldılar.

Yalnız zirâî teşebbüsler değil hatta beş senelik sanayi plan ve bütün Bolşevik siyaseti azamî tutunabilmek gayesiyle en cezri bir surette en hayali çarelere atılmağa muhtar kalıyor. Stalin’in baş döndürücü muvaffakiyetler diye pek tantanalı isim verdiği kolhoz cereyanı bütün Rusya’yı kapladı fakat netice... Rusya’da 45 milyonluk bir sahada açlık baş gösterdi ve hükümetin acil tedbir almasını intaç etdi. Ve hatta kolhozların büyük kısmı tohumuz kaldı.”

Ziraatın sükûtu sanayi hicranlara benzemediği ve mutlaka açlığı ve bütün iktisadî hayatın inhilalini intaç ettiğini 1931’de eserinde kaydeden¹²⁴ Kautsky’i Sovyetler Rusyası’nın bu son aylardaki vaziyeti ne kadar teyid etti.

Beş senelik sanayi plana gelince 1935’de Bolşevikler plana göre yürümüyor fakat herhalde kısmen olsun yürüyecektir dedikleri bu Amerika sanayi hatta şark hayalini bile gölgede kaldıran projenin tamamiyle yürümemesi gün geçtikçe Komünist Fırkası saflarında büyük boşluklar açdı ve herkese Bolşeviklerin çıkmazda bocaladıklarını anlatmaktadır.

İktisadî hayatı altüst ederek memleketi on dört senedir açlıkla çarpandıran ferdlerin ve milletlerin hürriyetlerini en büyük ve vahşetle çiğneyen Bolşeviklerin Sovyet Rusyası’nı düşürdükleri vaziyet bilnetice yalnız Kızılları değil Beyaz Rusları da siyasî çıkmaza sürüklemiştir.

Japonya’nın, Mançurya’da başladığı hareketden yalnız Bolşevikler değil Avrupa’da bulunan Beyazlar da son derece sarsıldılar.

Milyukof, Kerenski, Rus ceneralleri Avrupa’da mühim ictimalar akdederek vaziyeti tedkik etdiler.

Milyukof tamamiyle Kızıllaşarak Rusya’nın tamamiyetini tehlikede görerek her Rus’un Bolşevik cephesini takviye etmesi fikrini ileri sürdü. Ve hatta kendisine 160 milyon insanın Bolşevik cehenneminde erimesini mi yoksa Japonlarla müttehiden hareketle Sovyetler Rusyası’nın sarsılmasını mı tercih edersiniz diye sorulan suale tereddütsüz olarak memleketin parçalanmasındansa zulmün devamını istediğini söyledi.

Kerenski ise kendi mühim konferansında daha müsbet ve daha esaslı tenkitlerle Rusya’nın müdafaadan tamamiyle aciz bulunduğunu ve Rusların, Rusya’yı bu hale düşüren Bolşeviklerle aynı cebhede vaziyet almalarıyla Rus toprağının kurtarılamayacağını itiraf etti. Ve hatta daha ileriye de giderek cihanda büyük ve müttehid Rusya’nın tesisine yardım edecek ikinci derece böyle bir devletin bulunmadığını söyleyerek yalnız Sovyetler Rusyası’nın değil müttehid ve büyük Rusya fikrinin istinadsız kaldığını medenî cesaretle ortaya atdı.

¹²⁴Karl Kautsky, *Bolşevizm Çıkmazda (Bolshevism at a Deadlock)*, İngiltere: Rand School Pres, 1931, s. 45.

Gerek bu siyasilere ve gerekse Rus cenerallerine samiin tarafından sorulan “Ne yapmalı?” sualine bunlardan hiç birisi müsbet kat’î cevab veremediler. Ve hatta “Bilmiyoruz!” demekden bile çekinmediler.

Bu suretle yalnız Bolşevikler değil bütün Kızıl ve Beyaz Rusların çıkmazda olduğu tahakkuk etmiş oluyor.

Tarih, kendi tekâmülüne engel olanları her devirde, her yerde devirdiği gibi Rusya’da da kendi eserini göstermeye başladı. On dokuzuncu asırdan beri cihan siyasetinin temeli olan milliyet cereyanının Rusya’da da kendi tarihî hükmüne canlandırmasına ne komünizm ve hayali cihan inkılâbı ve ne de siyasî bir tuzak olarak Beyaz Ruslar tarafından ileri sürülen müstakil Rusya milletlerinin konfederasyonu ve hatta Rusya Cemiyet-i Akvamı fikirleri mâni olamayacaktır. Bunu her şeyden ziyade Rusluğun bocalaması pekâlâ isbat etmektedir.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.24. Millî Siyaset¹²⁵

Milletleri millî ideallerine yaklaştıracak esasları hazırlayan ve münasib fırsatta onları hayata geçiren siyaset millîdir.

Bilhassa millî benliklerini bulamamış, millî birliklerini kuramamış milletlerde devlet siyaseti, hatta günlük meselelerde bile bu büyük gayeyi hazırlayacak esasları kuvvetlendirmeye mecburdur.

Millî binası parçalanmış bunun bir kısmı başka milletlerin siyasî, iktisadî, harsî tasallutlarına maruz kalmış bir milletin müstakil kısmının kendi varlığını kuvvetlendirebilmesi hatta âfisini her dürlü tehditlerden koruyabilmesi için her şeyden evvel kardeşlerinin mukadderatıyla alâkadar olmasından mantikî ve zarurî ne tasavvur olunabilir?

Bilhassa on dokuzuncu asırdanberi milletler istiklâllerini kurtarmağa can atıyor ve bu devirden beri her devlet siyasetini kendi milletteşlerini kurtarmak hedefine tevcih etdi.

Devletlerin tarih-i siyasilerinde mühim izler bırakan, namlarını vicdanlarda ebediyen şerefle yâd etdiren büyük siyasiler ancak milletlerinin büyük millî davalarını tahakkuk etdirebilenler olduğu herkesin malûmudur. Devletin siyasî münasebetlerini iyi tanzim eden devlet adamları gazetelerin takdirlerini, meclislerin alkışlarını kazanırlar fakat onların tarihinin ebedî şükranını kazanabilmeleri bu işlerin millî vicdanın tahakkukunu görmek için çırpındığı büyük emele olan müsbet tesirlerle kabildir.

Fırtınalardan gemiyi kurtarmak elbetde şayan-ı takdirdir. Fakat tarihte esas olan cihan devlet gemisinin millî hedefinden uzaklaşmamasıdır.

Tarihin eski devirlerinin siyaseti, ciddiyetle tedkik olunursa bizim, millî siyasetin devlet siyasetinden ayrı ve onun fevkinde mukaddes bir hedef olduğunu anlamamış olduğumuz görülür. Dinî taassub, kabile harsı, sultanların hanların şan ve şöhret önünde millî varlığı, millî istikbâli unutmaları tarihimize ne kadar, ne kadar bahalıya mâl olmuştur.

¹²⁵ Cafer Seydahmet Kırimer, "Millî Siyaset", *Emel Mecmuası*, sayı 10 (1 Teşrin-i evvel 1932), s. 1-8.

Bir milletin müstakil ve mahkûm bütün kısımlarının millî emeli canlandırabilmeleri için birbirlerine el verebilmeleri ve bütün milletin siyasî ve harsî faaliyetinin bu maksada tevcih etdirilmesi millî vicdanın siyasî ve medenî inkişafına bağlıdır. Türklüğün büyük kısmı 19. asırda sağlam medenî cereyanlarla millî inkişafa doğru yol aldılar. 20. asırda ise artık bu faaliyet taasubu kırarak Türkçülüğü milletin harsî heyecanlarının temel taşı yaptı.

1908 İnkılâbından sonra eski imparatorlukta yaşayan bütün milletlerin siyasî gayelerini örten perdenin açılmasıyla Osmanlılık siyasetiyle devletin vahdetini kurtarabilmek düşüncelerinin tehlikeli bir hayal olduğu tamamiyle anlaşılmış ve Türkçülük bilhassa böyle siyasî bir zaruretin neticesi olarak Türkiye’de canlanmıştı. Osmanlı İmparatorluğu’nu kaniyle yaşıdan ve onun en ağır yükünü omuzlarında taşıyan Türk idi fakat Osmanlı saltanatı Türk iktisadîyatını kuvvetlendirmeyi, Türk harsını ve millî imanını inkişaf ettirmeye, Türk köylüsünün refahını temin etmeye ihmâl etmişti. İmparatorluğun temelleri milliyet cereyanıyla canlanmış olan anasır-ı saire tarafından kuvvetle sarsıldığı halde Türk milletçiliğinin inkişafına imkân verilmiyor, milliyetperver Türk gençleri mahve ve halkdan habis bir cürüm telâkki ediliyor; hatta gazetelerde lisana aid mübahase bile Abdülhamid’in idaresiyle men ediliyordu.

Türkçülüğün ilk adımlarında Turancılığa ve büyük siyasî emellere düşmesi, bu siyasetin kuvvetli bir aksülameli idi. Korkunç fırtınalara uğramış bulunan imparatorluğu ellerine almış olan hamiyetli ve fedakâr inkılâpçıların sağlam bir ümide ihtiyaçları vardı. Haricî, dahilî bin bir düşmanlık karşısında yarının ne olacağını endişe ile düşünen halka sağlam bir iman vermek lazımgeliyordu. Bu siyasî vaziyetlerin tesiriyle bazı uzağı gören, millî vicdanını süzerek Türklüğünü ve Türklüğü bulmuş olan adedleri çok mahdud müstesna münevverlerin eserlerinde ve ruhlarında yaşatdıkları Türkçülük fikri bilhassa Türkiye’de pek kısa bir zamanda pek kuvvetli bir cereyan olarak canlanmıştı. Fakat buna rağmen Türkçülüğün harsî hayatın temeli olmadığı gibi devlet siyaseti de tamamiyle millî yola girmemişti. Bu devirde Türkçülük ve İslamcılık yan yana yürümeye mecburdu. Bu yalnız Osmanlı imparatorluğu’nda yaşayan Garblileri kuşkulandırmamak endişesinden değil Türkçülük ilminin işlenmesinin geç kalmasından ve bilhassa hükümet ve fırka erkânının bu meselede aynı nokta-i nazarda bulunmamalarından ileri geliyordu.

Türk tarihi, Türk vicdan meselesini şan ve şerefle yükselden İstiklâl Harbi'nin mesud neticeleriyle Türkiye'nin tam istiklâle nailiyetinden sonra Türkçülükde istiklâline kavuştu ve halkcılığa istinad eden Türkiye İnkılâbının harsî ve medenî hayatını millî hayatımızın en mühim bir dönüm noktasını teşkil edecek olan Türkçüğün yalnız Türk tarihinde değil cihan siyasetinde de bırakacağı izler o kadar ehemmiyetlidir ki bunu canlandırmağa azim edebilmek için yalnız çok uzağı gören değil bilhassa millî imanın tarihini kuvvet ve kudretine candan bağlanan büyük Gazi olmak icab ederdi. Millî imanın şevkatli bir şaheseri olan İstiklâl Harbi'nin ve Türkiye İnkılâbının ancak Türk'e ve Türkçülüğe dayanarak aslını ve tarihî seyrini kuvvetlendireceğine de elbetde tereddüd edilemezdi. Türkiye'yi dört taraftan saran düşmanları millî imandan aldığı kuvvetle anavatandan kaldırıp atmış olan Gazi'nin Türk'ün bu imanı ve bilnetice bütün Türklüğü kuvvetlendirecek olan Türkçülüğe Türkiye'nin harsî ve medenî hayatının temeli ittihaz edeceğinden elbetde şübhe edilemezdi.

Türkiye'nin medeniyet yarışında kuvvetle ilerlemesini temin edecek amel iktisadî ve idarî olmakdan evvel ruhîdir. İktisadîyatı kuvvetlendirmek, devlet mekanizmasını bihakkın ıslah etmek, harsî cereyanı umumîleşdirmek ve kuvvetlendirebilmek için her şeyden evvel Türk'ün millî imanını yükseltmek ve kuvvetlendirmek lazımdır. Türk tarihini, Türk dilini tedkikle kuvvetlendirebilecek olan Türkçülük millî imana vereceği kuvvet ve heyecan bilnetice bütün millî hayatımızı sağlamaştıracak ve yükseldecük bir temel olacaktır.

Genç Türkler İnkılâbıyla sarsılmış olan bütün Türk âleminin Türkçülük cereyanını kurtarıcı bir yol olarak tanımlarına karşı Çarlık Rusyası ve İran Şahlığı menfî tedbirler ittihazından geri durmamışlardı. Fakat sözde Komünist hakikatde Kızıl Rus şovenliğine istinad eden Bolşeviklerle, diğer milletleri temsille ayıran milletçiliğini kuvvetlendirebileceği zehabında bulunan Pehlevi idaresi Türkçülüğe karşı en cezri tedbirler aldıklarından bugün Türkiye'de kuvvetle canlanan harsî Türkçülükden Türklüğün büyük kısmının istifade edebilmesi kat'iyen kabil değildir.

İran'da yaşayan milyonlarca Türk'ün bir tek Türkçe gazeteleri olmadığı gibi Tebriz gibi bir Türk şehrinde Türkçe bir piyesi oynamak bile memnudur. Bolşeviklere gelince bunlar siyasî ve harsî Türkçülüğü değil Türk ekseriyetini

eritmek ve hatta Türk milletinin birliğini tamamiyle kökünden yıkmak mücadelesine girişmişlerdir. Kırım'da, Azerbaycan'da, Türkistan'da, İdil - Urallarda Rus, Yahudi, Ermeni muhacirleri birleştirmek siyaseti Çarlık devrini gölgede bıraktığı gibi buralardaki Türkler, açıklıkla mahv ve ifna etmek ve mühim bir kısımlarını da vatanlarından sürerek ölüme mahkûm etmek hep Türk illerinin ekserisini eritmek hedefinin neticeleridir. Her kabilenin ayrı elifbalarla ayrı ıstılahlar yaratmalarını, ayrı harsî faaliyetler yapmalarını mecbur kılan Bolşeviklerin bu suretle dil ve hars birliğimizi yıkmaya uğraşdıklarında nasıl tereddüd olunabilir?

Düşmanların bu savleti Türkçülerin siyasî faaliyetden tamamiyle tevakkî ederek ancak harsî ve medenî bir faaliyetde bulunmaları lazım geldiği iddiasını artık tamamiyle akamete mahkûm etmektedir. Türk milletinin bütün mukadderatı tamamiyle millî cereyanımız aleyhine olan siyasî kararlarla baltalanmakta iken bizim Türkçülüğün ancak harsî olduğunu iddia etmeliğimiz lüzümsüz ve hatta zararlıdır.

Türk milleti bir millet olarak yaşayacaksa onun yalnız harsî, medenî faaliyetinin değil siyasî mukadderatında aynı hedefe tevcih edilmesi elzemdir. Geçen asırlarda da siyasetin harsdan ve medenî cereyanlardan doğduğunu kabul ederek bu temeli kuvvetlendirmeye sabır ve tenniyle çalışmak müsbet bir işdi. Fakat Sovyetler idaresi gibi milletin bütün hayatını millî cereyana düşman esaslarla istinad ettiren ve onun bilhassa harsî ve medenî hayatını kökünden baltalayan bir idareye karşı milletin harsî ve medenî faaliyetini siyasetden ayırmak kabil değildir. Bolşevizmin, harsî Türkçülüğe imkân vermeyeceğinde tereddüd caiz değildir. Binlerce Türk münevveri Türkçülükle itham edilerek G.P.O. zindanlarında ve Solufke'de ölüme mahkûm edilmişlerdir. Harsî Türkçülük Bolşevizm idaresinde bir cinayet telâkki edilmektedir.

Sovyetlerin, İran'ın, Türklüğe karşı takib ettikleri imhakâr siyaset bu kadar korkunç bir şekilde tatbik edilmese millî, medenî hayatımızda biraz serbestiye mâlik olsaydık harsî Türkçülük taraftarlarının bu faaliyetlerine engel olmamak için siyasî emellerimizi daha az ileri sürerdik. Fakat 1917 İnkılâbından ve bilhassa Bolşeviklerin imha siyasetlerini tatbik başladıkları andan beri yalnız harsî, siyasî haklarını değil varlığını kurtarabilmek içinde siyasî mücadelelere girişmiş olan

milletimizin büyük kısmının bu cereyanına karşı nasıl çıkabiliriz ve bu çıkıştan milletimizin hatta harsî cereyan için ne gibi bir hayır bekleyebiliriz?

Türklüğün büyük kısmına harsî Türkçülük tatbikine değil varlıklarını idameye bile hak verilmemesi bütün Türkleri millî, siyasî bir programla hareketlerini zarurî kılmıyor mu? Varlığımızı bile ifnaya kalkışan Bolşevizme karşı tarihimizin ve milletimizin şerefle mütenasib olan hareket millî siyasetden mahrumiyet midir? Bütün tarihimizde milletimiz mukadderatının bu kadar korkunç bir şekilde mevzubahis olduğu bir devir yoktur. Türk'ün varlığı ve yarını tamamiyle tehlikededir. Bu vaziyet önünde bütün Türklerin bir vicdanla, bir imanla, bir siyasî yolla çare aramamaları milletimizin istikbâlini ve vahdetini yıkanların işlerini teshil etmez mi? Milletimizin birbirlerine ve bilhassa Türkiye'ye olan imanlarının küsmesi gibi vahim tevellüd edecek olan bu vaziyetin bu şekilde devamına göz yummak nasıl kabildir, bu Türkçülük ve millî vicdanla nasıl te'lif olunabilir?

Türk düşmanlarının Türklüğe karşı tatbik ettikleri mahv ve ifna siyaseti ve dostluk meselesi altında Türkiye'ye karşı hazırladıkları kundaklar müstakil ve mahkûm bütün Türklerin millî bir siyasetle mukadderatlarını kurtaracak ve koruyacak esasları hazırlamalarını çokdan zarurî kılmaktadır. Biz bilhassa Bolşeviklerin bütün Türklere ve Türkçülüğe karşı tatbik ettikleri bu menhus siyasetin etrafında birleştirmekte kat'î amel olunacağından tereddüd edemiyoruz. Bir taraftan Kızıl Rus şovenliğine diğer taraftan cihan inkılâbı gayesine yürüyen milletçi ve müfrit bütün Bolşeviklerin, Türklüğe ve Türkçülüğe düşmanlık fikrinde müttehiden ve musırran hareket etmeleri bilnetice mutlaka bütün Türkleride birleştirmeye yarayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti'nin her şeyden evvel asırlardan beri millî hayatta açılan yaralarının tedavisiyle uğraşması zarurî idi. Cumhuriyet siyasetinin ana yurdumuzun maruz kalabileceği düşmanlıklara karşı ittihaz ettiği ihtiyat tedbirleri gibi cihan siyasetinde şerefli ve sağlam bir yol açması için kullandığı siyasî usullerin belki hepsi de mecburi idi fakat bütün bunlara bakarak Türkiye'de Türklük ve Türkçülüğe alaka kalmamıştır hükmünü vererek millî varlığımıza karşı en hissiz bir surette saldırmakta devam edenler biraz geç de olsa bundan çok hem de pek çok nadim olacaklardır.

Düşmanlarını kovalamakta ısrar ederek veyahud siyasetlerinin müsamahalarını onların hissizlikleri telâkki ederek onları en hayatî ve en şerefli noktalarından vurmağa kalkışanların onları kahraman yaptıklarını birçok milletin tarihi isbat ederse de bu hiçbir zaman Türk tarihinde olduğu kadar şerefli sahifelerin yaradılmasına sebep olmamıştır.

Âlicenablık önünde birçok fedakârlığa hatta vicdan sızlamasına bile tahammül eden Türk, kuvvete ve duygusuzluğa dayanarak onun hayatına ve en mukaddes davalarına karşı saldıranlara çok zaman göz yumarız. Bolşeviklerden Türk dostluğuna ciddiyetle ve samimiyetle tarafdâr olanlar varsa onlar bir elleriyle Türkiye'ye yardım etmeli fakat diğer elleriyle Türkiye'de komünizim cereyanları yaratmağa çalışanların önüne geçmelidirler. Bir elleriyle Türk dostluğu muahedelerini imzalarlarken diğer elleriyle de Kafkasya'da, ellerinde Ermenilerle birlikde sıkı bir Kürdlük meselesi yaratmağa uğraşmamalıdır.

Tarihi, dili, ananesi bir olan Türk milletinin Sovyetler idaresinde yaşayan büyük kısmını mezara gömmeye bütün kuvvetiyle çalışan bir idarenin Türk dostu olamayacağı hakikati çok basit bir şey olduğundan bunun Türkiye'de anlaşılmadığını ve hatta anlaşılamayacağına hüküm etmekle Bolşevikler ancak kendilerini aldatmış olacaktırlar.

Türkiye ile dost olmak için Türk düşmanı olmamak lazımdır. Aksi takdirde geçde olsa pek fazla yaralanmış olan Türk millî vicdanında yalnız millî siyaset değil millî kurtuluş hareketi de bütün kuvvetiyle canlanacaktır.

KırımlıCafer Seydahmed

2.25. Dil İnkılâbı¹²⁶

26 Eylülden, 6 Teşrîn-i evvele kadar İstanbul'da Dolmabahçe Sarayı'nda büyük ve güzel salonlarında dil kurultayı toplandı. Kurultay'da müzakere edilecek esaslar Türk Dili Tedkik Cemiyeti tarafından kararlaştırılmış ve ilan edilmişti.¹²⁷

İlmî ciddiyetle hazırlanmış bu program, Türk Dili Tedkik Cemiyeti'nin kurultaya temelli hazırlıkla çıkacağı ümidini vermişti. Buna binaen memleketin her tarafından tanınmış âlim ve yüksek yazıcılar, dil meselesinin ehemmiyetini kavrayan malûmlarımızdan pekçokları kurultaya aza yazıldılar.

26 Eylülde sayısı bini geçen Türk münevverlerinin Dolmabahçe Sarayı'nın en büyük salonunda toplanmasını görmek bizi çok yüksek millî duygularla heyecana getirdi. Başda büyük Gazi olmak üzere vekiller, mebuslar, Türk münevverleri, Türk köylüleri hep bir arada millî derdlerimizin en büyüğüne çare bulabilmek kaygısıyla toplanmışlardı.

Bu büyük levha millî muvaffakiyetle yürüyen Türk İnkılâbının canlı bi ifadesi idi. Kurultayın bilhassa bu sarayda toplanması bize uzak ve yakın bütün tarihimizi hatırlatıyordu. Osmanlı tabirini yaradarak milletimizin şanlı adını bile unutturan ve onu Türklükten ayırarak onun siyasî, harsî hayatına ayrı istikametler verilmesine sebep olanların yuvalarında milletin en büyük temeli olan dilin tamamıyla Türkleştirilmesinden bahsedilmesi bizi ne kadar yüksek ümidlerle sevindirdi. Duvarları millet sözünü bile işitmeye alışmamış olan bu sarayların milletle ve millet için dolmasını bizim millî imanımızı ne kadar, ne kadar kuvvetlendirdi.

Kurultay reisliğine Büyük Millet Meclisi Reisi Kazım Paşa'nın seçilmeleri Başvekil İsmet Paşa'nın, kurultayı tebrik telgraflarında kurultay kararlarının tatbikine hükümetin büyük kuvvetle yardım edeceğini bildirmeleri ve Maarif Vekili Reşid Galib Bey Efendi'nin millî heyecan ve imanın canlı bir ifadesi olan kurultayı açma

¹²⁶ Cafer Seydahmet Kırimer, "Dil İnkılâbı", *Emel Mecmuası*, sayı 11 (1 Teşrîn-i sâni 1932), s. 1-8.

¹²⁷ Türk dilinin eskiliğine ve HindAvrupai dillerle bütün beyaz ırk dilleri, Asya'nın ve Avrupa'nın başka dilleriyle münasebetleri üzerine tedkikler.

Türk dilinin doğrudan doğruya kendi muhit ve şeraiti içinde inkişafı. Lehçeleri- tarihi gramerleri, kelime hazineleri, her dürlü yabancı dillerden uzak olarak gösterdiği edebi kabiliyet ve bu kabiliyetin halk dilinde sürmesi ve yazı dilinde sunması Halk Edebiyatı- Divan Edebiyatı bunlarda amel olan sebepler, dilin yakın mazisinin tedkiki.

Türk dilinin bu günkü hali, asrî ve medenî ihtiyaçları. Tanzimatdan bu güne kadar Türk dili gösterdiği değişiklikler. Türk dilinin asrî ve medenî ihtiyaçları nelerdir?

Türk dilinin müstakil inkişafı. Gaye; Türk dilini bugünkü ve yarınki medeniyeti kemaliyle kucaklayabilecek en güzel şiveli ve ahenkli bir ifade vasıtası haline getirmektir.

nutuklarındaki temennileri; inkılâb Türkiye'sinin bu büyük millet işine ne kadar ehemmiyet verdiğini en canlı bir surette anladan mühim malumatlar idi.

Dil kurultayının bu kadar ehemmiyetli olarak toplanması büyük Gazi'nin millet işini nasıl tuttuğunu en iyi canlandıran bir hadisedir.

Türk'ün bütün milletler tarihinde bile eşsiz olan bu büyük evladı sanki Ulu Tanrı tarafından asırlardanberi millet kaygusuyla yanıp gtmış olanların hepsinin yüksek ideallerini canlandırmağa gönderilmişdi.

O, yalnız Türkiye'de siyasî ve ictimâî inkılâblar gayesiyle kurban düşmüş olanların emellerini değil bütün Türk dünyasında birleşmiş olan hakiki milletçilerin mukaddes mefkûrelerinede can veriyordu.

O, Latin Harfleri İnkılâbıyla bu meseleyi ilk teklif etmiş olan Türk'ün büyük evladlarından Azerbaycanlı Mirza Fethali Ahundov'un ruhunu kim bilir ne kadar sevindirmişdi.

Türk dilini Türkleştirme inkılâbıyla 35 sene şahsını tamamiyle unutarak yanlı büyük Türk birliği mefkûresiyle çırpınmış ve bu mukaddes gayeyi “Dilde, İşte, Fikirde Birlik” düsturuyla hülâsa ederek bin bir müşkülata rağmen bu yolda yürümüş olan İsmail Bey Gasprinski'nin ruhu bundan kim bilir e kadar ne kadar saadetler duymuşdur.¹²⁸

Türk dilini sadeleştirmek meselesi halkımızın ilim ve medeniyetle yükselmesini düşünenlerin en kudsî bir hedefleri idi. Ahmed Vefik Paşa, Şinasi, Şemseddin Sami, Necib Asım ve nihayet Şair Mehmet Emin, merhum Ziya Gökalp ve Ömer Seyfedin Beylerin bu büyük yolda tarihî hizmetleri vardır.

¹²⁸ İsmail Bey dilimizin sadeliğine tarihi bir başlangıçla çalışmış olan pek saygılı ve sevgili şairimiz Mehmet Emin Bey Efendi'ye 1899'da gönderdiği mektubunda kendisini Türk âlemine yaptığı büyük hizmetinden dolayı tebrik etdikden sonra şu cümlelerle maksadını izah ediyordu:

“Türk âlemine dediğim mübalağa olunmasın, mübalağayı ne severim ve ne öperim , doğrusudur çünkü şiirleriniz Edirne, Burusa, Ankara, Konya, Erzurum Türkleri anlayub, lezzetlenüb okuyacakları gibi Tiflis, Tebriz, Şirvan, Horasan, Türkistan, Kaşgar, Deşt-i Kıpçak, Sibirya, Kazan ve Kırım Türkleri de okyacakdırki bu şerefe Fuzuli ve Nabi nail olamadılar.

Kırk, elli milyonluk ve otuz asırlık âleme ibtida bir kaşık oğul balını yediren siz oldunuz size şerefdir, bize saadetdir. Tekrar ediyorum.

Tercüman'ın da çabaladığı bu yolda hizmetdir. Sade ve laba lisanı derki dersaadetin hamal ve kayıkçıları, Çin dahilinde Türk devecilerine ve çobanlarına gazeteyi tanıtmışdır. Kazan'da Sibirya'da olduğu gibi Tebriz'de ve Horasan'da Bahçesaray dilini öğrenmeye meyil doğurmuşdur.

İstanbul edebiyatının mesleksiz devamından ve Tuti kuşu lisanında usanmış ve kararmışdım.

Şiirleriniz pek büyük teselli oldu. Bunun içinde Allah sizden razı olsun.”

Türk Yurdu, Yıl 3, Sayı 73, Yıl 1330.

Fakat bütün meselelerde hayatın ve millî menfaatin icab ettiği esasları en radikal ve en kat'î bir surette tatbika karar veren büyük Gazi'nin başladığı Türk Dili İnkılâbı, dili sadeleştirmek meselesinden büsbütün farklı bir işdir. Türk dilini sadeleştirmek isteyenler her şeyden evvel okuryazarların anlayabilmelerini temini düşünüyorlardı. Dilin Türkleştirilmesi, dilimizin kendi özelliğini ve kendi yolunu bulması lüzumunu onlar sezememişlerdi. Onlar yine yukarıdan aşağıya olarak halka bir dil götürmek yolunda idiler. Onların sadeleştirdikleri dil yine Garb, Acem sözleriyle dolu bilhassa ıstılahlar tamamıyla yabancı dillerdendi.

Kendisini bulmağa doğru en sağlam adımları atmakta bulunan ve medeniyet yolunda kuvvetle ilerlemek isteyen Türk milletinin kendi dilinin istiklâlini kurtarmaması elbetde doğru olamazdı. Halkçı ve sağlam milliyetçi Türk inkılâbçılarının Türk milletinin bütün lehçelerindeki dil zenginliklerini toplayarak bütün Türklerin ilim ve medeniyet yolunda da anlayacakları bir dilin temelini kurmaları bütün Türkleri ve Türkçüleri candan sevindirmelidir.

Bundan böyle muhtelif siyasetlerin ve medeniyetlerin tesirleriyle kuvvetlenen ayrı kabile edebiyatları, bilhassa ilmi ıstılahlar yaratmak teşebbüslerini tabîî olarak toplayacak bir temel hazırlanacaktır. Esasda bir olan Türk dilinden yapılacak ıstılahlar bütün Türkler tarafından anlaşılması ve bilhassa kolaylıkla benimsenmeye çalışılması kabil değildir. Bu ancak bir zaman meselesi olacaktır. Dilimizde bu büyük inkılâb yapıldıktan sonra tekâmül kanunu onu kuvvetlendirecek ve lehçede yazılan eserlerle bu büyük ve tarihî iş her gün bir parça daha zenginleşerek medenî yolda ilerleyen bu günkü ve yarınki Türklüğün sarsılmaz bir birlik temeli olacaktır. Dilimizin zenginliği ve kolaylığı bu ümidimizi kuvvetleştiren en büyük esas olduğu gibi dilimizi tedkik işine seçilmiş olan heyetin¹²⁹ ilmî yüksek hazırlıklarıyla millî duygularının sağlamlığı da bu işin başarılacağına bize tam kanaat vermektedir.

Bu heyetin reisliğine kurultayın ittifakla seçtiği Samih Rıfat Bey Efendi'nin dilimize dair verdikleri konferansları dinlerken yalnız ilminin kuvvetine değil millî imanının yüksekliğine ve temizliğine de şahid olmuşduk. Fakat intihabı münasebetiyle kurultaya teşekkür maksadıyla söylediği sözlerde: “ Bir gün yeniden

¹²⁹ Türk Dili Tedkik Cemiyeti Umumî Merkez Heyetinde Reis olarak Samih Rıfat, umumî kâtipliğine Ruşen Eşref, muhasibciliğine Besim Atalay, azalıklarına Celal Sahir, Ahmet Cevad, Ragıp Hulusi, Hamid Zübeyr, Hasan Ali, İbrahim Necmi Beyler seçilmiştir.

bütün arkadaşlarımla muhterem heyetimiz huzuruna çıktığımız zaman geceleri ışıklarımızı söndürmeden çalışdığımızı size vesikalarıyla isbat etmek bizim için bir namus borcu olmuştur.” cümlesiyle dinlediğimiz zaman Dil İnkılâbı’nın canlanacağına kat’iyetle iman etdiğimiz gibi bundan bütün geleceğimiz içinde şevk ve kuvvet aldık.

Akbaşını temizlik ve asaletle ancak Türkçülük ve Türk birliği için ağartmış olan Akçuraoglu Yusuf Bey Efendi’nin Türk Tarihini Tedkik Cemiyeti Reisi saftıyla söylediği kısa fakat millî imanımıza ve ümidlerimize can ve kuvvet veren sözleri herhalde Türk tarihini er geç tahakukunu kaydedeceği, geleceğimizin bir müjdesi olarak yüreklerimizde derin ve kuvvetli izler kaldırmıştır.

Türk Dili Tedkiki Cemiyeti Umumî Kâtipliğine seçilmiş olan Ruşen Eşref Bey Efendi’yi çok sevimli üslûbuyla çokdan tanıdık. Fakat kurultaydaki nutuklarını dinlerken o zengin ve süslü Türkçe ifadenin edebiyatın eşsiz simaları tanılanlarını bile gölgede kaldıracak kadar yüksek bir eser olduğunu candan ve yürekden duyduk.

Büyük Gazi için söylediği şu cümledeki kudreti duymak ve sarsılmamak nasıl kabildir? Her biri tarihinde bir büyük sonsuz şan olacak bu diye işlerinin her birinden sonra “Artık yeter” deyüp dinlenseydi hangi birimiz ona yoruldu diyecekdik. Fakat o bizi kamaşdıran her büyük işi kendinin bir gün işi gibi görüyor. Vazifesini bitmiş saymıyor. Bu dünyada hangi işi başarmağa geldiğini yalnız o biliyor. Onunçün bir ömrün çizgileri içine milletin asırlarını sığdırıyor.

İnkılâpçılığın, Halkçılığın, Türkçülüğün mukaddes bir kaynağı olmuş olan kurultayda söylenmiş nutukların biz bazılarına temas etdik. Bütün nutuklar neşredildiği zaman görülecektir ki Dil Kurultayı Türkiye’nin ve Türklüğün bu büyük meseledeki heyecanlarına ve Halkçı görüşlerine tamamiyle tercüman olmuştur.

Dilimizi sadeleştirmek emeliyle çırpınmış olan Gaspıralı İsmail Bey’i takib eden Kırım gençleri dilimizi Türkleştirmek yolunu bulmuş ve bu gayeye candan bağlanmışlardı.

Millet ve yurd uğrunda dökülen mübarek kanla ilelebed Kırım tarihinin dönüm noktasının başında yaşayacak olan Kırım’ın büyük evladı ve mübarek şehidi Çelebi Cihan merhumun bütün şiirleri ve bilhassa *And Etkenmen* bu büyük gayenin bir ifadesi idi. Bu emel Bekir Çobanzade’nin 1918’de Budapeşte’de yazdığı ve bütün

Türk edebiyatının eşsiz bir şiiri olan *Tuvgan Tili*'nde ise çok canlı ve şümüllü olarak tesbit edilmişti.¹³⁰

Bu gayeyle Kırım Türk gençleri Kırım'ın her tarafına dağılarak köylerde ihtiyarlardan eski masalları, destanları, cıyınlar ve manileri ve otlara, hayvanlara, aletlere aid Türk sözlerini toplamışlardı. Maalesef bunların mühim kısmı neşredilemediği gibi bu işlerle uğraşanlardan bir kısmı Bolşevikler tarafından şehid edilmiş bir kısmı da Solufke, Sibiryaya ve Ural'da can çekişmektedirler.

Türk milliyetçiliği yolunda kurban düşenler veyahud da bu büyük gaye uğrunda çırpınanlar artık müteselli olmalıdırlar; çünkü onların mukaddes emelleri bir ömrün çizgileri içine bir milletin asırlarını sığdırmağa azmeden büyük Gazi'nin kudretli eliyle tahakkuk ediyor.

Türkler bir millet değil bir ırktır diyenlere ve kabileleri Kırgız, Özbek, Sart, Tatar vb. millet haline getirmek ve bu parçalama neticesinde Türklüğün geleceğini de gömmek isteyenlere yalnız ilmî değil çok tarihi de olan bir cevap veriliyor. Türk tarihini, Türk dilini kendi temeline, kendi özlüğüne dayandıran ulu Gazi yalnız dilimizin istiklâlini kurmuş. Hangi işi başarmağa geldiğini yalnız kendisi bilen o büyük dahi bu tarihî işlerle bütün milletimin bir yolla, bir geleceğe yürütmesini temin edecek olan Türk milletçiliğinin temelini örüyor.

Gönül isterki bu büyük işlerde bütün Türk yurdlarından gönderilen mütehasıs evladdarda bulunsun. Gönül candan dilerdi ki bu kararların canlandırılmasına ve kuvvetli bir surette tatbik edilmesine bütün Türk illeri bir adam gibi hareket etsün. Fakat ne çare...

Bin bir felaket ve tehlike önünde geleceğimizi kara görerek her taraftan ağlayan Türk yüreklerine müjde:

¹³⁰ (Tuvgan Til) şiirinden:
İstiyemen özünni er yakta körmek,
Her yerde incinden destanlar ormek...
Camige, mihrabka, sarayğa kirsen,
Denizler, çöllerrinin çetine ersen...
Seninmen düşmanğa yarlıklar yazsam,
Karuvlı sözünmen könlünü kazsam...
Gabrimde melekler sorğu sorasa,
Azrail tilimni bin kere torasa
Öz tuvğan tilimde ayt mağa!dermen,
Öz tuvğan tilimde cırlap olermen...

Türkiye'yi mezardan çıkararak ilahi kol Türk ve Türk'ün kendisini buldurarak ona hakkını ve şerefini kazandıracak yolu açıyor.

Bu yolun mutlaka ve behemehâl uğurlu ve çıkar yol olacağına Çanakkale'deki Anafartalardan beri tarihimizde daima genişleyen ufuklar açarak muvaffakiyetle ilerleyen büyük Gazi'nin tarihî yolu olduğunu söylemek kâfidir.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.26. Kafkasya Konfederasyonu Ve Mahkûm Milletler İttifakı¹³¹

Azerbaycanlı kardeşlerimizin istiklâl davalarını müdafaa maksadıyla çıkardıkları *İstiklâl* gazetesinin 15 Teşrîn-i evvel tarihli 17. numerosunda kıymetli dostlarımızdan Mir Yakub Bey'in "Kafkasya Konfederasyonu" makalesinde Kafkas milletleri gayet dikkatli bir suretde ihzar edilerek müzakere edilmiş Kafkasya Konfederasyonu Misakı projesinin Kafkasya milletlerinin salahiyetdar teşkilatları tarafından kabul edildiği ve pek yakın bir zamanda imza edileceği neşredilmekte ve bu suretle Kafkasya vahdetini daha iyi müdafaa için teknil maddî kuvvet ve imkânların bir araya getirileceği misakın imza ve tebliğinden sonrabunu imza eden milletlerin siyasyantasyonlarının bir nizam ve ahenk kesbetmiş olacağı müjdelenmektedir.

Kafkasya milletlerinin çok feci günler geçirdikleri şu sırada misakın imza edilmesiyle Kafkasya meselesinin yeni bir inkişaf merhalesine gireceğini ve Kafkasyalı milletlerin mukaddes haklarını istirdad için yürüttükleri mücadele tarihinde yeni bir safha açılacağına katiyen şüphe etmeyen muhterem Mir Yakub Bey'in bu sağlam kanaatine biz de candan iştirak eder ve bu misakı imzalayacak Kafkas milletleri mümessilleri bu tarihî muvaffakiyetlerinden dolayı bütün varlığımızla tebrik ederiz.

Kafkas milletlerinin istiklâllerini kazanmalarına ve onun geleceğini korumalarına yarayacak en birinci ve en hakiki temel aralarındaki ittihadın ve samimiyetin bir eseri olan bu konfederasyon misakı olacaktır.

Rus emperyalizminin nisbeten kısa bir zamanda bu kadar geniş bir devlet kurmasına ve bunu elinde tutmasına amel olan sebeplerden en mühimi milletlerin aralarında parçalanarak onların saltanat sürmelerine imkân vermeleri idi.

1917 İnkılâbından beri Kafkas milletlerinin istiklâl yolunda dökdükleri mübarek kanlar bu milletlerin bu mukaddes mefkûreyi benimsediklerinde kimsede tereddüd kaldıramazdı. Kafkas vaziyetini anlayan ve onun geleceğini düşünenler bu milletlerin münasib bir fırsatta istiklâllerini kurtarmak için Bolşeviklere karşı ölüme atlayacaklarından elbetde şüphe edemezlerdi. Fakat meselenin en mühim safhası asıl

¹³¹ Cafer Seydahmet Kırımer, "Kafkasya Konfederasyonu ve Mahkûm Milletler İttifakı", *Emel Mecmuası*, sayı 12 (1 Kânun-ı sâni 1932), s. 1-8.

bundan sonra başlıyor ve Kafkasya mukadderatını düşünenlerden yükselen birçok sualler Kafkasya istiklâli zararına olarak birçok yüreklerde tereddüdlere uyandırıyor.

Bolşevikler karşısında birleşen Kafkas milletlerinin alelumum Rus emperyalizmine karşı alacakları vaziyet ne olacaktır. İstiklâllerine kavuşma hakkı bulan milletlerin aralarındaki münasebet ne kadar sağlam ve samimi olacaktır. Cihan siyasetinde bunlardan her birisinin ayrı ayrı ve belki de birbirine zıd devletlerle anlaşmaları neticesinde Kafkasya'nın sulh ve selametle kuvvetlenmesi ümidine nasıl emniyetle bakılabilir?

Bu sualler ve bunlar gibi daha pek çokları yalnız Kafkas milletlerinin istiklâlleriyle yakından alâkadar bulunan memleketler ricalinden değil Rus meselesinin geleceğini ehemmiyetle düşünen her devlet siyasilere işidiliyordu.

Kafkasya konfederasyonu misakı bu gibi suallerin mühim bir kısmına yalnız cevap vermekle kalmıyor bunların sorulmalarına bile imkân kaldırmıyor.

Kafkas milletlerinin istiklâl davalarını haricde kuvvetlendirecek pek tabî olan konfederasyon misakı dahilde vahşi kızıl istilaya karşı canla, başla didinen Kafkasya mücahidlerini de birbirlerine tereddüdsüz yaklaştıracak ve onların ümid ve imanlarını bir kat daha kuvvetlendirecektir.

Bu mühim müsbet neticeleri vadeden misakın ömrü, kuvveti ve bütün Kafkas milletlerini ilelebed kurtaracak bir temel olabilmesi her şeyden evvel onu akdedenlerin bu esasa olan imanlarının sağlamlığına, aralarındaki samimiyetin derecesine bağlıdır.

Her millet mümessili Kafkasya kurtarılamazsa kendi istiklâllerinin temininin kâbil olamayacağını kavrayarak kendi dar menfaatini düşünmek yerine hepsinin selametini temin edecek olan konfederasyonu düşünebilirse, her millet mümessili kendi milli izzet-i nefsinden ziyade bütün Kafkasya'nın hakkını ve şerefini müdafaaya can atarsa hiç şübhe edilmemelidir ki Kafkas Konfederasyon Misakı yalnız Kafkasya'yı kurtaracak bir temel olarak kalmayacak Şark'da demokrasinin ve konfederasyonun canlı bir misali olarak çok tarihî ve hatta çok ümidli bir ufuk açacaktır.

Bu itibarla bu büyük ve tarihî işi yapan arkadaşlarımızı tebriği candan bir borç bilmekle beraber Kafkasya konfederasyonunu daha ziyade kuvvetlendirmek, Kafkas istiklâlinin âtisini daha sağlam esaslara istinad etdirebilmek için bu misakı tamamlayacak ikinci ve mühim bir adımın atılmasını temin etmelerini de ricadan kendimizi alamıyoruz ki o da: Rusya'dan ayrılmak isteyen bütün mahkûm milletler ittifakıdır.

Bu ittifakta bugün hayatda bütün milletler müşterek düşmana karşı dökmekte oldukları kanla yaşıyor, bu ittifakta Kafkas milletlerini bir araya toplayacak kadar tabîdir. Ve o kadar müşterek menfaatlere de dayanmaktadır.

Mahkûm milletlerden bazılarının medenî seviyeleri, bazılarının da meselelerini cihan siyasetinde aksetdirememiş olmaları böyle bir ittifaka girmelerine mâni olamayacağı gibi bazılarının bazı devletler veya siyasî beynelmilel müesseseler tarafından güler yüz görmelerini hatta hukuken tanınmış olmalarını ileri sürerek bu büyük işe ehemmiyet vermemeleri de hiç şübhesiz bütün milletlerin zararlarına olarak netice verecektir.

Rus emperyalizmini temelinden yıkabilmek ve onun canlanmasına hiçbir zaman meydan vermemek için her şeyden evvel 80 milyonu tecavüz eden mahkûm milletler kitlesinin samimî ve sağlam birliğini temin etmek lazımdır. Aksi takdirde parçalayarak yine saltanat sürebilecek olan Rus emperyalizmi kuvvet buldukça kanlı pençesiyle yalnız Kafkasya'nın değil hatta on beş senedir müstakil yaşamakta bulunan Rusya ile hem hudud devletlerinde boğazlarını sıkmağa kalkışmayacağını kimse kesdiremez.

Rus emperyalizmini temelinden devirmedikçe yalnız Kafkasya'nın hatta yalnız Ukrayna'nın yalnız Türkistan'ın âtisinden emin olunamayacağı gibi Rusya'ya komşu devletlerin bekası değil cihan sulh ve selameti de temin edilemeyecektir. Kafkasya'nın geleceğinin sağlamlığına itimad edilmesi için Rus emperyalizmini hakikaten yıkabilecek ve ona karşı her zaman mevcudiyetini muhafaza edebilecek bir temel lazımdır. Bu temel müşterek düşmana karşı Kafkasya ile hayatî bir suretde bağlı bulunan mahkûm milletler ittifakıdır. Siyasî vaadlere, hukukî vaziyetlere ehemmiyet vermekle beraber asıl tarihin yarattığı ve yürüdüğü milliyet

cereyanından kuvvet alarak bu yola girmiş ve bu yolda kan dökmekte bulunan milletler davasına bel bağlamak ve onlarla tevhid-i mukadderat etmek lazımdır.

Mutlaka her milletin siyasî kabiliyet ve kudreti medeniyetin derecesiyle ölçülemez. Ve her millet de mutlaka siyaset medeniyetden kuvvet almaz. Bazı milletlerde siyasî cereyanlar medeni inkişafa yol açarlar.

Bilhassa Türk tarihinde medenî ve fikrî hareketlere nisbetle askerî ve siyasî akınlar daha kuvvetli ve daha seri olmuşlardır. Türkistan'da harsî ve medenî cereyanın son yigirmi beş sene zarfında kuvvetli bir surette inkişafının sebebi de o eski medeniyetler beşiğinin siyasî cereyanlarla sarsılması neticesidir.

Buna binaen Rusya'dan ayrılmak isteyen mahkûm milletler istiklâllerine kavuşduklarından sonra pek kısa bir zamanda onların aralarındaki medenî ve harsî farkların seviye ve kıymet itibarıyla birbirlerinden uzak kalmayacağı kuvvetle ümit edileceğinden bu gibi meselelerde bir takım köhne ve sathi nazariyelere kapılarak müşterek hayatı menfaatlerin teminine yürümemek elbetde doğru olmaz.

Kafkasya konfederasyonu Kafkas milletlerin istiklâl davalarını ayrı ayrı yürütmelerinden daha ziyade kuvvetlendireceği gibi Kafkasya ve Ukrayna davasının Rusya'yı temelinden yıkabilecek bir ittifaka dayanmaları bu davaları da elbetde daha ziyade kuvvetlendirecektir.

Kafkasya ve Ukrayna'nın istiklâl davalarının kudsiyetinde kimse tereddüd edemez, onların medenî seviyeleriyle bu istiklali idare edebileceklerine ve gerek kendi milletlerine ve gerekse insanlığa müfid olacaklarında elbetde şübhe edilemez. Fakat Rus kuvvetinin yalnız Kafkasya ve hatta yalnız Ukrayna hareketiyle yıkılıp yıkılamayacağına pekçokları ve belki de pek haklı olarak tereddüd edebilirler ve onların da geleceklerine şübhe ile bakabilirler.

Buna binaen garbden şarka doğru kuvvetini arttırarak yürüyen milliyet cereyanının tabî bir neticesi olan milletler istiklâl davasının Rusya'dan ayrılmak isteyen milletlerin hepsini ebedî surette haklarına kavuşdurabilmesi için her şeyden evvel ve her şeyden ziyade aralarında bir ittifak akidleri elzemdir.

Bu ittifak tarihin zarurî kıldığı bir işdir. Milletlerinin istiklâle kavuşmasını temine candan dileyenlerin yapacakları en mühim iş sayıki ve sağlam bir ittihadla

müşterek düşmanı yıkmak ve onun yeniden tasallutuna meydan vermeyecek tarzda daimi müttehid bir cephe kurmaktır.

Bu mesele her şeyden evvel Rus emperyalizminden, Rus tesirinden kurtulmak meselesindeki kanaatin kuvvetine ve samimiyetine bağlıdır. Rus demokrasisinin hürriyetperver ve demokrasinin esaslarında yarınki Rusya'yı kurabileceğine inananlar ve bunu kendi milletlerinin istiklâllerine tercih edenlerse elbetde onlarla böyle bir cephe birliği kurulamaz. Ve elbetde bu gibilerin yıkmağa uğraşdıkları ve hatta yaradılmasına mâni olacakları bir iş varsa o da bu mahkûm milletler ittifakıdır.

Bu meselede tereddüdlere yalnız Kafkas vahdetinin kurulmasına değil Kafkas milletlerinin münasebetlerine bile çok menfî tesirler yapmış ve bütün Rusya'dan ayrılmak isteyen milletlerin her birisinin kendi bünyesinde de birçok sarsıntılar doğmuştu.

1917 İnkılâbı Rus demokrasisinin aczini çok bahalı neticeleriyle isbat ettiği gibi kızıl vahşetin de kuvveti bilhassa Rus bünyesinden, Rusluğun ictimaî ve tarihî gidişatından almakda bulunması üzerinde ehemmiyetle tevakkufa değer meselelerdir. Hala Ruslukdan necat bekleyenler varsa bunlar ananesiz ve muvazenesiz Rus halkının yarın başka bir nam altında yeniden korkunç bir zulme alet olmayacağını ve milletlerini yeniden kandan ve ateşden geçirmeyeceğini nasıl ümit edebilirler?

Zaten milletler istiklâl davası ne bir pazarlık meselesi ve ne de taktik bir iş değildir. Bir millet mutlaka daha büyük refaha veyahud da daha emin bir âtfiye kavuşacağından dolayı istiklâlini istemez. Hürriyet, istiklal cereyanları tarihin zarurî kıldığı tabiî tekâmül safhalarıdır. Kendi benliğini bulmuş insanların hürriyete can atmaları ne kadar tabiî ise millî vicdanlarını gaib etmemiş milletlerinde tabiî tekâmülleriyle istiklâllerine sarılmaları o kadar zarurî bir işdir.

Rusya'dan ayrılmak isteyen milletlerin Rus emperyalizmine karşı bir ittifak akdedip edememeleri meselesi onların medenî seviyelerinden ziyade millî vicdanlarının istiklâl mefkûresini bulmuş olup olmamalarına bağlıdır.

Kendi istiklâlleri uğrunda kan dökmekten çekinmeyen milletlerden bazılarının bazı siyasî fırkalara mensub mümessillerinin millî vicdanı alamamış olmaları o milletlerin istiklâl davalarını değil o gibilerin kendilerini çürümeye mahkûm edecektir.

Bolşeviklere karşı bütün mahkûm milletlerin dökmekte oldukları kanlar yalnız komünizme karşı Asya'dan değil Rus boyunduruğundan kurutulmak emelinden ileri geldiğini Rus demokrasisi anladığı içündür ki onların hepsi aynı heyecan ve aynı taassubla Rus emperyalizminin çerçevesinin sarılmaması fikrinde birleşdiler. Sovyet-Japon ihtilafı mevzubahis iken Milyukof'dan değil Kerenski'den, Denikin'e kadar bütün muhalif ve zıd cereyanların bile kızıl cebhede vaziyet almış olmaları her şeyden evvel bu hakikati isbat etmez mi?

Rus birliğine karşı bütün mahkûm milletler ittifakı. Tarihî ve sağlam yol budur. Düşmanı yıkacak onun yeniden bin bir yalancı vaadlerle bizlere ve beşeriyete saldırmasına imkân vermeyecek yegâne yol budur.

Kafkasya konfederasyonu misakını imzalayacak muhterem mücahidleri tebrik ederken onların bu şerefli ve tarihî işlerini kuvvetlendirecek ve tarihte edebiyen hâkim kılabacak olan ittifakın akdi meselesini de ele alarak onun da muvaffakiyetle bitirilmesine çalışmalarını temenni ediyoruz.

Bu mesele ne yepyeni bir temenni ve ne de şahsî bir kanaattir.

Bu Rusya'dan ayrılmak isteyen bütün mahkûm milletler mümessilleri tarafından lüzumu çok farkla da olsa kabul edilmiş bir esastır. Bu itibarla tarihin zarurî kıldığı bir mesele olmasına binaen hiçbir hazırlıksız bile muvaffak olunacak bir temel olan mahkûm milletler ittifakı oldukça hazırlanmış da olduğundan bu büyük işde istiklâlcileri ancak ve ancak muvaffakiyetler bekler kanaatindeyiz.

Kırımli Cafer Seyd Ahmed

2.27. Rus Emperyalistleri Telaşda¹³²

Rus Kadet Fırkasının lideri ve 1917 İnkılâbı ile teşekkül eden Lvof hükümetinin Hariciye Nazırı meşhur Milyukof'un Paris'de neşrettiği *Posledniye Novosti Son Haberler* gazetesinin 7 ve 8 Kânun- ı evvel tarihli nüshalarında Ceneral Denikin'nin mahkûm milletler hakkında yazdığı iki uzun makale ile Milikof'un “İstiklâl ve İstiklâlciler” unvanlı baş makalesi ehemmiyetle üzerinde tevakkufa değer yazılardır.

Japonlar'ın son Mançurya hadisesine başladıkları sırada Kerenski, Milyukof vesair Rus ricali Japonlar'ın Rus hudunu geçmeleri ihtimalini düşünerek müteaddid makale ve konferanslarla kendi fırkalarını ve vaziyetlerini tasrih etmişlerdi ki bu da Rus emperyalizminin eseri olan Rusya'yı malum bütün çerçevesinde müfaadan ibaretdir.

Dünyanın altıda birini teşkil eden ve adına Rusya denilen memleketde kandan ve ateşden geçirilerek zabtedilmiş kaç bahtsız milletin yurdu vardır? Onlar için böyle bir sual vârid değildir. Rusya'nın en büyük kısmının sarih mukaveleler ahkâmının ve hak, Allah namına verilen sözlerin çiğnenmesiyle kurulmuş olması mı? Hak ve adaleti müdafaa olarak Çarlığı yıkmaya uğraşmış olan bu zevatdan bazıları için bu gibi hukukî meselelerde biri yokdur.

Rus emperyalizmi Balkanlarda tarih tekerrürden ibaretdir düsturunu ileri sürüyordu. Hatta Milyuof bile o zamanlar tarihine böyle imanla bakıyor ve Balkan milletlerinin istiklâllerini canla başla müdafaa ediyordu. Osmanlı saltanatının gasb üzerine kurulduğunu iddia eden Milyukof onun yıkılması lüzumunda da tereddüd etmiyordu. Çünkü Boğazlar ve İstanbul hülyası bu yolla tahakkuk etdirilecekti. Bu da zarurî idi. Zira Rusya dünyanın en büyük bir memleketi olduğu halde Rus emperyalistleri memleketlerinin tabîi hududlarını bulamadığını iddia ederler. Birçok memleketler için ikinci derecede bir nehir bir dağ bile tabîi hudud vazifesini görürken Ruslar için ne Volga, ne Karadeniz, ne Karpat hiç, hiç birisi kifâyet etmemişdir. Afganistan, İran, Türkiye, Aksa-yı Şark hepsi Rusya'nın tabîi hududlarını bulabilmesi için lüzumlu birer merhale. Ondan sonra da Hindistan vesaire...

¹³² Cafer Seydahmet Kırimer, “Rus Emperyalistleri Telaşda”, *Emel Mecmuası*, sayı 2 (1 Şubat 1933), s. 1-8.

Dünyanın en zengin toprağına, madenlerine malik memleketleri eline geçirmiş olan Rusya bunlardan bazısının pamuğına, bazısının petrolüne, bazısının manganezine, bazısının hububatına, kömürüne bütün sanayî ve iktisadî hayatıyla bağılı bulunuyormuş ve buna binaen de bu memleketleri elinden çıkaramazmış. Komşu memleketlere gelince bunlarda Rus sanayine mahrec olarak lazımmış. Binaenaleyh buralarda da siyasî nüfuzunu kuvvetlendirerek iktisadî menfaatlerini temin etmesi zarurî bir keyfiyetmiş. Dünyanın her noktasının birbirinin noksanlarını itmam ve ikmâl etmesine binaen neticede bütün karamızın Ruslar için elzem bir yurd olmasını kabulden başka çare kalmayacağı ve belki de beşer zekâsıyla kâinatda başka yıldızlarla münasebet tesis edilirse oralar bile Rusya'nın tabiî hududlarını bulmasına kifâyet etmeyecek. Taşkın ve muvazenesiz Rus ruhunun bir ifadesi olan Rus emperyalizm siyaseti yalnız mahkûm milletlere, Rusya'nın komşusu bulunan milletlere değil cihan sulh ve selametine de pek bahalıya mâl olmuştur. Bu itibarla yalnız hakkı, adaleti değil kendi emniyet ve selametlerini yahud da kendi siyasî nüfuzlarının yarınını düşünenlerden bu heyyulanın ihyasına samimiyet ve ciddiyetle tarafdar olabilecek devletleri bulmak her halde kabil olamayacaktır. Fakat bütün bu vaziyetlere rağmen Rus münevverlerinin büyük bir kısmı Rus çerçevesini saklamakda ısrar ediyorlar. Ve bunlar Rus siyasetinin mahkûm milletler ve cihan için ne kadar acı neticeler kaldırdığını düşünmedikleri gibi Rus emperyalizminin Rus milletine neye mâl olduğunu bile düşünmüyorlar.

Rus halkının maarifden, umrandan, refahdan mahrum kalmasında en büyük amel bu emperyalizm siyaseti değil midir?

Rus milletinin üç yüz sene Romanoflar istibdadına boyun eğmesi ve nihayet cahil, şahsiyetsiz ve iradesiz kalarak on beş seneden beri Bolşevizm cehenneminde hareketsiz erimeye tahammül etmesi o menhus siyasetin tabiî bir neticesi değil midir? İnkılâbcı ve hatta liberal bütün Rus münevverleri emperyalizme lanet ederler. Fakat onlar Rus emperyalizmini emperyalizm olarak telâkki etmezler. Bunu Rusya'nın tabiî hududlarını bularak müdafaasını temine yarayan zarurî ve meşru bir hareket addederler. Evet, emperyalizmin cihan tarihinden silinmelidir. Fakat Rusya'da emperyalizm yokdur. Milletler istiklâllerine kavuşmalıdır. Fakat Rusya'da istiklâl isteyen millet yokdur. İstiklâlciler mi? Onlar milletlerin hakikî mümessilleri değildir. Onlar şu veya bu devlete veya şu veya bu malî müesseseye satılmış

insanlardır. Rusya'daki millî hareketler mi? Onlar Çarlığa ve Bolşeviklere karşı umran, refah, medeniyet isteyen umumî ve haklı cereyanlardır. Bu hareketlerin gayesi istiklâl değildir. Çünkü istiklâl bu milletlerin menfaatlerinden değildir. Onlar Rusya çerçevesidahilinde daha çok kazandılar ve kazanacaklar, onların müdafaaları ise ancak bu sayede temin edilecektir.

İstiklâlcilik... Düşmanlarımızın Rusya'yı parçalayabilmeleri için körükledikleri ve haricden gönderdikleri adamlar vasıtasıyla sunî olarak ileri sürülmüştür. Zaten Çarlık idaresinin mahkûm milletlere karşı vaki bazı haksızlıklarına bakarak Rusya'ya milletler habishanesi denilmesi de doğru ve haklı bir tabir değildi.

Rus emperyalistliği Rus münevverlerinin gözlerini, vicdanlarını, dimağlarını o derece kaplamışdır ki müdafaa eden Bolşeviklerle bir cebhede bulunmalıyız dediler. O kadar ki Bolşeviklere karşı senelerce kan dökdürmüş olan Ceneral Denikin bile bunda tereddüd etmedi. Rus milletinin de Bolşevikler tarafından mahvedildiğini hemen her gün tekrarlayan Milyukof bile bu hususda kendisini bekleyen tarihin hükmünden korkmadı ve Bolşevikleri harbden kurtarabilmek için akıl haveceliğinden bir an geri durmadı. Harbin Bolşevikler için felaket olacağını kabul etmesine rağmen Milyukof, Rus emperyalizminin çökmesinden korkarak Bolşevikler cebhesinde vaziyet aldı.

Son zamanlarda Ukrayna hareketinin Avrupa'da kuvvetlenmesi ve Don, Kuban, Terek Kazaklarının istiklâl hareketlerinin ehemmiyetli bir surette canlanmağa başlaması birdenbire Denikin'e tehlike borusu çaldırdı. Bolşevikler düşmek üzeredirler. Bunların dahilî vaziyetleri her dürlü korkunç ihtimallere yol açabilir. Avrupa'da ise Rusya'nın parçalanmasına çalışan istiklâlcilere verilen ehemmiyet kuvvetleniyor. Bazı devletler Ukrayna'yı kurtarmak için gizli tedbirler alıyorlar. Hitler taraftarlarıyla İngilizlerin bazı mehafininin Hetman İskorupadiski cereyanıyla Ukrayna'yı kurtarmak fikri kuvvetleniyor. Hatta Rus gazetesi Vozrajdeniye bile kurtarılacak Ukrayna'ya dayanarak Bolşevikleri yıkmak ümidiyle bunlara el veriyor. Binaenaleyh tehlike, tehlike, tehlike... Çare mi?

Bir taraftan mahkûm milletleri federasyon vaadleriyle avutmak ve hatta biraz da tehdid etmek. Diğer taraftan da Avrupa devletlerini bu istiklâl hareketlerine

uydurma ve bu istiklâlcilerin bir takım avantüristlerden ibaret olduğuna inandırmalı. Eski Rus sefiri olan Koristof'un şimdi İskorupadisi namına Londra'da Ukrayna istiklâlini müdafaa etmesini, nasıl kabul etmeli, İngilizlerin bazı mehafilin buna ehemmiyet vermesine nasıl sabredilir?

Rusya; mahkûm milletlerle tarihî, iktisadî menfaatler, bazarlar, şimendiferler, müşterek müdafaa esaslarıyla hayatî olarak bağlıdır. Binaenaleyh bu milletler nasıl ayrılıyorlar? İngilizler, Avrupalılar bunları anlamıyorlar. Gözlerini açmalıyız. Lehistan'ın bile konfederasyon esasında Rusya ile birleşmesi bu esaslara binaen zarurî bir şey değil midir? Bolşeviklerle dostluk muahedesi akdine gitmiş olan Lehistan mahud hayatî menfaatlerine binaen Rus demokrasisiyle daha saiki bir münasebete neden gitmesin? Baltık sahilindeki müstakil cumhuriyetlere gelince onların esamesi mi okunuyor?

Milyukof vaktiyle Rusya birliğini bozacak bir esas addedilen federasyonun şimdi bilakis bu birliği sağlamağa yarayacağını Denikin'in de anladığını kaydediyor. Fakat bu anlamanın neden ve nasıl sebeplerle bu kadar gecikdiğini ve bilhassa neden şimdi ortaya atıldığını tahlil etmiyor. Fakat onun bu noktalarla temas etmemesine rağmen hayat, tarih ve millî menfaatler ve geçirilen facialar mahkûm milletlere bu suâllerin manasını ve Rus ruhunun bütün müsbet, menfî taraflarını o kadar iyi tanıtmışdır ki onlar kendi kendilerine bu sükûtların manasını çok iyi anlıyorlar.

Rus İnkılâbında Bolşeviklerle mücadele devirlerinde Rus münevverlerinin mahkûm milletler meselesinde aldıkları vaziyet elbetde unutulmadı. On beş senedir Bolşeviklerin her gün mezarlarını kazmaya uğraşdıkları mahkûm milletlerin geçirmekte oldukları facialar önünde Rus matbuatının, Rus münevverlerinin hissiz sükûtlarının manasını anlamak da müşkül değildi. Şimdi mahkûm milletlere federasyon vadeden Denikin'in milletçilere hatta federasyonistlere karşı bile yaptıklarını Milyukof ve hatta Denikin bile kolaylıkla unutabilirler fakat mahkûm milletleri unutamadıkları için şimdi ceneralin federasyon teklifinin hakikî sebeplerini arıyorlar.

Bu her halde bizim haklarımızın kudsîyetinin Ruslar tarafından anlaşılmasının bunun tasdik edilmesinin veyahud da bizim asırlardan beri geçirdiğimiz mezalimle artık onların vicdanlarının isyan etmesinin eseri değildir.

Onlar cihan siyasetinde istiklâlcileri zayıf düşürebilmek için federasyon hakkının tanılması zarûretini hissediyorlar. Mahkûm milletlerin istiklâllerinin tanılmasıyla Rusya'nın Balkanlara benzedileceğini Denikin her halde boş yere ileri sürmüyor. Federasyon bunun önüne geçeceği gibi milletleri de neden memnun etmesin? Bu teklifle istiklâlcileri kendi millî bünyelerinde de sarsıntıya uğratacak ve onlara karşı kendi milletleri arasında da kuvvetli bir muhalefet çıkarabilmek ümidi tahakkuk edilirse bundan Rus emperyalistleri ne zarar edecek?

Fakat siyaset bu oyunları pek âlâ bildiği gibi mahkûm milletlerde Rus vaadlerinin hatta onların resmî muahedelerde Allah namına etdikleri yeminlerin ömrünün o kadar kısa olduklarını o derece feci misalleriyle biliyorlar ki.

Bolşevik Fırkasının her milletin Rusya'dan ayrılmak hakkını bile tanıdığını ilan eden resmî programı mahkûm milletlere mensub bazı saf münevverleri aldatmış ve zillete düşürmüştü. Fakat bu beş senelik facia bu gibilere de o kadar acı ders olduğu artık Rusların böyle vaadlerine kapılacakları her halde pek kolay bulunmayacaktır. Bu gibiler bulunsalar bile bunların millet mukadderatına tesir edebilmeleri her halde beklenilemez.

Rus ricalinin federasyon tekliflerinin eski emperyalizm siyaset ve zihniyetinin bir mahsûlü olduğuna en büyük delil hala eski Rus çerçevesinin kudsiyetine tapınarak Rusya'dan ayrılmış müstakil devletleri bile yeniden Rusya'ya şu veya bu şekilde bağlamağı düşünmeleridir. Ne namına neden, nasıl, hangi medenî ve hatta siyasî cesaretle? Bunları sormakdansa onların bu milletler hakkındaki mütalâalarına gelelim.

Müstakil Rus ile münasebeti hakkında Milyukof bu meseleye temasın müşkül olduğunu Denikin'inde kaydettiğini yazarak ceneralin ileri sürdüğü Lehlilerin konfederasyon fikrini gölgede kaldırmak istiyor ve Baltık sahilindeki müstakil devletler hakkında hiçbir fikir beyan etmemesinin arzu edilmeyecek mütalâalar ve mülahazalar dermeyan edilmesine imkânlar vereceğinden onlarla olacak münasebetinde başka ıstılahlarla ifade edileceğini kaydediyor. Fakat bu ıstılahı tasrih etmiyor? Pazarlık meselesi... Rus emperyalistlerinin millî cereyanların mana ve kudretlerini hiçde anlamadıklarını meselelere bakış tarzları ve kullandıkları tabirler ne iyi ifade ediyor. Bundan da maada çok uzağı gören bir siyasî tavrıyla Denikin

mahkûm milletler cebhesini de parçalamak istiyor ve milletler arasındaki medeniyet farkları çok uzakdan ve ihtiyatlı tabirlerle temas ediyor. Tabî ki eski Çarlığın tatbik ettiği siyaset. Tabî ki bütün emperyalistlerin parçala ve hüküm sür kaidesi.

Meselenin esası ve Denikin'i bile şimdi federasyonun Rusya'yı parçalanmaktan kurtaracağına inandıran sebep mahkûm milletler cereyanının dahilde ve haricde yaşayan, canlanan sağlam bir kuvvet olmasıdır. Bu cereyanın tam muvaffakiyetine nailiyeti için zarurî olan en büyük temel Kafkasya konfederasyonunu münasebetiyle yazdığımız geçen sayıdaki makalede musırran kaydedtiğimiz vechile mahkûm milletler ittifakıdır.

Üç seneye mütecaviz bir zamandır bunun lüzumunu ileri sürerek bu maksadla Avrupa'da bütün istiklâlcilerin bir kongre akdetmelerinde ısrar edişimde ne kadar haklı olduğumu bilhassa Denikin'in, Milyukof'un makalelerini okuduktan sonra daha kuvvetli bir surette kanaat getirdim.

Yolumuzun, davamızın bir olduğunu ve birbirimize samimî el verdiğimizizi yalnız kendimizin bilmemiz kâfi değildir. Davamız bütün dünya karşısında göğüs gerilerek canla başla müdafaa edilecek en mukaddes tarihî davalardandır. Birliğimiz Rus emperyalizmi gibi varlığımızı gömmeğe azim eden bir kuvvet karşısında elbet sarsılamaz. Bunun hepimiz için bir felaket olacağını elbet de pek aşikârdır. Fakat bütün bunları cihan siyasetine büyük bir kongrede tam bir ittifakla işitdirmemizin hepimiz için vereceği müsbet neticeler elbet de çok hem de pek çoktur.

Bunu yapmak çok lüzumlu bir işdi. Bugün ise bunun yapılması zarurî ve farz oldu. Çünkü tehlike borusu çalmakta olan Rus emperyalizmi her cebheden bizi vurmaya ve her cebhemizden bizi parçalamaya kalkışıyor. Bunun için bütün beyaz, Kızıl Rus emperyalizmine karşı istiklâlciler ittifakı.

Bunu bizden tarih istiyor. Bunu bizden gariban düşmüş mübarek şehidlerimiz istiyor. Bunu bizden hak ve adalet istiyor, bunu bizden tarihin tanımadığı en korkunç bir cehenneminden canını kurtarmak için çırpınan milletlerimizin kurtarılmasını ve istiklâllerinin ebediyen masun kalmasını istiyor.

Mahkûm milletler ittifakı Rus emperyalizmine karşı en tabî ve en sağlam sigortamız olacaktır. Ve bize cihan siyasetinde millî haklarımız, menfaatlerimiz ve şereflerimizde mütenasib bir vaziyet kazandıracaktır. Rus emperyalizmine ve onların

vaadlerine verilecek en tarihî ve en güzel cevap ancak ve ancak mahkûm milletler ittifakıdır.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.28. Kırım'ın Yüz Elli Yıllık Esirliği Ve Tercüman'ın 50 Yıllığı Münasebiyle¹³³

Bugünlerde yüreği millî derdle tutuşan bir Kırım genci, titreyen sesi, nemli gözleriyle: “Esirliğimizin bu yüz ellinci yılında da milletimizin açlıkla mahvolduğu haberini alıyoruz. Tarihimizin bu bahtsız sahifeleri kapanmayacak mı, esirliğin bitmeyecek mi?” diye beni sorguya çekmişti.

150 yıllık Kırım faciası, yalnız Kırım değil bütün Türk dünyası, hatta bütün mahkûm milletler tarihi için tedkike değer en elim bir sahifedir.

Kırım Hanlığı'nın erimesi en son devrinde Rus hilesinin Rus fitnesinin tesiriyle çökmesi, Potemkin vahşeti bütün Kırım topraklarının yağma edilmesi, Kırımlıların güzel yurdlarından koparılıp atılmaları, mirzalarla mutaaasıb ulemanın alt edilerek milletin yoksuzluk ve cehaletle boğulması.

134 yıllık esaretten sonra hürriyetine koşmuş ve öksüz Hansaray'ında kurultayını kurmuş olan Kırım Türklerini de fakirlere, mazlumlara adalet, milletlere istiklâl vaadleriyle yeniden daha korkunç esirliğe, daha hissiz canavarlığa sürüklemiş olan kızıl fitne. Millî iman baltalanıyor, millet Urallarda, Sibirlerde, milletin gözbebekleri olan münevverlere Solofkilerde, G. P. O zindanlarında can çekiştiriliyor. Bütün Kırım hürriyet, istiklâl öksüzü. Bütün halkımız açlıkla ölüm karşısında.

Evet kardeşim, bizi bu fâciaları saymak kurtarmayacaktır. Fakirleri ve bütün esir Türklüğü kurtaracak yolu kuvvetlendirmemiz lazımdır. Her milleti kurtuluşa ulaştırmanın dilde, fikirde, işde birliğin manasını anlamağa ve anlatmağa ve bunu kuvvetlendirmeye çalışmalıyız.

Esirliğe boyun eğmeyen milletlerin mezara girdiği görülmemiştir. Memleketler istilaya uğrar, mamurlar harabeye çevirilir, yoksuzluğu sezmemiş olan milletler bile açlıkla ecelsiz gömülürler. Milletler kandan, ateşden geçirilir, fakat tarihin kudretini ve benliğini unutmayan milletlerin haklarına kavuşmadıkları görülmemiştir.

¹³³ Cafer Seydahmet Kırimer, “ Kırım'ın Yüz Elli Yıllık Esirliği ve Tercüman'ın Elli Yıllığı Münasebetiyle”, *Emel Mecmuası*, sayı 5 (23 Nisan 1933), s. 1-11.

Milletimizin kara talihini döndürebilmek için Kırım'ın büyük evladı İsmail Bey Gasprinski otuz üç yıl bütün Türk âlemine birliğini ve tarihinin kahramanlığını anlatmağa çalışdı. Bunları anlayabilmemiz, anladıktan sonra maksada erişebilmemiz ve bunu elimizde tutabilmemiz için o bize silahların en mükemmelini gösterdi ki o da ilim ve maarifdi.

Kırım'ın ve bütün Türk illerinin esirliği her şeyden evvel Estonya, Letonya, Litvanya kadar olsun siyasî, medenî, iktisâdî ve harsî hazırlıklı olmadığımızın neticesidir. Millî benliğimizi, büyük Türklük cebhesini kuramamamız bu neticenin eseri olduğu gibi Rusya'yı bel kemiğinden kıracak Ukrayna, Beyaz Rusya vesair milletlerle daha esaslı bir yol tutamamız da hep gerek onların ve gerekse bizim bu zaafımızın eserleri idi.

Tarih yürüyor. Türk cebhesi Kırım'da çok elim bir vaziyette bulunuyor. Millî imanın bu tarihî kaynağı kurutulmak isteniyor. İmdadımıza gelen yok. Oradakiler açlıkla eriyor. Bu yoksuzlardan bir kısmı hala altın saklamakla itham edilerek sürülüyor, mahvediliyor. Gençlerimiz milletçilik ve Türkçülükle kabahatlenerek öldürülüyor. Düşman hep saldırıyor. Neden, Neden? Çünkü karşısında güçlekle ayakda durabilen iskeletler bile hala o Kırım tarihinin gölgesini, Türk'ün o şanlı, şevketli kahramanlarının temsilini görüyor. Çünkü oradan ilham alarak bütün Türk âlemini uyandırmak, millî benliğe kavuşturmak isteyen Kırım'ın büyük evladı İsmail Bey Gasprinski *Tercüman*'ın Türkçülüğünü ve onun ilahî tesirlerini görüyor. Çünkü o, bütün Rusya Türklerini tarihi nutuklarıyla ve *Vatan Hadimi*'siyle ihtilale çağırın Abdürreşid Mehdiyef'i görüyor. Çünkü o bütün Rusya Türklerini ve bütün mahkûm milletleri istiklâl bayrağına davet eden ve bu uğurda şehid düşen mübarek Çelebi Cihan'ın kanlara boyanmış, fakat eğilmemiş mübarek başını görüyor.

Evet Kırım yalnız esirliğe boyun eğmemekle kalmıyor; düşman onu en korkunç, en tehlikeli bir intikam ocağı görüyor.

Kırım'ın esirliğinin yüzüncü yılında müstakil Kırım'ın paytahtı olan Bahçesaray'da Türk tarihinin kudretini tamamiyle sezmiş, ilmin kuvvetini esasından anlamış, yüreği intikamla dolduğu halde sabırdan, ihtiyatdan bir an ayrılmamış olan ve bütün Türklüğün büyük evladı İsmail Bey *Tercüman*'ı çıkarmıştı.

Tercüman'ın bu tarihte ve bu şehirde çıkması bir tesadüf eseri olmadığı gibi İsmail Bey'in her ciddi makalesinde, her tarihî nutkunda tarihini hatırlatması vemezarının da Mengli Giray Han türbesi civarında olmasını vasiyet etmesi manasız değildi.¹³⁴

Benliğini buldurmağa çalıştığı Türk milletinin tarihinden kuvvet alarak nereye varmak isteyeceğini o biliyordu. 33 yıl hayatını vakfederek canlandırmağa çalıştığı tarihten ne doğacağı onun mukaddes gizli sırrı idi. İlim ve millî iman onun bu mukaddes sırrını yalnız keşfetmekle kaldırmayacak, onu Kırım'ın ve bütün Türklüğün tarihinde ebediyen hak etdirecektir.

Bütün Türklüğün kurtuluşu...

Kırım'ın en korkunç facialarla can çekiştiği bugünlerde Kırım tarihinden ve onun ulularından ilham alan Kırım gençlerinin imanı bu ve ancak budur. Bu iman ve bu ifade her halde esir olmağa layık olanlardan işidilemez. Biz büyük İsmail Bey'e olan hürmet ve minnet borcumuzu ancak bu iman ve bu dille yapabiliriz.

Elli yıl evvel Kırım ve Rusya Türkleri ne halde idi. Bunu bizler bugün göz önüne getirmeyiz bile.

Bu devirde Şimal Türklerinin en müterakki merkezi tanılan Kazan'ın o zamanki millî, medenî seviyesi hakkında İsmail Bey'in şu hülasası ne kadar manalıdır:

1882'de Kazan'da bulunduğum zaman Tatarlar için bir edebiyat gecesi yapmak istedim, büyük müşkülâtla müsaade alabildim, şehrin Tatar mahallelerinde ilanlar yapıştırdım. Voskrenski caddesinde büyük bir otelde bir salon hazırladım, birçok iskemleler konmuş ve hatib için yer hazırlanmıştı. Saat dokuz oldu. İki saat daha bekledim. Fakat gelenler ancak üç kişi idi; bunlardan birisi Kafkasyalı Allayar Bey, diğerleri de Remiyef Kardeşler idi. İsmail Bey bütün Kazan'da kendisinin gazete çıkarmak fikrini tasvib ve kendisini teşvik eden bir tek adam bulmuştu ki Şehabeddin Mercani merhum idi. Kafkasya'ya gelince; 1880 tarihinde Bakü'ye

¹³⁴ 1906 senesi Üçüncü Müselman Kogresinde İsmail Bey:" Biz Türleriz iki bin senelik tarihlere bakarsanız babalarımız her şeyi kahramane almışlar, her hukuklarını gayretle himaye etmişler, tevilata hacet bırakmamışlar. Bizler de kahramane hareket edüb hukuksuz tevil ile değil gayret ile alalım." demişdi. Umum Rusya Müselmanları Üçüncü Resmi Nedveleri Zabıtları. (Kazan 1906) s. 32.

seyahatden bahsederken hürmetlü Sefer Ali Bey Velibekof'la beraber Bakü'nün anlayışlı telâkki edilen tüccarlarından birisine *Tercüman* nüshalarını parasız bırakmak istedikleri halde bunları kabul etmekden bile çekindiği ve Bakü ziyalılarının bazılarının İsmail Bey'in memurluğa girmeyüb gazetecilik etdiğine taaccüb etdiklerini kaydediyor ve böyle halleri çok gördüğümünden tevsî-i fehim ve basiret duası okudum.” diyor. Kırım'a gelince İsmal Bey'e klemi ve nüfuzu ile yardım eden Hacı Habibullah Efendi merhumla Hasan Nuri, bilahare malumlardan Bekir Emekdar ve Ahmet Nureddin Efendilerden maada bütün halk mutaassıb ulemanın tesiriyle bilhassa ilk devrinde *Tercüman*'a ve usul-i cedid'e tamamiyle muhalif vaziyet almışlardı. Bu devirde maddî müzayakalara binaen İsmail Bey *Tercüman*'a şerik ararken tütün ekseydin sana biraz para verirdim diyen Kırımlının bu düşüncesi her halde devrin geriliğini ifade eden acı bir hakikatdır.¹³⁵ İşte müstesna birkaç şahsiyetden maada on dokuzuncu asrın sonlarında Rusya Türkleri böyle korkunç bir taassub ve gafletde idiler. Bu seviyede bulunan otuz milyona yakın kitleye kendi benliğini anlatmak, onu medenî silahlarla hazırlayarak kuvvetlendirmek mukaddes bir hayaldi; fakat her halde kolay bir iş değildi. Büyük emele sarılabilmek için sarsılmaz imanı, azmi, iradesiyle işden yılmamamak için yaratılmış olan Gasprinski olmak lazımdı.

İsmail Bey'in bu büyük teşebbüsünün yürümesi, Türk tarihinin yeniden canlanması Tanrının da dileğine uymuş olacak ki kendisi uzaklardan ilahi bir yardımcı arayub buluyor. Bu devirde Türklüğün içinde bocaladığı dinî taassubun neticesinde bilhassa kadınlığı iradesiz ve şahsiyetsiz kaldırmışdı. Buna rağmen Sinbir vilayetinde Akçurin ailesine mensub İsfendiyyar nam tüccarın kızı Zühre Hanım 1881 tarihinde *Tercüman*'ın mukaddimeleri olarak Bahçesaray'da neşrolunan

¹³⁵ Bu umumî vaziyete rağmen on dokuzuncu asrın sonlarında Rusya Türklerinde millî uyanma luzumunu sezen ve buna yardım edecek esasları hazırlamağa çalışan birkaç şahsiyet vardı. Kazan'da Şehabeddin Mercani, Bulgar ve Kazan Hanlığına dair *Müstefad ül-Ahbar* ve *Vefeyat ül-Eslaf* eserlerinin sahibi (1818- 1889), Kayyüm Nâsırî *Lehçe-i Tatari* ve *Enmûzec, Kavâid-i Kitabet* ve meşhur takvimleriyle halk edebiyatı toplamaları (1824-1902), Kafkasya'da Mirza Fethali AhundofKafkas hayatından alınarak yazılmış komedileriyle tanınmışdır, (1812-1878), Hasan Bey Melikof 1875'de ilk Türkçe gazeteyi *Ekinci*'yi neşretmiş, Rus gazetelerinde ve *Kaspi*'de muharrirlik etmişdir.(1908) Türkistan'da Kazak kabilesinde Çokan *Çungarya Tasvirleri, Kazaklarda Şamanizm, Edige Destanı, Kazak Şeceresi* vb. eserlerini yazmış (1830-1865) ve biraz sonra yine Kazan'da Rusca'dan, Azerice'den bazı piyesler ve *Binbir Gece Masalları*'yla takvim neşreden Fatih Halidof, Rahmetullin bu zatlar ne münevverleri, ne de halkı umumî bir şekilde olarak bölmekten ve bütün Türklüğü şümül bir cereyan yaradabilmekten ve meseleleri millî ve şümüllü olarak formüle edebilmekten uzaktılar. Buna binaen pek muhterem Yusuf Akçura:“İsmail Bey Gasprinski'yi ben “Bütün Türkçülük” hareketinin merkezi siması saymak doğru olduğuna kânîyim” diyor. (*Türk Yılı 346*) bu tarihi şahsiyetler hakkında ve de Yusuf Bey Akçura'nın mühim makalelerine ve Abdullah Battal Bey'in *Kazan Türkleri* eserine, Çokan hakkında da Zeki Velidi Bey'in *Türkistan* kitabına mürâcaat olunabilir.

birinci varakalarını görerek İsmail Bey'e gaibane muhabbet ve hürmet etmişti. Mezkur senede ise biraderleri ile tebdil hava kasdıyla Kırım'a gelmiş ve bir miktar teferrüc etdikden sonra doğrudan doğruya İsmail Bey ile görüşmüştür. Bundan sonra daimi muhaberede bulunmuş. İsmail Bey'in millet ve maarif yolunda fikir ve hizmetlerine kesb-i vukuf ettiği ile bunun kaleminden dökülmüş tamçuların (damlaların) gelecek bir günde çeşmeler olub dört tarafa cayrap gideceğine itikâd etmekle İsmail Bey'in nikâhına atılmışdır. Rivayetlere göre mezbure *Tercüman* gazetesi neşrolundukda birinci hademe olmuştur. Ata ve başka akrabalarının muhalefetine bakmayarak bir kaleminden maada malı olmayan İsmail Bey'in yanına, Bahçesaray'a muhaceret etmiştir. Malik olduğu biraz miktar kıymetli eşyasını (altın ve elmas) sarf ederek matbanın ikmaline ve müşterisiz olan bir ceridenin devamına gayret etmiştir. *Tercüman*'ın beş altı sene umur-ı irsaliyesini ve defterdarlığını yalnız kendisi göçürmüştür.¹³⁶

Türk tarihinin bu dönüm noktasında Kazanlı bir kızın yüreğinde millî imandan bu kadar kuvvetli bir aşkla doğması garib fakat millî cereyanın sağlam ve doğru istikametde yürümesi için ne kadar hayırlı ve elzem bir keyfiyetti.

Tercüman İsmail Bey'in yalnız resmî ve millî değil, hususî hayatının da temeli olmuşdu. Bu suretle İsmail Bey *Tercüman*'ı yalnız dimağıyla, mefkûresiyle değil, kalbî heyecanlarıyla da yaşatmağa mecburdu. *Tercüman*'ın bütün Rusya Türkleriyle ve hatta bütün İslam dünyasıyla alâkadar olmasında Zühre Hanım'ın tesiri olmamışsa bile¹³⁷ kadınlık meselesi de o devir için cüretli adımlar atılmasında büyük teşviki olduğunu kabul etmek icab eder.

İlahi bir ilhamla tesadüfle Zühre Hanım'ın İsmail Bey'e hayat ve emel arkadaşı olması sayesinde *Tercüman* sağlamlaşıyor ve bütün haricden yükselen telînlere, tekfirlere rağmen sağlam bir kal'a olarak mukavemet ediyor.

Tercüman'ı yaşadabilmek meselesi yalnız İslam'ın ve Türk'ün daima belası olagelmiş olan bu cehalet ve taassubla mücadeleden ibaret değildi. Bu vaziyetin uzamasını isteyen Çarlığa, müfrit Rusçulara, Rus misyonerlerine, Rus sansürlerine

¹³⁶Muhterem Rızaeddin Fahreddin'in, *Meşhur Hatunlar* eserinden. (Orenburg, s. 209)

¹³⁷İsmail Bey'in *Rusya Müselmanları ve Tonguç*'daki yazıları isbat eder.

karşı başladılan işi müdafaa edebilmek mecburiyeti azim ve sebatdan daha yüksek bir taktik kabiliyetini de zarurî kılıyordu.

İsmail Bey merhumun ihtiyatlı olmasını bir nakısa olarak görmek isteyenlerin onun işe başladığı devrin bilhassa bu vasfı ne kadar icab etirdiğini nazar-ı itibare almayanlardır. İsmail Bey'in yalnız ne yapmak istediğini değil istediğinin nasıl yapılabileceğini de en iyi kesdirmiş, karşısındaki düşmanın uyumadığını bir an bile unutmuyarak emelinde tamamiyle muvaffak olmuş bir şahsiyettir.

Tercüman böyle bir kapdanın elinde olduğundan dolayı otuz üç sene İlminkilerden, misyoner kongrelerinden, novoye vremyalardan yükselen fırtınalara rağmen millî cereyanı kuvvetlendirerek ve hedefden hiçbir zaman şaşmayarak yol aldı.

Tercüman, yavaş yavaş bütün Rusya Türklerinin medenî, ictimaî, siyasî bir bayrağı oluyor; dahilî, haricî her meselede Türkiye'nin candan müdafî kesiliyor, İslam dünyasında medeniyetin yol almasının hararetle bir mürevvici oluyor.

Tercüman'ın ilk tarihi rolü, Rusya Türklerinin bütün millî, medenî cereyanlarının temel taşı olmasındadır. Rusya Türklerinin millî uyanışları, harsî, ictimaî faaliyetleri, siyasî hayatları hangi nokta-i nazardan tedkik edilirse edilsin; mutlaka *Tercüman*'ın ve İsmail Bey'in tesiri üzerinde tevakkuf zarurîdir.

Tercüman'ın artması ve kuvvetlenmesiyle Türkçülük hareketi ve bilhassa Rusya Türklerinin millî yükselişleri arasında sayıki bir ahenk vardır. Bu inkişafın tarihini tedkik edenlerin istinad edecekleri en birinci vesika *Tercüman* cildleridir. *Tercüman* abonelerinin nerelerde, ne mikdar artmış olduğundan maada *Tercüman*'da, hemen, her taraftan yeni usul mekteb, ıslah edilmiş medrese, Cemiyet-i Hayriye, neşriyat, tiyatro, kadınlık hareketlerine dair malumat verdildiği gibi büyük ticarethane veya fabrikaların açılması, kooperatiflerin kurulması vb. bildirildiğinden medenî ve iktisadî hayatımızın inkişafının tedkikinde *Tercüman*'a müracaatın zarurî olduğu aşikâr. *Tercüman*'ın Türk ilminin derdleriyle uğraşması, Türkçülük ve Türkiye mukadderatını yakından tedkik ederek candan alâkadar olması o kadar esaslı yoldur ki bunun isbatı için 33 senelik *Tercüman* koleksiyonuna da hacet yoktur. Maalesef Türkiye'de *Tercüman*'ın böyle bir koleksiyonu olmadığından biz ancak merhum Ali Emiri Efendi'nin himmetiyle Millet Kütüphanesi'nde saklanabilmiş bazı

Tercüman nüshalarından istifade edebildik; “*Tercüman*’dan Bazı Makaleler” diye *Emel*’in bu nüshasında derç edilen yazılardan bile İsmail Bey’in üslubu ve emelleri hakkında bir fikir edinmek kâbilirdir.

İsmail Bey’in tabiriyle menfaat ve garaz-ı şahsı için dünyaya gelmeyen *Tercüman* tarihten alınan ilhamla yolunu ve hedefini tesbit etdi ve onun tarihî müessesinin müstesna seciyesiyle tarihî işini gördü. Bunu dost, düşman teslim etmişse de biz *Tercüman*’ın manasının daha esaslı anlaşılması için muhtelif zamanlarda muhtelif muharrirler tarafından *Tercüman* ile İsmail Bey hakkında yazılmış yazılardan bazılarının da *Emel*’de basılmasını münasib gördük.

Türklüğün büyük kısmının ve Kırım’ın bu çok feci günlerinde milletimizin bu büyük evladın elli yıl evvel başladığı tarihî işi hulasaten hatırlatmakla onların mübarek ruhu önünde vazifelerimizi bir nebze yapmağa çalışdık. Onun bizden tamamiyle memnun olması için kahramane hareket edüb hukukumuzu gayret ile almak yolunda azmimizde, imanımızda tereddüde düşmemekliğimiz lazımdır.

Bu günlerde yurdumuzun yüz elli yıllık esirliği acısıyla yüreklerimiz kan ağlarken imanımızı kuvvetlendiren esas milletimizin bu yarım asır zarfında geçirdiği ictimaî, harsî değişmelerdir.

Elli yıl evvel millî meselelerden bahseden *Tercüman* okuyanlar parmakla sayılıyordu. Bugün Türk illerini kurtarmak uğrunda tarihin en melun düşmanına karşı ölüme atlayanların adları ve kahramanlıkları sayılıb bitirilemiyor.

Elli yıl evvel Türkiye melun bir istibdadla her gün bir parça daha eriyordu. Bugün ise Türkiye’nin yalnız adı değil özü de canı da Türk’ün oldu. Türkçülük millî imanla kavrananların gizli sırları olmakdan çıkarak Türkiye’nin temeli oldu.

Ey Türkçülüğün büyük ve bahtiyar babası millî imanlar bütün Türklüğün geleceğinin kurulacağı bu temelin en sağlam taşının üzerinde tarihin ilahî eliyle kazılan şu kelimeler okunuyor: Dilde, fikirde, işde birlik. (*Tercüman*, İsmail Bey Gasprinski)

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.29. Çin Türkistanı Tehlikede¹³⁸

Son aylarda dünya matbuatında Çin Türkistanı'nda kuvvetlenen kıyımlardan sık sık bahsedilmektedir. Altayların cenubundan Pamir'e kadar yayılan ve beş milyonu mütecaviz nüfusa malik bulunan bu Türk ilinin Çin mahkûmiyetine düşmesi tarihimizin en feci bir levhasıdır. Türk'ün Asya'da esirliği, Çin'e boyun eymesi Türk tarihinin, Türk talihinin sükûtunun son haddi demekdi. On sekizinci asır Türk dünyası için hakikaten facialar devridir. Türk'ün beşiği olan Şarkî Türkistan da 1765'de Çinlilerin esaretine düştü. Bu facia da bütün Türk dünyasının felaketlerini doğuran nifakın ve basiretsizliğin bir netice oldu.

1826'da Çinlilerin keyfi idarelerine ve vergilerinin ağırlığına karşı Turfan'da başlayan kıyım devir, devir 1830-48-55-56-57'de canlandı ve umumî isyanla meşhur Yakub Bey Yarkend, Hoten, Aksu, Turfan vesair şehirler alarak oldukça sağlam bir idare kurmağa muvaffak oldu. Sultan Aziz devrinde gönderilen bazı zabitanla Yakub Bey'in atlı ordusuna topçu ve piyade kıtaları da ilave edilmişdi. Türk beşiğinde doğan bu devletin kuvvetlenmesi herkesden ziyade Rus Çarlığını kuşkulandırdı. Bunların Çinlilere yardımıyla 1875'e kadar Yakub Bey mütemadiyen kendisine saldıran Çin kuvvetlerine karşı kendisini müdafaa mecburiyetinde kaldı.

1874'de tahta geçen Abdülhamid'in Yakub Bey'i İngiltere siyasetine karşı düşman bir vaziyete geçirmesi kendisini tamamiyle münferid bir hale getirdi ve hükümetin kumandanlarının, askerinin maneviyatını sarsdı.

Ruslarla anlaşabilmek ümidiyle hareket eden Abdülhamid'in hayalini Rus diplomatları tatlı vaadlerle okşarlarken bir taraftan Türkistan hududundaki Rus ordusunu kuvvetlendiriyor, diğer taraftan da Çinlilerin kuvvetli bir ordu ile Yakub Bey'e karşı hücumla geçmelerine her türlü yardımda bulunuyorlardı.

Bu güne kadar kat'iyetle tesbit edilemeyen sebeble Yakub Bey'in ölmesi vaziyeti büsbütün sarsdı ve yerine geçen oğlunun da mukavemeti kırılarak 1877'de Türkistan yeniden Çin esirliğine düştü. Çin Türkistanı'nın coğrafî vaziyeti, iktisadî münasebetleri ve bilhassa Garbî Türkistan ile hayata bağlılıkları dolayısıyla Rusların buralardaki nüfuzları gün geçdikçe kuvvetlendirildi.

¹³⁸ Cafer Seydahmet Kırımer, "Çin Türkistanı Tehlikede", *Emel Mecmuası*, sayı 7 (1 Temmuz 1933), s. 1-6.

1882’de Kaşgar’da kurulan Rus konsolosluğu ve bilahare açılan Çin-Rus bankası Rusların buralardaki tesirlerini kuvvetlendirmelerinde başlıca amel oldular. Türkistan ve Sibirya şimendifer hatlarının inşası bu memleketin Taşkend ile olan ticarî münasebetini bir kat daha kuvvetlendirdi. Çin Türkistanı, Çin çaylarını Sibirya ve Rusya tarikiyle Taşkend’den alırdı. Çin Türkistanı’nın hemen bütün ticarî mübadelesi Garbî Türkistan tarikiyle icra edilirdi.

1916’da Kırgızların isyanı ve 1917 İnkılâbı ve Fergana, Sır Derya kıyımları bu ticareti tamamiyle durdurmamışdı. Bu devirde bir taraftan Hindistan ile olan ticarî münasebet kuvvetlenmiş diğerk taraftan da 1924’e kadar Amerika, Japon, Mançur, Çin tüccarları Urumçi şehrinden Türkistan mallarını alarak Harbin ve Şanghay tarikiyle sevk etmişlerdir. 1925’den beri Bolşevikler Çin Türkistanı ile olan ticarî münasebeti kuvvetlendirmeye azami ehemmiyet vermişler ve birçok ticarî teşkilat meydana getirmişlerdi. Her tarafta olduğu gibi Çin Türkistanı’nda da kurulan bu şebekeden maksadı da yalnız ticaret değildi. Burada da Bolşevikler yine maskeleri altında Rus emperyalizmini canlandırmağa zemin hazırladılar.

Marxizmin elifbasını bile bilenler sosyalizmin sanayiden tamamiyle mahrum bir vaziyette bulunan Şarkî Türkistan’da da tahakkuk edemeyeceğinde tereddüd edemezler. Fakat Sovyetlerin marxizm, cihan inkılâbı, mahkûm milletleri emperyalistler boyunduruğundan kurtarmak ideallerinin ancak milletleri avutmak için kullandıkları tuzaklardan başka bir şey olmadığına da artık kimsenin şüphesi kalmadı.

Kızıl Rusya’nın da eski Rus emperyalizm yolunu takib ettiğinin en canlı delili onların bilhassa Asya’da takib ettikleri siyasetdir. Bu gaye ile 1925’den beri Çin Türkistanı’nda faaliyete geçmiş olan Bolşevikler, Türkistan - Sibirya ve Tacikistan’daki hatlarla, Moğolistan’daki Sovyet Cumhuriyeti’ndeki teşkilatlarıyla komünist mekteblerinde propaganda için hazırladıkları Uygur gençleriyle ve yüzlerce gizli adamlarıyla Şarkî Türkistan mukadderatını ele geçirmeye hazırlanmışlardır.

Japonya’nın Çin’de oynamakta olduğu mühim rol Sovyetlerin yalnız Çin’deki ve Aksa-yı Şark’daki vaziyetleri değil bütün Asya siyasetlerini temelinden sarsmıştır.

Bolşeviklerin Asya siyasetlerinin merkez sıketi Çin'di. Üçüncü Enternasyonel'in yüzlerce milyonlar sarf ederek yarattığı temeller bugün çökmüştür. Trotski'nin İstalin'e hücumları ve endişeleri artık kat'iyetle tahakkuk etdi. Bu yalnız Asya'da değil Avrupa'da da aynı neticeye vardı. Avrupa'da Bolşeviklerin ümid noktaları Almanya idi. Alman Komünist Fırkası ve Almanya'daki Bolşevik faaliyeti Sovyetlere pek ucuza mâl olmuşdu. Burada da Türkistan'ın *Alman İnkılâbı ve İstalin Bürokrasisi* unvanıyla 1932'de Berlin'de neşrettiği eserinde söyledikleri tahakkuk etdi ve Komünist Fırkasının yerinde yellersdi.

Bolşeviklerin bu neticelere boyun eğmeleri Japonların kendilerine karşı vaki her hamlelerini güler yüzle karşılamaları ve bütün devletlerle dostluk muahedelerini akd veya teceddüd etmeye can atmaları her şeyden evvel dahilde çökmekte olduklarının bir delili ve neticesidir. Bu vaziyet dahilde anlaşılmağa başladı. Açlığın en korkunç bir suretde hüküm sürdüğü Ukrayna'da, Kırım'da değil bütün Rusya'da Bolşeviklerin çökmekte olduğuna sağlam bir kanaat vardır. Sovyetler her zamandan ziyade dahilde tutunabilmeleri için haricde kuvvetlerini hissettirmek mecburiyetindedirler. Bu maksadla onların Çin Türkistanı'ndaki isyan hareketlerinden istifadeye çalışarak bu Türk yurdunu da şu veya bu suretle ele geçirmeye çalışacakları şühesizdir. 1925'den beri bütün hazırlıklarını bu maksadla yaptılar. Bugün de Çi Türkistan'ı hududunda aldıkları tedbiri ve memleket dahilinde çevirdikleri entrikaları kuvvetlendirmeleri hep bu gaye ile yapılmaktadır.

Onları bu hedeflerinden, Japonlara Asya istatükosunu muhafaza edeceklerine dair verdikleri söz değil, ancak Çin Türkistanı'nda az zamanda meydana getirilecek millî birlik ve sağlam askerî teşkilat vazgeçirtebilir. İngilizlerin son zamanlarda Bolşeviklere karşı vaziyet almalarını bir takımların Amerika'ya tesir maksadıyla ve bunun Sovyetleri tanımalarını temin için yaptıklarını ileri sürüyorlar. Bize kalırsa bundan daha ehemmiyetli olan sebep Bolşeviklerin, Çin Türkistanı'na karşı hazırladıkları tuzağa karşı uzakdan tesir gayesi İngilizleri Sovyetler aleyhine çevirmiştir. Bolşeviklerin Pamir'e yani Hindistan kapılarına gelmeleri her halde İngiltere'nin hoş görebileceği bir vaziyet değildir. Son zamanlarda İngiltere'de en sahib-i nüfuz adamların Hind meselesiyle yeniden ve teşkilat kurarak çalışmağa başlamalarında da bu vaziyetin tesiri yok değildir.

Bu umumi menfi vaziyetlere rağmen Çin Türkistanı'nın kurtulabilmesi her şeyden evvel oradaki kardeşlerimizin millî imanla, millî birlikle hareket etmelerine bağlıdır. Maalesef son gelen haberler kabilelerin ve bunların başlarında bulunanların birbirlerine karşı hücumla geçtikleri bildiriliyor ki bu bizi kalbimizin en hassas noktasından vurdu.

Bütün Türk illerinin istiklâllerinin yıkılmasını intaç etmiş, bütün millî hareketlerimizi kemirmiş varlığımızı bile tehdit etmiş olan bu nifak hastalığından bu benlik davalarından hala hala kurtulamıyoruz.

Bolşeviklerin Çin Türkistanı'nı cehenneme döndürmelerine, orada da açlığın, ahlaksızlığın esirliğin en korkunç şekillerini tatbik etmelerine meydan açacak en büyük sebep bu nifak olacaktır. Ümid ve temenni edelim ki Çin Türkistanı'ndaki kardeşlerimiz Türk tarihini lekelemiş, Türk millî vicdanını daima boğmuş olan bu hasetliğe ciddiyetle tutulmasınlar ve kendi tarihlerinden ders alarak bugünkü müsait fırsatlardan tarihî bir surette faidelensinler. Aralarındaki ihtilafları kana götürmeden kendi millî hamiyetleriyle boğsunlar. Ve aralarında yaşayan Garbî Türkistan'dan iltica etmiş yigirmi bini mütecaviz mülteci Türk'den Bolşeviklerin vaadleriyle icraatları arasındaki uçurumu anlasınlar da girdaba onlar da sürüklenmesinler.

Bütün imkânlarla rağmen Şarkî Türkistan yeniden Çin veya Rus esirliğine düşerse bu bir taraftan oradaki kardeşlerimizde millî vicdanın hâkim olamaması diğer taraftan da bütün Türk dünyasının bu tarihî iş önünde alaka ve endişe duymalarının bir neticesi olacaktır.

Ulu Tanrı'dan bütün kalbimizle dileyelim ki millî uyanmamızın geç kalması ve sağlam millî ve siyasî bir teşkilat kuramamış olmamızın neticeleri tarihimize ve zavallı milletimize bu cebhede de yeniden pek bahalıya mâl olmasın.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.30. Açlık¹³⁹

Birkaç aydan beri alınan haberler Sovyetler Rusyası'nda korkunç bir açlığın hüküm sürdüğünü ve her gün biraz daha kurbanlarını artırdığını bildirmektedir. 8 Temmuz'da Berlin'de *Daily Telegraf* gazetesine yazıldığına nazaran, Amerikalı Profesör Ricird Sellet son elli ay zarfında Cenubî ve Şarkî Rusya'da Volga, Ukrayna ve Şimalî Kafkasya'da açlıktan on milyon âdemin öldüğünü ve birçok köylerde ahalinin % 80'inin eksildiğini bildirmiştir. Bu Profesör Amerika kilisesini, salib-i ahmerini başka memleketlerle birlikde acele Rusya'daki açlara yardıma çağırıyor.

Vaziyetin bu vehametine rağmen Sovyet matbuatında Rusya'daki açlığa dair bir tek haber neşredilmiyor. Bunu itirafla ecnebilerin yardıma gelmelerini kabul etmek Sovyetlerin dahilî ve haricî siyasetleri için en korkunç tesirleri yapabilir. Bu neticedense Bolşevikler milyonlarca insanın ölmesini sükûtle gömmeyi tercih ediyorlar. *Emel*'in bu açlık nüshasında Kırım'dan gelen Türk tebaası yolcuların anlattıkları ve alınan mektubların hülasaları derc edilecektir. Ve bu nüsha Fransızca'da basılarak dünya matbuatına ve salahiyyetdar müesseselerine gönderilecektir. Bu yazılar ve bu haberlerde propaganda ve hakikati olduğu gibi söylemekte Bolşeviklerin iç yüzlerini anlatmağa kâfidir. Bu neşriyatı biz Bolşeviklere rahmet kasdıyla gibi bunlarla siyasî ve iktisadî münasebetlerini kuvvetlendirerek bu menhus idarenin ömrünü uzatmağa sebepci olan cihan diplomatlarına ve iktisadcılarına şükranlarımızı bildirmek gayesini istihdaf etmiyoruz. İki İngiliz mühendisinin Bolşevikler tarafından habse atılmasından bütün İngiliz milletinin heyecana gelmesini ve İngiliz hükümetinin derhal Bolşeviklere karşı vaziyet almasını biz takdir ve gıpta ile karşıladık. Almanya'da Yahudilere karşı alınan tedbirleri aleyhinde bütün dünya matbuatında, Cemiyet-i Akvam'da ve hatta bazı devletler parlamentolarında heyecanlı sözler söylenmiş olmasını ve bazı memleketlerde Alman malına karşı boykota geçilmesini de biz insanlığın ve adalet düşüncelerinin bir ifadesi diye telâkkiye çalışdık.


Sovyetler diyarında yaşayan bütün cennetsizlerin feci akıbetine uğrayan Volga ve Kırım'da yaşayan Almanlara yardım kasdıyla Almanların binden fazlamiting yaparak birçok yardımlar toplamalarını ve onlara kardeş ellerini

¹³⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, "Açlık", *Emel Mecmuası*, sayı 9 (1 Eylül 1933), s. 1-15.

uzatmalarını bize Alman milletinin millî vicdanının kuvvetini göstermesi itibariyle candan takdirle alkışladık. Ancak Rusya’da 10 milyon insanın açlıktan öldüğünü daha doğrusu öldürüldüğünü bütün dünya bildiği halde bu büyük facianın aksülameli acaba böyle mi olmalıydı? Bu vaziyet bütün dünyada insanlık ve adalet hislerinin zaafına bir delil değil midir? Medeniyetin gayesi mukaddes hodbinlik midir? Medeniyetlerin kuvvet ve inkişafı onların manevî temellerinin sağlamlığıyla mütenasib değil midir? Garb medeniyetinin de sükûtu iktisadî, siyasî müşkülâtlarından ve müsademelerinden ziyade manevî ve insanî temellerinin zaafiyetinden ileri gelmeyecek midir?

İnsanlığın vicdanı her yıl bir parça daha hissiyatını gaib ediyor. Harb-ı Umumî’de Luzitanya’nın batması cihan efkâr-ı umumîyesini ne kadar heyecanla sarsmıştı. Bugün 160 milyonluk bir insan kitlesi bütün insanlık tarihinin tanımadığı derecede vahşi ve canavar bir idare ile can çekiştiriliyor, en salahiyetdar profesörler Sovyetler diyarında 10 milyon insanın açlıktan öldüğünü söylüyorlar; fakat bütün cihan bunu lâkaydla karşılıyor. Hayır, bütün dünya siyasileri ve maliyecileri bütün bu fecaatı canlandırانların münasebetlerini kuvvetlendirmekte müsabaka ediyorlar. “Yamyamlarla ticaret ediliyor da Bolşeviklerle neden ticarî münasebete girilmesin!” diyen Loyd Corc hiç şübhesiz siyasî ve malî bir gayeye kapı açdı ve Garb sermayedarlarının epeyce para kazanmak hayallerini okşadı; fakat insanlık vicdan ve tarih sonunda gerek kendisi ve gerekse bütün Garb dünyası bu hareketleriyle ne kazandılar? Devletlerin dahilî idarelerine karışılmaz şiarı bu kadar büyük fecaat önünde Garb dünyasının sükûneti kalbsizliğini tevile kâfi midir? Komşu apartmanında, zavallı günahsız çoluk çocuğun mahvedilmesi önünde hangimiz o kapıyı kırmakta tereddüd ederiz. Bu vaziyetin önüne geçmeyen bir devletin polisi vazifesini yapmış addolunur mu? Hak koyunun diyen Garbı anlamak yine kabildir; fakat hak canavarındır diyen bir derekeye inmekde ısrar eden bir medeniyetin cihan ve insanlık tarihinde kudsî ve yüksek rolleri göreceğine nasıl inanılabilir? Cihan muvazenesini bulmaktan çok uzaktır. Şarkda da asırlardan beri görülmemiş hadiseler canlanıyor, bütün Şark, Garb medeniyetinin kuvvetini yenmeğe çalışıyor. Garb’ı hak, adalet ve insanlık mefhumlarından uzak kalmaya istihdaf eden bugünkü mukaddes hodbinlik şiarı acaba yarın Şarkla, Garb münasebeti de ve insanlık tarihinde ne gibi izler kaldıracaktır? Cemiyet-i Akvam’ın devletlerin amele ve

ekalliyetler hakkındaki vaziyetlerini tedkik insanlık ve adalet nokta-i nazarından elzem ve sevinçli bir haldi. Cemiyet-i Akvam'da bulunan devletler mütekâbilen bu haklara hürmeti yekdiğerinden talep ediyorlar da cemiyet haricinde yamyamlarla yan yana oturmağa ve hatta onların hayatlarını uzatmayı hangi manevî esasata istinaden kabul edebiliyorlar? Londra Konferansı'nda Sovyetler diyarında işsizler meselesi kalmadığını ileriye süren Litvinof'a İngiliz rical-i devletinden birisi "Filhakika dünyada iki yerde işsizler bulunmaz, birisi İngiltere habishaneleri, diğeri de Sovyetler diyarı" demişdi. Fakat bu kanaate rağmen İngiltere işkence ile çalışdırılan insanların yerleşdirdikleri mahsulleri almakda tereddüd etmedi. Ural, Sibiry ormanlarında G. P. O' nun kanlı kırbacı altında can veren yahud da donub ölen yüz binlerce zavallı günahsız insanın aç, çıplak çalışarak kesdikleri ağaçlardan yapılan süslü mobilyalar dillense her halde Garb medenilerinin o koltuklarda rahatları biraz kaçar ve ellerindeki şampanya kadehleri de biraz titrerdi.

Fransa... Büyük inkılâbın Fransası. Demokrasinin mukaddes beşiği! Ferdin ve milletlerin hürriyeti uğrunda devir devir milyonlarca evladını gömen Fransa. Hilesini anlamak ne kadar müşkül oldu. Amerika'ya olan tediyât meselesinde Heriyo  "Fransa kendi taahhüdüne hürmet etmelidir." diye düşündüğü zaman mana ne kadar yükselmişdi. Fransa demokrasisinin en salahiyetdar rüknü olan. Aynı Heriyo " Sovyetlerde nasıl da olsa bir demokrasi vardır." dediği zaman demokrasiye, hakka, hürriyete, adalete karşı ne kadar büyük bir iftirada bulundu ve kendi kendini manen ne kadar öldürdü. On milyon insanı açıklıktan öldüren bir devletin tebasına hak, hürriyet, adalete değil, yaşamak imkânı bile vermediği meydanda değil midir? Bu faciaya gelinceye kadar 15 senedir Rusya'da geçirilen bin bir felaketin hangisi demokrasiyle kabil-i telifdir. Hürriyet ve adalet uğrunda kurşuna dizilen milyonlarca demokratın feryadının daha semalarda aksları işidiliyor. Sözde amele ve köylü diktatörlüğü unvanını takınmış olan çetenin daha ilk hamlede hürriyeti öldürmeleri, meclis-i müessisanı boğmaları acaba demokrasiyle nasıl kabil-i telifdir. Söz, fikir, vicdan hürriyetlerinden hangisinin Sovyetler diyarında değil, hatta Komünist Fırkasında bile yer kaldı. Bütün bu faciayı görmemek, bütün bu iztirabları duymamak ve bütün bu cinayetleri demokrasi perdesiyle örtmeğe çalışmak her halde Mösyö Heriyo beklenmezdi. Rusya'da Çarlığın melun idaresinde can çekişmiş ve nihayet kızıl emperyalizm vahşetine düşmüş birçok milletler vardır. Her milletin

mukadderatına sahip olmasını programlarında ilan ettikleri halde hayatta bu milleti kana boğmuş olan Bolşeviklerin demokrasiyle münasebetlerini bulmak her halde kolay bir iş değildir. Mösyö Heriyo bu büyük meseleyi umumî mikyasa bilmeyebilir. Fakat Gürcü kardeşlerimizin haklarını, istiklâllerini o ne kadar benimsemiş ve bu yolda o ne kadar tarihî ve kudsî adımlar atmışdı. Demokrasinin alemdarı olan Fransa, bugün Gürcistan istiklâli hakkında verdiği sözü geri alıyor. “Fransa taahhüdünü ifa etmelidir” diyen Heriyo cenabları ise Gürcistan istiklalini de mahvedenleri demokratlıkla tevsif buyurdu.

Cihan siyasileri Bolşeviklerin 10 milyon insanı açlıktan öldürdüklerini değil bütün memleketi mahve sürüklediklerini pek âlâ takdir ediyorlar. Mukaddes hodbinlik düsturuyla onlar menfaatlerini Sovetlerin çökmeyerek bu yıkıcı işlerini sonuna götürmelerinde görüyorlar. Rusya ne kadar erir ve ne kadar temelden çökerse o kadar yarın siyasî bir tehlike olmakdan çıkar ve o nisbetde Garb sermayesinin ağır şeraitine boyun eğer. Ama bu neticeye milyonlarca insanın ölüsü çiğnenilerek varılacakmış ve birçok milletler mahvolacakmış! Hesap ve menfaat önünde vicdanın susması... İşte Garb medeniyetinin bu günkü şiarı ve işte onunda kabir taşına yazılacak son söz.

Ukrayna, Kırım, Şimalî Kafkasya, Volga havzasında 10 milyon insanın açlıktan ölmesi neyin neticesidir?

Tarihde dünyanın zahire anbarı olarak tanılmış olan bu yerlerde bu felaket neden neşet etti? Biz bu suale cevap vermek için bu memleketler kadar zengin ve dünyanın güzel köşelerinden birisi olan kendi yurdumuzdan, zavallı Kırım'dan bahsedeceğiz. Kırım'da da bugün açlıktan binlerce insan ecelsiz gömülmektedir. Kırım şehirlerinin sokaklarında da birçok insanlar açlıktan şişerek serilüp kalmaktadır. Halbuki dünyada yan yana gelmemesi lazım gelen iki kelime varsa o da Kırım ve açlıktır. En eski devirlerden beri Kırım'ı tedkik etmiş olan âlimler ve seyyahlar Kırım'ın zenginliğinde müttelikdirler. Eski Yunan ve Garb seyyahlarını bırakalım, Hanlık devrinde Kırım'da bulunmuş Bronovschi, Sestrentsevic, Baron de Tout, Evliya Çelebi vesairlerinin de eserlerinde durmayalım. Pallas, Reully, Clarck, Elise Reclus, Molinari'yi de ancak hatırlatarak geçelim. Kırım'ın meşhur bağları, bahçeleri, , nebatatının zenginliği, eneklerinin, koyunlarının çokluğu, sütlerinin,

atlarının nefaseti, hububatının iyiliği, şarabının, tütünlerinin güzelliği, tuzunun bolluğu ve iyiliği yalnız bu eserlerle mi biliniyor? Kırım'ın bütün tarihinde açlığa uğramadığı yalnız bu eserlerde mi anlaşılıyor?

Bunlardan ve tarihten ayrılarak Kırım'ın bu son devirlerdeki zenginliği hakkında bir fikir edinmek için hatta resmî Bolşevik devlet istatistiklerinden birkaç maddeyi zikredelim; Kerç demir madeni 115 milyar pod olarak tahmin edilmektedir. Böylelikle Kerç'deki demir maden ocaklarının dördüncü yerini tutmakta ve Rusya'daki demir madenlerinin ise en büyüğü adedilmektedir.¹⁴⁰ 1913'de bu madenden 29,5 milyon pod külçe demir çıkarılmıştı.

Kırım'da dört yüzü mütecaviz tuz gölünden 1913'de 20 milyon pod mütecaviz tuz istihsal edilmişti. Kerç'deki petrol, kükürd, hamız, kibrit, sülfat ve burom ithalatı hakkındaki tafsilata girişmeyi fazla bularak Kırım'ın en meşhur ihracat emtiasına geçiyor.

Umumî Harb'e kadar Kırım'dan bir milyonu mütecavizverdo(kova) şarab ve iki yüz bin poti mütecaviz üzüm ihraç olunurdu. 1785'den 1923 senesine kadar Kırım'dan ihraç edilen meyve miktarının vasatı alınırca her sene Kırım'ın 1,5 milyon pod mütecaviz meyve ihraç ettiği tezahür eder. Gerek üzüm ve gerekse meyveler Kırım'dan ihraç edilen miktarı gösteriyor. Hakiki istihsale gelince Kırım meyvelerinden Kırım'da mühim miktarda konserve yapıldığından, Kırım'a gelen yüz binlerce misafirlerle, ahalinin iaşesine hazır edildiğinden bu miktar asgari olarak ihraç edilen miktar nisbetinde tahmin olunduğundan Kırım'ın vasıtı olarak iki milyon pod mütecaviz üzüm ve üç milyon pod mütecaviz meyve istihsal ettiğini kabul etmek lazımgelir.¹⁴¹ Kırım'da bir milyon 150 bin pod mütecaviz balık tutulurdu. Bunların fiyatı altın ruble ile dört milyon rubleye karibdir.¹⁴² Kırım'ın çok nefis ve pek bahalıya satılan bütün istihsalatı ise 200 bin podu geçdi.¹⁴³ Kırım'ın maden, tuz, balık ihracatından maada hububat, hayvan, bağ, bahçe, sebze varidatı muharebeden evvel 110 milyon altın ruble idi. Kırım'da 1913'de 267-989 pod konserve yapılmıştır. Yüz bin podu domates, Kırk bin podu başka sebzeler, 47 bin

¹⁴⁰*Bütün Kırım* s 26, Akmesoid 1926 Kırım'ın maden zenginlikleri ve tabii istihsal kuvvetleri Prof. Duyçenko'nun makalesinden.

¹⁴¹*a.g.e.*, s. 156 – 157.

¹⁴²*a.g.e.*, s. 218.

¹⁴³*a.g.e.*, s. 82.

podu balık, 81 bin podu tatlılardır. Kırım'da 1, 155, 300 hektar hububat ekilmeye elverişli yer olduğu halde 1925'de bunun ancak %39,1'i ekilmişti. Bu miktar ise 1926 senesinde ekilenin % 58,1'ini buluyordu. Böyle olduğu halde Kırım'da 35 milyon pod zahire alındı.¹⁴⁴ *Bütün Kırım* eserinin köy istihsalatı bahsini yazan Kuşçenko bu yazısında 1925'de Kırım'da 372 traktör çalıştığını, her ne kadar Kırım'da seneden seneye iş hayvanı artıyorsa da bu çabuk olmadığından 1916'da elde edilen miktarı kolaylıkla gölgede kaldıracığını kaydediyor.

Kırım'daki hayvanata gelince 1916'da Kırım'da 193 bin at, yüz bini karîb inek, kırk dört bini mütecaviz öküz, 700 bini mütecaviz koyun vardı. *Bütün Kırım* eserinde Kırım'da hayvan asrarcılık bahsini yazmış olan Pokovski: "Kırım'da köy işlerine yarayan toprakların miktarı 1,7 milyon desatindir. Ne kadar çalışılsa da yakın seneler içinde bunun ancak yarısı ekilecektir. Bu suretle boş kalan 800 bin hektar toprakda hayvan beslenebilirdi." diyor ve tedkiklerini "Kırım'da hayvan beslemek işini terfi ettirmek için her türlü yollar açıktır, hayvanlara tabî yem vardır, sunî yem çıkarmakta pek mümkündür." diye bitiriyordu.

Kırım'ın zenginliğini isbat eden bu istatistik malumatı biz, mahsus Bolşevikler tarafından 1926 senesi neşredilmiş olan *Bütün Kırım* eserinden aldık. Aynı eserin 26. sahifesinde Vologdin'in Kırım ahalisi bahsinde verdiği malumata nazaran Kırım'da yaşayan kadın, erkek, ahalinin umumî 624,400 nüfusdan ibarettir.

Kırım'ın mesaha-i sathiyesi 62,140 kilometre olup İsviçre'nin yarısından biraz fazladır. İsviçre, Kırım'ın madenî ve ziraî zenginliklerine malik olmaktan çok uzak olduğu halde dört milyon nüfus beslerse Kırım'ın asgari iki milyon halkı müreffehen geçindirmesi icab ederdi.

Tabî ve iktisadî bu zenginliği ve 1921 senesi Kırım'da Akmesicid'de toplanan Kırım Meclis-i Müessisan'ı tarafından kabul edilen koton esası da Sovyetlerin, bütün Kırımlıların ve hassaten Çarlığın zulmünden en ziyade eza ile gelmiş olan Kırım Tatarlarının sağlıklarının, refahlarının, terakkilerinin temin edileceği hakkında vermiş oldukları teminatlara rağmen Kırım 1922'de açlığa

¹⁴⁴a.g.e. s.79 – 80.

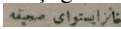
uğramış ve Bolşeviklerin resmî neşriyatlarına nazaran yüz bini mütecaviz evladı açlıktan ölmüşdü.¹⁴⁵

Bu faciada Bahçesaray ahalisinden %55'i, Karasupazar'ın %48'i, Gözleve'nin % 43, Eski Kırım'ın %41'i, Kefe'nin % 46'sı, Kerç'in %28, Akmesjid'in %13, Sivastapol'un %11'i eksilmişdi. Bu şehirlerden ahalisi ekseriyetle Türk olanlarının daha fazla açlığa kurban gitmeleri üzerinde ehemmiyetle durulacak bir meseledir.

1922 açlığının fecaati bilhassa Kırım Türklerini eritmişti. Kırım'dan zenginlerin sürülmesi meselesinde de Kırım Türklerinden 25 bini mütecaviz halkımız Ural Dağları'nın ve Sibirya'nın korkunç soğuklarında donarak ölmeye mahkûm edildiler. Bu facialar erişmemiş gibi Kırım Komünist esasatını ve bilhassa kolhoz teşkilatını umumî mikyasa birinci olarak kavrayan ve beş yıllık planı vaktinde yapan, bütün ekin ekme planlarını meydana getirmeye canla, başla çalışan bir memleket olduğu halde Kırım neden ve nasıl yeniden açlığa uğramış bulunuyor. Kırım'da çıkan Rusça ve Türkçe bütün Bolşevik matbuatı Kırımlıların ekin işlerinde, madenlerde, sanayide fevkalade çalışanlarının odarniklerinin resimleri ve ekin ekme planlarının ve iş neticelerinin istatistikleriyle doludur. Bütün şubelerde hatta Kırım'da Bolşeviklerin ekdirmeye başladıkları pamuk ekinin ilerlemesinde görülen farklar yazılıyor. Fakat hiçbirisinde Kırım köylerinde ve Kırım şehirlerinin sokaklarında her gün açlıktan can veren yüzlerce insanın bu feci âkıbetlerinden bir tek kelime bile bahsedilmiyor.

1922 açlığını Bolşevikler 1921 senesi yazının kurak gitmesi yüzünden 250 bin desatin ekinin gâib olmasından ileri geldiğini söylüyorlar.¹⁴⁶ Bu facia bundan ziyade Kırım'ın bütün zenginliğini ve hububatını şimaline yollamakdan ve Vrangal'den sonra Kırım'da büyük miktarda Kızıl Ordu bulundurmaktan ileri geldiği artık herkesce malumdur. Zaten 1821 senesi Teşrîn-i sânisinde Akmesjid'de toplanmış olan müessesian şuralarının bu meseledeki kararı 9. madde de şöyle ilan edilmişti. Bu güne kadar Kırım'ın idaresi kanâatbahş olmadığı gibi gayet zarurî idi ve bu açlığın sebeplerinden biri olmuştur. Konferansa geçen sene Kırım'dan iki

¹⁴⁵ *Bütün Kırım*, Vologdin, "Kırım Ahalisi" bahsi, sahife 36. Bu facia hakkında *Emel*'deki 1 Mart, 1 Nisan, 1 Temmuz nüshalarında "Kırım Açlığının İç Yüzü" makalelerine müracaat edilebilir.

¹⁴⁶ Kuşçenko- *Kırım'ın köy*  s.77.

milyon alındığı halde 9 milyon alındığına dair merkeze yanlış istatistik malumatı vermekle kabahatli olanların işlerinin tahakkuk etdirilmesini Kırım Merkezi İcra Komitesi vasıtasıyla Moskova'da bulunan Kırım Hükümeti vekâletine havale eder. Fakat baş mücrim olarak gösterilen Kırım İhtilal Komitesi başında bulunan Polyakof terfiler kazandı!¹⁴⁷ Bugünkü açlığı kuraklıkla tefsir edebilmek ihtimali olmadığından Bolşevikler bu faciayı tamamiyle sükûnetle geçiştiriyorlar.

Kırım açlığını bazıları kolhozların kurulmasında görürler. Kırım tarihinde görülmemiş bir usul olan ve bütün toprakların bütün köylüler tarafından müştereken ekilmesinden ibaret bulunan bu şekli Kırımlıların benimsememeleri tabîdir. Fakat her Kırımlı kolhoza gitmediği ve çalışmadığı gün çamur gibi bozuk 400 gram ekmekten de mahrum kalacağını bildiğinden bütün Kırımlılar kolхозlarda çalışdılar. Ve gösterilen işleri yaptılar; mahsulde bereketli oldu.

O halde açlığın sebebi nedir? Cihan İnkılâbı ile beşeriyeti saadete kavuşduracaklarını ve dünyayı cennete döndüreceklerini vaad eden Komünistlerin on beş senelik faaliyetleri neticesinde dünyanın en zengin topraklarında yaşayan ve bütün tarihlerinde açlığı tanımamış olanları bu feci akıbetlere sürüklemeleri her şeyden evvel iktisadî sistemlerinin ve devlet makinelerinin bir neticesidir.

Amerika'yı gölgede bırakacak beş senelik sanayi planlarıyla Bolşevikler dünyada birçok safdilleri avutdular. Kolhoz usulüyle toprak meselesini ve köylü hayatını müsavat esasında kurduklarını ve her köyün bu usulle ve traktörlerle bir zahire fabrikası haline geleceğini ileri sürerek Bolşevikler büyük yaygaralar kopardılar. Fakat bu feci netice yani açlık o kadar elim bir şekil aldı ki bunu tefsire ve tahliline bile bugün imkân bulamıyorlar. Rusya'da ahali arasında vaziyet şöyle hülâsa edilmektedir: Lenin'den portret (resim) İstalin'den dokrat (emirname) köylüden de iskelet kaldı. Halkın ruhundan dökülen bu vaziyeti tavsih ve tahlile yarayan en sağlam bir esastır. Milletlerin ictimaî ve ruhî hayatlarını değiştirmeye istihdaf eden inkılâblarda neticeyi zamandan beklemek zarurîdir. Fakat iktisadî sistemler, on beş yılda elle tutulur semereler verebilir. Faşizmin, İtalyan milletinin ruhunda yaptığı tesirler hakkında bugün bile mütefekkirlerin söylenebileceğini kabul bile etsek dünya buhranına rağmen Mussolini'nin İtalyan sanayinde, bilhassa

¹⁴⁷Tutmanli'nin Kırım açlığına dair makalesinden. *Emel*, Temmuz nüshası.

ziraatinde yaptıklarını inkârâ imkân yokdur. Rusya'dan daha dün ayrılmış ve her biri yepyeni bir devlet makinesi kurmuş ve birçok sanayî, iktisadî mühim teşebbüsler canlandırmış Baltık devletleriyle, Lehistan'da toprak meselesi halledildi. Hatta harbdan büyük iktisadî sarsıntılarla çıkmış olan Romanya'da da Çekoslovakya'da da bu mesele halledildi. Fakat bu devletlerin hiç birisinde açlıktan yüzlerce, binlerce insanın sokaklarda şişüb kaldığı ve milyonlarca insanın öldüğü görülmedi.

O halde Sovyetler diyarında ki açlığı Komünistlerin iktisadî esasatlarına atfetmek zarurî değil midir?

Rusya her şeyden evvel bir köylü memleketidir. Toprak meselesi Rusya'nın bel kemiğidir. Rusya'nın sanayi, maliyesi ve hatta ictimai bütün esasatı bu meselenin hallindeki muvaffakiyet nisbetinde canlanacaktır. Bu esasta yapılan hatalarla bütün devlet temelinden sarsılmağa mecburdur.

Cihan inkılâbı sarayının uçub gitdiğini gören Bolşeviklerin bir tek memleketde Sosyalizm yapılabilir hayaline saplanmaları ve zavallı memleket iktisadîyatının kaldıramayacağı şekilde bir sanayi programı canlandırmağa kalkışmaları neticede kendilerini kolhoz esasını kabule sürükledi. Köylünün ancak kendisine kifayet edecek derece ekin ekmesi Bolşevikleri pek müşkül vaziyete düşürmüştü.

Sovyetler ihracatının mühim kısmı hububatdı. Köylü az eker, ekdiği kendi eline geçerse devlet bu ihracatı elbetde te'min edemezdi. Buna binaen kolkozların kurulması zaruri bir netice oldu. Bu sayede köylü yaşayabilecek kadar erzak alabilmek için çalışmağa mahkûm edildi. Onların meydana getirdiği mahsul devletin eline geçti, fakat bununla toprak meselesinin halledilemediği, açlıktan on milyon insanın kurban gitmesi ile ne kadar acı olarak tahakkuk etdi. Kolhozların kurulması ile traktörler ile toprak işlerini makineleşdirmeye karar verilmesiyle bütün köylü hayatı alt üst edildi ve istihsalin temeli yıkıldı. Topraksız ve az topraklılara verilen imtiyazlarla köy muvazenesi tamamiyle ihlal edildi, köylü, şehir ve sanayi arasında muvazene kurulamadı. Köylünün ihtiyaçları değil ekeceği tohumunu ve kullanacağı en basit ziraat aletleri temin edilemeyecek vaziyete düşdü. Birçok mütehasıslar Sovyetlerin kaç traktör kullandıklarını ve bunlardan kaçının ne kadar çalışabildiği arayarak kafalarını yormaktadırlar. Mesele buralarda değil. Zaten iş gören traktörler

Rusya'da denizde damla kabilindendi. İşin temeli köylü ekseriyetinin kullandığı vesaitdedir. Rusya o eski vesaitle muntazam çalıştığı zamanlarda dünyanın zahire anbarı olarak tanınmışdı.Binaenaleyh o kadarı bile temin edilse mahsul vaktinde toplanabilseydi elbet de bu vahim faciaya düşülmezdi. Fakat Sovyetler diyarında köylünün muhtaç bulunduğu en basit sabanın, orağın bile yüzde kaçını temin ediliyor?

Hayatî ve tabîî tekâmüle karşı olan kolhozlar yıkılmağa mahkûmdur. Açlığın en esaslı ameli budur. Bu temelin düşmesi bütün Sovyet iktisadîyatının ve hatta siyasî istinad noktalarının tebdilini icab ettirecektir. Rusya'da bir ekalliyet kalile olan ameleyi, hatta bunların bir kısmına istinadla 150 milyon köylüyü esarete mahkûm etmek mantığa ve hayata menâfidir. Bolşevikler için bu rucua imkân olmadığından memleketin uğradığı bu açlığa muvakkat bir hadise diye bakılamaz. Bu takdirde Bolşeviklere uzun krediler açarak veya onlarla siyasî mukarenetler yaparak ümidler vererek bilnetice onların hesaplarını uzatmağa çalışan devletler bu açlık facialarının mesuliyetlerini nasıl inkâr olunabilir? Biz bu satırlarla cihan siyasilerine ve maliyecilerine değil, insanlığın şerefi olan âlimlere, ediplere ve nihayet halkın her şeyden evvel vicdanlarını dinleyen kısmına müracaat ediyoruz.

Bizim bahtsız milletlerimizin kemiklerine dayanarak tutunanlara yardım eden sizin siyasileriniz ve maliyecileriniz yalnız bizim faciamızı uzatmakla kaldılar. Yarın sizin, ecelsiz ölen kardeşlerinizin mezarları üstünde de kanlı bayrakları dikilmesini hazırlıyorlar. Bir bahtsız ananın sızlayan kalbi, bir kırılan genç ruhun ıstıabları, ölüm döşeginde hayatı gözleri kapayan bir zavallının eninleri, sözleri ne kadar insanî ve ne kadar kudsî ilhamlar verdi.

160 milyon insanın geçirdiği bu facia ve geçmeye mahkûm olduğu bu dikenli ve kanlı yol önünde sizler nasıl susabilirsiniz?

Bir dilim ekmek ihtiyacıyla kıvranan bir zavallıyı biz gözlerimizden yaşlar akıdarak, yüreklerimizde en acı ıstıabları duyurarak eserlerinizde sır ettirdiğiniz halde 10 milyon insanın bir lokma ekmek bulamayarak, çocuklarını yiyecek kadar akıllarını ve insanlıklarını gaib edecek hale düşürmeleri karşısında sizler nasıl lakayd kalabilirsiniz?

Cihanın siyasileri ve maliyecileri demokrasinin yalnız şeklini değil ruhunu da mı öldürdüler?

Mukaddes hodbinlik düsturu hak, adalet hatta insanlık mefhumu da mı unutturdu?

Cihanın siyasî ve malî zihniyetini bu facianın da düşündürmediğini tesbit etmemize rağmen biz yine sizlere müracaat ediyoruz. Çünkü milyonlarca insanın bu kadar hissizlikle, lakaydla, sükûtle gömülmesinin tarihe geçmesi insanlık için hakikaten pek büyük bir şayan olacaktır. Sizlerin vicdanlarınızdan yükselecek heyecanlarla bu facianın durdurulamayacağı aşikarsada hiç olmazsa insanlık şerefi kurtarılacaktır. Karanlıklar içinde medeniyet, adalet ilan edebilmek için nurlu bir ümid noktası arayanlara bu kuvvet verecektir. 160 milyon insanın bu esaslardaki inkisarlarını kuvvetlendirmede ısrar etmekle cihan siyasetinin ve maliyesinin değil medeniyetin bir şey kazanmayacağı aşikârsa da zerreninde de nerde duracağı her halde kesdirilemez. Bu büyük facia ve bilhassa bunun tarihte kaldıracağı vahim neticelerle sarsılan vicdanla biz sizleri insanlık vicdanını bu mesele önünde harekete getirmeye davet ediyoruz.

Hutbelerinizle, matbuatlarda ki neşriyatlarınızla milletlerinizi, devletlerinizi, Cemiyet-i Akvam'a, Hukuk-ı Beşer Cemiyetine ve bu gibi müesseseleri nezdinde teşebbüsde bulunmaya davet etdiniz ki bu müesseseler de nihayet kendi gayelerini unutmak zilletinden kurtulsunlar.

Cihanın medenî ve siyasî tarihinde en şerefli rol, en kudsî iz medenî cesaret eseri olduğu hakikatini biz sizlerden öğrendiğimizden, bu esasan kuvvet alarak sizleri bu tarihî işe davete cesaret etdik. Cevabınızı biz değil vicdan ve tarih bekliyor.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.31. Türkiye Cumhuriyeti'nin On Yıllığı Münasebetiyle¹⁴⁸

Türk İnkılâb cereyanına bir nazar...

Asırlardan beri istibdada, taassuba karşı can veren mübarek kurbanların hayallerinde bile yan yana getirmedikleri iki kelime var idiye o da Türkiye ve cumhuriyet idi. Bu iki kelime Türk tarihinin bin bir ıztırabından, Türk vicdanının feryadından doğdu.

Osmanlı kelimesi Türk'ü, saray edebiyatı Türkçe'yi, İslam da töreyi unutturmuşdu. Saltanat ve saray her devirde biraz daha Türk'den halkdan uzaklaştığı gibi halifelerin münafıkları olan mutaasıb ulema da bütün medenî teşebbüslerin canlanmasına değil hatta söylenmesine bile imkân vermemişlerdi. Meşihatın mührü, sarayın keyfi idaresini kuvvetlendirmekte ve milletin hak hamlelerini boğmakta en kuvvetli amel olmuşdu. Bu iki kuvvetten birisinin başına biraz zekâ, biraz vicdan, biraz insaf sahibi birisi gelirse milleti medeniyete, devleti biraz nizam ve intizama götürmeye teşebbüs etse veya buna tarafdar olsa diğer taraf bunu boğacakları, asacakları ayaklandırır ve Türk'ün her ümidli hamlesini Türk kanıyla boğdururlardı.

Ancak Türk'ün kara talihini canlandırmakta birbirlerini tutan bu iki müttefikin faaliyeti neticede devleti ve milleti o kadar kuvvetden, müstenitden mahrum etmişti ki Türk düşmanlarının başlarında bulunan Çarlar Türkiye'yi "Hasta Adam" diye bildiler ve bütün irili ufaklı düşmanlar bunu kabul ederek ve hatta bundan ümid ve cesaret alarak imparatorluğu çökdürmekte içden dışdan birbirleriyle yarışa girişdiler. İmparatorluğun parçalanmasına mâni olabilmek endişesi ilk Türk inkılâbçılarını doğuran amellerin en mühimidir.

Türk milletçiliği, Türkçülük ise Osmanlıcılığın, İslamcılığın hayatta ve tarihte iflaslarından sonra canlandı. Genç Türklerle ilk Türkçülerin devlet mukadderatındaki nokta-i nazarları hemen aynıdır. Bunlar müştereken devlet çerçevesini ve şeklini korumak endişesinde idiler. Bunlar halkçı değil bilhassa devletçi idiler. İstikbâle aid nazariyelerinde de hala bağlanıyor, halin hududlarını ve şekillerini koruyarak programlarını işliyorlardı.

¹⁴⁸ Cafer Seydahmet Kırimer, "Türkiye Cumhuriyeti'nin On Yıllığı Münasebetiyle", *Emel Mecmuası*, sayı 11 (1 Teşrin-i sâni 1933), s. 1-8.

Devlet şeklini koruyabilmek endişesi halkı bölmekden, halkın tam hâkimiyetini değil hukukî refahını bulmasından bile daha mübrim ve daha zarurî bir esas olarak kabul ediliyordu. Osmanlıcılar, Osmanlı milleti nazariyesini işlerlerken Türk kelimesini, Türk dilini, Türk'ü nasıl unutmağı tercih etmişler ve bu sayede Rum'u, Ermeni'yi, Balkanlıları, Arnavud'u ve Garbı saltanat etrafında birleştirecekleri ümidine sarılmışlarsa Türkçüler de İslamcılığa yalnız milliyeti kuvvetlendiren bir amel olmasından dolayı değil, Garbleri Türk'e bağlayabilmek hayaliyle bağlanmışlardı. Yüz binlerce Türk çocuğunun Balkanlarda, Garb çöllerinde, Arnavudluk kıyıları arasında ecelsiz ölmesiyle hatta Ermenilerin, Türklerden elde ettikleri servete ve refaha mukabil İstanbul ve Anadolu şehirlerinin sokaklarında fırlatdıkları bombalarla, atdıkları kurşunlarla parçalanırlarla Osmanlıcılık iflas etdi. İslam'ı Asya'ya yayan, Garb medeniyetini Asya'ya benimseten ve bütün Hıristiyan âlemine karşı asırlarca İslam müdaafası için göğüs geren ve milyonlarca kurban veren Türkler olduğu halde Garblerde meşrutiyet devrinde Türk'ü yıkmağa uğraşanlarla gizli birleşdiler ve gitgide bütün genç Türkleri ve ilk Türkçüleri İslamcılıklarına rağmen Türk'e arkadan urmağa, düşmanla Türk'e karşı yürümeye atıldılar.

Bütün bu facia ve Türk-ü bîdrak tahkirleriyle horlanan Türk nihayet kendisini buldu ve devleti, kendisini ancak kendi imanı, kendi kanıyla kurtarabileceğini kavradı. Fakat devlet şekline Türkçülerin cezri inkılâbadımları atmalarına mâni oldu ve esaslı Halkçı olmalarına, halk hakimiyetini bulmalarına sed çekti. Bunlarda devlet şekline ehemmiyet vermekden ziyade ancak sultana hakan dediler. Ve bu kelimeyi turana kafiye yaptılar.

Hakanlar Türk tarihinin en şanlı sahifelerini yaradan insanlardı fakat bunlar halkın, Türk'ün temsili idiler. Bunlar Türk inanişinin, Türk merdliğinin numuneleridir. Bunlar halkın ruhuyla yoğrularak, halka dayanarak Türk tarihini yükseltmişlerdi. Sultanlarla hakanlar arasında asırların açdığı derin uçurumlar kazılmıştı. Türk neslinden geldiklerini unudan, Türk kelimesini unutturan, Türk harsını Türk halkını ezdiren sultanlara, hakan demekden daha büyük millî bir günah nasıl tasavvur olunabilir? Filhakika sarayın Türk mukadderatında olduğu meşum rol dış düşmanlardan daha mı azdı? Osmanlı sarayı Türk'ün öz yurduna Anadolu'ya dair yukardan bakmamış mıydı? Tahtı, yurdu kanıyla koruyan, vergisiyle besleyen zavallı

Anadolu'ya yolsuz, nursuz kaldırmamış mıydı? Türk'ün kemiklerine dayanarak saltanat sürenler her dil ve her cinsde büyüttükleri yabancıların elleriyle zulmün, istibdadın en korkunçlarını Türk'e tatbik etmiyorlar mıydı? Bilnetice Osmanlı'yı etrafına toplayan saray sözde diye dayanarak Türk'ün medeni yükselmesini, ictimâî serbestîsini zincirlemiyor muydu?

Türk'ün bütün fedakâr münevverleri, inkılâbçıları, sarayın kanlı tırnaklarıyla boğulmuyor muydu? Jurnalcilikle Türk'ün ruhu da çürütülmüyor muydu? Riya ve tabasbus Türk merdliği körelmiyor muydu? İktisadî ve medenî hangi sahada Türk, sarayın himayesini görüyordu? Binaenaleyh Türk'ü kurtarmak için ilk yıkılacak kabus saray değil miydi?

Cezri inkılâbçılık, Genç Türk Meşrutiyet usuluyla sultanların haklarını bir derece tehdit etmelerini veyahud da Türkçülerin bunlara en layık olmadıkları hakan unvanını vermelerini değil bunları Türk tarihinden kaldırılmalarını umardı.

Fakat bu hamleyi halk nasıl hazmedecek. Bunun haricî siyasete tesiri ne olacak. Devlet makinesi ve mukadderatı ne derece sarsılacak gibi fikirler Türk inkılâbını zincirlemiş ve tarihî, kat'î adım atılmasına ve Türk tarihinde yeni bir sahife açılmasına mâni olmuştu. Meşrutiyetçi İttihad ve Terakki iki mühim esasta tarihî hatada bulunmuştu. Birincisi gerek kendi tarihinde ve gerekse Türk tarihinde nurlu bir sahife açan inkılâp hamlesini sonuna götürememiştir. Millettin ruhunda inkılâp ateşi canlandırılmamıştı. Çünkü o mukadderatı başında sarayı, sultanları, halifeleri görüyordu. İnkılâbı halk benimsememiş ve kendisine olan imanı kuvvetlenmemişti. Çünkü o, olanları hep padişahın lütfü diye telakki ediyordu.

İkinci mühim hata ise Osmanlıcılığın iflasından sonra Türkçülüğe ehemmiyet vererek yine hem kendi tarihinde ve hem de Türklük mukadderatında ümidli bir sahife açmış olan İttihad ve Terakki'nin bu yolda da cezri ve kat'î esasa varmamışdır. İslamcılık, harsî, adli, siyasî bütün mukarreratda Türkçülüğü zincirlemekde devam etdi.

Garbın ihaneti, cihad-ı mukaddesin neticesizliği ve nihayet millet nazariyesinin Türkiye hayatında da sararmaz olan ehemmiyetinin anlaşılması, Avrupa ve cihan haritasını renkten renge boyayan bu mücizenin daha iyi sezilmesi İttihad ve Terakki'yi ve bu dürlü mefkûrecilerini tabîî olarak Türk ve Türkleri

böldürmüştü. Fakat Türklerle kaynaşmış ve birleşme yolunda Türk dilinin, Türk tarihinin, Türk siyasetinin rolleri ne olmalıdır? Ve nihayet bütün bu istikbâl için Türkçülüğün devlet esası ne olacaktır. Suallerine de bu devirki mefkûrecileri cezri ve sağlam bir cevap veremediler.

Millî hayatta fenalık yapanların en küçüğünden en büyüğüne kadar hiç birisinin tarihinde cezasız kalmadığı yalnız cihan mikyasında görülmeyecekti. Nihayet Türk tarihinin, Türk millî vicdanının da bu büyük hakikati tecelli etdireceği gün gelecekti. Adalet yalnız başkalarının tarihini ve talihlerini değil nihayet bu bahtsız ve mazlum Türk milletinin mukadderatını da nurlandıracaktı. On yıl evvelsi mukaddes cumhuriyet prensibinin bu efkârda da tahakkuk etdirilmesiyle Türk tarihi ikiye bölündü. Cumhuriyet her şeyden evvel Türk'ün kara talihini canlandıranlardan aldığı en zavallı yolsuz, nursuz, refahsız, sağlamsız kaldırılmış olan Türk köylerinin çiğnenilmiş olan Türk harsının, devlet siyaseti yolunda daima unutulmuş olan millî siyasetin canlanması demektir. Türk inkılâpçıları bu mukaddes esasa da bin bir faciadan sonra varabildiler. Trablusgarb, Balkan Harbi, Cihan Harbi ve nihayet Mondros, Sevr ile Türk milletini fasılasız, amansız ve vicdansız bir şekilde esirliğe ve mahve sürüklemeleri. Türk'ün en bitgin bir gününde onun tarihinin ilk günlerinden beri at oynatdığı meydanlarda düşmanlarının Türk haysiyetini, şerefini, namusunu, varlığını çiğnemeleri. Nihayet Türk'e saray başda olmak üzere bütün bu faciaya kapu açanların Türk milletine ihanetde nerelere varabileceklerini tefsirsiz ve sarıh olarak anlattı. Türk tarihini temelinden sarsdı. Türk milletini can yerinden kanatdı ve kaynatdı. Türk tarihinin bu seyrinde milletin bütün felaketleriyle kalbi kanamış, dimağı en acı hakikatleri görmüş ve nihayet Türk tarihinin ve Türk millî vicdanının ölü bir ifadesi olmuş olan bir nurlu şahsiyet bütün bu facialarla inleyen bahtsız Anadolu'nun kara efkârlarında ümidle görüldü.

Düşmanlardan Türkiye'yi kurtarmakla tarihinin en şanlı ve en haklı gazisi unvanını alan Mustafa Kemal, Türk Cumhuriyetini kurmakla da dünkü, bugünkü ve yarınki Türk inkılâpçılarının da en hakikî, en şerefli ve en kudsî bir alemdarı oldu.

Gazi'nin inkılâbı sonuna götürmekte gösterdiği medenî cesaret yalnız bizim inkılâp tarihimizde değil bütün cihan inkılâbında da hayretle, takdirle alkışlanılacak bir hadisedir. Gazi, Türk İnkılâbını nasıl tahakkuk ettirdi? Bu büyük meseleye,

ictimaiyatçıları bilhassa bir noktada hayretlerini, takdirlerini gizleyemeyeceklerdir ki o da Gazi'nin inkılâb taktiğidir.

“Biz nazariyat ve akvâli ifal ile takdim etmeyi tercih etdik.” diyen Gazi'nin Türk inkılâbını sağa, sola, taşkınlığa düşürmek isteyenlere karşı kullandığı usuller ve nihayet her biri başka milletlerin bir nesline veya bir asrına şeref verecek kadar kıymetli ve kudretli birçok inkılâbların tahkikinde ifaili akvali tekaddüm etdirebilen Gazi'nin bu taktik kudreti hayretin ve takdirin fevkinde ve elbetde bir deha eseridir.

Bu kudret bu kadar kemaliyle hazırlanmış olmasaydı Türk inkılâbının nerede duracağı nelere mâl olacağını kesdirmek mümkün değildir.

Cumhuriyet devrinde neler yapıldı. Köylü ne kadar refaha erişti. Türk harsı ne kadar kuvvetlendi. Memleket mekteblerinin, hastanelerinin, yollarının adedleri ne kadar arttı?

Bırakılan hazin ve elim meydana ve dünya buhranının sarsıntılarına rağmen yapılanlarla da cumhuriyet neslinin göğsü kabarabilir. Alnı açık tarihe girebilir. Fakat bu günün dünden farkını yalnız böyle maddî neticelerle ölçmek doğru değildir. Mesele burada değildir. Asıl esas bugün ne yapılırsa, Türk'ün ne yapılacaksa Türk için yapılmasındadır. Bu topraklarda artık ancak Türk'ü korumak, Türk'ü kuvvetlendirmek, Türk'ü yükseltmek endişesi hâkimdir. Bunu bütün sarahatiyle ve kuvvetiyle alamayanlar ve şahsî menfaatlere kapılanlar bunlara bakarak yasa düşmemelidir.

Gazi'nin inkılâbı yalnız maziye temizleyecek kadar değil hale ve istikbâle hâkim olacak kadar da kuvvetlidir.

Cumhuriyet Türk tarihinin yalnız dönüm noktası değil onun bütün istikbâlinedir.

Her Türk'ün “Bende bu büyük ve kudsî inkılâb devrinde yaşadım.” diye şeref ve fahr duyması ne kadar hakkı ise ecdadın ve ahfadın rahmetine nail olmak isteyenlerin huzurla gözlerini kapamaları için de “Bende cumhuriyete faydeli oldum” diyecek kadar bu büyük inkılâbı benimsemesi ve onun mukaddes yolunda çırpınması şarttır. Bu mukaddes esasa yalnız Türkiye'de ki kardeşlerimiz değil bütün cihan Türkleri aynı iman, aynı heyecan, aynı merbutatla bağlıdırlar. Çünkü Türkiye

Cumhuriyeti yalnız Anadolu'yu değil Türk'ü Türkçülüğü ve bilnetice Türklüğü kurtaracak bir temeldi. Aksini düşünerek haricdeki Türkleri yalnız bir âlem mevzu telakki edenler ne Türk inkılâbının hakikî manasını, ne de Türk dünyasındaki cereyanların mana ve mahiyetlerini ve ne de cihan siyaseindeki millet düsturunun yarattığı harikaların hikmetini kavrayamamış olanlardır. Bunlarda ne tam Türkçü, ne tam Halkçı ne ne de tam İnkılâbçı olamayanlardır. Millî siyasetin devlet siyasetinin temeli olması lazım geldiğine yalnız son facialar değil bütün Osmanlı tarihi, bütün Türklük tarihi en büyük ve en kat'î bir şahididirler? Millet devlet için değil devlet millet için kurulur ve yaşar. Milletçilik devletçiliğe değil devletçilik milletçiliğe esas olmağa çalışır. Millet devlet hududlarıyla parçalanmaz devlet milleti toplamağa çırpınır. Hiç olmazsa millî harsı, millî imanı kuvvetlendirmeye çalışıyor ve millî varlığı mahvedenlere karşı tedbir alır. Ve bilhassa asrımızda hangi devletin millî bir siyaseti yokdur. Hangi millet, devleti bu gayeye hadim kılmıyor? Evet bunu bugün bile anlamayanlar da vardır. Her gün bir parça daha mahvedilen, varlıkları suretleri hatta namusları bile paymal edilen, harsları, dilleri, temelinden yıkılmağa uğraşılan haricdeki Türklerin bugün bile teselliden olsun mahrum kalmalarını tabî telakki eden devletçileri görüyoruz. Fakat tarih durmuyor. Hakkın, adaletin, millî siyasetin bütün Türk ülkelerinde tahakkuk edeceği gün her halde gelecektir. Adaletin boş söz olmadığını Ulu Tanrı onların tarihleriyle de isbat edecektir.

Rus İnkılâbından sonra Kırım Halk Cumhuriyeti'nin ilânında ve kurulmasında bir derece çalışmış ve bu mukaddes esası Bolşeviklere karşı müdafaa da mağlub düşmüş Türkiye'ye iltica etmişdim. 1918 senesi başlarında İstanbul'da en salahiyetdar bir zatla görüşdüğüm zaman kendisinin bir sualine cevaben "Kırım Halk Cumhuriyeti'nin mümessili" olduğunu söylemişdim. O zat: "Kırım Halk Cumhuriyeti... Fakat biz aristokrat bir milletiz!" demişti. O anda Türk tarihinde tam manasıyla millî bir yolun açılabilmesi için her tarafda halkımızın kendi mukadderatına kendisinin hâkim olması lüzumunu yüreğim sızlayarak düşündüm.

Türkiye'de cumhuriyetin tahakkuku tarihi değil, kanı, imanı bir olan bütün Türklüğün kaynaşmasını ve yarınki Türk illerinin cumhuriyetlerinin millî, siyasî bir yolda anlaşmaları için her dürlü kaydı ve şartı tabîi olarak ortadan kaldırıyor ki bundan tam inkılâbçı Türkçülerin sevinmeye, Türk millî vicdanının ümidlenmeye yerden göğe kadar hakları vardır.

Buna binaen der ki; Türkiye Cumhuriyetini kuranlar yalnız Türkiye tarihi değil bütün Türk milletinin istikbâli hürmet ve minnetle selamlar. Ve bu uğurda kurban düşenleri rahmetle tazimle yâd ve tebcil eyler.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.32. Çin Türkistanı, Afganistan Ve Bolşevikler¹⁴⁹

Bilhassa on dokuzuncu asırdan beri şarkda ilerlemek hedefi takib eden Rus emperyalizmi haricî siyasetde biraz huzur temin eder etmez süngüsünü daima Asya'ya tevcih etmişti.

Aynı yolda yürüyen Bolşevikler de son zamanlarda hemen bütün dünya ile dostluk ve emniyet misakları akdederek etmez Asya'da takip ettikleri nüfuz siyasetlerini kuvvetlendirdiler. Çarlığın Asya'da ilerlemesini ve Kafkasya'nın merkezi Asya'nın vahşi halklarına karşı muvaffakiyetler kazanmasını bunlara nazaran medenî seviyesinin yüksekliğinin eseri olduğuna atfeden Trotsky bu suretle İstalin'e de muvaffak olacağı hedefi göstermiş oluyor.¹⁵⁰

Kapitalizmi yıkmak gayesiyle kuvvetlenen cihan inkılâbının temeli olmak üzere Sosyalizm esasında kurulmak istenilen Sovyetler ittihadı bütün cihan burjuvazisiyle dostluk siyaseti takib ederken şarka doğru neden mütecaviz bir vaziyet alsın?


Cihan inkılâbının ve sosyalizmin ancak sanayinin temerküz ettiği memleketlerde tahakkuk edebileceği esas marksizmin temeli değil midir?

Evet, fakat Bolşeviklerin siyasetleri değil iktisadî tecrübelerinden kaçtı bile marksist esasıyla kabil-i telifdir. Mesele marksizm de değildir. Bolşevikler için de esas olan Rus hâkimiyetinin ve Rus emperyalizmin kuvvetlenmesidir.

Zavallı Şark milletlerini emperyalistler elinden kurtarmak. İşte bu mukaddes gaye onlara garbde sulhperver olmayı kabul ve hatta Garb burjuvalarına karşı propaganda da bulunmağa bile taahhüd etdirirken şarkda bunun tamamıyla aksine bir siyaset tatbik etmeye mecbur ediyor.

Çarlık, Şark milletlerini medenileştirmek gayesiyle Asya'da ilerliyordu. Bolşevikler de milletleri kurtarmak endişesiyle kendilerine yol açmağa uğraşıyorlar. Çarlığın Şark medeniyeti yerine istismar ve Ruslaşdırma getirdiğine artık delil

¹⁴⁹ Cafer Seydahmet Kırımer, "Çin Türkistanı, Afganistan ve Bolşevikler", *Emel Mecmuası*, sayı 13 (1 Kânun-ı sâni 1934), s. 1 – 6.

¹⁵⁰ Trotsky  gazetesi 4 Kânûn-ı evvel nüshasındaki makale. *Son Haberler* gazetesi 5 Kânun-ı evvel nüshasındaki hülâsa-

Bütün dünya kendisine kapıları kapadığı bir devirde Türkiye'de huzur ve misafirperverlik vermiş olan Trotsky'nin Kafkasya ve Orta Asya milletlerinin vahşiliğini ileri sürmesi bizi hiç de hayrete düşürmedi. Bunların zihniyetlerini anlayanlar onların dostluklarının samimiyetini de kavramakta müşkülât çekmezler.

istememez. Bunun anlaşılmadık bir tarafı kalmadı. Bolşeviklerin Şark milletlerinin azadlıkları yerine açlık, sefalet, nifak, ahlaksızlık ve esaret getirdiklerini de isbata delil istemez. Zavallı Kırım'ın, Azerbaycan'ın, Şimalî Kafkasya'nın, İdil Ural'ın, Türkistan'ın, Ukrayna ve Gürcistan'ın geçirdikleri binbir facia, uğradıkları millî, dinî tazyikler o kadar korkunçdur ki Şark, biraz görebilen göze, anlayabilen dimağa, duyabilen kalbe mâlik olsa onlara bu dersin çok tarihî kıymeti ve faidesi olurdu.

Ne yazık ki Şark'ın büyük kısmı henüz millî birliği canlandırmaktan uzak bulunuyor. Nifak, kabilecilik hala onların gözlerini karartıyor. Dostu, düşmanı tefrika bile imkân vermiyor. Ne elimdir ki Şark'ın bilhassa Türk âleminin hala umumî ve millî bir teşkilatdan mahrumiyeti yüzünden tarihinden, millî ananesinden, millî ruhundan ilham alan halkın millî kurtuluş yolunda dökdüğü mübarek kanları, bir takım haris türedilerin şahsî endişelerine kurban olub gidiyor.

1 Temmuz 1933 tarihli ve 7 numarolu *Emel*'de neşrolunan “Çin Türkistan'ı Tehlike'de” başlıklı makalemizdeki endişelerimiz maalesef pek acı olarak tahakkuk etdi.

“Bolşeviklerin Çin Türkistanındaki isyan hareketlerinden istifadeye çalışarak bu Türk yurdunu da şu veya bu suretle ele geçirmeye kalkışacakları şübhesizdir. 1920'den beri bütün hazırlıklarını bu maksadla yaptılar. Bugün de Çin Türkistanı hududunda aldıkları tedbiri kuvvetlendirmeleri hep bu gaye ile yapılmaktadır.” demişdik. Son gelen haberlerde Çin Türkistanının hemen bütün şehirleri mahalli Bolşevikler idaresine geçmiş bulunuyor. Bilhassa Türk kabileleri en korkunç bir şekilde mahvedilmektedir. Bunlardan pek çokları bilhassa Kırgızlar tamamiyle dağlara iltica etmiş buluyorlar.

Biz yine aynı makalede: “Bolşeviklerin Çin Türkistanı'nı cehenneme döndürmelerini orada da açlığın, ahlaksızlığın, esirliğin en korkunç şekillerini tatbik etmelerine meydan açacak en büyük sebep nifak olacaktır.” demişdik. Maalesef alınan haberler Rusya'nın şahsî hırslara kapılarak birbirlerinin kafalarını koparmak için kardeş kanı dökmekten çekinmediklerini te'kid etdikçe etdi.

Bu vaziyet parçala ve saltanat sür kaidelerini de eski Rus emperyalizminden daha cezri ve daha korkunç bir şekilde tatbik eden Bolşeviklere Çin Türkistanı'nın kapılarını açdı.

Aynı makalede biz bu facianın bir taraftan oradaki kerdeşlerimiz de millî vicdanın hâkim olmaması diğer taraftan da bütün Türk dünyasının bu tarihî iş önünde alaka ve endişe duymamalarının bir neticesi olacağını kaydetmişdik. Maalesef bu hususda da vakıa bizi tekdiz etmedi.

Çin Türkistanı da bütün imkânlarla rağmen kurtarılamadı. O da tarihin en korkunç felaketlerine sahne olmaya başladı. Orada da Türk mahvoluyor. Türk âlemi ise bir faciaya doğru yürüyen bu çok mühim Türk ülkesini kurtarmak uğrunda en küçük bir hareketde bulunmadı. En küçük bir alaka bile göstermedi!

Çin Türkistanı bu vaziyete düşerken Afganistan'da da Bolşeviklerin parçalama emellerine yol açacak feci bir vaziyet tahaddüs etdi. Şark'ın selametini, teallisini dileyen bütün kalbleri kederlendirecek melun bir cinayet işlendi.

8 Teşrîn-i sâni'de Kabil'deki sarayında Afgan Emiri Nadir Han şehid edildi. Merhum, Şark'ın mümtaz simalarındandı. Askerî kabiliyeti, memleketin istiklâlîne, milletin terakki ve tealisi gayesine candan bağlılığı, devlet idaresinde gösterdiği kabiliyet Şark ile alâkadar bütün mehafil tarafından takdirle yâd edildi. *Tan* gazetesi, 10 Teşrîn-i sâni nüshasında bu münasebetle bir baş makale neşretti ve Nadir Han'ın meziyetleriyle, yaptığı mühim işleri büyük takdirle kaydetti:

“Afganistan'da canlanan anarşiyi basdırarak memleketi sükûnete kavuşduran Nadir Han bu kısa zamanda posta, telgraf, telefon, matbaa işlerini asrî bir şekle getirmişdi. Devlet matbaasının başına getirilen Alman mütehasssının muvaffakiyetine de bir delil olan *Afganistan Salnamesi*'ndeki yazılar, resimler, tedkikler her cihetden takdirin fevkindedir. Nadir Han'ın hastanelere verdiği ehemmiyet, açtığı sanatoryum, yaptırdığı şose yollar, mekteblerin ıslahı için sarfettiği gayretler çok ümidli ve hayatî işlerdi. Afganistan'da medenî cereyanın ve refahın sağlam temeli kurulmağa başlanıyordu.

Maalesef bu ümidli cereyan kalbinden vuruldu. Garb medeniyetine esaslı vukufu, devlet hayatındaki tecrübeleri ve bilhassa şahsî nüfuz ve tesiriyle bu işi canlandıran Nadir Han Afganistan'ın hürriyet ve adaletini çekemeyenleri sevindirecek surette kurban edildi.”

Büyük Petro'nun meşhur vasiyetnamesinde tavsiye ettiği Hind'e yaklaşma hedefinin şarkî emperyalistler elinden kurtarmak isteyen Bolşevikler için de mukaddes bir gaye olduğuna sezen ve iddia eden her halde yalnız biz değiliz. Bu nokta-i nazardan da Bolşevikler için en büyük engel Nadir Han idi. Bu cinayet

onların eseri değilse bile bundan onlar her halde memnun olmuşlardır. Hind sokaklarında kızıl gömleklilerin Nadir Han lehine Müselmanlar tarafından yapılan merasimlere karşı tezahüratda bulunmaları da kendilerinin tâbi buldukları Moskova'nın hissiyatını anlamağa kâfi bir delil addolunabilir.

Afganistan'ın askerî, mülki işlerini idare eden mühim devlet adamlarının memleketlerinin bulunduğu nazik vaziyeti kavrayarak canla başla Nadir Han'ın oğlu genç Afgan Emiri Muhammed Zahir Han etrafında birleşerek vatanlarını anarşiye, parçalanmağa düşürmeyecekleri kuvvetle ümid olunmaktadır.

Candan temenni edelim ki Nadir Han'ı öldürerek kendilerine kapu açmak isteyeler tam bir inkisara uğrasınlar. Ve Afganistan'da da atılan ümidli, nurlu temeller çökmesin. Aksi takdirde Afganistan'da Şarkî Türkistan gibi kanlı ve korkunç facialara sahne olacaktır. Tanrı korusun!

Kırımli Cafer Seyd Ahmed

2.33. Kafkas Meselesi¹⁵¹

Azerbaycan istiklâlcilerinden muhterem Mir Yakub Bey ahiren Paris’de Fransızca *Le Probleme Caucase du* adlı bir kitab neşretmiştir.

Bu eser gerek ihtiva ettiği bahislerin tasnifi ve gerekse vakayı tamamiyle objektif tahlilleriyle tam manasıyla ilmî usulde yazılmıştır. Müellifin mukaddes millî cereyana ve Kafkasya istiklâl davasına olan sağlam imanından yüksek heyecanı, üslubunda da canlanıyor ve okuyucunun yalnız fikirlerini değil, ruhunu da emele bağlıyor.

Eserin mukaddimesini okuyanlar müellifin milliyet meselesinin bütün tarihçesini, mahiyetini, siyasî manasını, hayatî ehemmiyetini bihakkın ve dünya mikyasında kavradığına tereddüd edemezler.

Eserin kıymeti ve ehemmiyeti mukaddimesinden son satırına kadar, sağlam ilmî tedkike ve iman haline gelmiş kanaatlere dayanmasındadır. Mir Yakub Bey kitabda ancak hakikatle yürüyor ve ancak iman ettiği fikrini temennilerini serdediyor. Bu itibarla eser ilmî esasatıyla fikirlerde yer ettiği kadar da imandan gelen heyecanlarıyla kalb ve hisleri de sarsıyor. Sahifeler çevrildikçe, bahisler tamalandıkça bir taraftan Kafkas meselesini anlayışımız kuvvetleniyor, diğer taraftan da bu tarihî ve meşru davamızın tahakkuku için yüreklerimizde duyduğumuz temenniler sağlamlaşıyor.

Mir Yakub Bey yalnız propagandaya ehemmiyet vererek eserini yazsaydı şübhesiz yine millî bir hıdmet görmüş olurdu; fakat asrın zihniyeti yapılan işin tarihi ehemmiyetini kavrayan bir zat millî davanın meşruiyetini ve sağlamlığını elbetde Garbın ilim usulüyle ve ilmî esaslarıyla işleyerek efkâr-ı umumîye takdim edecekti.

Mesele yalnız Kafkas meselesi diye bir davanın olduğunu yaymak değil onun meşruiyetini, sağlamlığını tarihî ve zarurî bir cereyan olduğunu anlatmak ve isbat etmek idi. Buna muvaffak olan müellif, yalnız Garb okuyucularına Kafkas meselesini ciddiyetle anlatmakla kalmıyor, onları davamıza tarafdar olarak da kazanıyor.

¹⁵¹ Cafer Seydahmet Kırimer, “Kafkas Meselesi”, *Emel Mecmuası*, Sayı 3 (1 Mart 1934), s. 10- 14.

Bizce eserin bu zaruretle yazılmasından asıl mühim netice bizim kendi davamızı ne kadar sağlam kavradığımızın Garblılara ciddiyle anlatılmasındadır. Kafkas meselesi şu veya bu entrikanın eseri değil tarihî ve millî bir inkişafın tabîî bir neticesi olduğu gibi bu davayı canla başla müdafaa edenler de sathi ve fani hisler ve emellerle harekete gelen insanlar değil tarihî mücahidlerdir. Her mahrumiyete göğüs gererek bu dikenli yolda çırpınanlar şundan veya bundan alınan ilham ve kuvvetle değil, tarihî ve millî imana dayanarak ve ancak davalarının kudsiyetinden ve meşruiyetinden cesaret alarak yılmadan usanmadan istiklâl yolunda didinen idealistlerdir. Bunun bu zarurete anlaşılması her şeyden evvel elzemdir.

Bu yalnız Kafkas davası için değil, bütün Türk istiklâl hareketi için de elzemdir. Garb dünyası, Şark milletlerinin millî cereyanlarını esaslı kavramaktan uzaktır. Felaket kardeşlerimiz, Gürcüler, Ukraynalılar bile millî cereyanlarının şu veya bu entrikanın mahsulü olmadığını ve kuvvetli tarihî ve medenî inkişaflarının neticesi olduğunu anlatmakta az müşkülât çekmediler. Türklere gelince Garbın bize bakışında Türklük ve Müselmanlık aleyhinde asırlardan beri yapılan propagandanın tesiri her adımda kendisini gösterir. Bizi esir etmekte, istismar etmekte menfaatleri olanlar biz nim vahşilere Garb medeniyeti getirmek maksadıyla geldiklerini az propaganda etmemişlerdi. Bu günün Bolşevikleri bile bizi dinî taassubdan kurtardıklarını ilim ve irfana ve hürriyete götürdüklerini iddia etmiyorlar mı?

Garbı kendi davamız, kendi anlayışımız, kendi imanımızla, kendimizin anlatmaya çalıştığımız daha dün başlamıştır. Bu yolda muvaffak olmak için Garbın ilmüne ve usulüne dayanmak en zarurî bir şarttı. Mir Yakub Bey, *Kafkas Meselesi*'ni bu esasa tevfikân yazmakla yalnız Kafkasyalılara değil, bütün Türk istiklalcilerine de hayırlı bir hizmetde bulunmuştur. Türk âleminin medenî ve siyasî vaziyeti birbirine o kadar bağlı ve seviyelerimiz aşağı yukarı birbirine o kadar yakındır ki bu umumî cebhenin bir noktasının olsun esaslı anlaşılması, bilnetice diğerleri hakkında da sağlam fikir verebilir. Zaten Mir Yakub eserinde İdil-Ural, Türkistan, Kırım Türklerinden müteaddid defalar bilmünasebe bahsetmiş ve bu suretle umumî cereyanımıza da kıymetli bir vazife görmüştür. Bununla beraber Mir Yakub Bey Türk cebhesi hakkında biraz daha fazla malumat vermesi şayan-ı temenni idi. Nitekim umumî Rusya'dan ayrılmak isteyen milletler hakkında kitabın neticesinde yazdığı cümleleri biraz daha mufassal istatistik malumatıyla işlese ve bu milletler

arasındaki saik-i teşrik-i mesaiden bahsetseydi hem umum cebheye ve hem de hatta Kafkas meselesine de daha faideli bir iş yapmış olurdu.

Bununla beraber aziz ve muhterem arkadaşımız, alelumum Rusya'dan ayrılmak isteyen milletlerin siyasî faaliyetlerinde ve neşriyatında düşdüğü pek mühim hatalı yoldan ayrılmıştır. Filhakika her milletin kendi meselesini müdafaa hususunda yazdıklarında umum cebhenin ehemmiyetinden ancak gelişi güzel bahsedilmesi bir âdet hükmüne gelmişti. Halbuki kendi davalarımızın da daha esaslı anlaşılması ve bunlara daha ziyade kıymet verilmesi için aksine hareket farzdi. Meseleyi daha açık ifade etmek icab ederse Kafkasya'nın yahud hatta Ukrayna'nın bile Rusya'dan ayrılabilmesine ve kendi istiklâlini ebediyen sağlayabilmesine teredüde bakanlar bulunuyor. Çünkü meselenin bu şekilde vazîyle esas olan Rusya'nın parçalanması tahakkuk etmiş olmuyor.

Kafkas milletleri sağlam bir ittihadla aynı gayeye yürümezlerse Kafkasya kurtulamayacağı gibi bütün mahkûm milletler müttehid bir cebhe halinde siyasî ve askerî bir ittifakla hareket etmezlerse Rusya neticede yine ayakda kalabilir ve istiklâlerine kavuşanları da zamanla tehdid eder. Buna binaen bütün mahkûm milletlerin istiklâlleri tahakkuk edinceye kadar Ruslarla cebhenin bir kısmının anlaşması onların maziden ders almadıklarını ve istiklâllerini göremediklerini isbat edeceği gibi kendileri de dahil olmak üzere umum için felaketle neticelenecektir.

İstiklâl davalarımızın sağlam millî cereyanlarımıza dayandığını neşretmemiz ne kadar hakikate uygun ve siyaseten muvafıkça umumî cebhenin kuvvet ve kudretinden ve aradaki yakınlıktan bahisde o kadar elzemdir.

Rusya'da istiklâline doğru yürüyen milletlerden hangisi kandan, ateşden geçirilmedi. Bolşevik cehennemi hangisini bütün mukaddesatıyla eritmiyor. Bu facia tabiî olarak orada mahkûm milletlerin müşterek cebhesini canlandırdığı, bütün milletler birbirlerine daha sayiki ve daha yakın hisler beslemiyorlar mı?

Yalnız adalet, yalnız tarih değil siyasî menfaatlerimizde bu vaziyetin gerek kendi aramızda gerekse dost, düşman tarafından esaslı anlaşılmasını emreder.

Kafkas Meselesi'nin muhterem müellifi gerek kitabın neticesinde ve gerekse bilhassa mukaddimesinde umum cebhe hakkında oldukça nazar-ı dikkati celbe çalışmıştır ki bu nokta-i nazardan kendisini şükranla tebrik bir borçdur.

Türkistan, Ukrayna, Tataristan ve bilhassa Kafkasya neden istiklâllerine nail olamamışlar? Eğer bugünün siyasî felsefesi küçük millî devletlerin mevcudiyetine tarafdarsa bu hakdan bazılarının mahrum edilmesi hatta tehlikeli değil midir?

Rusların Ak veya Kızılıklarının aynı emperyalizm siyasetini takib ettikleri ve komşularıyla anlaşmaktansa onlara hâkim olmağı veyahud onları ilhak etmeyi tercih ettiklerini tarihî bir hakikat olarak tasrih eden Mir Yakub Bey, Türkiye, İran, Afganistan hükümetlerinin Rus emperyalizmine karşı en iyi bir mana teşkil edecek olan bitaraf ve müstakil Kafkasya devletinin kurulmasını sehil etmelerine kendi menfaatlerinden olduğunu kaydediyor ki bizce bunu daha genişleterek yalnız Kafkasya'nın değil, bütün Rusya'dan ayrılmak isteyen milletlerin hareketlerinin muvaffakiyetiyle yalnız Türkiye, İran, Afganistan değil, bütün Şark en korkunç bir emperyalizmden kurtulacaklar ve nihayet bütün cihan da geniş bir nefes alacaktır.

Kafkas Meselesi müellifini bir daha şükranla tebrikle kendisinin bu tarihî faaliyetlerine yakın zamanda hür ve mesud Azerbaycan'da devam etmesini candan dileriz.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.34. Ayaz İshaki¹⁵²

Çarlık Rusyası'nın bin bir menfalarında çekişmiş ve senelerce tebdil tazyikine uğramış, zindanlarda kalmış, kıyafetle gizli yaşamağa mecbur olmuş olan Ayaz'ın düşmandan yılmaz bir milletçi ve inkılâpçı olduğunu yalnız bizler ve yalnız bizim edebiyatımız değil tarihimizde bilir.

Zannedersen 1910'da İstanbul'da Türk Derneği'nde Tatar edebiyatına dair verdiği konferansına Ayaz: “Kazan Tatarları denilen Şimal Türkleri, büyük Türk ırkının bir budağı olmakla beraber, yaşadıkları mevki ve iklimin tesiriyle diğer Türk şubelerin çoğundan hayli farklıdır.” diye başlamış ve sözünü “Şimal Türkleri edebiyatının en umumî bir vasfı bir hassa-i mümtazesî gençlik, dinclik, kuvvet, cüret ve ümidir.” dedikten sonra hayata ne kadar şatır ve cüretkâr bakdığımızı göstermek üzere yukarıdaki şiirini okuyarak bitirmişti.

Bu musahabesinde: “Bizim Şimal Türkleri gençdir. Bu genç millet parlak bir emelle çırpınıyor, emeline kavuşmak için her dürlü mâniyi def edeceğine bütün hailerini kırıp yıkacağına tamamen mümindir bu iman ile kavi ve şatır gülüyor, şarkı çığırıyor, hatta Azrail'i görürken bile şarkı çığırıyor, kavga ediyor, hareket ediyor, yaşıyor. Bu şetaret, bu teganni, bu kavga, bu hareket elhasıl hayat... İşte efendiler, bizim edebiyatımız!” diyen Ayaz bu sözleriyle ne kadar da kendini tavsif ediyordu.

Kendisini yigirmi beş yıla yakın bir zamandır tanıdığım Ayaz'ın ümitsiz bir dakikasını görmedim. Onu ne zulüm kırabildi, ne yoksuzluk eğiltebildi. Ne tehditler, provakasyonlar yolundan şaşırtaabildi, ne de başının tamamıyla ağarması onun adımlarını ve kararlarını sarsabildi. Ayaz her şeyden evvel imanın kuvvet olduğunun canlı bir ifadesidir. Onu hiçbir şeye kırdırtmayan kudretin menba bu imandır.

Bu iman ona 1901'de Kazan'da daha genç bir mektebli iken arkadaşlarıyla “Şakirdlik” adlı gizli bir cemiyet kurdurmuş ve *Terakki* gazetesini çıkartmıştı. Bu iman ona milleti, terakkiyi, hakkı buldurmuştu.

Sayısı yigirmiyi geçen edebî eserlerinde o hep milleti, terakkiyi, hakkı zincirleyen kuvvetlere karşı hücum etmişdi. Kendisinin kurduğu *Tan Yıldızı*, *İl*, gazetelerinde ve umumîyetle Şimal Türk matbuatıyla Türkiye'de yazdığı yazılarında

¹⁵² Cafer Seydahmet Kırimer, “Ayaz İshaki”, *Emel Mecmuası*, sayı 4 (1 Nisan 1934), s. 1-5.

o daima Halkçılık, İnkılâpçılık, Türkçülük yolunda isbat edilmiş hak ve terakkiyi candan müdafaa etmişti. Nihayet kendisinin 1928'den beri yükseltdiği İdil – Ural istiklâl birliğini ve bu emelin kıymetli müdafî olan *Yana Milli Yol* mecmuasını o bütün düşmanlara karşı hep her gün bir adım daha ileriye götürmeye muvaffak oldu.

Her şeyden ziyade Uzak Şark'da yaşayan İdil-Urallı kardeşlerimizi bulmak ve onlarla millî, siyasî emellerini paylaşmak ve kendilerini teşkilatlandırmak gayesiyle oralara gitmiş olan Ayaz'ı gerek yolda uğradığı şehirlerde ve gerekse Tokyo ve Kuba'da halkımızın heyecanla, saygıyla karşıladığını okuyarak sevinmişdik. Bu defa *Yana Milli Yol* jurnalinin Mart nüshasında Tokyo'dan gönderilen tel yazısında orada Abdülhay Kurbanguli isminde bir hainin birkaç serseriye toplayarak sokakda Ayaz İshaki'ye hücum etdirdiği bildirilmektedir. Bizce ne bu millî kâfir ve ne de onun sözüne kapılan serseriler mühim değildi. Bu meselede aranılması ve bilinmesi lazım gelen cihet bunları harekete getiren kuvvettir.

Uzak Şark'da, Ayaz'a hücum etdiren, Avrupa'da onun aleyhinde yazılar yazdırtan hatta kendisinin Bolşevikliğini ortaya atdıran ve *Kara Leke* diye kitab yazdırtan ve hatta buralarda bile Ayaz'a karşı bühtan ve iftiralar yaptırtan hep aynı kuvvettir. Ve asıl bilinmesi lazım gelen de odur. Bu kuvvet bütün Türklük cebhesinde kendisinin meşum rolünü oynamaktadır. Türklüğün selameti namına biz artık bizi içden çürütmeye uğraşan bu melun cereyana karşı susamayacağız ve bunlara karşı vaziyet alacağız.

Bugünlük Ayaz'a karşı harekete geçen kuvvetin merkez siması olan Abdülhay Kurbanguli'ye karilerimize tanıtalım.

Babasının millî cereyanımız ve milletçilerimiz aleyhinde Rus jandarmasıyla birlikde oynadığı meşum rolü bütün Şimal Türkleri bildiği gibi bizde biliyoruz. Kendisinin Kolçak hükümeti devrinde orada bulunan milletçileri mahv için yaptığı iftiraları, hainlikleri de biliyoruz. Japonya'da halkımızı Komünistlik isnadlarıyla korkularak kendisine boyun eğdirmeye çalışıldığını da işitdik. Bunlarda kâfi gelmiyormuş gibi Çin Müselmanlarına Türkiye mümessilinin vekili görünerek oynadığı gizli oyunları da duyduk. Ve nihayet zavallı Bahriye Yüzbaşısı Şevket Cevdet merhumun cenazesine halkımızın iştirak etmemelerine çalışıldığını da 8 Şubat tarihli *Hakimiyet-i Milliye*'de okuduk.

Edebî eserleriyle İdil- Ural Türkleri edebiyatında mekteb açmış ve millî, medenî tarihimize girmiş olan Ayaz. Küçük yaşından beri Çarlığa, zulme, isyanla daima Şimal Türkleri İnkılâpçılarının ön safında bulunan Ayaz. Millet yolunda bin bir tehlikeye baş eğmeyerek mefkûreciliğin temsili olan Ayaz. Halkının ve tarihinin en imanlı evladı olarak tarihimizin en müşkül devrinde istiklâl bayrağını açarak istiklâlciler safında saygılı mevki tutan Ayaz. Ak, Kızıl Rusluğun daima mahvına yürüdüğü Ayaz'a karşı hücum ve her tarafda tezvirat!

Kanlı Bolşevik cehenneminden milletleri kurtarmak isteyen bütün milletlerin müttehid cebhesi, tehditle, bühtanla, tezviratla parçalanamayacaktır. Rusya'dan ayrılmak isteyen Türklerin istiklâl bayrağını omuzlarında taşıyanlar her an düşman karşısında olduklarını bir an akıllarından çıkarmıyor ve mukaddes gaye uğrunda başlarını koltukları altında görmekten hayatın en büyük saadetini duyuyorlar. Onlar bütün bir devlet teşkilatına dayanan Çekalara başlarını eğmediler. Onun menfur aletlerinin hücumlarına da gülerek geçerler.

Eminim ki bütün bu hücumlara bu tezvirlere bu provakasyonlara rağmen dünyada hiçbir kuvvetin hatta hayatın bile kıramadığı mukaddes iman kuvvetine dayanan Ayaz, Uzak Şark'da gülüyor. Ve asırlarca Rusluğun bin bir vahşetine uğramış olan zavallı İdil-Ural Türklerinin yarınki kurtuluşlarını sevince, fahirle, şerefle selamlıyor.

Büyük millî iman yalnız Ayaz'a emelini canlandırmak için her dürlü mâniyi def etdirecek, bütün hailerini kırub yıkdıracak değil bütün esir Türkleri de bu büyük ve tarihî savaşta galibiyete ve istiklâle kavuşacaktır.

Bütün cihan tarihinde zulmü, irticai daima yenmiş olan hak ve iman elbetde hayatda ancak bunlara dayanan Ayaz'ı ve bütün milletçi ve istiklâlcileri yıldırmayacaktır. Bütün bu çiğnenenler ise ancak yarınki rahmet dualarını okuyacak Türk evladlarının daha ziyade heyecan, daha büyük vecde gelmelerine yarayacaktır.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.35. Japonya Ve Londra Konferansı¹⁵³

Birkaç haftadan beri Londra’da deniz kuvvetlerini azaltma hususunda Amerika, İngiltere ve Japonya arasında görüşmeler devam etmektedir.

Siyasî ehemmiyeti pek büyük olan bu müzakerelerde Japon mümessilleri, 1922 Washington Anlaşması’nın tadilini isteyerek Amerika ve İngiltere kadar donanma yapmak hakkına malik olduğunu bildirdiler ve bunun tanılmasını dilediler. Japonya’nın dünyanın en büyük iki devletiyle boy ölçüşmesi çok ehemmiyetli bir hadise olmakla beraber beklenilmeyen bir şeyde değildi.

Birkaç seneden beri faaliyete geçmiş olan Japon siyaseti hedefine en kat’î adımlarla ilerleyerek, gayesini gizlemediği gibi harekete geçmek için lazım gelen siyasî ve askerî hazırlıklarını açık olarak yapmakdan çekinmiyor.

Japonya’nın 400 milyonluk Çin’den Mançurya’yı ayırarak Mançuko Devletini kurması Moğolistan’ın büyük kısmını işgal etmesi, bütün Çin işlerini tanzime girişmesi, Cemiyet-i Akvam’dan çekilmesi, “Asya Asyalılarıdır” düsturunu ilanı, bütün dünya pazarlarında Japon mallarının ucuz fiyatla satılarak cihan sanayine karşı rekabete girişmesi 150 milyonluk Sovyetler Birliğine karşı vaziyet almasına mâni olmamıştır.

Bugün vaziyet en yakın harb ihtimalleriyle kaynamakta iken Japonya’nın deniz kuvvetlerinde Amerika ve İngiltere kadar beraberlik istemesi cidden şaşılacak bir kuvvetin ifadesidir.

Japon siyasetinin anlaşılabilmesi ve Japonya’nın Asya’da ve dünyada oynayacağı roller hakkında bir fikir edinilmesi için Japonya’nın bu günkü medenî, iktisadî, askerî vaziyetini tahlil etmek icab eder.

Bir asır evvel adı anılmayan Japonya’nın yarım asırda atdığı terakki adımları bütün dünyanın hayret ve takdirine mucibdi. Güneşin doğduğu memleket denilen Japonya’dan yükselen medeniyet güneşi bütün dünyanın gözleri kamaştırmıştı.

¹⁵³ Cafer Seydahmet Kırımer, “Japonya ve Londra Konferansı” *Emel Mecmuası*, sayı 12, (1 Kânun-ı evvel 1934), s. 1-6.

Başda İngiltere olmak üzere bütün Avrupa on dokuzuncu asırda Asya pazarlarını ele geçirmişlerdi. Yigirminci asırda ise Japonya bütün dünya pazarlarını istilaya doğru yürüyor.

1853 Temmuzunda Amiral Perri پری kumandasındaki Amerikan filosunun Orega Körfezinde görünmesi Japonları telaşa düşürmüştü. O zaman Japonlar donanma değil Amerika'nın varlığından bile haberdar değildiler. 28 Mayıs 1905'de ise adedce faik bulunan Rus donanması Amiral Togo Coşima muharebesinde tamamiyle mahvetmişti. Bugün ise Washington Konferansı'nın Japon donanmasını tehdit eden maddelerine binaen İngiltere'nin 555 bin ton, Amerika'nın 523 zırhlısına mukabil Japonya'nın 298 bin ton kalmasına karşı bütün Japon milleti ayaklanıyor.

Japonya yalnız dünyanın en büyük bahrî devletleri kadar donanma yapmak kudretini göstermekle kalmıyor, hatta deniz altı gemilerinin fevkaladeliği ile herkesi hayret ve telaşa düşürüyor.

1875'de Japonların 149 ticaret gemileri 42 bin ton varken, 1927'de bunların adedi 4205'e çıkmış tonları da 45 milyonu bulmuşdu.

1870'de ilk telgraf hattı Yokohama ile Tokyo'yu birleştirmişken bugün hükümet teşkilatından maada hususî teşebbüsle sermayesi 20 milyon yen olan telsiz telgraf şirketi teşkil edilmiştir ve bu sayede Japonya bütün dünya ile muhaberede bulunuyor.

Japonya'da radyo abonelerinin mikdarı 1.177.312'yi bulmuştur. Tayyare fabrikalarının sayısı 20 ve tayyare mektepleri ise 22'dir.

1811'de Onzuki Kentak isimindeki Japon doktor Hollanda dilini bin müşkülâtle öğrenerek *Hollanda Lisanını Öğrenmek İçün* kitabını basdırmışken bugün dünya edebiyatının ilim ve felsefenin mühim eserleri tamamiyle Japonca'ya tercüme edilmiştir. Japonya'da 4609 umumî kütübhaneye ve bunlarda 10 milyona yakın kitap vardır. Her sene buradaki okuyucuların sayısı ise 23,5 milyona çıkıyor.

1850'de Japonların mektep denilmeye layık bir tek mektepleri yokken 1931'de 26 bine yakın mektepleri, 46 Darülfünunları, 557 orta mektepleri, 105 muallim mektepleri, 975 yüksek kız mektepleri, 876 عملى mektepleri, 14 körler

mektebi, 51 sağır ve dilsizler mektepleri ve bunlarda okuyan 12,5 milyon talebeleri vardır.

Japonya'da ilk fabrika pamuk ipliği 1868'de kurulmuşdu. 1931'de İsviçre'de bir kısım saat fabrikaları kapanmağa mecbur oldular. Çünkü Japonlar, Bal şehrinde kilosunu 36 franga saat satdılar. 1932'de Avusturya'da, Almanya'da, Hollanda'da birçok elektrik fabrikaları kapandı. Çünkü Japonlar, Amsterdam'da 25 santime elektrik lambaları satdılar. 1969'da 97 milyon ihraç etmişlerken 1932'de 274 milyon ihraç etmişlerdir. 50 franga Avrupa'da bisiklet satdılar.

Japon sanayinin terakkisini burada saymak imkânsızdır. Ancak bu hususta bir fikir edinilmesi için Japonya'da sunî ipek sanayinin terakkisini kaydedelim:

Japonya tabîi ipekçilikten mühim para kazanırdı. Amerikalıların sunî ipekçiliği terakki ettirmeleri yüzünden Japonların bahalı işleri satılmaz olmuş ve bu yüzden ipekçilikle de geçinen Japon köylüleri sefaletе düşmüşlerdi. Buna binaen Japonya da sunî ipek sanayini geçmeye karar vererek 1918'de 1000 bin liralık sunî ipek yapmışdı. Bugün Japonya dünyada en çok sunî ipek yapan bir memleket haline gelmiştir.

Japonya sanayi kendisine lazım gelen tüm kimyevi boyaları yaptığı gibi eczacılıkta da o kadar ilerlemiştir ki 1926'da harice ilaç almak için verdiği paranın 1932'de ancak onda birisini veriyor.

Japonya'nın iktisadî en mühim merkezi olan Osaka şehri bundan otuz yıl evvel 150 bin nüfusdan ibaretken bugün iki milyon 800 bini aşdı.

1870'de Japonya'nın nüfusu 30 milyonu geçmezken bugün Japonlar 67 milyona çıkdılar. İmparatorluğun nüfusu ise 120 milyonu buldu.

Japonlar nasıl yollarla bu kadar kısa zamanda bu kadar yüksek bir terakkiye ulaşıdılar? Bu mühim sorunun tahlilini yapmak yazılarımızı bırakarak bugün için şunu diyebiliriz ki, elli yılda nüfusun bu kadar artması ve şimdide her sene bir milyon çoğalması Japonya'nın iktisadî inkişafında ve gerekse bilnetice siyasetinin daha faal ve daha kat'î bir şekil almasında en mühim ameldir.

Belçika'da her kilometre yerde 394, İngiltere'de 226, Fransa'da 108 adam yaşarken Japonya'da bin adamdan fazlası yaşamak mecburiyetinde kalıyor.

Buna binaen Japonya kendi erifirdiği pirinci satarak daha ucuz olan kuru pirinci aldığı halde yine Japon köylüsü açlıktan kurtulamıyor. Japon sanayinin bu kadar inkişafına rağmen her sene bir milyon artan insanı fabrikalara yerleştirmeye veya geçindirmeye imkân bulunamıyor. Bununçün Japonya'da bir gazeteyi iki adam satıyor. Birisi haberleri yazıyor, diğeri satıyor, her takside iki şoför bulunuyor. Her trende dört memur biletlere bakıyor.

Japon köylüsü Amerika, Avustralya, Arjantin çiftçileriyle rekabet edemiyor ve edememeye mecburdur. Çünkü onların kullandıkları makineler Japonya'nın dağlık ve çok mahdud olan topraklarında kullanılamıyor.

Japon toprağının Japon sanayinin her sene bir milyon arta Japon halkını beslemeye kifayet etmemesi, Amerika'nın ve İngiliz müstemlekelerinin Japon muhacirlerine kapularını kapamaları bu vaziyeti daha müşkül ve daha korkunç şekle getirdi.

400 milyonluk Çin pazarında Bolşevik propagandası dahilî harb ve Avrupa, Amerikalıların istilasını Japonları Mançurya Harbi'ne sürüklemiştir. Bugünde Japon köylüsüne elzem olan toprağı zaptetmek Japonlar için hayatî bir işdir. Bütün dünya pazarlarını Japon malı ile doldurmak aynı mecburiyetin bir neticesidir.

Asrımızın en mühim hadiseleri Japonların bu vaziyetinden doğacaktır. Japonlar Sibiryaya mı yoksa Avustralya yahud da Filipin adalarına mı gidecekler bunlardan hangisine ilk hamlede atılacaktır?

Sovetlere karşı aldıkları vaziyet kat'î bir harbe varacak mı yoksa Londra'dan Deniz Konferansı Japonların müsavat haklarını tanımamaları Amerika ve Japonya ihtilafını bir harbe götürecektir mi?

Çin'den son Bolşevik teşkilatı da sökülüp atılmaktadır, Sovyetler Japonya için ciddi bir tehlike olmakdan uzaktadırlar.

Halbuki Amerika ile başlayacak silahlanma yarışı her gün Japonların vaziyetini şekillendirebilecektir.

Acaba Japon donanmasının manevî kudreti ve kendi üss-i bahriyesinden uzak olması Amerikalıları bir anlaşmağa götürebilecek mi?

Londra Konferansı'nın merakla beklenen neticesi yalnız Uzak Şark'a değil bütün dünya mukadderatına tesir edeceği için bütün gözler Londra ve Tokyo'ya bakıyor.

Kırımlı Cafer Seydahmet

2.36. Japon Yükselişi¹⁵⁴

Japonların yükseliş cereyanları büyük imparator Meiji devrinde 1868'de başlar.

Bu tarihe kadar Japonya'da federalizm derebeylik usulü hüküm sürmekteydi. Avrupa derebeylerinin zulüm ve işkenceleri Japonya'da görülmemekle beraber bu memleketde de bu usul yüzünden mütemadiyen kardeşkanı dökülmüştü.

14. ve 15. asırlarda Avrupalılar Japon adalarına gitmeye başlamışlardı. 1549 ve 1603'de Portekiz, İspanyol misyonerleri Japonya'da Katolikliği yaymağa girişmişlerdi. Bunun üzerine misyonerler çıkarılarak Japon kapuları ecnebilere kapadılmış ve 1615'de Japonya'da büyük denizlere çıkabilecek gemilerin inşası men edilerek harice çıkan Japonların da idama mahkûm edilecekleri ilan edilmişti. Bu tarihten son ancak Nagasaki civarındaki küçük adalarda ticaret yapan Hollandalılarla, Çinlilerden başkası Japon sahillerine çıkamadılar ve Japonya tamamiyle dünyadan ayrılmış bir vaziyete girdi.

Amiral Perry kumandasındaki Amerikan filosunun 1853'de Osaka körfezinde görünmesi tarihinden sonra Japonlar ecnebi devletlerle münasebete girişdiler ve ticaret muahedeleri akdetdiler. Asırlarca kapalı kalmış Japon kapılarını açan anahtarlarsa ecnebi donanmalarının kuvvetli topları oldu.

Bütün Şarkda medeniyet ve refahı top ve kurşunla götürmeyi âdet edinmiş olan dünyanın emperyalist devletleri, Japonya'yı da aynı silahla sallamışlar, oraya da iktisadî, ticarî esirlik zincirini sürüklemişler, Japonları da kapitülasyonlarla bağlayarak menfaat ve şereflerini çiğnemeye kalkışmışlardı.

Fakat ecnebilere tahakkümü bu memleketde uzun sürmedi, onların ümidleri pek az bir zamanda kökünden sökülüp atıldı. 1899'da kapitülasyonların kaldırılması Japonya'nın diğer devletlerle aynı hakka malik olduğunun tanılması demektir.

Diğer Şark memleketlerinde asırlarca Sovyet kapitülasyonlar belasından Japonların bu kadar kısa bir zamanda kurtulmaları onların bütün yükselme ve kuvvetlenme imkânlarını acele inkişaf ettirebilmelerine yol açtı.

¹⁵⁴ Cafer Seydahmet Kırimer, "Japon Yükselişi", *Emel Mecmuası*, sayı 1 (1 Kânun-ı sâni 1935), s. 1-8.

Japonlarla ticaret muahedeleri akdeden ecebiler Japon hükümdarlarına büyük hediyeler takdim ederledi. Fakat hükümdarlardan hiç biri bunlara ellerini sürmemişler ve otuz sene sonra bu hediyeler atıldıkları eski sarayın odasından çıkarılmışlardır.¹⁵⁵

Japonlar, Garblıların hediyelerini atdılar fakat onların vermediklerini bir an evvel almağa canla başla çalışdılar. Onların ilmî, medenî, iktisadî bütün esaslarını canlandırmağa ve hatta bu temelleri daha sağlam bir şekilde kendi yurtlarında kurmağa girişdiler.

Bütün Japon ilerleyiş ve yükselişinin temelleri, ölümünden sonra kendisine medenî hükümdar manasına gelen Meicilakabını vermiş olan Mutsihuto adındaki büyük kralın hükümdarlığı zamanında kuruldu.

“Devleti sağlam temellerde kurmak için dünyanın her tarafından bilgi ve kudret aranmalıdır.”¹⁵⁶ diyen bu büyük ıslahatçı ve bütün vatan ve millet sever zat daha ilk adımda programının başına Seygo Rik Koku yani milleti sanayiye dayandırarak yükseltmek esasını koymuşdu.¹⁵⁷

Japon yükselişini tedkik edenlerden bazıları Avrupa’da derebeylik usulünün kaldırılmasından sanayileşmeye geçilmesine kadar iki asırlık bir zaman geçirdiği halde Japonya’da derhal sanayinin kurulmasını mühim bir sebep olarak kabul ederler.

Yalnız bu sebep değil Japonya’nın coğrafi vaziyetinin ticarete müsaid olması sanayiye Avrupa’dan bir asır sonra sarılmış olmasından dolayı onların hatalarından ders almış bulunması, yahud da Garb milletlerinin aralarındaki rekabet yüzünden Japonlara mütehasıslar sanayi makineler ihtirâ beratları vermeleri gibi sebebler dahi Japonların yükselişini izaha kâfi değildi.

Japonların ilerleme ve yükselişlerinin en büyük sırrı onların seciye kuvvetlerinde, imana bağlılıklarında aranmalıdır.

Japonların Garbın ilmini, sanayisini almalarında, askerî kudretlerini şaşılacak bir dereceye getirmelerinde ve millî harslarını saklamalarında en büyük amel olan

¹⁵⁵ A.Zischka’nın *Dünya’da Japonya* eseri, Paris 1934, s. 21.

¹⁵⁶ Washinton Darülfununu Profesörlerinden H.Cyowen’nin *Asya Tarihi* eseri, Paris 1929, s. 223.

¹⁵⁷ Zischka’nın mezkûr eseri s. 23.

kuvvet harsdan evvel Japonların millî kurtuluş, millî şeref kendi hayatlarından mukaddes tanımakta gösterdikleri seciye kuvvetinin yüksekliği neticesidir.

Zischka, Japonya hakkındaki çok mühim eserinde: “Bütün dünyada ancak harb sonunda her devletin iktisadî ve medenî esasları kendi elinde temerküz ettirerek bir programla yürütmeye çalıştığı halde Japonya’da büyük İmparator Meiji’nin bunu hemen bir asır evvel tatbik ettiğinden ve bunun Japon yükselmesinde mühim bir amel” olduğunu kaydeder.¹⁵⁸

Gerek yukarıda yazılan sebeplerin gerekse bu esasın Japon yükselmesinde mühim rolleri olmuştur.

Fakat programların muvaffakiyetle başarılması, coğrafi vaziyetlerden ve ecnebi bilginlerinden ve mütehassıslarından en büyük faidenin en az bir zamanda canlandırılması, her işin en sağlam, en karlı, en hayırlı bir suretde yürütülmesi başka bir kuvvetin ifadesidir ki o da ancak seciye karakterdir.

Japon yükselişinde mühim olan cihet onların tarihinde Çin ve Hind felasifesinden ve sonraları Hollanda, Amerika, İngiliz, Alman, Fransız medeniyetlerinden neler aldıkları değil, bunları nasıl bu kadar az zamanda ve bu kadar sağlam olarak benimsemiş ve canlandırmış olmalarıdır.

Japon tarihinde ve yükselişinde mühim olan cihet coğrafi vaziyet ve maddî imkânlar değil ruhî ve manevî kuvvetin şaşılacak derecede sağlam ve yüksek olmasıdır.

Bununçün Japon ruhunun ve seciyesinin en büyük ifadesi, onun mirası olan Japon samuraylarının, baturlarının, beylerinin yurt ve şeref için ölmek düsturlarının mecellesi olan Bushido’nun tahlili her şeyden mühimdir.

Yiğitlik, dayanıklılık, aza kanaat, zavallıya acımak, yoksuzluğu sevmek, hakkı, adaleti her kuvvete karşı korumak, şeref uğrunda her an ölüme atılmak. Yalnız bu mecellenin veya Japon tarihinin şerefli sahifelerini yaratmağa değil Japon milletinin uyanma ve yükselmesinde de en mühim amel olmuştur.

Birçokları da Japonların ölümden korkmamalarını mütemadi zelzelelerle, denizlerdeki korkunç fırtınalara, doğum çokluğuna ithaf ederler. Bizce Japonlardaki

¹⁵⁸a.g.m. s. 10.

seciye kuvvetini coğrafi ve harici sebeplerde aramakdansa Japon ruhunda ve o ruhu yükselden Japon mazisinde, Japon harsında, Japon ailesinde aramak daha doğru olur. Biz burada Japon ruhunu tahlile ve bunu doğrudan amelleri aramağa girişmeyiz. Japon milletinin gerek Garb medeniyetini alma ve yükselme yolunda ve gerekse düşmanlarına karşı haklarını ve emellerini müdafaada Japon seciyesinin en mühim amel olduğunu kayd ve bunda ısrar ediyoruz.

Meiji devri 16 Kânun-ı sâni 1868'de imparatorun devletin en büyük şerefe nail olmasını temin için çalışmağa davet fermanıyla açıldı.

Bu büyük devrin açılmasında ve bunun az zamanda Japon milletini, Garbın bütün medenî temellerini aldırmasına ve Japonların en kuvvetli milletler sırasına geçmesine en mühim tesiri yapanlar samuraylar, Japon beyleri olmuştur.

Japon tarihinde bunlara hâkim olan “şeref ya ölüm” düsturu artık bütün Japon milletinin Garbın büyük milletlerinin medenî, siyasi seviyesine çıkması için zafer ya ölüm imanına bağlanması şeklini aldı.

1871'de Japon derebeylerine, samuraylara kendi arzularıyla müttelifan derebeylik usulünü kaldırtan ve bunlara devletin bir esada ve kuvvetli bir surette kurulması için biz bütün topraklarımızdan ve haklarımızdan vazgeçiyoruz dedirten bu imandı.

1874-76 ve bilhassa 1877 isyanlarının basdırılmasında gösterilen yiğitlik hep bu kuvvetli imanın neticesiydi.

11 Şubat 1889 Kanun-i Esasisini hazırlamakda ve bunu hayata çıkarmakda en büyük rolü oynamış olan büyük Japon devlet adamı İto Hirobumi'nin bütün muvaffakiyetlerinin sırrı bu imanın kuvvetinde idi.

Medenî cesareti, fedakârlığı, temizliği ile temayüz ederek Konfüçyüs'dan sonra Şarklıların en büyük adamı unvanını almış olan bu Başvekil bu dereceye ancak millî iman ve seciyesiyle varabilmişti.

1900 senesine kadar Japon ilim hayatını canlandırmağa kendisini vakfederek açtığı yüksek mekteble ve yazdığı birçok eserleriyle bu uğurda canla başla çalışmış olan meşhur Fukuzava namına Japon tarihinin ölmezleri arasına geçiren kuvvet bu

iman oldu. 1894’de 70 bin Japon askerinin Kore’de Çinlilere karşı ilk zaferi kazanmaları yine bu millî imanın neticesiydi.¹⁵⁹

Bu zaferde dökülen Japon kanları kapitülasyonların kaldırılmasında en mühim amel oldu. 1900’da Bokserlere karşı vaki harbde Japon askerinin manevî kudreti bütün dünyanın hayretini celbetmişti. 1902’de İngilizler, Japolarla askerî ittifak yaptılar. 1905’de Japon donanmasının ve ordusunun Ruslara karşı kazandıkları zaferde her şeyden evvel Japon millî imanının sağlamlığının o ölçüsüzlüğünün bir neticesi idi.

Port Arthur’a karşı saldıran Japon askerlerinin ve bu limanın kapadılması için batırılacak gemileri, millet uğrunda ölmek için atılan Japon fedailerinin, Mukden Muharebesi’nde başladılan kahramanlıkların her biri bu yüksek imanın şanlı levhalarıdır. Bu sayede Japonya büyük devletler sırasına geçti.

1931’de Çin- Mançurya Harbi’nde de bu millî imanın yüksek kuvvetinin birçok misalleri görüldü. Japon zabitlerinden bazılarının refikaları, nişanlıları kocalarının ancak vazifelerini düşünmeleri için intihar etdiler, Çinlilerin tel örgülerinin altına dinamit yerleştirmek için yüzlerce fedai ateşe atıldı, yeni icad edilen dumanlı torpillerin ve tayyarelerden atılacak mühimmat dolu aletlerin muharebeleri için binlerce adam fedai yazıldılar.

Japon yükselişinde her şeyden evvel eski Buşido ruhunun yurt ve millet için her an ölebilmek kuvveti aramak bundan dolayı zarurîdir. Japonlarda bu ruh o kadar kuvvetli bir ananeye malik ki bütün Garb medeniyetini almalarına rağmen bu iman Japon ruhunda zaafa uğramadı.

Yurt ve millet uğrunda kendini unutarak, hayatı çiğnemek. İşte Japon tebaasının dünyanın bütün Darülfünunlarında en iyi muvaffak olmağa götüren amel... İşte Japon ilminin, sanayisinin, medeniyetinin en canlı mahreki... Bu iman yalnız tehlike dakikalarında coşan, taşan bir heyecan olmayub her an Japon yüreğinde, Japon kafasında yaşayan şiarlı bir kuvvettir.

Japon zırhlılarından bazılarını gezmiş olan Mösyö Zischka kıymetli eserinin 137. sahifesinde:

¹⁵⁹ Rus-Fransız hükümetleri Japonları bu zaferden te’min ettikleri menfaatlerden mahrum etmişlerdi. Bunun üzerine kırk Japon zabiti birden intihar etdi.

“Zabitlerin kamaralarının ve yemeklerinin sadeliği ve bilhassa maaşlarının azlığını kaydeder. Zabitlerden birisi evet biz yalnız ailelerimizi geçindirebilecek kadar bir para alıyoruz. Ve bundan da biz iki yüz frangını donanma menfaatine terk ediyoruz ve bu sayede memleketim her sene üç gemi daha yapıyor dediğine hayret ve gıpta ile bakıyor ve bu millet için vazife önünde kendi menfaatini, kendisini unutmak tabii olduğu gibi bütün milletin şan, şerefi önünde de şahsî hırslar canlanmaz.” diyor.

Japon-Rus Harbi’nde dünyanın takdirini kazanmış cenerallerin harb sonunda en sade ve en mütevazı işlerle uğraşmaları bunun bir delilidir.


Bugün Japon ordusunun en kuvvetli şahsiyetleri olan Harbiye Nazırı Hayashi, bunun muavini Yanakava ve hatta Ceneral Araki bile çok fakir geçinmektedirler. Bunlardan bir kısmı vazife haricinde devlet otomobiline binmeyerek yayan veya tramvayla dolaşır. İkincisi kardeşlerinin ve refikasının kardeşlerinin kendisine Tokyo’da hediye ettikleri küçük evin vergisini vermeyerek terk etti. Üçüncüsü bütün Japon ordusunun ruhu olan Ceneral Araki ise mecliste nutuk söylerken düşürerek çatlatdığı gözlüğünün camını üç yene mal olacağından uzun müddet deniştirmedi.¹⁶⁰ Her milletin kurtuluş, terakki hareketleri millî imandan gelen fedakârlıklarla canlandırılmışdır. Japonya’da bu iman her şeyin fevkinde olarak bütün hayata hâkim olduğu için Japonya bugünkü yükselişini buldu.

Bu imanla Japonlar büyük devletler sırasına girdiler bu imanla en büyük devletler kadar donanma yapmağa karar verdiler, bu imanla Asya mukadderatını yeni esasda kurmağa geçdiler.¹⁶¹

Japonlardaki bu seciye ve iman kuvvetini bütün mahkûm milletlerin bilhassa tarihin en acı faciasını geçirmekte bulunan biz Kırmılıların anlamaları ve buna sarılmamız ne kadar ne kadar zarurîdir.

Bizim yüreklerimizde, ancak yurt ve millet sevgisiyle coşan bizim kafalarımızdan yalnız millet kaygısı, millet kurtuluşu ve yükselişini düşünse, bizde ancak milletle gülüb, milletle ağlayabilseydik geleceğimize ne kadar ne kadar ümidle bakabilirdik.

Kırmılı Cafer Seyd Ahmed

¹⁶⁰ İstanbul’da çıkan *Jurnal de*  gazetesinin 28 Teşrîn-i sâni 934 nüshasında “*Japon Milliyetçiliğinin Hakikî Siması*” başlıklı makaleden.


¹⁶¹ Gelecek sayıda “Japon-Asya” makalesi basılacaktır.

2.37. Japon-Asya¹⁶²

Japon milleti asrî medeniyeti benimseyerek kuvvetlendiği tarihten beri Asya meselesi ile candan alâkadar olmuştur. İmparatorluğun yüreğine müteveccih bir yumruk telakki edilen Kore meselesiyle birinci defa 1872’de İmparator Meiji zamanında uğraşılmışdı. Bu tarihten beri Japon milleti Asya’daki nüfuzunu kuvvetlendirmek için kan dökmüştür. 1894-1895’de Çin’e 1904-1905’de Ruslara karşı yapılan harbler hep Asya’da başlayan iktisadî, askerî emeller ve zaruretlere binaen ihtiyar edilmişdi.

Birçok defalar Başvekil ve Hariciye Nazarı olmuş olan Kont Okoma 1898’de söylediği nutuklarında: “Çin hastadır, kim onu idare edebilir? Bir tek memleket Çinlilerin Garb medeniyetini almalarını kolaylaştırabilir, bir tek devlet Çin’in yeni hayat bulmasını temin edebilir ki o da Japonya’dır.” diyordu.

Japonların, Rusların Aksa-yı Şark’da ve Çin’de oynadıkları rollere karşı aldıkları vaziyet ne yeni ve ne de gizli kapaklı bir şey değildi. Kont Okoma 1904’de söylediği nutuğunda Şarkî Çin ve Sibiryaya demir yolunun Japonlar tarafından alınması lüzumunu ileri sürmüş, Profesör Tomizo ise fenalığı kökünden kaldırmalı diyerek Rusların Baykal’ın şarkına kadar bütün Sibiryaya’yı Japonlara bırakmaları fikrini müdafaaya atılmışdı.

Rus-Japon Harbi’ni bitiren Portsmouth Muahedesi’nin akdinden sonra Şarkî Asya vaziyetinde büyük bir değişiklik meydana geldi. Japon  Avrupalıların ehemmiyetlerini araması, Çin’in şüpheli vaziyete düşmesi. Artık Japonya kat’î olarak Asya’da nüfuzunu istila emellerini genişletecek şekilde Asya’da yerleşmeye başladı.¹⁶³

Bu gayeye ulaşabilmek için Japonya Çin’de iktisadî, medenî birçok teşebbüslere girişiyor, Çin’i karış karış tedkik ediyor, hatta Çin mukadderatında rol oynayabilecek fırkaların değil şahısların bile fikir ve ruhlarını tedkikden geçiriyordu.

Çin İnkılâbı, 1911’de başlayan kuvvetli sarsıntılar, Çin’de sağlam bir merkezîyet kaldırmamışdı. Dahilî harbler korkunç bir şekil alıyordu. Memleketin

¹⁶² Cafer Seydahmet Kırimer, “Japon-Asya”, *Emel*, sayı 2 (1 Şubat 1935), s. 1-7.

¹⁶³ Lui Obert, *Japon Sulhu* eseri, Paris 1906, s. 11.

muhtelif mıntıklarında 25 ordu, hükümete tâbi olmayarak birbirleriyle boğazlaşıyordu.¹⁶⁴

1925-1927 yıllarında Bolşeviklerin tesirleriyle yapılan kuvvetli hareketler, Çin'de kurulmuş olan 80 milyonluk Sovyet hükümeti, Japonları Çin'de daha cezri harekete mecbur ediyordu. Bu suretle Bolşevikler Uzak Şark'da yalnız Çarlığın hududlarını bölmekle kalmıyor hatta Moğolistan'ın mühim kısmını ele almakla da kanaatlanmıyor. Çin'i başdan başa Bolşevik yapmağa girişiyor ve bu hususda kuvvetli zemin de buluyorlardı. O kadar ki Trotsky bile 1925- 1927'de Çin'de amele diktatörlüğünün kurulabilmesi fikrini kabul ve bu muvaffakiyetsizliği Komitern'in irtikab ettiği hatalara hamlediyor.¹⁶⁵

1927'de başvekil Tamaka tarafından Mikado'ya takdim edilen gizli muhtırada: “Çin'i fethedebilmemiz için evvela Mançurya'yı ve Moğolistan'ı zabt etmemiz elzemdir.” deniliyordu.¹⁶⁶

1931'de Japonya Çin'den Mançurya'yı ayırmak için harbe girişti.1932'de kurulmuş olan Mançuko Devletini resmen tanıdı.

Bu hareket ve Mançuko'nun acele kuvvetlenmesine çalışılması ve bilhassa şimale doğru birkaç koldan birkaç bin kilometrelik demir yolu yapılması ve İç Moğolistan'ın işgali Japonların bugünkü devleti Asya'daki büyük emellerini canlandırabilmeleri için bir istinad noktası telakki ettiklerini göstermekte idi.

18 Nisan 1934'de ilan ettikleri “Asya, Asyalılarındır!” prensibi ise bu kanaati pek açık pek şümüllü olarak teyid etdi.

Artık Japonların girişdikleri işin Mançuko'ya veya Çin'e münhasır olmayub bütün Asya meselesi olduğu anlaşıldı.

Japonların tahakkuk ettirmeye girişdikleri “Asya Asyalılarındır!” düsturunu Asyalı milletler nasıl karşılayacaklardı?

Asya yalnız dünyanın en kalabalık bir parçası olarak veya coğrafi vaziyetiyle değil tarihdeki manası ile de en ehemmiyetlisidir.¹⁶⁷

¹⁶⁴Goven, *Asya Tarihi*, Paris 1929, s.348.

¹⁶⁵Trotsky, *Lenin'den Sonra Komünist Enternasyonalı* eseri, Paris 1930, s. 28.

¹⁶⁶Zischka'nın *Dünya'da Japonya* eseri, Paris 1934, sahife 220.

Bu yüksek mana ve ehemmiyetine rağmen Asya fennin, makinenin terakkisiyle mevkinin Avrupa'ya, Amerika'ya bıraktı. Japonların, Garb medeniyetini almaları yalnız Asyalıların kabiliyetlerinden şübhe eden kısa görüşlü mağrurlara değil Asyalılara da tesir etdi ve onlara da ümid verdi. Harb-i Umumî'de her iki cebhe tarafdarlarının her tarafda her milletin kendi mukadderatına sahip olması için kan dökdüklerini ilan etmeleri, Wilson prensipleri, nihayet Bolşeviklerin sözde olsun Asya'yı emperyalisler boyunduruğundan kutarmak yolunda yaptıkları propagandalar Asyalı milletlerin millî cereyanı bulmalarını ve millî, siyasî haklarını aramalarını temin etdi.

Bu vaziyette Japonya gibi kuvvetli bir devletin "Asya Asyalıdır!" prensibini tahakkuk ettirmeye karar vermesi elbetde neticesiz kalmayacaktır.

Profesör, 1929'da basılmış olan kıymetli eserinde: "Asya'nın birleşmesinde Japonların hâkim rol oynayacakları fikrine imkânsız bir şey diye bakılamaz." diyordu.¹⁶⁸

O zaman ne Mançuko devleti kurulmuş, ne şimale doğru binlerce kilometrelik şimendifer hatları yapılmış; ne İç Moğolistan'daki askerî mühim noktalar tutulmuş ve ne de Çin'deki 80 milyonluk Sovyet Devleti ve bunun Kızıl Ordusu yıkılmış değildi.¹⁶⁹

Asya milletlerindeki din ve ırk ihtilafları ve birçok mıntıklarında henüz ilmî, medenî seviyelerinin çok zayıf bulunması gibi sebebler hiç şübhesiz istiklâl hareketlerinin canlanmasını tehire uğratacaktır. Japonların "Asya Asyalıdır!" düsturu elbetde gün ve an meselesi değildir. Fakat bu büyük işde en mühim olan cihet artık Asya'nın kurtuluş yolunda kendisine kuvvetli bir istinad noktası bulmuş olmasındadır. Bu büyük cereyandan en başda ve en kolaylıkla faydalanacak olan milletler Çin'den, Moğolistan'dan sonra Türkler olacaktır. Diğer Asya milletleri her halde siyasî vaziyetleri itibariyle tatmin edilmemiş de olsalar yaşamak, kazanmak ve yükselmek imkânlarına malikdirler. Halbuki, Sibiryâ, Türkistan ve bugün kısmen Bolşevik işgaline uğramış olan şerefli Türkistan korkunç facialar geçirmekdedirler.

¹⁶⁷ "Dünyanın hiçbir kıtasında Asya'daki kadar büyük adam yetişmemiştir. Bunlarsız tarih mana ve ehemmiyetini gaib eder." Goven, *Asya Tarihi*, s. 13.

¹⁶⁸ Goven, *Asya Tarihi*, s. 346

¹⁶⁹ 16 Kânun-ı sâni'de Şanghay'dan bildirildiğine göre Çin hükümet kuvvetleri Sincuan vilayetinin garbında kızilları tamamiyle çenber içine almışlardır. *Tan* gazetesi 17 Kânun-ı sâni nüshası.

Gerek bu memleketler ve gerek Rusya'ya mahkûm bütün milletler gerek tarihleri ve gerekse geçirmekte oldukları facialarla bu Bolşeviklerin hala hakikî vaziyeti idrak etmeyerek onlara karşı zulmü kuvvetlendirmeleriyle onlar kurtuluş için o kadar hazırıldılar ki bunda dost, düşmandan kimse tereddüd edemez.

Bununçün Japonya'nın Türkistan ve Moskova'ya gelmesine hacet kalmayacaktı.

Esas olan harbdır.

Acaba Japon-Sovyet Harbi zarurî ve kat'î midir? Amerika- Japon ihtilafının çıkmaza sapdığını görenler Sovyetler'e karşı beklenen hareketin bitdiğine hüküm etmişlerdir. İngilizlostuyla Amerikan-Japon ihtilafının bir müddet için önüne geçileceği bugün daha sarîh olarak anlaşılıyor. Bu vaziyet mutlaka Sovyetlerle harbi zarurî kılmaz fakat bu mukadder ise ona imkân verir.

Bunu mukadder kılan sebeplerin ciddiyetinde tereddüd edilemez. Japonlar için Asya'da yayılmak, her yıl bir milyon artan nüfuslarını barındırmak, hayret edilecek kuvvetle artan sanayilerine mahreç bulmak ve bu sanayiye elzem olan ham eşyaları ucuz tedarik edebilmek gibi sebeplerle hayatî zaruret halini almışdır. Bundan da başka Zischka kıymetli eserinde tasrih ve tahlil ettiği Sovyetlerin Sibiryaya'ya sanayileştirmeleri de Japonların harekete geçmelerini hem zarurî kılmakta hem de tacil etmekte mühim amel oluyor.

Sibiryaya'da tanklar, tayyareler bir okunurlar ve mühimmat yapılmakta olduğu gibi harbi tehlikesi kalkar kalkmaz bu fabrikalar ve diğer sanayi Çin'e, Moğolistan'a mühim sanayi eşyası gönderebileceklerdir.

Sibiryaya'da sanayi planı ikmâl edilmemiş olduğu halde Sovyetlerin, Garbî Çin'e ve Moğolistan'a olan ihracatları iki misli artmıştır.¹⁷⁰

Bu vaziyet ve zaruretlerin Çin'i karışdırma teşebbüslerinden ancak muvakkat olarak geçmeleri Japonların bütün Asya siyasetleri için bir tehlike ve daima bir ihtilaf ocağı teşkil edeceğinden kendilerini cezri harekete hazırlamaya mecbur ediyor.

¹⁷⁰ Zischka, *Dünyada Japonya*, s. 246-247.

Zaten mazisi epeyce eski olan Rus-Japon ihtilafının kökleri yalnız zaman itibariyle değil, iktisadî ve bilhassa siyasî cihetden de çok derindedir ve yalnız Uzak Şark'a münhasır kalmayub bütün Asya mikyasındadır.

Bu kış mevsiminde bile Japonların Moğolistan'da ilerlemekte oldukları dikkate alınırsa Uzak Şark'da sulhden ziyade harb ihtimalinin canlandığına hüküm etmemiz zarurî oluyor.

Sovyetlerin dahilî vaziyetlerinin sarsılması, İngilizlerle Japonya arasındaki dostluğun daha sarîh anlaşılması, صاردی موفینا heyetlerin nüfuzunun daha ziyade kuvvetlenmesi, İtalya matbuatının Bolşeviklere karşı vaziyet alması, Lehistan'ın Şark misakı meselesinde çok ihtiyatlı davranması gibi mühim meselelerde Aksa-yı Şark vaziyetine tesir etmeyecekleri kesdirilemez.

Bilhassa harbe kolay karar verilemez fakat harbi kolaylaştıran imkânlarda kolaylıkla kaçırılmaz.

Aksa-yı Şark afaklarında toplanan korkunç bulutlardan ne zaman şimşekler çakacağı kesdirilemez. Fakat bütün Asya mukadderatına tesir edecek tarihî hadiseler nihayet bir iki sene meselesidir.

Bu hadise yalnız Asya'ya değil, neticesi itibariyle bütün cihan mukadderatına da tesir edecektir.

Candan dileyelim ki bu netice bütün dünya Türkleri için hayırlı ve uğurlu olsun.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.38. Yusuf Akçura'nın Mübarek Ruhuna¹⁷¹

Şimal Türklerinin en büyük evladlarından Azerbaycanlı Topçubaşı Ali Merdan Bey'in 5 Teşrîn-i sâni 1934'de Paris'de ölümüyle yüreklerimiz elemle ıztırabla çırpınmış, ruhlarımız acı bir öksüzlük duymuşdu. 11 Mart'da da Akçuraoğlu Yusuf Bey İstanbul'da gözlerini hayata kapadı. Bu haberle de can yerimizden vurulduk

Uzun, pek uzun yıllardan beri Türk âleminin sonu gelmez facialarıyla titreyen, sarsılan yüreklerimize, bu acılar ne kadar derinden tesir etdi. Analarımız sağlar mı bilmiyoruz. Kardeşlerimiz bütün genç hayatlarında mesud bir dakika gördüler mi bilmiyoruz. Bütün milletçiler, bütün kardeşlerimiz hangi habishanelerde, hangi menfalarda eriyorlar, hangi cellad önünde can veriyorlar bilmiyoruz. Bütün halkımızın, açlıkla perişanlıkla, korku ile daha ne kadar ne kadar zulmün pençesinde ezilmesinin mukadder olduğunu bilmiyoruz.

Türk tarihinin hiçbir devrinde tanımadığı bu büyük facia önünde yakınlarımıza bakıyoruz. Bizlere kuvvet değil ümid verenler ne kadar az. Türklüğün bütün mukadderatının sarıldığı bu korkunç ve hain fırtınalar önünde bize uzatılan eller ne kadar sayılı!

Fikirlerimiz şaşırırken ciddi bir yol gösteren, ruhlarımızın kanadları kırılırken samimi bir teşvikde bulunan, yüreklerimiz kan ağlarken birkaç ümidli sözle bizlere bir kere olsun derin nefes aldıranı gündüz feneriyle arıyoruz. Otuz milyonluk Şimal Türkü kuvveti, teselliyi, ümidi hep kendisinden, kendi imanından, kendisinin kahraman kurbanlarının destanlarından almağa mahkûm. Bütün bu faciada biraz çırpınmak isteyen başlar, yürekler, ruhlar kuvveti, cesareti orada hep kendi benliklerinde aramağa mahkûmlar.

Paris'in sessiz bir köşesine sığınmış nurlu Azerî ihtiyar bizlere millet yolunda ağarttığı başıyla, millî kaygularla yorulmuş yüreğiyle, millî idealden aldığı irade ile şerefli bir misal oluyordu. Ankara'nın veya İstanbul'un تنها bir muhiti de bütün derdlerimizle ezilerek vakitsiz ağarmış ve çökmüş Kazanlı diğer bir büyük Türk

¹⁷¹ Cafer Seydahmet Kırimer, "Yusuf Akçura'nın Mübarek Ruhuna", *Emel Mecmuası*, sayı 5 (1 Mayıs 1935), s. 1-7.

evladı da bütün bu karanlık günlerimizde nurlu ve mübarek bir idâ olarak bizlere yol gösterirdi Ali Merdan Bey ile Yusuf Akçura.

Şimal Türklerinin bilhassa siyasî tarihlerini tedkik ederlerken, Gaspıralı İsmail Bey'den sonra anılacak adlar sırasında bu iki isim her halde yan yana gelecektir. Ali Merdan geniş ve temelli hakikî malumatıyla siyasî davamızın tesbit ve müdafaasında en büyük rolü oynamışdı. Yusuf Bey'de siyasî, ictimâî, ilmî hazırlığı ile millî mefkûrenin cihanşumul ehemmiyetini bütün Türk âlemine en esaslı anlamasıyla siyasî hayatımızın temelinin kurulmasında en mühim amel olmuşdu.

1905 İnkılâbı'ndan sonra başlayan irticada düşmanın bu iki şahsiyete el uzatması, onları habse atması tesadüf ve manasız değildi. Millî, siyasî hareketi can yerinden vurmak isteyen düşman ne yaptığını bilmiyordu. İstibdadın, Rus polisinin yardımına koşan İsmirnof gibi Rus müşteşrikleri bunların her fikir ve her kararını tedkik ediyor ve bunların aleyhlerinde raporlar veriyorlardı. Tarihimizin aynı sahifesinde adları ilelebed rahmet ve şükranla anılacak bu iki büyük Türk evladı sanki aralarında gizli bir karar vererek birisi Rusya'daki Türklerin siyasî yükselmelerine kendisini vakfetti, diğeri de Türkçülüğün temeli olabileceği ümidiyle ve bunu tahakkuk ettirmeye çalışmak için Türkiye'ye geldi. Ali Merdan Bey'e Ağaoğlu Ahmed Beyler, Fatih Kerimiler, Sadri Maksudiler, Abdülreşid Mehdiyefler ve diğerkleri yardımcı oldularsa Yusuf Bey'e de Türkiye'de Mehmet Emin Beyler, Necib Asım Beyler, Ziya Gökalp Beyler, Hamdullah Suphi Beyler, Hikmet Beyler ve diğerkleri candan yardım etdiler. Gaspıralı büyük İsmail Bey bu büyük cereyana yalnız takib ve teşvikle kalmayub herhangi tarafda ufuk açmağa kuvvet vermeye canla başla didiniyordu.

O günler ne mesud günlermiş! Bütün Türklük aynı yol üzerinde, aynı temeli kuvvetlendirerek aynı imana taparak birbirinden kuvvet ve cesaret alarak yükseliyor. Bütün milletimiz iç ve dış düşmanlarına karşı bir tek cebhe ile çıkıyordu. Millî harsı baltalamağa kalkışan taassuba karşı her tarafda Türkler aynı hücum vaziyetinde idiler. Millî varlığımızı, siyasî mukadderatımızı yıkmağa kalkışan düşmanlar önünde de bütün Türkçüler korunması ve kurtulma cebhesinde aynı safda idiler. Her iki tarafda temiz imanlı, mefkûreci Türk evladları onlar ne halde, onlar ne yaşıyorlar onlara fikirlerimiz, imanlarımızla nasıl yardım edebiliriz diye çırpınıyor. Türklüğü

birbirinden soğutacak, Türk harsını ayırarak, Türk istiklâlini sarsacak hareketler değil Türklüğü kaynaştırarak, onu tarihî, medenî ve siyasî bir varlık olmasını temine canla, başla çalışırlardı.

Ali Merdan Bey merhumun hayatının son devrinde bilhassa Azerî davasına hazırlanması, Yusuf Bey'in de Türkiye de milletçiliği kuvvetlendirmek için çırpınması onların büyük Türk davasından uzak kalmış olmalarına hüküm veremez. Büyük Türkçülük nurlu, kuvvetli, şümüllü ve semereli devrini tarihimize geçirmiş olan bu büyük şahsiyetler bütün Türklük fikrini yalnız kafalarıyla değil kalbleriyle ve vicdanlarıyla da tamamiyle benimsemişlerdi. Onlar her yerde, her zaman bütün Türkleri, bütün Türklerin mukadderatını düşündüler. Ve hiçbir zaman herhangi bir Türk meselesinin hallini diğerlerinin zararında aramadılar! Ali Merdan Bey merhumun hatta bütün Azerî istiklâlcilerini, Kafkas milletleriyle ve diğerleriyle münasebetlerinde diğer bir Türk memleketi aleyhinde ve zararına olan her hangi bir karar veya emele mümâşat ettiklerini ancak müfteriler iddia edebilirler. Yusuf Bey merhumun Türkiye'de çalışmasıyla, büyük Türkçülük fikrini orada kuvvetlendirmeye hayatını vakfetmesiyle, onun bütün Türk illerinin istiklâllerine kavuşmalarını dilemediğine ve buna çalışmadığını düşünenler de Yusuf Bey'i tanımamış, anlamamış olan cahillerdir. Merhum Türk hars birliğini ve Türk kabileleri arasındaki kardeşliğin kuvvetlenmesini candan dilerdi. Fakat Türklüğün siyasî bir birlik kurabilmesinin ne kadar ağır ve muhal şartlara bağlı olduğunu o herkesden iyi bilirdi. Yusuf Bey merhumun Harb-i Umumî'de Lozan'da toplanmış olan milletler konferansındaki faaliyeti, Türk davalarına alakası ve bütün neşriyatı takible her zaman kendi fikirleriyle, tecrübeleriyle hepimizi teşvikde bulunması ve bugün yazılamayacak işleri onun bütün Türk illeri istiklâllerine candan alâkadar olduğunu göstermeye kâfidir.

Merhum hususî hayatında, ilmî ve siyasî çalışmalarında temizliğin ciddiyetin samimiyetin en yüksek bir örneği idi. Kendisinin en yakın dostu olan bir zat bana : “Merhum hepimiz için ciddiyetin, faziletin ve çalışkanlığın bir numunesi olmuş ve hepimize en ziyade o hayırlı tesirlerden bulunmuştur.” demiştir. Yusuf Bey hayatını, ilmî eserlerini, siyasî kanaatlerini burada tahlile imkân olmadığı gibi onun tarihimize ve muhitine yaptığı tesirleri saymada bu sahifeler müsaid değildir. *Şura-yı Ümmet, Meşveret, Türk, Tercüman, Kazan Muhbiri, Vakıf ve Türk Yurdu*'ndaki

makaleleriyle *Üç Tarzı Siyaset, Muasır Avrupa'da Fikir Hareketleri, Siyasî Tarih Dersleri, Türk Yılı* gibi eserleriyle ve siyasî çalışmalarıyla merhum yalnız bütün Türk âleminde değil Garb müsteşriklerince de tanınmış ve takdir edilmiş büyük bir Türk evladı idi. Yusuf Bey Türk tarihinin en heyecanlı devrinde yaşamış ve bütün fırtınalardan geçmişti. Bu büyük ve semereli hayatının da ancak mühim bazı vakalarını sayalım. Onu iki defa birincisinde 45 gün pranga bendelik, ikincisinde Taşkışla'da Divan-ı Harb'e sevk ve müebbet kala bendliğe mahkûmiyet ile Trablusgarb'a sürülmek, ufak bir maltız kayığı ile Paris'e firar, Paris'deki, Mısır'daki Jön Türklerle çalışmak, Rusya'da 1905 İnkılâbı'nda en mühim en gizli kararlara iştirak, *Kazan Muhbiri* gazetesi, Kazan habishanesinde mevkufiyeti Kırım'da gizlenmiş, 1908 İnkılâbı'yla Türkiye'ye gelerek Türk Derneği'ni sonra da Türk Yurdu'nu çıkarması, Türk Ocakları'nın kurulmasında tarihi rol oynaması, Ankara Büyük Millet Meclisi'nde Mebusluğu, İstiklâl Harbi esnasında Ankara'daki çalışmaları, bilahare yine dil ve tarih işlerindeki faaliyeti. Ankara ve İstanbul'da profesörlüğü...

Ciddiyeti, temizliği, imanı ile her tarafda herkesin hürmet ve takdirini kazanmış olan merhum bütün faaliyetlerinde Türk âleminin en ağır meselelerini en gizli vaziyetlerini bilmiş, bütün hayatında yalnız dimağıyla değil yüreğiyle de her tarafın derdiyle uğraşmış ve yaşamıştır. Hayatda alelumum her meseleyi de çok derinleştirmeyi seven, tenkidci bir zekâyâ malik olan Yusuf Bey'in ümidli heyecanlı ve tamamiyle müsterih olarak millî işlere ve geleceğimize bakamaması vakitsiz çökmesinde mühim amel olmuştur. Yusuf Bey'i 1909'da İstanbul'da tanıdım. Kırım'ın bahtsız ölmüş evladlarından Hasan Sabri Ayvazof'da o tarihlerde İstanbul'da idi. Merhumu kendisiyle birlikte ziyarete gitdiğimiz zaman Yusuf Bey kırmızı ipekli bir buhara hırkasına sarılmış yazılarıyla meşguldu. İmanla, tevazünün yan yana gittiğini ve Türk mefkûrecisinin birçok mahrumiyetlere göğüs gemesi lazım geldiğini orada öğrendim. Bu tarihlerde bile en kuvvetli hatib olarak tesir etmiş iki adamdan birisi Rıza Tevfik diğeri de Yusuf Bey olmuştu. Onun sözlerinde fikirle his ne kadar ahenkle yükselirdi. O en heyecanlı mevzularda bile demogojiden ne kadar uzaktı. En basit hükümlerini bile ne kadar ilmin, tenkidin sıkı süzgecinden geçirerek verirdi. O yalnız tarih, yalnız ilim, yalnız diğerleri önünde değil kendi kendisi önünde de ne kadar ciddi, ne kadar namuslu ne kadar temizdi.

Pek vakitsiz ölümüyle büyük milletimiz en asil, en temiz, en imanlı evladlarından birisini gaib ettiği gibi bahtsız Türk illerinin istiklâl mücadeleleriyle çırpınarlarda en ciddi, en hakikî, en samimi bir mürşidin tarihî yardımlarında mahrum kaldılar.

Mübarek ruh önünde hürmetle eğilir ve Türkçülere, istiklâlcilere ve kıymetli kederdide ailesi ile zavallı öksüz kardeşlerimize candan yanan yüreklerimizle beyan taziyat ederiz.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.39. Mareşal Pilsudski 1867-1935¹⁷²

Leh kahramanı 12 Mayıs'da Varşova'da hayata gözlerini kapadı. Bütün Lehistan matemde... Her evde matem bayrağı, her çehrede yas, teessür, ıztırab... Mekteb çocukları, Darülfünunlular, zabitler, askerler, köylüler, münevverler, gençler, ihtiyarlar, erkek, kadın bütün halkı ondan bahsediyor, onu düşünüyor. Bütün Leh milletinin kalbi, dimağı onu hürmet ve minnetle anarak çırpınıyor.

“Tarihî kahramanlar yapar.” diyen Karlayl (Thomas Carlyle)'ın bu iddiasını büyük Pilsudski tarihî eserleriyle ne kadar parlak bir surette isbat etmişti.

Leh istiklâli! Bu büyük ve kudsî davaya herkes dudak bükdüğü zamanlarda o milletinin tarihinden, ölmez harsından, dehasından ilham alarak onun tahakkukunun mukadder olduğuna ne kadar kuvvetle iman etmişti. Bu günkü Lehistan her şeyden evvel bu imanın mahsulü idi. Bu günkü Leh Devleti'nin, Leh Ordusunun, Leh harsının temeli o sarsılmaz imana dayanır. Vilna'da Rus gimnazyasında, Rus muallimleri tarafından Leh çocuklarını Ruslaşdırmak maksadıyla, Leh tarihine, Leh millî kahramanlarına karşı söylenen sözlerden en büyük ıztırafları duyarak bunlardan intikam almak için anasının yardımını rica eden genç Pilsudski bu imanın mahsulü ve onun zaferinin müjdecisi idi.

Büyük Fransız İnkılâbı tarihini okuyan genç Pilsudski'ye o devrin heyecanını, kudretini bütün kuvvetiyle duyuran ve halkın harekete geçmesindeki büyüklüğün manasını sezdirenen de her şeyden evvel o imandı. Bu imanla o daha o devirlerde neden, neden biz Lehliler böyle halkdan gelen kuvvetli bir harekete geçemiyoruz diyordu.

1884'de Vilna'da birkaç arkadaşıyla Leh edebiyatı ve tarihini tedkik ve Sosyalimizi öğrenmek maksadıyla kurduğu gizli Spojnia cemiyetide bu imanın eseri idi. Harkof Üniversitesi'nden siyasî muzır fikirli telakki edilerek çıkarıldığı halde aynı senede 1886'da Vilna'da kendisine ilk Sosyalist mahfilini kurduran yine bu imandı.

Üçüncü Aleksandr'a karşı tertib edilen suikasd yüzünden beş sene Sibiry'a da yaşamağa mahkûm edilen Pilsudski, orada 1863 isyanına iştirak edenlerden sağ

¹⁷² Cafer Seydahmet Kırimer, “Mareşal Pilsudski”, *Emel Mecmuası*, sayı 6 (1 Haziran 1935), s. 1-10.

kalanlarını bulmuşdu. Bunlar Lehler Asıcı Moravyof lakabını almış olan melun Rus generalinin idamından kurtulan mücahid ve onların çoluk çocukları idiler. Ona bunların şahıslarında Leh faciasının büyüklüğünü bütün acılığıyla anlatan yine o iman olmuşdu. 1893'de Leh Sosyalist Fırkasının programına kuvvetle, isyanla memleketin kurutulması maddesini geçirten ve hürriyet ne dua ile ne de pazarlıkla elde edilmez o ancak kan bahasına alınır dedirten yine o imandı.

Bütün Rus polisinin takibatına rağmen onun Vilna civarındaki küçük Sipniszki şehrinde bilahare Vilna ve Lodz'da *Robotnik-İşçi* gazetesini kurarak altı sene muvaffakiyetle idare etmesi ve 1600 kadar basılan her numerosuyla tarihî işini canlandırmağa çalışması hep o imanın eseri idi. 21 Şubat 1900'da, Lodz'da Rus polisi tarafından tevkif edildiği zaman o yine tarihî gazetesini hazırlıyordu.

Viator nam müstearıyla yazdığı makalelerde daha o zamanlarda Leh vatanperverlerine daimi mücadeleyi tavsiye ediyor fakat onları bilhassa büyük ve tarihî gün için manen ve madden hazırlamağa çağırıyordu. Bu tarihlerde Pilsudski dört defa Avrupa'ya giderek Londra ve Zürih'deki Leh Sosyalistleri Kongrelerine Lehistan'ın kurtulması maddesini kabul ettirmek için uğraşmışdı.

Lodz'da refikasıyla ve arkadaşı Melinoski ile tevkif edilen Pilsudski, Varşova'nın meşhur stadelinin 10. numarolu odasında hapsedilmişdi.

Bu habishaneden sağ ve salim çıkanlardandı. Buraya getirilenler ancak son saatlerine bekleyebilirlerdi. Bu vatanperverler ekseriya, sabah açılırken kal'anın arkasındaki yüksek tepede Vil nehrinin ve bütün geniş ufkun güzellikleri karşısında asılırlardı. Pilsudski bunu bildiği halde mahbuslara müsaade edilen yegâne kitabın İncil'in üzerinde satranç çizgileri yaparak kendi kendisini eğlendirmeye çalışıyordu. Bu soğukkanlılığı ve metaneti hiç şübhesiz iman kuvvetinden alıyordu.

Bu habishaneden Leh vatanperverlerinin fedakârlıklarıyla Petersburg hastanesine yatırılmış olan Pilsudski oradan da Leh Doktor Mazur Kiyoviç'in yardımıyla 14 Mayıs 1901'de firara muvaffak olmuşdu. Onu bu firardan sonra yine gizli olarak Kiyef'e götüren ve orada yeniden kurulmuş olan *İşçi* gazetesinin 39. numerosunu çıkartan ve ancak işini sırasına koyduktan sonra Galiçya'ya geçirten yine bu imandı.

1904’de Rus-Japon Harbi başlangıcında: “Biz Lehlilerin Mançurya salhanesine giderek koyanlar gibi Rus menfa için kendimizi kurban etmemiz delilik ve lekedir. “Halbuki kanımızı burada bizi üzen düşmana karşı ve millî şerefimizi müdafaa yolunda akıdırsak bize mühim menfaatler temin edebilirdi.” diyor. Fakat kitleyi harekete getirerek Rusların asker almalarına mani olamıyor. Krakof’a geldiği zaman dostlarından Sie Roşevskiy‘ye Niemcewicz’in tarihî kasidelerinde Miskeviç ve Krasinski’nin eserlerinde şiirlerinde canlandırdıkları Lehliler nerede kaldı? Annemin bana söylediği her an hürriyet, istiklâl için mücadeleye hazır bulunan ve yanan yürekleriyle vatan uğrunda kendilerini unutan kahramanlar neredeler diye sarsılıyor fakat yine ümitsizliğe düşmüyor. Bütün bu muvaffakiyetsizliklere rağmen yine ona bu mücadeleye devam kudretini veren ve bu defa olamayan gelecek defa olacaktır dedirten yine o emsalsiz imandı.

13 Teşrîn-i sâni 1904 tarihî Leh kurtuluş hareketinin en kudsî bir günüdür. 1863 isyanından sonra ilk defa Leh gençleri müsallah ve teşkilatlı olarak kendi vatanları için ölüme atıldılar. Bu Pazar günü Pilsudski, arkadaşları Kwiatek, Slowek’in yardımlarıyla Varşova’da Gırjiboskiy meydanındaki büyük kilise karşısındaki gizli silahlı Leh gençlerini topladılar ve Leh Sosyalist Fırkası “Biz Çar için mücadeleyi reddediyoruz!” diye bayrak açarak nümâyîşe geçdiler. Bu otuz fedai Rus polisiyle kanlı bir vuruşmaya girişdiler.

Halkın kuvveti yeneceğine olan sağlam imanlarıyla ateşe atılan bu kahramanların bu tarihî çıkışlarından sonra Rusya’nın her tarafında ihtilâl dalgaları yükselmeye başladı. Lehler de Lodz ve Radom’da daha büyük nümâyîşlere geçdiler. Tarihî saatin çalacağı günün yaklaştığına hüküm eden Pilsudski bir yardım ve istinad noktası bulmak ümidiyle dostlarından Filipowicz, Leh birliğinde Japonya’ya gitdi.

Japon askerî mahfili kendisinin planlarını ve bilhassa şahsî kıymetini ve fedakârlığını hürmetle takdir etmişlerse de Japon siyasîleri bu büyük meselenin kendi vaziyetlerini karıştıracığını düşünerek Pilsudski ile teşrik-i mesai etmediler. Bu teşebbüsün akamete uğramasında demokrat milletçiler denilen muhalif fırkanın reisi Roman Dimofski’nin de meşum rolü oldu.

Lehistan’a dönen Pilsudski artık milleti kendi kuvvetiyle, kendisine istinadla mücadeleye geçirmeye çalışıyor. Ve bütün faaliyetini harb teşkilatını

kuvvetlendirmeye vermeye ve bilhassa zabtı birleştirmeye hazır ediyor. Artık Lehistan'ın her tarafında yüzlerce suikast tertib ediliyor, silah depoları alınıyor, Rus postasını götüren trenlere hücum edilerek bütün nukud müsadere ediliyor. 26 Eylül 1908'de bizzat Pilsudski birkaç arkadaşıyla Bezdani'da Lehistan'da toplanılan vergilerden teraküm eden iki milyon sekiz yüz bin rubleyi müsadere ediyor.

Bütün bu faaliyet esnasında Pilsudski, Sosyalist Fırkasıyla bilhassa bunun sol cenahının başında bulunan Halecki ile de nazarî çekişmelerde devam ediyor ve nihayet birkaç arkadaşıyla evvela millî inkılâb, sonra ictimai tekâmül düsturuyula fırkadan ayrılıyor. Pilsudski'nin her işinde olduğu gibi bu büyük hadisede de kendisini takip eden en yakın dostu Prystor وداشينسيه, Leh Tatarlarından İskender Sülkeviç'di.¹⁷³

Artık Pilsudski siyasî ve ictimai bütün gayelerimiz için silahlı mücadeleye düsturunu daha serbest ve daha kat'î olarak kuvvetlendirmeye girişiyor. Bosna-Hersek'in Avusturya tarafından ilhakının neticede Avrupa'yı harbe sürükleyebileceğini düşünerek Viyana'da istinad noktası bulmağa çalışıyor. Ve Avusturyalılardan hiçbir siyasî taahhüde girmeyerek silah istiyor, sizden para istemem çünkü bunu ben kendi yurdunda kendi vatandaşlarımdan temin edebilirim diyor.

1908'de ona Harb-i Umumî'nin olacağını sezdiiren ve Rus-Avusturya Harbi yaklaşmaktadır. Eğer millî bir ordu yapamazsak ve bu harbde bir rol oynamazsak yaşayacak milletler sırasından daimi olarak silineceğiz dedirten yine bu yüksek imandı.

Artık Pilsudski ve yakınları kudsî istiklâl imanına taparak yaklaşmakta olan tarihî günde rol oynayacak olan Leh ordusunu hazırlamağa girişiyorlar. Bir taraftan o yıllarca tedkik ettiği askerî bilgilerini kuvvetlendirmeye çalışıyor, diğer taraftan da Leh istiklâlini kabul eden Siyasî Fırkalar Birliğini kuruyor ve bunları ordu için lazım gelen yardımı teminle mükellef kılıyor.

1914 Şubatında Paris'de, Coğrafya Cemiyeti'nin salonunda Leh gençlerine verdiği konferansda Pilsudski: "Bu gün milletler mukadderatını tesbit eden

¹⁷³ Kara Mihal lakabıyla mücadelesinde en tarihi işler görmüş ve bu uğurda kurban düşmüş olan bu büyük kahramana Pilsudski daima hürmet ve muhabbetle anardı. İskender Sülkeviç ile Leh tarihine şerefle girmiş bir kardeşimizdir.

muvazenede ancak kılıç ağır basar. Bu hakikate karşı gözlerini kapayan millet kendi istikbâlini tamir edilemeyecek surette tehlikeye koyar. Biz bu millet olmamalıyız!” diyor ve bu kanaatle 152 kişiyle 1914 Ağustos ayında Rus-Avusturya Harbi'nin ilanından 15 saat evvel Ruslara karşı hücumu geçiriyor.

Evet, o zamanlar birçokları bu hareketi birçok tarzda tefsirlere uğraşmışlar, birçokları bunu bir delilik bile telakki etmişlerdi. Fakat o büyük imanla başlanılan bu küçük askerî hareket gün geçtikçe kuvvetlendi ve buradan Leh Ordusu, Leh Devleti doğdu, nihayet 1920'de Bolşevik akınına Varşova kapılarında ezerek yalnız Lehistan'ı değil bütün Avrupa'yı en büyük bir faciadan kurtardı.

Pilsudski'nin tarihî hayatı ve işlerini burada hulasa etmek bile kabil değildir. Bu makalede ordunun bütün askerî hareketlerini ve muvaffakiyetlerini saymak kendisinin Almanlara karşı aldığı vaziyetleri ve bunun neticelerini tahlil etmek imkânsızdır.

Almanlara sadakat yemini etmemeleri hakkında tarafdarlarına verdiği emirde: “Mademki sizler vatan için ölmek maksadıyla harb meydanlarına atıldınız, şimdi de onun için habishanelere gidiniz!” diyen Pilsudski 21 Temmuz 1917'de Almanlar tarafından tevkif ve Magdaborg kalasında hapsedildi. Burada da askerî tedkiklerini tamikle uğraşdı. Çünkü kendisinin tarihî rolünün ne olduğunu o pekâlâ biliyor her fırsatta onunçün daha iyi hazırlanmağa çalışıyordu.

Almanların mağlubiyetiyle 9 Teşrin-i sâni 1918'de serbest bırakılan Pilsudski Magdaborg'dan Berlin'e ve oradan da Varşova'ya geliyor ve Müdafaa-i Milliye Vekili Başkumandan, bilahare Devlet Reisi sıfatıyla memleket mukadderatını ele alıyor ve 1926'da bir defa daha Lehistan'ı sağ firkaların yuvarladıkları uçurumdan kurtararak bugünkü mevkiye yükseltiyor.

Kırım faciasıyla çırpınarak bahtsız milletimizin geçirdiği bin bir ıztırla, azablarla 1919'dan beri Avrupa'da dolaşdım. Birçok milletlerin büyüklerini gördüm fakat bunlardan hiç birisinde büyük Mareşalin faciamıza gösterdiği candan alakayı bulmadım. 1920'den itibaren gerek Varşova'da ve gerekse kendisinin Varşova civarındaki küçük villasında hatta Paris ziyareti esnasındaki meşguliyetlerine rağmen beni daima kabul lütfunda bulundu ve millî derdlerimizi samimî bir alakayla

dinlemek büyüklüğünü gösterdi. Mübarek ruhu önünde itirafı bir borç bilirim ki şimdiye kadar yalnız Avrupalılardan değil hatta Türk ve Müselman âleminden bile hiç kimse Pilsudski kadar Kırım faciasına acıyarak alaka göstermemiştir. Kafkasya, Türkistan, Kazan meselelerine de onun kadar ciddi ehemmiyet veren ve Türk tarihinin kudretini o kadar esaslı anlayan hiçbir Avrupalı görmedim.

Bu büyük meselelere bugün ancak temas mecburiyetindeyiz. Fakat şu kadarını da söylemek zarurîdir ki Pilsudski'nin, Sovyetler esaretinde bulunan otuz milyonluk Türk ve Müselman âlemine verdiği ehemmiyeti tarihimiz ve gelecek nesillerimiz daima hürmet ve minnetle yâd edeceklerdir. Bu alaka o kadar tarihidir.

1920 başlarında Varşova'ya geliyordum. Trende orta yaşlı bir Lehli ile tanıştım. Leh kurtuluşundan, Lehistan'ın geleceğinden bahsettik. Muhaveremiz Pilsudski'ye intikal etdi. Lehli tanışım: “Evet, evet dedi, onun Lehistan'ı ve onun geleceğini kurtarması mukadderdi. Bilmem işitdiniz mi? O daha küçük bir çocukken Vilna'daki büyük kilisenin kapusunda ona bir dilenci kıyafetine giren Hazreti Meryem: sen hayatda birçok ızdırab çekeceksin hatta birçok felakatlere uğrayacaksın hayatdan ümidini keseceksin. Fakat korkma... Sen Lehlilerin ızdırablarına nihayet vereceksin. Sen Leh vatanının felaketlerini bitireceksin. Sen istiklalinden ümid kesilen Lehistan'ı istiklaline kavuşturacaksın!” demiş. Lehistan'a ilk gelişimde işitdiğim bu sözler bana Pilsudski'nin milletinin ruhundaki mevkinin anlatmıştı.

Bu 3 Mayıs Varşova'da idim. Otelde hizmet eden yaşlıca bir adama “ Bu büyük bayramı kime borçlusunuz, kimin sayesinde bugün Sovyetler diyarında olan açlıktan, ahlâksızlıktan, maddî manevî ızdırabdan kurtuldunuz?” dedim. “Onun namı bizim hepimizin kalbinde daima hürmetle yaşar. O Pilsudski'dir” cevabını aldım.

12 Mayıs saat yigirmiye kırk beş geçe bütün Lehlilerin kalbi büyük bir matemle sarsıldı. Bütün Lehlilerin yalnız gözleri değil yürekleri de ağladı. Lehistan'ın büyük kurtarıcısının hayata gözlerini kapaması sanki Lehistan'ın geleceğini kararttı. O Leh mukadderatını, Leh geleceğini nurlandıran bir güneşdi.

Evet, Leh milletinin büyük millî kahramanını gaib etmesi elbetde telafi edilemeyecek en büyük bir zayiattır. Fakat o büyük adam yalnız Leh istiklâlini kurmakla kalmadı Leh devletini sağlam esaslara dayandırmakla ketfen etmişdi,

Lehistan'ın ilelebed yaşaması için lazım gelen bütün siyasî, ictimai, mülkî, askerî tedbirlerini de aldı.

1903'de Grijibovski meydanında otuz fedai Lehistan için ölüme atılmıştı. Bugün bütün Leh milletinin istiklâli için en çetin mücadeleye atılacağında dostdan, düşmandan kimsenin tereddüdü yoktur.

1914'de bile Pilsudski, millî ordu, millî ordu, millî ordu dediği zaman bunun milletin can meselesi olduğunu anlayanlar sayılı idi. Bu günse bütün Lehistan şerefli ordusunu göz bebeği biliyor. Ve onun üzerinde canla, başla titriyor.

Evet, hayatında verdiği millî kararlarda hiçbir zaman tereddüde düşmemiş olan Pilsudski tereddütle ölmedi. O Lehistan'ın geleceğinden emin olarak gözlerini hayata kapadı. O mesud öldü. Onu yerışdiren anlayan Leh milleti gün geçtikçe yalnız onun mukaddes hayaline değil onun en büyük eseri olan Leh istiklâline de daha ziyade yüreğinin derinliklerinde saklayacak ve ona bütün ruhuyla tapacaktır.

Pilsudski, Leh tarihini tabîi mecrasına akıtdı ve onu bütün milletin vicdanında canlandırdı. Bu eser ve bunun o büyük halkı layemud Pilsudski'nin kalbi ilk defa Vilna'da Lehistan diye çırpındığı için o büyük kalbi Vilna'ya götürecekler, dimağı daima Lehistan mukadderatına hâkim olan Varşova'yı almakla uğraşdığı için beynini Varşova'da kaldıracaklar, vücudunu bütün Leh layemudlarının bulunduğu Krakof'daki Vadel'e gömeceklerdir.

Hayır, hayır bütün bunlar şekildir. Pilsudski'nin namı Leh tarihiyle kaynaşmıştır. Onun ruhu Leh vicdanlarında, Leh tarihinde daima imanın, daima şerefın, daima hakkın, daima ciddiyetin, daima fedakârlığın, daima merdliğin, daima temizliğin, daima asaletin timsali olarak hükmedecektir.

Evet, bugün bütün Leh milleti matemdedir. Çünkü Lehistan artık matem görmeyecektir!

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.40. Yolumuz¹⁷⁴

“Dinde olduğu gibi siyasetde de muvaffakiyet sağlam imanlılarıdır.”

Gustave Lebon, *Milletler Tekâmülünün Ruhi Kanunları* eseri sahife 151.

Beş yıldır *Emel*; yolumuzu anlatmağa uğraşiyor. Beş yıldır yazdıklarımızla Kırım faciasının yalnız kafalarda değil yüreklerde de yer tutmasına çalışıyoruz. Beş yıldır Kırım istiklâl davasının tarihî ve zarurî bir savaş olduğunu aydınlatmak için çırpınıyoruz. Beş yıldır yalnız Kırım meselesinin değil Rusya’dan ayrılmak için kan dökken can veren otuz milyonluk Türk’ün felaketini izaha çalıştık. Beş yıldır Rusya denilen milletler habishanesinde inleyen milletleri 80 milyonluk bir kitle olduğunu ve Sovyetler diyarında amele ve köylü meseleleri gibi milletler meselesinin de halledildiğini ve bilnetice Rusya’nın muvazenesini bulamadığını tahlile uğraşdık.

Beş yıldır *Emel* bütün Dobruca Türklerine bilhassa karyelerinin büyük ekseriyetini teşkil eden Kırım Tatarlarına, Türklüğü, Türkçülüğü anlatmaya candan çalıştı. *Emel* Türk dünyasından bahsederken Türkiye ile Azerbaycan’ı bunlarla Kırgız ve İdil-Urallıları ayırmadı. Dünya üstündeki bütün Türklerin derdleriyle yandı, muvaffakiyetleriyle sevindi.

Emel açık Türkçe yazdı ve yalnız Yakın Şark’da değil Aksa-yı Şark’da ve Afganistan, Hindistan’da bulunan Türk muhacırları arasında da sevilerek okunmak bahtiyarlığına nail oldu. Yalnız bunlar değil Türk dünyasıyla alâkadar birçok Avrupa Türkiyatçıları da *Emel*’i memnuniyetle okuduklarını bildirdiler. Acaba *Emel* hala kendi yolunun ne olduğunu anlatamadı mı?

Bütün Türk âleminin ve bu meyanda Kırım’ın da esaretden kurtulması... Bütün Türklerin medenî seviyelerinin yükselmeleri, millî birliklerinin kuvvetlenmesi... İşte *Emel*’in yolu...

Her mefkûre ve iman yolu gibi *Emel*’in yolunun da anlaşılması, benimsenmesi ve lüzumunda candan müdafaa edilmesi için yalnız kafa değil seciye, kalb ve ruhlarında millî facialarla titreyecek, sarsılacak tıynet ve seviyede olması lazımdır. Kendilerinden kendi menfaatlerinden ötesini düşünmeyenler, kendi kardeşlerinin faciaları yolunda candan yanamayanların milletlerinin ve halklarının

¹⁷⁴ Cafer Seydahmet Kırimer, “Yolumuz”, *Emel Mecmuası*, sayı 8 (1 Ağustos 1935), s. 1-7.

tarihini ve hakkını kavrayamayanlar elbetde *Emel*'in yolunu da anlayamamışlardır. Şurasını şükranla kaydedelim ki ister Türkiyeli, isterse Azerbaycanlı, Türkistanlı, Kazanlı, Sibiryalı, Finlandiyalı, Lehli bir Türk olsun imandan ve seciyeden mahrum olmadıkça o *Emel*'in yolunu mutlaka anlamıştır.

Hamdolsun yolumuzu iftira ve bühtanlarla karalamak isteyenler yalnız bütün bu milletçi Türkler önünde değil Dobruca'nın büyük ekseriyeti karşısında da ancak kendi mahiyetlerini anlatmış oldular.

Emel'e karşı yapılan iftiralar iki noktada toplanıyor: Birincisi *Emel*'in Türkçülük değil Tatarcılık yaptığı hezeyanıdır. Bütün *Emel* koleksiyonu bu fitneciği kökünden tekzibe kâfi iken müfteriler delil olarak *Emel*'de Kırım şivesinde basılan şiirleri ileri sürerler. Bu ilimden nasibleri olmayanlar bilmezler ki konuşma dillerinde edebiyatları yaşamaktadır. Ve bu Fransız birliğini ihlal değil takviye etmektedir. Bundan da maada yine bunlar düşünmüyorlar ki Kırım'dan başka Kazan'ın, Türkistan'ın Azerbaycan'ın kendi şivelerinde mükemmel şiirleri, piyesleri vardır. Ve bu hiçbir zaman onların yüreklerindeki millî Türk duygusunu eksiltmemiştir. Yine bunlar bilmezler ki Türkiye'de de muhtelif vilayetlerin şivelerinde basılan halk edebiyatına aid eserler var ve bunlar şivelerinden dolayı Türk harsının yüksek parçaları olmakdan çıkmazlar. Yine bunlar anlamıyorlar ki yahud da anlamak istemiyorlar ki mesele şekilde değil esasta munderiç ve ruhlardadır. Acaba Kırım şivesinde yazılan şiirlerde Türk âlemine karşı bir fikir ve bir his var mıdır? Meseleyi bu kadar derinleştirmek elbetde onların işlerine gelmez. Çünkü bu takdirde iftiraya mahal kalmaz.

Emel aleyhinde saçmalayanların ikinci hezeyanları *Emel*'in Kırım istiklâl davasına canla, başla çalışmasıdır. Küçük Kırım Rusya'dan nasıl ayrılabilir? Kırım'da Türk kalmadı ki! Bunlarda on dokuzuncu asırdan beri dünya haritasından epeyce imparatorlukları parçalayarak kaldıran ve yerine küçük devletler kuran milliyet cereyanının, kuvvetini sezmekden bile aciz olanlardır. Bunlarda Rusya'da 80 milyonluk bir kitlenin hak ve istiklâl yolunda kan dökmekte olduğunu takdir edemiyorlardı.

Bunlarda 1917'den beri Kırım'da yaşayan Türklerin geçirdikleri facialarla kendi yuvalarına sahip olmakdan başka çareleri bulunmadığını candan anlattıklarını

kavrayamayanlardır. Bunlar da Kırım davasının yalnız Kırımlıların değil bütün Türklerin milli davalarının bir parçası olduğunu anlayamayanlardır. Eğer Türkçülük boş bir söz değilse asırlardan beri Türk kanıyla yoğrulmuş, Türk emeğiyle süslenmiş cennet kadar güzel bir Türk yurdu olan Kırım'a bütün Türk illerinden Türkler neden gelmesin? Çarlığın ve Bolşeviklerin zulümleriyle yurdundan öksüz kaldırılmış Kırım Türklerinin kendi ecdadlarının yurdlarına dönmeleri neden adaletin icab ettirdiği tabii hakları olarak tanılmasın?

Kırım istiklâl davası çetin bir işdir. Evet, mefkûre yolunun hangisi dikenli değildi. Türk illerinden hangisinin davasında şu veya bu nokta-i nazardan müşkülât yoktur. Dünyanın hangi milleti kandan ve ateşden geçmeden kendi hakkına ve istiklâline kavuşmuştur? Acaba Kırım istiklâl davasının zorluğu onu arkadan vurmaya mı hak veriyor yoksa Türklük uğrunda erimiş olan bu mukaddes yurdun kurtarılmasına yardım etmeyi mi emreder?

Herhangi bir iman sahibinin *Emel*'in yolunu anlaması müşkül olmadığı gibi bizim de kendisiyle anlaşamamaklığımız kabil değildir.

Müselman mısınız? Kırım'da asırlardan beri yaşayan dinlerine sadık Müselmanlar tarihin tanımadığı bir faciada can çekişmektedirler. Camileri, kulübelere, anbarlara çevirilmişdir. Camiye gitmek bir cinayettir. Bunlara kolhozlar ekmek bile vermezler. Kur'an ve dinî kitaplar tamamıyla toplatılmış ve akılmışdır. Zalimleri sevmem diyen Allah'a iman edenlerdensek on beş yıldır otuz beş milyon Rusya Müselmanlarına ve Kırımlılara karşı zulmün en fecisini tatbik eden Bolşeviklerin düşmanı olmak ve bu kardeşlerinin kurtuluş mücadelesine yardım etmek en mukaddes borcundur.

Türk müsün? Bütün Türk illerinin derdiyle yanıyor musun? Herhangi bir Türk ilinin faidesi için diğerlerini mahvetmeyecek kadar millî vicdana malik misin? Asırlardan beri Türk kanıyla yoğrulmuş ve bütün Türklüğe daima kanıyla, malıyla faydeli olmuş bir Türk yurdu olan Kırım tarihinin ve talihinin son davasına atılmışdır. Bu uğurda binlerce evladını kurban vermiştir. Rusya'da Kırımlılardan başka otuz beş milyona yakın Türk can çekişmektedir. Bunlar yalnız mallarından, mülklerinden değil, dinî, millî haklarından da mahrum edilmişlerdir. Dillerine Rusça karışdırmazlarsa eserleri basılamaz. Yazılarında Türkçülüğe ve Türklüğe temas

ederlerse Ural'ın Solufke'nin buzları arasında can çekişerek ölüme mahkûm edilirler. Evet, Türkçü isen bütün Türk illerin faciasını aynı samimiyet, aynı heyecan aynı endişeyle düşünebilen bir imanla Türk evladı isen milletinin hak ve istiklâl davasına yardım etmek borcundur.

Sosyalist misin? Senin için bütün insanların zulümden, esirlikten kurtarılması mı matlub? Milletler habishanesi veya cehennemi denilen Sovyetler diyarında 80 milyon insan siyasî, millî, ictimâî, harsî haklarından değil yaşamak hakkından bile mahrumdur. Tarihin hiçbir devrinde açlığı tanımamış Kırım'da açlıktan yüz bin insan mahvolmuştur. Bugün bile Kolhoz siyaseti ve kızıl maske altında çalışan Rus Sovyetlerinin hıyanetlikleri yüzünden Kırım'ın Yalıboyu'nda, Aluşta'da, Lamibat köyünde açlıktan ölenler var. Bunlar her insan gibi düşünmek, söylemek toplanmak haklarını değil zulümden vahşetden kurtulmağa istiyorlar. Yaşayabilmek için çırpınıyorlar. Bunlara herkesden ziyade acımak ve bunların kurtuluş savaşlarına yardım etmek borcun değil midir? Kırım'da bugün ölenler burjuvazi değil çünkü bunlar ve bunlarla birlikde birçok fakir halk çoluk çocuk 1930'da Kırım'dan Ural'a sürülerek mahvedilmişlerdir. Bugün senin yardım edeceğin halk dünyanın en korkunç bir faciasında çırpınan yoksullardır. Bunlara acımaz mısın? Sen ki her millet kendi mukadderatını serbestce tayin etmeli diyordun, hakkın adaletin dünyada herkes için bütün insanlık için tahakkukunu dilediğini ve bu iman için çırpındığını inkâr etmedikçe sen bunlara, bu bahtsızlara nasıl nasıl acımazsın?

Evet, herhangi bir imanı olanın *Emel*'in yolunu, Kırım davasını anlaması ve bizim kendisiyle anlaşamamız kabil değildi. İmansızlara gelince onlara tarih hükmünü versin.

Bazı arkadaşlarımız vaziyet ağırlaşıyor diyorlar. Biz onlara iman kuvvetleniyor diye cevap vereceğiz. Kırım gençlerinin millet hak ve istiklâl davasına sarıldıkları gün her halde vaziyetleri bu günden çok ağır ve çok elimdi. Bu gün yalnız Kırımlılar değil bütün Türk âlemi davamızı anladı ve yolumuz üzerinde canla başla titriyor. Her tarafda hatta Bolşevik mekteplerinde erişen gençlerimizin bile millî imanları, Bolşevik zulmü arttıkça kuvvetleniyor ve onlar milletimizin hakkı uğrunda kendilerini fedadan bile çekinmiyorlar. On beş yıllık millî mücadelemiz neticesinde

Rusya ile alâkadar dünya mehafili de Kırım davasını öğrenmiş bulunuyor. Rusya'dan ayrılmak isteyen milletler arasında kurulmuş teşekküllerde de Ukrayna'da dâhil olmak üzere Kırım istiklâl davası aynı hak, aynı reyle mevki almış bulunuyor.

Günlük oynak siyasete bakanlar Bolşeviklerin bütün dünya ile anlaşdıklarına bakarak vaziyet ağırlaştı diyorlar. Bunlar bütün bu anlaşmaların ne bahasına olduğunu bilmedikleri gibi Bolşeviklerin kendi tutdukları yola olan imanlarının ne kadar sarsıldığını ve bu yolda her gün ne kadar tenzilata gittiklerini ve dün söylediklerini bugün nasıl yaladıklarını anlamıyorlar.

Düşmanın imanı sarsılıyor hafifliyor. Bu mağlubiyetin ilk alametidir. 80 milyonluk mahkûm milletlerin millî imanları, istiklâl aşkları ise Bolşevik cehenneminde tamamiyle çelikleşmektedir. Yalnız dinde, yalnız siyasetde değil bütün hayatda da mademki muvaffakiyet imanlılarındır güne değil tarihe bakarak ve daima imanımızı kuvvetlendirerek düşmanın şu veya bu şekilde kat'î hezimete uğramasını bekleyelim. Bu yalnız hakkımız değil mübarek dedelerimiz ve mukaddes kurbanlarımız önünde en yüksek ve en şerefli borcumuzdur.

Vaziyet ağırlaşıyor, biz de daha sağlam imanla, daha düşünceli soğukkanlılıkla, daha esaslı taktikle, daha kavi azim ve sebatla daha sarsılmaz irade ile daha yüksek cesaretle çalışmak düşer. Bütün Türk tarihi gibi Kırım tarihi de yiğitliğin baturluğun kahramanlığın en yüksek misalleriyle doludur. Bize düşen vazife bu tarihe layık olmaktır. Bizim borcumuz bütün halkımızı bir adım gibi yolumuzda birleştirmek ve onları tarihin en yüksek kahramanlığını canlandırabilecek iman seviyesine yükseltmektir. Bizim tarihî borcumuz ve kuvvetimiz efkârımızda hiçbir kasırganın söndüremeyeceği nurlu imanı bütün parlaklığıyla canlandırmaktır.

Tarihî yolumuzda vaktimizi ne kadar ilerlediğimizi ölçmekle ne de önümüze çıkan müşkülâtı saymakla geçirmeyelim. Daima yarını düşünerek ve onu hazırlamakla çırpınalım. Her milletin sağlam imanlıları her yarına zaferle girdikleri gibi bizi de yalnız muvaffakiyet yalnız rahmet bekliyor.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.41. Müessif Bir Ziya¹⁷⁵

Bu facialı günlerimize bin bir acı ile çırpınan yüreklerimiz yeniden elim bir matemle yandı. Hiç de beklemediğimiz bir kara haber daha bizi can yerimizden sarsdı. Şahsî ve millî büyük bir dostdan daha ayrıldık. Kara talih ne vakit dönecek diye titrerken onun meşum bir darbesi daha bizi sarsdı ve ağlatdı. Anlaşılmaz bir elimle başım aşağıda giderken bir dostum yolumu kesdi ve birden: “Murski öldü.” dedi. Felaketlere, elimlere alışmış olan ruhum bile tereddüder geçirdi. İnanmak istemedim. Fakat kara haberler ne kadar zalim olurlar. Tereddüde de yer bırakmazlar. Anladım ve inandım dedim, geçdim. Kendi kendime kalmak yalnız bu büyük derdle sızlamak istedim. Hak için bu kadar temizlikle bu kadar sadakatle çırpınan bu zat bu kadar genç yaşında neden öldü? Niçin ölmeli idi? Kâinatın esrarını halkının ve ölümün kanunsuzluğu nasıl anlayabiliriz? Bunlara karşı bir çare bulamayacağımız gibi tevekkülden başka ne yapabiliriz?

Mösyö Murski Ukrayna istiklâlcilerindendi. Birkaç yıldır İstanbul’da yaşardı. Ukrayna hakkında Türkçe çok kıymetli bir eser neşretmiş ve *Sovyet Rusyası’nın İçyüzü* unvanlı kitabıyla da Türk milletçilerine faydeli iş görmüştür. Yalnız eseriyle değil bütün yazıları ve münakaşalarıyla da o yalnız Ukrayna davasına değil bütün mahkûm milletler cebhesine pek büyük yararlıklarda bulunmuştur. Ukrayna meselesinin Türkiye’de anlaşılması meselesi tedkik edildiği zaman onun unutulmaz adının minnet ve şükranla anılmaması kabil değildi.

Mahkûm milletler cebhesinin en samimî, en sadık, en çalışkan bir uzvu olan Murski Türk cebhesinin Kafkasya, Türkistan, İdil-Ural ve Kırım’ın manasını ve ehemmiyetini de yakından anlamışdı. Ve bizim haklı davalarımızın yalnız Ukrayna için siyasî ehemmiyetleri olduğundan değil meşruiyetlerini ve doğruluklarını kavrayarak onların en samimî bir müdafî olmuşdu. Ukrayna meselesinin tarihide de Türk âlemi ve bilhassa Türkiye tarafından esaslı anlaşılmamış olması ne kadar bahalıya mâl olmuşdu. Ukraynalıların da Türk âlemini layık olduğu ehemmiyetle kavramamaları bütün cebhe için ne kadar menfi neticeler verebilirdi. Murski işte bu tarihî ve nazik işe hayatını vakfetmiş ve kısa denilecek bir zamanda unutulmayacak işler görmüştü. Umumî malumatının genişliği öğrenme aşkının büyüklüğü sayesinde

¹⁷⁵ Cafer Seydahmet Kırimer, “Müessif Bir Ziya”, *Emel Mecmuası*, sayı 9 (1 Eylül 1935), s. 6-7.

o az zamanda yalnız Türkiye'yi değil bütün Türk âleminin mühim meselelerini ve hususiyetlerini kavramışdı. Terbiyesi, nezaketi, kibarlığıyla ve yüksek taktik kabiliyetle kendisini yalnız takdir etdirmemiş candan sevdirmişdi. Bizler onunla yalnız kafalarımızla değil yüreklerimizle de birleşmişdik. Bu kara günlerimizde birçoklarına şüpheli bakdığımız bu sıralarda onunla tam imanla, tam itimadla tam samimiyetle derdleşir ve derdlerimizi paylaşırdık.

Sağlam imandan gelen yüksek nikbinlikle medenî cesaretle o hepimiz için daima ümid ve kuvvet menba idi.

Geçen sene refikamı tehlikeli bir ameliyat arifesinde bırakarak Dobruca'ya geleceğim zaman beni teşyia gelmeyecekti: “Biz yolumuzdan ayrılmamağa mahkûmuz. Kalbimiz, ruhumuz, hatta kendimiz bile kendimizin değiliz ki!” demişdi. Evet, o bu imanla yaşamışdı. Kendisini daima unutmuşdu. Daima mücadele heyecanıyla yıpranmakla yaşardı. Faal ruhuyla o hergün bir iş bulur, her birimize günün mühim haberini anlatır, cebhemizin her derdiyle çırpınır, her tarafa erişmeye, herkese faideli olmağa can atardı.

Bu müessif ziyayla müteallim olan Ukraynalı dostlarımız bilmelidirler ki yalnız onlar değil hepimiz en samimî, en ciddî, en çalışkan bir hadimi ve hakikî dostunu gaib etmekden candan mağduruz.

Büyük matemle çırpınan muhterem ailesine gözyaşlarımızla beyan-ı taziyet eder ve selametler dileriz.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.42. Kazan Edebiyatı ve Ayaz İshakî¹⁷⁶

Kırk yıllığı münasebetiyle

Kazan edebiyatında temel taşı Abdülkayyum Nasırî'dir (1824-1902). Çalışkanlığı, azmim ve iradesiyle, bilhassa mesleğine candan bağlılığıyla temayüz etmiş olan bu büyük adam Kazan Halk Edebiyatını toplamış, dili işlemiş ve bu suretle ilmî tedkiklere ve edebiyata sağlam temel hazırlamıştır.

[Burada yer alan bir paragraf baskı hatası nedeniyle okunamamıştır.]

Ayaz İshakî'nin ilk eseri *Taallümde Saadet* 1898'de basıldı. İlk yazılmış olması itibariyle kıymeti olan bu hikâyede Ayaz, edebî kudretini gösterememişti. Bunu takib eden *Kelepüşcü Kız* ile Kazan edebiyatı hakikaten orijinal tamamıyla hayattan almış canlı yepyeni bir esere kavuştu. Bunu takib etmiş olan *Bey Oğlu, Üç Kadınla Hayat, İki Âşık, İki Yüz Yıldan Sonra İnkıraz, Aldım Verdim, Muallim, Tesadüf, Zindan, Züleyha...* Diğer eserler ve birçok küçük hikâyeler hep coşkun bir nehir gibi akdılar ve *Kelepüşcü Kız*'ın açtığı mecradan ilerleyerek büyük ve kuvvetli bir cereyan doğurdular. Yalnız bundan Ayaz'ın edebî siması değil Kazan edebiyatında, edebî Ayaz mektebi de canlandı. Kazan edebiyatına gerek eserlerinin çokluğuyla ve gerekse kendi tarzındaki ittiradla en ziyade tesir etmiş olan edib, şübhesiz Ayaz İshakî'dir.

Şimal Türkleri edebiyatının İstanbul'da olduğu gibi "Sanat İçin Sanat" müeddası pek tanımamış olmasında ictimâî, siyasî, harsî pek çok sebebler vardır. Bunların en başında halka dayanmak, halkı harekete getirmek endişesi gelir. Bunu en kuvvetli duyan ve en birinci olarak bu yolu canlandırmağa çalışan ve bundan hiç bir eserinde hiç bir yazısında ayrılmamış olan edib Ayaz'dır. Onun hemen bütün eserleri ve bunlarda canlandığı şahsiyetler hep hayattan alınmıştır. Eserlerindeki mollalar, medrese talebeleri, tüccarlar, köylüler, kadınlar, kızlar hep kendi ruhları, düşünceleri, duyguları ile iyi fena itiyatlarıyla canlandırılmıştır. Bunların her birisi cemiyetin bir ifadesidir. Bunlar birer tipdir. Edibinin hayalinin değil, cemiyetin mahsulüdür.

¹⁷⁶ Cafer Seydahmet Kırimer, "Kazan Edebiyatı ve Ayaz İshakî", *Emel Mecmuası*, sayı 4 (Nisan1937), s. 1-5, 37-42.

Ayaz'ı Halkçılık tabii olarak İnkılâbcılığa götürmüştü. Cemiyetin hayatını tahlil ona hayatımızı kemirenleri, zehirleyenler buldurmuşdu. Bundan dolayı onun bütün eserlerinde iyi ile fena, hakla haksızlık, yükseklikle alçaklık çarpışır. Bu Halkçı edib Kazan Türk'ünün en fakir kulübesinde titreyen en zavallı köylüsünden en yüksek zenginine kadar bütün halkın hayatını yakından gördü, anladı ve onu hiç çekinmeden, İnkılâbcı ruhundan aldığı kuvvet ve cesaretle tebarüz etdirdi. Cemiyet'in en kadar düşünceli mutaassıb mollasından en hür ve medenî düşünenleriyle sıkı derdleşmeleri, çekişmeleri, siyasetde o bütün fikir cereyanlarını bildi ve onların halka tesirlerini tedkik etdi; halkın zihniyetini; kavrayışını daima yokladı ve bütün eserlerinde bu cereyanları emsalsiz bir surette canlandırdı.

Rus Edebiyatının fikir cereyanlarının Ayaz'a tesir etmemiş olduğunu iddia etmek elbetde doğru olamaz. Onun fikir ve kanaatlerine Narodniklerin ve Sosyalistlerin edebî ve siyasî neşriyatlarının tesir etmiş olması kat'îdir. Nasırî'nin halk edebiyatına aid eserleriyle, salnameleri de genç Ayaz'ın halkına bakmasına halkının kitabî dilini öğrenmesine elbetde tesir etmiştir. Her halde *Tercüman* gazetesi ona millî ufuk açmağa yaramıştır. Fakat bütün bunlardan ilham alan fikir ve gaye bulan Ayaz'ın Halkçılığı; İnkılâbcılığı, edibliği kendisine hasdır. O halkın evladı ve onun ruhunun tercümanıdır. Kazan Türk'ünün ictimâî hayatı, harsı, âdetleri zihniyeti Rus'dan tamamıyla farklı ve ayrı olduğu gibi, mevzularını bu hayattan alan Ayaz'ın eserleri de tamamıyla orijinal, millî ve şahsîdir.

Bana öyle geliyor ki o dünyaya bakarken kendi halkını görmüş, başkalarını taklide, kopyaya yeltenmemiştir. Çünkü o başkalarını oldukları gibi tanımaktan ziyade onlarla aramızdaki farkları bulmağa ehemmiyet vermiş, başkalarında taklid edilecek, hazır alınacak şeyler aramamış, kendi bünyemiz, kendi harsımız, kendi zihniyetimizin medeniyete, tekâmüle uyabilmesini düşünmüş ve bu yolda çırpınmıştır.

Medeniyet ve hak! İşte Ayaz'ın ideali... Bu mefkûre Ayaz'ın yalnız edebî hayatında değil, siyasî görüşlerinde de hâkim rol oynar. Bütün eserlerinde taassuba ve cehalete hücum eden Ayaz daima haksızlığa uğrayanların emelleri ve ıztırafları ile de inler Onları kurtarmağa çalışır onları isyana ve muvaffakiyete götürür.

Müstesna hayatı kudrete, sağlamlılık ve canlılığa mazhar olarak yaratılmış olan Ayaz'ın her eserinde hayat, iman, ümid en canlı en taze ve en kuvvetli şekilde canlanır. O bedbinlik, midesizlik, gevşeklik tanımaz ve tanıtmaz. Bundan dolayı o eserleriyle çok müsbet tesir yapmış halkı ve halkın her tabakasını candan sarsmıştı.

Mefkûrecilerin muvaffakiyetleri imanlarıyla sözleri, hayatlarıyla fikirleri arasındaki yakınlıkla ölçüldüğü gibi ediblerin de tesirleri yalnız yeni sağlam düşünceler bulmalarıyla değil onları bütün ruhlarıyla sevmeleriyle onlar üzerinde candan titremeleriyle münasib olur. Ayaz'ın edebî eserlerinin büyük tesirlerinde de onun gayesine yani halka hakka ve medeniyete olan yüksek ve samimî duygularının kudretini görmemek kabil değildir.

4 Nisan 1934 tarihli *Emel* mecmuasında, siyasî bakımdan Ayaz hakkında yazdığım makalede: “Ayaz her şeyden evvel imanın kuvvet olduğunun canlı bir ifadesidir. Onu hiçbir şeye kırdırtamayan kudretin menba bu imandır.” demişdim. Edib Ayaz'ın da eserlerindeki muvaffakiyeti imana olan samimî bağlılığın mahsulüdür.

Siyasetde taktiğe fazla ehemmiyet vermeyen Ayaz edebiyatda da şekil üstünde o kadar titizlik göstermez. Sözlerin cümlelerin parlaklığı hatta incelik ve düzgünlüğü tendkidlerin birinde ve muayyen bir nisbetde olub olmaması onu o kadar uğraşdırmaz.

Kazan Türkçesinin edebî işlenmesine en ziyade tesir eden hiç şübhesiz Abdullah Tukay merhum olmuştur. Fatih Emirhan'da sanata ve fikirlerin derinliğine ehemmiyet vermekte eşsizdir *Togan Til*'in güzelliğini candan duymuş olan Tukay onu idealize ediyor, onun aşkıyla yanıyor, onun üzerinde titriyor, onun güzelliğine kelime erişdirmek için çırpınıyor. Ayaz'da dili seviyor, o da Kazan Türkçesi'ne candan bağlıdır. Fakat o dili mücerrred olarak düşünemiyor, dil üzerinde duramıyor ve onun güzelliğini arttırmak onunçün başlı başına bir gaye teşkil edemiyor. Onda sanatda dilde bir vasıta vardır. Onda esas olan şekil değil ruhdur. Ayaz'da hâkim olan gayedir. Taasubu kırmak cehaleti yıkmak, haksızlığı boğmak işinde o sanat ve dile ikinci derecede ehemmiyet vermiştir. Onda esas olan heyecandır. Onun beklediği ruh ve fikrin kolaylıkla meseleleri sezmesi, netice çıkarması ve aksülamel doğurmasıdır. Onun aradığı sanatın inceliğinden ziyade halkın sarsılmadır,

okuyucunun düşünmesi ve vermiştir. Eserin şekli, yeni fikrilerle, felsefi düşüncelerle halk edebiyatından parçalarla süslenmesi gibi şeylere Ayaz pek ehemmiyet vermez. Buna rağmen düşüncelerini hayattan alan güzel levhalarla, canlı ifadelerle epeyce nüktelerle keskin tenkidler ve merhametsiz hücumlarla **اشافی تدار** etdirmekte Ayaz'ın kudreti hiç şübhesiz pek yüksektir. Bilhassa hayatın bütün vukuatı ve inceliğini kavramakta, halkın zihniyetini tamamiyle anlamakta ve canlandırmakta kendi kanaatlerini tenkidlerini açık ifade etmekte Ayaz eşsizdir.

Gerek mevzularını hayatın, cemiyetin her safhasından alması ve gerek roman, piyes ve hikâye şekillerinin her birinde birçok eser yaratmış olması. Bütün eserlerinde hayatı, hakikati halkın düşünce ve duygularını olduğu gibi tesbit etmesi ve bu edebiyatda Halkcı ve İnkılâbcı cereyanı yaratmakta birinci rol oynamasıyla Ayaz, Kazan edebiyatının en mühim ve en tarihî merkezî simasıdır.

Madam Dostayel :“Goethe bütün Alman edebiyatını temsil eder. Belki bu memleketin diğer büyük yazarları herhangi bir bakımdan ondan yüksek olabilirler. Fakat yalnız o eserlerinde Alman fikrini ayıran mümtaz vasıfları toplar.” demişdi.

Genç Kazan edebiyatının devri, muhiti ve şeraiti nazar-ı itibara almak şartıyla biz de Ayaz, bütün Kazan edebiyatının mümessilidir deriz. Çünkü devrinin ictimâî hayatı, fikirleri, adetleri ve duyguları Ayaz'ın eserlerinde olduğu kadar umumî ve şümullü olarak bütün incelikleriyle, hususiyetleriyle hiçbir edib tarafından işlenmemiştir. Ayaz 19. asrın sonlarında canlananan Kazan edebiyatının genişlemesini, hızlanmasını, Halkcı ve İnkılâbcı ruhla canlanmasını herkesden ziyade **ذو** olarak o büyük devrin büyük âlimi olmuştur. Ayaz edebiyatda belli mekteplerden hangisinden sayılabilir? O tam romantik değildir, tam realist de sayılmaz. Onun yalnız üslubu değil tarzı da kendisine hasdır. Mevzuları, yazılarının şekli, bunlar da fikir ve duygunun nisbeti, hakikatle hayalin derecesi başka, başkadır. Mutlaka onu başka milletlerin ediblerinden birisine benzetmek icab ederse ben onu Balzak'a benzetmişdim. Bunu da onun edebî tarzıyla, hayatın şekli, teferruatını inceliğini ve kabalığını olduğu gibi en küçük teferruatının bile gözden kaçırılmayarak nisbeti hakikatden yapmışdım. Onda da Balzak gibi kuvvetli müşahede, nüfuz, nisbet hislerini bulduğumdan o teşbihde bulunmuşdum. Balzak'ın yarattığı tipler uzun zaman Fransa'da teşbihe esas tutularak zikredilirlerdi. Ayaz'ın


da Şakir Molla, Muallim Bey ile ahir tipleri Kazan Edebiyatı'nda ve hayatta öylece **طابديل** ve konuşmalarda kullanılırlardı.

Ayaz'ın ve edebî eserlerinin ruhu itibariyle bu benzetişî doğru değildir. Bu bakımdan o Zola'ya benzer. İnkılâbcı ruhlu Zola, hak için hak görüşünde ne kadar yüksek celadet göstermiştir. Ezilenleri ve çekinenleri o ne kadar şefkatle sevmiş ve sevdirmişti. Ayaz'ın ruhuna hâkim olan esas da haksızlığa isyandır. Çarlığın ve taassubun elinde ezilenlerin Kazan edebiyatında en usanmaz ve en sarsılmaz müdafî odur. Kazan edebiyatında kadınların bütün ictimâî ve ruhî derdlerini ondan fazla tahlile çalışmış bir edib gelmedi demekde de tereddüd edilemez.

Zola, halkın müdafî olarak Ayaz, halkın güreşçisi olarak haksızlığa hücum etdiler ve bu uğurda hayatlarını ortaya atdılar. Bu ruhî hâlet onların eserlerinde de görülür. Zola'da insanlık ne idi ise Ayaz'da Halkçılık odur. Zola mesud Fransız cemiyetleri içinde ezilenleri, haksızlığa uğrayanları tutmağa çalıştı. Ayaz ise iki mühim dava karşısında cebhe almağa mecbur kaldı. İdil-Ural Türklerinin millet olarak uğradıkları haksızlık. Ve bu cemiyetin içinde ezilenler. Derinlik ve yükseklik itibariyle Zola daha kuvvetli ise, cihanın genişliği itibariyle Ayaz elbet de daha şümullüdür. Eserlerinin mevzuları ve yarattığı tipleri daha çokdur. Biz bu iki edibi sanat bakımından mukayeseden ziyade bu iki ruhun ve yarattıkları eserlerin zamana ve ruh yakınlıklarını tahlile çalıştık.

Kazan edebiyatında kuvvetli Halkçı bir çağır açmış olan Ayaz, edebiyatda son sözünü söyledi mi? Ayaz'ın giriştiği siyasî mücadele, müdafaa ettiği millî istiklâl davası her millet için olduğu gibi İdil-Ural Türkleri için de tarihin hiç şübhesiz en kudsî işidir. Fakat bu yolda çırpınan mücahid edib Ayaz'ı öldürmüyor mu? Ve bu da millî bakımdan büyük bir zarar değil mi?

Ayaz'ın ruhuna edebiyat o kadar hükmeder ki görüşünde ve hatta siyasî düşüncülerinde bile ruhundaki ediblik tesirleri görülür. En mühim ictimâîlerde, en ciddî siyasî münakaşalarda Ayaz'ın kafası iki sahada birden çalışır. Siyasî Ayaz, karşısındakilerin maksadlarını emellerini anlamağa uğraşırken, edib Ayaz'da sanatkar gözüyle onların ruhunu tahlil eder. Yalnız karşısındakilere bakışında değil, kendi içinde de Ayaz'ın iki şahsiyeti vardır. Bunlar birbirleriyle o kadar yoğrulmuştur ki ve Ayaz bunların her ikisine karşı ruhunda o kadar mahcubiyet

duyar ki bazen birisini diğere fedaya kadar varır. En mühim siyasî bir mevzu hakkında en ciddi görüşlerini söylerken birdenbire onun edib gözü canlanır sesi değışir gülümser, yüzü nurlanır, derhal bir  bir inceliğı, bir hususiyeti sanatkâr ruhuyla ve çıplaklığıyla söyler. O bunu mutlaka bir maksadla ve bir netice arayarak yapmaz. Tabiî olarak yapar. Her sanatkâr gibi ruhunun o anda o buluşdan duyduğı heyecanla yapar. Ruhunun samimetiyle yapar.

Ayaz kendisini her şeyden tecrid edebilir fakat ediblikden asla. Hususî ve siyasî hayatında bin bir türlü fırtınadan geçmiş olan Ayaz daima sanatıyla baş başa kalmışdır. Habishanede sürgünde kaçarak girdiğı memleketlerde yahud Rusya'da polisten gizli yaşadığı yerlerde, muhacirlikde Finlandiya'da, Paris'de, Berlin'de, İstanbul'da, Ankara'da, Varşova'da. Her tarafda hangi vaziyette olursa olsun onun ruhu daima sanata kavuşarak rahatlatmışdır. Bazen bir eserini kaç memleketde birbirine tamamiyle zıd şartlar içinde tamamlamışdır. Bu onun her yüksek sanatkâr gibi hayatın dışında yaşamadığını ruhunun daima sanatıyla canlandırmakda olduğu eseriyle titrediğini gösterir. Hürriyeti hürriyete esir olanların yaratmaları gibi yüksek sanat eserleri de ruhlarını onun hâkimiyetinden kurtarmayanlar tarafından canlandırılmışdır.

Ateşden sıcaklığı, nurdan aydınlığı, eşyadan gölgeyi, vucuddan ruhu ayırmak nasıl mümkün değilse sanatla doğmuş sanatla yoğrulmuş ve bu ilahi kudretle medeniyet dünyasında fikirlerin ve yüreklerin yüksek ilhamlarını canlandırmış olan ediblerin de ruhlarının ve üstadlarının tesirlerinden kurtulmaları kabil değildir. Hayat hayatın fırtınaları, açılan ufuklar, uğraşılan işler sanatkârın ruhuna ancak yeni mevzular yeni ilhamlar verirler. Ayaz, *Eve Doğru* eserini Harb-i Umumî'de Almanlara esir düşmüş olan Kazan Türklerinin, Türkiye'ye müdafaa için gönüllü olarak Irak cebhesinde koşmalarından ilham alarak yazdı. Bunu ondan kimse istemediğı gibi kimse de o mevzudan bir edebî eser yaratmağa kalkışmamışdı. Ayaz'ı bu mevzu sarsdı, onu heyecanlandırdı Kendi hayatı en müşkül şeraitde geçerken her şeyini unutarak eserini canlandırmak için çırpındı.

Neden başkaları yapmadılar. Edib olmadıklarından, ruhlarında her şeyden kuvvetli olarak sanat aşkının hüküm sürememesinden. Neden Ayaz yaptı? Edib doğmuş olduğundan, ondan kurtulamadığından. Zaten Kazan edebiyatının bu büyük

işçisi kalemi de edebiyatı da kendi içinden gelen ilhamla bulmamış mıydı? O bu ilhamdan menfada yersiz kaçak dolaşdığı kurtulamadığı gibi onun şimdiki siyasî mücahedeleri de ne kadar ağır ve ne kadar yorucu da olsalar onu sanattan ayıramayacaklardır. Bu büyük ve tarihî yol da onun edebî hayatına ancak daha geniş ufuklar açacak ona daha yüksek mevzular verecek daha tarihî tipler yaratacaktır.

Yüksek sanatkârlardan eserlerini yakanlar görüldü. Fakat içlerinden gelen ilhama boyun eğmekden kurtulabilmeleri görülmedi. Onlar çocuklarını unutabilirler fakat onları yaratmak ellerinde değildir.

Daima halkın hayatından mevzu alan Ayaz'ın yurddan öksüz kalmasının onun edebî çalışmasında iz kaldırabileceğini kabul etmesek bile bu ancak şekli, tarzı, rengi değiştirebilecektir. Onun sanatının dayandığı heyecana halel getiremeyecektir. Ayaz'ın ağarmış başının beyazlığının artması ise olsa olsa onun manevî evladlarını daha büyük şefkatle ve daha büyük ihtimamla büyütmesine yarayacaktır.

Kazan edebiyatının dününe bakarken Ayaz'ın eserleriyle açtığı nurlu mektebde sevimli çehreleriyle canlı sözleriyle fedakâr ruhlarıyla canlanan Halkçı ve İnkılâbçı büyük bir aileyi buluyoruz. Yarına bakarken de bunlara sanatta ve siyasetde ölmez işler bırakanların koşulduğunu göreceğiz. Sanatın ilahî kudretiyle canlandırılan bu nurlu kafiye Abdullah Tukay, Gafuri, Fatih Emirhan, Ali Asgar Kemal ve diğerlerinin evladları da gelüb koşuluyor. İdil-Ural hayatını medeniyete ve değişikliğe götüren bu nurlu kafiye tarihin kara sahifelerini siliveriyorlar. Bunlar zulmetin nura daima mağlub olduğunu isbat ediyorlar. Kazan'ın bu yüksek sanatkâr evladlarının yakdıkları Kazan edebiyatı چراغی cihan medeniyet mabedinde sönmez ve ilahî bir meşale olarak ebediyeti selamlıyor. Ne mutlu Ayaz'a ki hak ve medeniyet halk ve yurd faciasıyla çırpınırken eriyen yanan ruhunun ateşini sanat ortasında ve onu zulmetin vahşetin zamanın yıkmayacağı ebediliğe ulaştırdı.

Benim hatta bizim Ayaz'ı tebriğimize ne hacet. Onu ebediyet kutluladı.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.43. Kurultay¹⁷⁷

Kurultay 26 Teşrîn-i sâni 1917'de Bahçesaray'da, Hansaray'ın divan odasında toplanmıştı.¹⁷⁸ Hayatda bazı vakalar vardır ki insanın bütün hayatını doldurur, onun tesirleri bütün hayatınca devam eder ve nihayet hayata gözlerini kaparken de “ Mesudum çünkü o günü gördüm o anları yaşadım!” der.

Rus İnkılâbından sonra Kırım Türklerinin mukadderatını ellerine alarak millî, medenî muhtariyet, nihayet istiklâl adımlarını atarak millî cereyanımızın mukadder gayesini canlandırmağa azmetmiş olan Kırım gençlerinin hepsi için 26 Teşrîn-i sâni böyle mukaddes ve mübeccel bir gündür.

134 yıllık esirlikten, horluktan ve bin bir faciadan geçmiş olan bütün Kırım Türkleri de 26 Teşrîn-i sâni'yi kurtuluşun ifadesi ve temeli olarak tanımışlardı.

Bu tarihten sonra millî cereyanı kırmak, millî imanı temelinden yıkmak için didinen Beyaz, Kızıl bütün düşmanların hücumlarını kurultaya ve kurultaycılara karşı tevcih etmeleri de 26 Teşrîn-i sâni'de kurulan kurultayın ehemmiyetinin büyüklüğünü anlatmağa kâfidir.

Rus İnkılâbı bütün Rusya'da yeni bir devir açıyordu. Kurultay, bizim bu yeni devirden beklediğimiz gayeyi canlandırıyor. İnkılâb, Rus istibdadının siyasî, medenî, iktisadî bozukluklarından canlanan bir aksülameldi. Onun fikriyatı kozmopolitdi. İlhamlarını bilhassa garbın siyasî ve ictimai cereyanlarından alıyordu. Kurultay ise millî vicdanın inkişafının ifadesi idi. Kurultay ilhamını bilhassa milliyet düsturundan ve Kırım tarihinden alıyordu.

Ferdler gibi milletler içinde esas olan esirlik değil hürriyettir. Her tarafda tarih, fikirlerin ve vicdanların yükselmesi nisbetinde bunun tahakkukunu kaydeder. Tarihin ve tabiatın temeli olan tekâmül yolu beşeriyeti buna doğru götürüyor. Cihan tarihi hürriyet için yapılan mücadelelerin hülasasıdır diyenlerin ifade etmek istedikleri hakikat de tekâmülün bu kat'î tesir ve neticesi nisbetinden ibarettir. Kurultay, Kırımlıların hak ve kurtuluş mefkûrelerinin tekâmülünün eseri onun ifadesi ve onun temelidir. Kırım gençlerine Kurultay'ı bulduran Kırımlıları Kurultay

¹⁷⁷ Cafer Seydahmet Kırmir, “Kurultay” *Emel Mecmuası*, sayı 11 (Teşrîn-i sâni 1937), s. 4-11.

¹⁷⁸ 24 Teşrîn-i sâni'de toplanması mukarrer iken bazı muntikalardan beklenile vekillerin gelebilmeleri geciktiğinden dolayı o tarihte açılmadı.

etrafında sınımsız toplayan dosta düşmana Kurultay'a ehemmiyet verdiren esas onun bu millî cereyanın tabî inkişafından doğmuş olması idi. 134 yıllık facia o kadar acı ve elim olmuştu ki bundan ders almamak kabil değildi.

Rus emperyalizmi yalnız Kırım Hanlığını yıkmakla kalmamıştı. Yalnız memleketimizin zenginliklerini istismarla, yalnız topraklarımızı yağma etmekle doymamıştı. Köylerimizi boşalttırmak ve yıkdırmakla, camilerimizi kiliseye çevirmekle, çeşmelerimizi bile kurutmakla da düşmanlığını yenememişti. Bin dürlü hile ve zulümle devir devir yüz binlerce kardeşimizi yurdumuzdan zelil ve sefil çıkub gitmeye de mecbur etmişti. Bu suretle Rusluk yalnız devletimizi, yalnız yurdumuzu, yalnız hakkımızı ve refahımızı değil halkımızın varlığını da mahvediyordu. Bütün bunlar yalnız dünün intikamıyla yapılmıyordu, bunda yarının endişeleri de vardı. Rus emperyalizmi de biliyor ve anlıyordu ki milletler habishanesi olan devletinin temellerini uyanan, kuvvetlen milletler yıkacaklardır. Küçük Kırım'ın büyük tarihî ve coğrafi vaziyetinin ehemmiyeti ona her devirde dosta düşmana fazla ehemmiyet verdirmişti. Bununçün Çarlık, Kırımlıları yurdlarından söküp atıyor, devir devir göç, muhaceret akınlarını alevlendiriyordu.

Rus inkılâbından evvel Çarlık bundan sonra da Rus inkılâbçıları bir kanaatlerinden emin idiler Kırım, ebedî olarak Ruslaşdırılmıştı. Kırımlılar kıvıldamayacak kadar azaltıldılar, ezildiler. Onlar bu suretle kuvvetin hakkı yendiğini kabul ediyor. Siyasetin tarihî öldürdüğüne hükmediyorlardı.

1917'den sonra Kırım gençlerinin birdenbire bir siyasî varlık göstermeleri sağlam bir programla işe geçmeleri ve ilk hamlede bütün millî, dinî işlerini ve vakıflarını tamamiyle kendi ellerine almaları, onları biraz düşündürmüştü. Hansaray'ın alınması ve millî müze yapılması onun tepesinde gök bayrağın dalgalandırılması bu düşüncelere biraz da endişe katmıştı. Bütün Kırım Türk askerinin ayrı, millî teşekkülata bağlanması ve Rusya, Ukrayna içerilerinde kalmış olanların da Kırım'a getirilerek İcra Komitesinin emrine bağlanmaları bu endişeyi telaşa kalbetmişti.

Bundan Rusların ve kozmopolit inkılâbçıların kavrayamadıkları bir cihet de bütün Kırım Türklerinin bir adam gibi gençler etrafında birleşmeleri ve bütün mücadelelerde, intihablarda çelik bir birlikle hareket etmeleri idi. Yönü sarsmak için

hilenin, siyasî dolabların, iftiraların hatta tehditlerin pek çokları kullanıldı. Fakat hepsi neticesiz kaldı ve Kırım gençleri her hamlede bir kat daha kuvvetlenerek çıktılar. Kırım'da bu devirde yapılan bütün intihab mücadelelerinde bizim komitenin listeleri daima ve her yerde en büyük ekseriyeti kazanmışdı.

Bin bir mücadelede muzaffer çıkmış olan Kırımlılar, Kurultaylarını açmakla kanun esaslarını çizmekle yalnız tarihî yollarını tesbit etmiyor yalnız mukadderatlarına sahip olduklarını bilfiil ortaya koyuyor, yurdlarının istiklâlini hayata geçirmek için mesul hükümetlerini kurmakla kalıyor. 134 yıllık bir mazinin facialarının bilançosunu da yapıyorlardı. Kuvvetin hakkı yenemediğini, siyasetin tarihi öldürmediğini Kırım'ın Ruslaşmadığını, Kırımlılar azalmış da olsalar bitmediklerini ve Kırım mukadderatına sahip olacak kadar azim ve imana sahip olduklarını isbat ediyorlardı.

**

Bazı kelimeler zamandan kuvvetlidirler. Bazı kelimeler vardır ki bütün bir tarihi ifade ederler, devirleri canlandırırılar. Bazı kelimeler vardır ki sihirli kuvvetleriyle bütün bir milleti ayaklandırırılar ve onlara tarihin en büyük işlerini en büyük azim ve imanıyla yaptırırılar. Bazı kelimeler de vardı ki insanlık onları yaşadabilmek için evladlarının en güzidelerinden yüz binlercesini kurban vermiştir. Kurultay'da bu kelimelerden biridir. Bu kelime kaldırılrsa birçok yüksek Türk hakanlarının büyüklükleri hüsufa uğrar. Bu kelime tarihlerden silinse Türklerin en şanlı devirlerinde kanları kendi reyleriyle dökdükleri mukadderatlarına aid mühim meselelerde rey sahibi oldukları şübheye düşer. Kurultay Türk ananesine ve tarihine karışmış bir kelimedir. Tesiri o kadar büyük olmuşdu ki kendisi unutulduğu halde başka namlarla divan gibi nüfuzunu, izini sildirtmedi.

Kurultay, Kurultay'ın unutulması, yerini başka kelimelere bırakması... Tarihimizin birçok bakımdan tahliline esas olabilir. Bu sayede devirlerin manasını kudretini aczini anlamamız kabil olur. Bu sayede siyasî, medenî inkişaf veya sükûtumuz anlaşılabilir.

1917'de Kırım'da açılan Kurultay, kurultay kelimesinin manasını onun tarihimizdeki rolünü daha geniş bir şekilde tecelli ettirmişdi. Eski kurultay milletin mahdud bir kısmının millet mukadderatına aid meselede reylerini söyleyebilmeleri

imkânını veriyordu. Kırım gençlerinin açtıkları kurultay bütün milletin kadın, erkek serbest müsavi gizli reyleriyle seçtikleri vekillerinden toplanıyordu. Eski kurultayda yalnız reyler bildiriliyordu. Son sözü ise hakanlar söylüyordu. Kırım kurultayında ise asrımızın siyasî ve medenî inkişafının tesirleriyle demokrasi inkılâpçılık ve halkçılık imanı ile millî hükümet düsturu canlandırılıyor ve milletin reyinin kararının üstünde iç bir hüküm tanılmayacağı yalnız kendimize karşı değil ecnebi kuvvet ve kudretine karşı da ilan ediliyordu.

Kırım gençlerine kurultayı bulduran kuvvet bu kelimenin tarihî rolü ve ehemmiyeti idi. Kurultayın manasını anlayanları, halk hükmünün kudretine sarsılmaz imanla inanmış olmaları idi. Onlar biliyorlardı ki asrımızda her şey halk için her şey halkla diyen ve bunu canlandıran devletlerin temelleri sarsılmaz. Yine onlar biliyorlardı ki halkın hakikî terakkisi siyasî, millî, medenî inkişafı her şeyden evvel halkın kendi mukadderatına hâkim olması onu serbestce münakaşa ve tenkid etmesiyle kabildi. Bununçün de onlar hürriyeti kurultayın temeli tanıyorlardı.

Eski kurultaylar buyruk yerde kalmaz diyorlar ve yasanın bu maddesini yaşatmak için kuvveti şiddeti esas tanıyorlardı. Yeni kurultay kendi kanun esasının kudsiyetini ilan ediyor ve bunsuz esirlikten kurtutunulamayacağını bildiriyor, bu suretle kurultayı fikirlerde vicdanlarda hâkim kılıyor bütün milli hayatın temeli ve Kâbe'si yapıyordu.

Hürriyet ve millet endişelerinden mahrum onları için kurultay elbetde bir mana ifade etmezdi. Tarihlerini unutmuş esirliğin acısını duymamış milletlerinin facialarına gözlerini kapamış vicdanlarını susdurmuş olanlar için elbetde kurultay ve onun buyruğu manasızdı. Fakat bunları biz Kırım'da görmedik. Bizde en sol Sosyalistlerden en sağ muhafazakârlara varıncaya kadar hepsi hür ve serbest olarak kurultaya iştirak etmiş onu tanımış ve onun çerçevesi içinde millet mukadderatını hale çalışmışlardı.

Kurultay Kırım Türklerinin tarihlerinden aldıkları ilham ve kuvvetle geçirdikleri facialardan edindikleri acı dersle yalnız selametlerinin millî birlikde olduğunu anladıklarını isbatla kalmıyor. Kabul ve ilan ettiği Kanun-u Esasiyle yalnız devrin manasını hakkın adaletin kudsiyetini hakikî tekâmülün temelini hürriyet esaslarına dayandığını devletle halkın, halkla devletin kaynaşması lüzumunu

anladığını tesbit etmiyor. Kurultay, yurdun selamet ve saadetine her şeyin fevkinde tutuyordu. Dar ve haris bir milletcilikle değil uzak gören hakdan adaletten ilham alan sağlam bir imanla “Kırım Kırımlarıdır!” diyor ve bütün Kırımlıların haklarının hürriyetlerinin himaye siyanetini mukaddes bir esas olarak tanıyordu.

Burada da Kırım gençleri, kuvvetden değil hak mefhumundan ilham alıyorlardı. Burada da onlar eski tarihlerinde bütün Kırımlıların kardeşçe yaşamış olmalarının müsbet ve hayırlı neticelerine kıymet veriyorlar bundan dolayı ırk, din farkı gözetmeksizin bütün Kırımlıların yurtda kardeşçe yaşamlarını temin etmeyi bir borç tanıyorlardı.

Bu suretle Kurultay yalnız Kırım Türklerinin mukadderatlarına sahip olmağa azim ettiklerini isbata değil, mesud bir Kırım’ın temellerini kurmağa çalışmışdı, çizdiği Kanun-i Esasi yalnız Türklerin vicdanlarında değil bütün Kırımlıların birçoklarının da yüreklerinde kurtuluşun ve saadetin ifadesi olarak yaşadı.

**

1918’de Kırım’ı Bolşeviklerden temizleyen Alman kuvvetleri yurdumuzun idaresini tanzim işini düşündükleri zaman Kırım’da sağlam bir tek temel bulmuşlardı; kurultay. Bununçün kurultayın kuracağı hükümeti tutmağa karar vermiş ve bunu resmen ilan etmişlerdi.

20 yıldır Kırım’ı ezmeye çalışan ve Bolşeviklerin bütün hücumlarını teksif ettikleri ve yıkmak için uğraşdıkları fikir de kurultaydır. İlk günden beri en büyük canavarlıkla saldırdıkları insanlar kurultaycılardır. 1917’de gençlerimizin yüzde doksanı mahvedilmişdi. Kurultay günlerini yaşayanlardan pek çokları Ural’larda, Sibiryalarda, Solufke’de öldürülmüşdür. Kırım kandan ateşden geçirilmiş millî cereyan kökünden kazılmışdır. O halde kurultay fikrine karşı hala bu kadar saldırmakda ne mana ve ne lüzum var?

Çarlık, Kırımlıların ekserisine yurtdan kaldırub atarak Kırım’ı Ruslarla doldurarak Kırım’ı tamamiyle kendisinin yapmağa uğraşıyordu. Kozmopolit inkılâbçılar Ruslar ve diğerleri bunun netice vermediğini gördüler. Bolşevikler buna 20 yıldır Kırım’da yapılan pek çok tarihî işler ve isyanlara şahid oldular. Onlar bizi azaltmak ve öldürmekle de buna muvaffak olunulamayacağına inandılar, ruhlarımızı imanlarımızı çürütmeye karar verdiler. Bunsuz bizi bizim tarihten, millî vicdandan

gelen cereyanımızı kırmanın kabil olamayacağına hükmetdiler. Kurultayı ruhlarımızdan ve kalblerimizden söküb atmaya girişdiler.

Zamanın öldürmediği kurultayı Bolşevikler de elbetde öldüremeyeceklerdir. Çünkü kurultay hakkın adaletin ifadesi ve temelidir. Kuvvet fanî, hak ebedidir. 20 yıldır devam eden Bolşevik mezalimi bütün Kıyımlıları bir hakikate iman etdirdi.

Kurultay yaşasaydı bütün öksüz kardeşlerimiz müstakil yurdumuzda toplanacaklar ve bütün Kıyımlılar cennet gibi güzel yurdlarında kardeşlikle refah ve saadette yaşayacaklardı. Bolşeviklerin zulmü memleketi istismarları halkı esir vaziyete düşürmeleriyle bu iman tabii olarak kuvvetlenmiştir. Bolşevik hükümetinin bütün istiklâlcî milletlerin imanlarını çelikleşdirmesindeki sır ve hikmet de bundadır. Tarihin ergeç yazacağı şey:


Kızıl emperyalizmin çökmesi, bütün mahkûm milletlerin istiklallerine kavuşmaları kurultaylı mesud Kıyım olacaktır.

Kıyımlı Cafer Seyd Ahmed

2.44. Gürcü İstiklâlcilerinden Simon Mdivani'nin Ruhuna¹⁷⁹

Aziz Arkadaş!

Yurdunun kurtuluşunu görmeden sen de hayata canlı gözlerini Paris'de 13 Kânun-î evvel'de kapadın. Asırlardan beri birçok milletlerin kurtuluşlarına ve yükselmelerine hayatlarını vakfetmiş birçok mefkûrecilerin ümidle çırpınmış yürekleri orada durmuş, uzaklara ve yükseklere bakan gözleri orada kapanmıştı. Senin de o kafileye koşulman mukaddermiş. Biz bunu ne kadar beklemiyorduk. Zaten müstesna bir cevvaliyetle işleyen dimağın; Kafkas'ın ve yurdunun mukadderatına uzaktan yakından taalluk eden meseleler önünde daima canlanan dikkat ve irade kuvvetin bizlerden bu akıbeti ne kadar gizledi.

1936'da son defa Paris'de görüşmüş, Paris'in  mütevazı evinde bizi Şark misafirperverliğiyle karşılamıştı. İlk görüşdüğümüz andan son derdleşmelerimize kadar aradan geçen uzun zamanda seni daima aynı adam olarak tanıdım. Bu adam bütün ruhuyla milletine bağlı bugünden ziyade onun yarısını düşünen cevval zekâsı kadar da ince bir terbiye ve yüksek sezîşe malikdi. Mdivani yalnız Türk düşmanı olmayacak kadar akıllı olduğundan dolayı değil ruhu da bize yakın bulunduğundan o daima bizimle candan derdleşmiş, emellerimizi, duygularımızı dostlukla karşılamıştı.

Bundan yedi sekiz sene evvel Ukraynalılarla aramızdaki ihtilaflar prometede mevzubahis edildiği zaman ben onu tedkik etmişdim. Son dakikada ne yapacağını beklemişdim. O da diğer milletdaşları gibi tereddüdsüz açık olarak Kırım'ın istiklal hakkını heyecanla müdafaa etmişdi.

Kafkas Konfederasyonu Akdi zamanlarında Paris'e gitmişdim. Orada reisleri Mösyö Jordani'yi görmek istedim. Bu arzumdan Mdivani, candan memnun olmuş ve beni bilzat muhterem reislerinin yanına götürmüştü. Bir mülakatımızda oda bulunmuştu, oradan beraberce çıkmıştık. Ben susuyordum o birdenbire bana hitab ederek: “Cafer Bey seni ilk gördüğümde samimî adam olarak tanımıştım, fakat senin samimiyetin yalnız kendi davanızda değil bütün mahkûm milletler için bu

¹⁷⁹ Cafer Seydahmet Kırimer, “Gürcü İstiklâlcilerinden Simon Mdivani'nin Ruhuna”, *Emel Mecmuası*, sayı 3 (Mart 1938), s. 6-7.

kadar yüksek olduğunu kavrayamamışım.” demişdi. Bu tarihten sonra aramızdaki dostluk bir kat daha kuvvetlendi ki o bana her fırsatta hissettirmiş.

Gürcülerin, Türkiye ile anlaşmaları lüzumunu en iyi anlayan, Türk illerinin istiklâl davalarının mana ve ehemmiyetini en iyi kavrayan, Garbın maddî yardımından ziyade Şark’ın ruhunu kazanmak lüzumuna kuvvetle inanan Mdivani’nin bu sırada ölümü çok acı oldu. Gürcü milleti kıymetli bir evladını, bizlerde bizi en iyi anlayan bir dostu gaib ettik.

Milletine, muhterem ailesine, arkadaşlarına candan beyan-ı taziyet eder, yüksek mefkûreci ruhu hürmetle selamlarız.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.45. Siyasî Vaziyet¹⁸⁰

İngiliz Siyasetine ve Sovyet - İngiliz Münasebetine Kısa Bir Bakış

Türk – İngiliz Dostluğu

Harb korkusu bu son aylarda bütün dünyaya, bilhassa Avrupa'ya çok korkunç dakikalar yaşattı. İspanya hadiseleri bahanesiyle İngiltere-İtalya arasında Habeşistan meselesinden dolayı canlanmış olan ihtilaflar birden alevlendi. Japon-Çin Harbi dolayısıyla da beynelmilel vaziyette kuvvetli gerginlikler çıkması ihtimalleri kuvvetlendi, geçti. Hitlerin, Pancermenistlerin en büyük hayalleri muvaffakiyetle tahakkuk etdirerek Avusturya'yı Almanya'ya birleştirmesi büyük, küçük birçok Avrupa devletlerini korkulu telaşa düşürmeye sebep oldu. Çek-Slovakya'da yaşayan Almanların, bu hadiselerde gösterdikleri millî birlik ve uyanıklık, **اوزرک یازی** başlarındaki büyük Almanya ile birleşmeleri ihtimalini bir kat daha kuvvetlendirdi ve korkuyu artırdı.

Dünya siyasetinde taazzuv eden cereyanlar, muhaverele ve buhranlar dolayısıyla aralarındaki münasebetleri bir kat daha sıkı ve ciddî bir şekle getirmeye çalışmaları hatta aralarında yaptıkları askerî ittifak ve yakınlıkları doğrudan doğruya veya zımnen meydana çıkarmaları dünya efkâr-ı umumîyesindeki telaşı kuvvetlendirdi. Harb korkusunun yarattığı bu telaşın korkunç bir şekilde canlanmasında en mühim sebebi, bütün devletlerin yaptıkları emsalsiz harb hazırlığıdır. Muhalif olan siyasî zümrelerin birbirlerinin hazırlıkları hakkında yaptıkları neşriyat ve milletlerin “Tereyağından evvel silah” düsturuna sarılarak her devletin bütcesinin büyük kısmını harb işlerine tahsis etmiş olması fennin yarattığı son silahlar ve bunların tahrib kuvveti hakkında yazılanlar, efkâr-ı umumîdeki korku ve telaşı arttırmağa yaradılar.

Siyasî buhran ve bu korku yalnız devletleri birbirleriyle daha sıkı anlaşmağa değil her devleti kendi dahilî bünyesinde buna göre siyasî, idarî, askerî tedbirler almağa, hazırlıklar görmeye mecbur etdi. Bilhassa Avrupa'da aşağı yukarı bütün devletlerin kuvvetli hükümet usulünü tahakkuk ettirmeye çalışmaları her şeyden evvel haricî, siyasî endişelerin neticesidir. Efkârda canlanan büyük fırtınaya her millet az zararla ve tam mukavemet kabiliyetlerini kullanabilerek atlatmak

¹⁸⁰Cafer Seydahmet Kırırmer, “Siyasî Vaziyet”, *Emel Mecmuası*, sayı 8 (Ağustos 1938), 1-8.

endişesiyle çırpınıyor. Böyle tarihî anlarda anane ve teamülden ziyade millî menfaat ve geleceğin kurtarılmasının düşünülmesi tabiidir. Böyle bir devirde hürriyet demokrasi ne kadar kudsî hak ve adalet mefhumlarına dayanıyorlarsa dayansınlar bunlar namına ve bunların uğruna millî bünyelerin parçalanmasına devletlerin zaafa uğramasına yol açılmaz.

Demokrasinin en eski beşiği, hürriyetin tam saltanat sürdüğü büyük İngiltere bile kuvvetli hükümet usulünde taazzuv etdiğini görüyoruz. Çemberlayn- Eden ihtilafı bu lüzumun zarurî bir neticesi olarak kat'iyetle halledildi. Baldwin'in sağ kolu olarak çalışmış ve İngiltere'yî ağır iktisadî ve malî buhrandan kurtarmış olan Çemberlayn bugün harb zamanının Loyd Corc'unu gölgede bırakarak eski Dizraeli, Gladstonelar rolünü oynayacak hale geldi ve bu suretle Çemberlayn hükümeti İngiltere'nin kuvvetli hükümeti oldu. Bunda Çemberlayn'ın şahsî kabiliyet ve manevî nüfuzunun rolü ve siyasî vaziyetinin nezaketinin tesiri büyük olmakla beraber asıl bu neticede her şeyden evvel İngiltere milletinin seviyesini tehlikeyi ve çareleri sezme kabiliyetini görmek ve onun dünyadaki mevki ve rolünün ehemmiyetini anlamasında bulmak doğru olur. İngiltere'de demokrasiye dokunulmamakla beraber İngiliz milletinin seciye ve zihniyetine göre kuvvetli bir hükümet yaradıldı.

Çemberlayn yalnız İngiltere'de harb bütçesini ve harb hazırlığını kuvvetli bir surette yürütmekle siyasî kuvvetli bir ekseriyet temin etmekle kalmadı; İtalya ile olan gerginliği ortadan kaldıran ve bütün ihtilafların halline yol açan İspanya işini beynelmilel harb tehlikesi halinde çıkaran Fransa'yı Sovyetlerin menfi tesirlerinde hatta harbe sürüklenme yolundaki çalışmalarından ayıran Çek-Slovakya'daki Almanlar meselesini anlaşma yoluyla halline imkân yaratan Fransa'nın Hatay meselesinde Türkiye ile anlaşmasını tecil etdiren hep Çemberlayn oldu.

Bugünün siyasî vaziyetini anlayabilmemiz ve yarın için bundan bazı doğru neticeler çıkarabilmemiz için her şeyden evvel İngiliz siyasetini tedkike mecburuz.

**

Gazetelerde bu günlerde Moskova'da bulunan Sovyetlerin Londra sefirinin yakında Londra'ya dönerek İngiliz hükümetine müteakabil yardım ve dostluk anlaşması teklifinde bulunacağı hakkında bir haber intişar etdi.

Sovyetler cehenneminde eriyen bütün mahkûm milletlerin ve onlara komşu bulunan devletlerin üzerinde en ziyade durmaları icab eden mesele bu kısa haberle ortaya atılmış oldu.


İngilizlerin Sovyetlerle olan münasebeti ve bunun geleceği, Eden'in İngiliz hariciyesinden uzaklaşması gününden beri Sovyetlerin anlamak istedikleri ve kabilseler için uğraşmışları siyaset İngiliz siyasetidir. Litvinof meşhur müşterek ve umumî paketi İspanya hadiselerinde ileri sürdüğü teklifler, Adem-i Müdahale Komitesindeki mümessillerin fikirlerinin daima redde uğraması nihayet İngiltere'nin İtalya ile anlaşma yolunu açması Almanya'ya karşı garbde herhangi bir cebhenin taazzuvunun önüne geçmesi Sovyetleri endişeye düşürdü.

Çemberlayn'ın, her şeyden evvel Garbî Avrupa'yı harbden kurtarmağa uğraşması ve kendi siyasetinden yalnız Sovyetlerin memnun olmadıklarını kaydetmiş olması Bolşeviklerin bu endişelerini kuvvetlendirmeye yaradı.

Fakat Sovyet Rusyası'nın telaşlarını arttıran en mühim sebep İngilizlerin Uzak Şark hadiselerindeki rolleridir. Amerika'nın Japonya'ya karşı müşterek hareket teklifini İngiltere'nin reddetmiş olması, Çin'e dolayısıyla da olsa yardım ederken Japon tehlikesini her fırsatta ileri süren Japonlara karşı siyasî muhalif bir cereyan yaratmağa uğraşan Bolşeviklerin bu teşebbüslerine siyasî, manevî hiçbir müzaheretde bulunmayan İngiltere'nin Sovyetlere karşı hakikî vaziyeti nedir?

Bolşevikleri bunu anlamaya mecbur eden sebep Almanya, İtalya ile Japonya arasındaki ittifakın gün geçtikçe daha sıkı bir şekilde girmesi ve bu devletlerin Garb ile aralarında olan ihtilafları halle yaklaşmış olmalarıdır. Bu sayede bu devletlerin daha serbest bir şekilde kendilerine karşı hareket imkânını bulacaklarını tasavvur ettiklerinden dolayıdır ki Bolşevikler İngiltere'ye sarılmak yolunu ciddiyetle aramak lüzumunu hissettiler. Buna sebep olan ikinci mühim bir nokta da Bolşeviklere karşı taazzuv cereyanına birçok devletlerinde gizli açık olarak koşulları ihtimalinin kuvvetlenmiş olması ve nihayet Çan Kay Şek kuvvetlerinin mukavemetinin de artık tamamıyla kırılmalarının yaklaşmış olmasını anlamalarıdır. Dahilî vaziyeti her gün daha berbad bir şekilde girmekte bulunan Sovyet hükümetinin Uzak Şark'daki askerî kuvvetini arttırması, memleketin her tarafında askerî tedbirler alması harbe kuvvetle hazırlanması, harb yapabileceğine olan kanaatini ifade etmez.

Herhangi bir harbde Sovyetlerin askerî, iktisadî, idarî hazırlıklarının ayakda duramayacağı anları düşündüğü gibi onların telaş ve ümitsizliklerinin en mühim sebebi ve onları acze ve tenzilata sürükleyen en mühim amel halkı tamamiyle kendilerine düşman yapmış olmalarıdır. Dünyada kendi hükümetlerini müdafaa etmeyecek tek bir halk varsa o da Sovyetler cehenneminde hala açlıktan, zulümden, mahve mahkûm edilmekten kurtulamayan bu asrın en bahtsız insanları olan Sovyet ahalisidir. Bilhassa yarının harbinin ancak bütün memleketin en yüksek heyecan ve fedakârlıkla başarılabilceğini artık herkesce anlaşılmış bir keyfiyettir. Yarınki harbde yalnız ordular değil maddî, manevî bütün kabiliyet ve kudretleriyle memleketler karşı karşıya geleceklerdir. Bütün halkına memleketinin bütün iktisadî ve malî imkânlarına dayanamayan hükümetlerin o büyük fırtınaya karşı kendilerini koruyamayacakları kat'îdir. İşte bu kat'iyetden yükselen endişe iledir ki Sovyetler, İngiliz siyasetiyle esaslı anlaşma yoluna girmeye çalışıyorlar.

Epeyce zamandır İngiltere'ye karşı vaziyet almayan ve İngilizlere karşı onların müstemlekelerinde zahiren olsun komünist  bulunmayan Sovyetlerin bu yaklaşma tekliflerini Londra kat'î ve mesuliyetli bir taahhüdü tazmin etmeyecek bir şekilde kabul edebilir. Fakat Sovyetlerin istedikleri ve bekledikleri bu değildir. Sovyetler dünya siyasetinde hâkim rol oynamağa başlamış olan İngiltere'nin manevî ve siyasî müzaheretini kazanmakla haricî ve dahilî siyasetlerinde mühim neticeler elde edebileceklerini ümid ediyorlar. Bu sayede onlar haricî siyaset de kendileriyle dost ve hatta müttefik bulunan milletleri İngiltere'nin tesirinden kurtarmış olacaklar. Bazı devletlerin kendilerine karşı hazırlanan düşman cebhede girmelerine manen engel yaradacak ve onları tereddüde sevk edecekler ve beklide kendilerine karşı çıkacak cebhede İngilizlere siyasî, malî, iktisadî, engeller çıkartacaklar.

Dahilî siyasetlerinde ise “ Bizim kuvvetimizi İngiltere'de anladı. Dünyanın bu büyük devletiyle de dostuz, artık bize zeval yokdur” diyerek halkı aldatacak onları her dürlü ümidden mahrum edecekler ve bu sayede halkın kalkınma ve isyan hareketlerine yol vermeyeceklerdir.

Bolşevklerin İngiliz siyasetinden bekledikleri neticeleri bilhassa haricî siyasetde onların muzaheretlerini İngiltere hiçbir vechile tahakkuk ettirmeyecektir.

İngilizlerin, Bolşeviklere karşı açılacak herhangi bir harbe girmeleri beklenilemez. Bu yalnız onların hazırlanmamış olmalarından değil bunu hayatî lüzum görmemelerinden Bolşeviklerin Asya'da kendilerini tehdiden aciz bulduklarına inanmalarından ileri gelir. İngiliz siyasetinin ananesi, İngiliz şerefi ve hayatî menfaati doğrudan doğruya taarruza uğramadıkça İngilizlerin harbe girdiğini kaydetmez. Yarın kendisine düşman olabilecek Kuvvetlere karşı İngiliz siyaseti daima diğer bir kuvveti çıkarmasını bilmiş, onu tutmuş, hazırlamış ve bu suretle kendisini birçok defalar sarsıntılardan uzakda bulundurabilmiştir.

İngiltere'nin, Bolşeviklere karşı harbe girmeyeceği muhakkak görüldüğünden daha kat'î olarak tasavvur edilecek cihet ise Bolşeviklere karşı yürüyecek kuvvetlere İngiltere'nin engel olması değil bunlara yol açılmadır.

Bu devletlerin Garb'deki ihtilafî meseleleri ciddî bir şekilden çıkararak onların kollarını serbestleştiren Çemberlayn, bunları Bolşeviklere karşı bağlamağa kalkışmaz. Almanya'ya, İtalya'ya, Japonya'ya ve yarın onlara koşulacak devletleri Bolşeviklere karşı harbden alıkoymakda İngiltere'nin ne iktisadî, ne de siyasî menfaati vardır. Bilakis bunda İngiltere için zarar ve tehlike vardır. Asya'da değil bütün dünya mikyasında en başda İngiltere'yi sarsacak neticeler verecektir. İngiliz siyasetinin kuvveti bu gibi görünen hatalara düşmemesiyle değil belki bir asır sonra gelebilecek zararların önüne geçmesini daima bilmiş ve onlara karşı tedbirini almış olmasıyla kendisini tanıtmış ve temayüz etmiştir. Bolşevikler, harb tehlikesinden kurtuluş noktalarının nerede olduğunu geç de olsa kavradılar. Fakat onların dünyada aldatamayacakları bir millet varsa o da İngilizlerdir. Yakın bir âtî bunu onlara çok ciddî olarak anlatacaktır.

**

İngiliz siyasetine temas etmişken bütün dünya Türklerini, Yakın Şarkı hatta Asya'nın birçok milletini sevindiren mühim bir hadiseden bahsetmeyi faideli ve elzem bulduk.

İngiltere'nin Atatük Türkiye'sinin kuvvetini sağlam medenî cereyanını şarkdaki mühim rolünü kavrayarak Türkiye'ye karşı ciddî ve samimî bir dostluk siyaseti takibine başlaması bizi candan memnun etmiştir. Rusya mahkûmu Türkler tarihlerinde millî vicdanlarından aldıkları ilhamla daima Türkiye'nin selametini,

kuvvetlenmesini her emellerinin üstünde tutmuşlardır. Bolşevik cehenneminde bin bir facia ile çırpındığımız bu acı devirde bile Türkiye'nin Sovyetlerle dostluğundan dilediğimiz tesirlerden bahsetmedik. Türkiye'nin selameti endişesi birçok acıları, gözyaşlarımızı, yüreklerimize gömdürdü bu vaziyetler önünde bugünü değil dünü tenkide çalıştık.

Türk-İngiliz dostluğunun kuvvetlenmesinden biz, Türkiye-Sovyet düşmanlığını beklemiyoruz. Eğer bu düşmanlık tahaddüs edecekse biz buna Türklerin değil Sovyetlerin amel olacağını inanıyoruz. Türk-Sovyet dostluğunun Bolşeviklerin, Türkiye'ye menfi roller oynamalarında ve Türkiye'ye karşı bazı mühim ve hayatî, siyasî meselelerde vaziyet almalarına mâni olmamış olması da onların Türklere ciddî ve samimî dost olmadıklarını bizce isbat etmiştir.

Türk-İngiliz dostluğunun Türkiye'nin siyasî kudretinin yükselmesine, iktisadî malî işlerinin kuvvetlenmesine yaraması bizi candan sevindirmeye kâfi bir sebebidir.

Merhum Talat Paşa ile Berlin'de görüşdüğüm zaman neden Harb-ı Umumî'de acele olarak Alman ittifakını kabul ettiklerini sorduğumda harbin acele biteceğine kanaatleri olduğunu ve harbden evvel Karadağ'ın dostluğunu aradıkları halde bunu bulamamış olduklarını teessürle bana anlatmıştı.

Atatürk Türkiyesi'nin bu kadar kısa bir zamanda bütün Avrupa'da bilhassa Loyd Corc (David Lloyd George)'un vatanında kazandığı manevî zafer ve hürmet önünde candan sevinmemek kabil değildi. Türkiye'ye hiçbir devirde, hiçbir devlet tarafından taahhüdsüz karşılığı gösterilmeksizin hiçbir kere herhangi bir malî yardım değil küçük bir avans bile yapılmamıştı. Türkiye'yi kurtaran kapitülasyonları kaldırıub atan bugünkü şerefli nüfuzlu Türkiye'yi canlandıran Atatürk idaresi için Çemberlayn (Neville Chamberlain) Avam Kamarasında sorulan suale böyle şeylere ihtiyaç olmadığını söylüyor. Bu o kadar büyük mana ifade eder ki bu yalnız bizleri sevindirmeye değil en yüksek emellerimize en kudsî heyecanlar vermeyede yarar.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.46. Japon-Sovyet Rusya Ve Siyasî Vaziyet¹⁸¹

Son haftalar zarfında Mançurya hududundaÇang Kofenin tepesi etrafında Japonların 300 ölü ve 600'ü mütecaviz yaralı, Rusların ise 3000'den fazla askerinin öldürülmesine mâl olan müsademeler cereyan etdi.

Bu ehemmiyetli hadiseyi dünya matbuatı heyecanla takib etdi. Sovyetlere tarafdar veya teveccühkâr gazeteler Japonların Çin'deki vaziyetlerinin fevkalade sıkışmış olmasından Rusların istifadeye kalkışdıklarını ve hatta Japonlara karşı harbe girişeceklerini yazdılar. Bu Rus müdahalesiyle Çin'in vaziyetinin de kurtarılacağını ve Japonların sulha mecbur edileceklerini ileri sürmeye kadar vardılar. Onlar bu fikirleri Japonya'nın dahilî vaziyetinin fenalaşdığı, malî vaziyetinin ise zaten mahdud olan altın ihtiyatından 350 milyon dolarının Amerika'ya gönderilmesiyle büsbütün sarsıldığını tahlil ederek Japonların nerede ise düşmanları önünde diz çökmeye mecbur olacağını iddiaya bile kalkışdılar.

Japonya “Asya Asyalıdır” düsturunu ilân ettiği gün karşısında Bolşevikleri bulacağını biliyordu. Mançurya hareketi ve onu takib eden Çin seferi, Sovyetlerin yüzlerce milyon para sarf ederek Çin'de yaratdıkları 85 milyonluk Sovyet Cumhuriyetini ve onların Çin'in her tarafındaki propaganda teşkilatlarını elbetde söküb atacaktı. Buna karşı Bolşeviklerin ellerinden geleni yapmağa kalkışacaklarını da elbetde Japonlar düşünmemiş değildir.

Mançurya'da yerleşdikleri günden beri Japonların yaptıkları demiryolları, tahkimat, tayyare üslerivetahşidatı bilhassa şimale karşı yapıldı. Çin hareketine başladıktan sonra Japonlar, Bolşeviklerin Çan Kay Şek ile ittifak edeceklerini ve Çin'e ellerinden gelen yardımda bulunacaklarını düşünerek buna karşı da elbetde lazım gelen askerî tedbirleri aldılar.

Japonya bugün değil “Asya Asyalıdır” prensibini ilan ettiği ve Mançurya hareketiyle bunun tahakkukuna başladığı günden beri Sovyetlere karşı da cebhe almağa hazırlanmış ve bunu göze almışdı. Japonların buna hazır bulduklarını Uzak Şark'da Mançurya hududunda birkaç yıldır tahaddüs eden vakayı isbat etmiştir.

¹⁸¹ Cafer Seydahmet Kırimer, “Japon - Sovyet Rusya ve Siyasî Vaziyet”, *Emel Mecmuası*, sayı 9 (Eylül 1938), s. 1-8.

Bu son Çang Kofenin hadisesinde Japon Ordusu Rusların her tecavüzünü kırdı ve onların her hamlelerinde geriye atdı, istediği askerî mühim noktaları tuttu. Japon diplomasisi ise Japonlara has inceliği ve Rusların tecavüz mesuliyetlerini tamamiyle tebarüz etdirdi.

Eğer Rusların bu hadiseden maksadları Japonları sıkışdırmak ve aradaki ihtilaflı meseleleri halle yol açmak idi ise bu tahakkuk etmedi. Eğer Çinlilere bir yardım vermek ve onların maneviyatlarını yükseltmek idi ise uğraşdıkları netice bunu değil aksini doğurmağa yaradı.

Bu hadiseyi ve bunu nihayetlendiren Sovyet-Japon mütarekesinin neden akdedildiğini izah için yalnız Sovyet-Japon münasebetinin değil umumî vaziyetin nazar-ı itibara alınması zarurîdir.

Sovyetler bu hadise ile bütün dünya mikyasında gaib etdikleri şeref ve nüfuzlarını iade etmek ve harbe hazır olduklarını, harbi göze alabileceklerini ilan etmek istediler. Bu küçük mıntıkada bile Japonlar, Rus ordusunun kendilerine karşı cebhe alamayacağını isbat etdikden sonra daha ilerisine gitmediler Rusların tecavüzlerinden istifade ederek harb açdılar.

Bunun hakikî sebebi, kanaatimizce Japonların Çin’de fena vaziyette bulunmaları yahud maliyelerinin sarsılmış olması ve Rusların fevkalade hazırlanmış olmaları büyük kuvvetler toplamış bulmaları değildi. Japonların istediği Ruslarla daha ciddî daha umumî ve daha tarihî bir şekilde karşılaşmaktı.

Japonya için mühim olan mesele yalnız Japonya ile Sovyet Rusya arasındaki ihtilafları halletmek değildi. Bu pek basit ve hatta halli pek kolay bir işdir. Eğer Japonların istediği Rusların Çin işlerine müdahale etmemeleri ve Uzak Şark’da Japonlara karşı mühim askerî hazırlıklar görmemelerinden ibaret olsa idi bunları Sovyetler öpüp başlarına koyarlardı. Bunun böyle olacağını Japonlar herkesden daha iyi bilirler. Fakat asıl mesele bütün bunların Japonları tatmin edememesindedir. Hatta bunlara ilaveten Ruslar, Vladivostok’daki deniz altı ve tayyare işlerini de kaldırsalar ve “Asya Asyalıdır” prensibini kabulle Japonların bu teşebbüslerine müdahale ve mümanaatda bulunmayacaklarını resmen ilan da etseler bunlarda Japonları tatmin edemez.

Japonların ilk gayeleri Rus kuvvetini tamamiyle ve daimi olarak Uzak Şark'dan ve belki de Asya'nın mühim kısmından hatta pek çoklarının tasavvur etmedikleri kadar büyük kısmından kaldırıp atmaktır. Biraz daha ileriye giderek Japonların, Asya mukadderatında giriştikleri büyük ve hayafî işin şümül ve ehemmiyetini nazar-ı dikkate alarak kendi geleceklerini bu mesele ile bağladıklarını ve buralarda bütün servetlerini dökeceklerini düşünürsek bunun âfyesini temin için Japonların Rusları yalnız Asya'dan atmak değil bütün emperyalist Rusya'yı kökünden devirmeye ve Rusya'yı parçalamayı en mühim bir gaye addediklerini kabul edebiliriz.

EğerÇang Kofeninhadisesi bir şey isbat etmiş ise o da Almanya, İtalya ile Japonya arasındaki münasebetin zan ve tahmin edildiğinden daha sarîh ve daha ciddî olarak yalnız Komünizme değil Sovyetlere karşı müteveccih harekete geçmeyemüheyya bir anlaşma olmuştur. İtalyan, Alman matbuatının bu hadise münasebetiyle yaptıkları neşriyat ve birdenbire Mussolini'nin yeniden kuvvetli ve ani tecavüz harbini ileri sürmesi, Almanya'da beklenilmeyen derecede muazzam askerî bir manevranın ilan ve icrası. Bu bakımdan çok manidar ve çok ehemmiyetli hadiselerdir. İtalya ve Almanya'nın Garb ile olan münasebetlerini sırasına koymalarını ve Rusya'ya karşı bu umumî cebhenin hareket zamanını beklemek mecburiyetini, Japonları Rusların Çang Kofenintecavüzlerini kırdıkları ve askerî vaziyete hâkim noktaları ellerine geçirdikleri halde ileri hareketden ve daha kat'î harbe girmekten alıkoydu.

Bu hadise ve bu hadiseyi nihayetlendiren mütareke Japon - Rus ihtilaflarını ortadan kaldırmadığı gibi harbin önüne geçmek değil onu daha ciddî ve daha kat'î bir şekle getirdi.

Japonların istediği Sovyetlerin mütareke veya sulhları değil onların harbe girmeleridir. Bu hadise ona yol açdı ve yarının harbini bir kat daha kat'îleşirdi.

Eğer Japonya, Sovyetlerle herhangi bir anlaşmayı isteseydi yıllardan beri Rusların teklif ettikleri emniyet ve dostluk muahedesini elbet de çokdan kabul ederdi. Eğer bazı Sovyet tarafdarlarının dedikleri gibi Japonya'nın Rus kuvvetinden endişesi olsaydı, Çin seferinden evvel yapılmış ve sonra müteaddid defalar tekrar edilmiş olan bu teklifi kabul ederdi. Bugün vaziyeti fenalaşmış addedilen

Japonya'nın Amerika'ya gönderdiği altınlardan Çinlilerden ziyade Rusların ve onların taraftarlarının endişe duymaları icab eder. Japonların bu fedakârlıkları acizlerini değil çok mühim ve çok tarihî kararlarını tahakkuk etdirme yolundaki azimlerini isbat eder.

Japon maliyesinin sarsıntısından bahseden Japon düşmanları gazetelerinin bir diğer sahifesinde Japonya'nın ticarî teslihat işlerini fevkalade artırdığını ve İngiltere, Amerika ile yarışa giriştiğini kaydediyorlar. Acaba bu ne demektir? Maliyesi bozulmuş, dahilî vaziyeti sarsılmış bir millet bütçesini yeniden bu kadar kabartan masrafları nasıl göze alabiliyor?

Japonların kudret ve azimlerini ölçmeye Uzak Şark'daki hareketleri bir mikyas olamaz. O hem küçük hem de basitdir. Bütün bu hareketlere ve söze Rus tehlikesine rağmen Japonya'nın cihan siyasetindeki mevki sarsılmış değil pek çok kavileri kendisinden ihtiyatla bahsetdirmeye yarar bir vaziyettedir.

Bolşeviklerin aradıkları en büyük kurtuluş ümidi Japonya'nın müttefikleri olan Almanların İtalyanların Garb ile bir ihtilafa geçmeleri veyahud Japonya'ya karşı kendilerinin İngiltere veya Amerika ile ittifak akdedebilmeleridir. Bu tasavvurlara kıymet vermek değil bunları düşünmek bile hezeyandan başka bir şey değildir.

Bütün dünyaya karşı itimadsızlıkla bakmağı prensib tanıyan Japonların geleceklerini temin için giriştikleri "Asya Asyalıdır!" prensibini tahakkuk yolunda önlerine çıkabilecek en zayıf kuvvet Sovyet Rusya'dır. Japonya'ya bu tarihî yolundan ne zayıflık ve aczin ifadesi olan bu muvazenesiz kuvvet ve ne de dünyayı ellerinde tutan kaviler döndüremeyeceklerdir.

Japonlar yalnız muazzam zirhlıları yapmak ve bunları en korkunç fırtınalarda kullanmakda değil kendi mukadderatlarını taalluk eden en ağır meseleleri kolaylıkla hal eden siyasî oyunlar ve kombinasyonlar yaratmakta da Garblı muallimleri geçdiler.

Japon güneş Uzak Şark'da hüsufa değil bütün Asya'da eşsiz parlamağa doğru yol alıyor. Biz bundan memnunuz. Çünkü Japon kudret ve satveti kendi müttefikleriyle birlikde Türk âleminin en büyük düşmanı olan Rus emperyalizmini kıracak, onu tarihin lanet sahifesine gömecektir.

**

Siyasi Vaziyet

Asya'nın hadiseleri neden uzamakda devam ediyor. Çek - Slovakya'daki ekalliyetler meselesi neden sarsıntılar geçiriyor ve İngiliz hükümetinin mümessili orada geceli gündüzlü uğraşmağa mecbur oluyor. Bu sırada neden Almanya da haftalarca süreceği ilan edilen büyük ve askerî manevralar yapıyor ve bütün memleket harb vaziyetine kuruluyor. Neden Macaristan Devlet Reisi'nin Almanya ziyaretine matbuat fevkalade endişe ve ehemmiyetle karşıladı? Neden Fransa-İngiltere yaklaşması kuvvetlendirildi ve bu devletlerle Amerika arasındaki yakınlığın daha sıkı bir şekle girmesine yol açılıyor. Neden Baltık devletleri arasındaki ahengin sağlanmasına ciddiyetle çalışılmıyor ve neden bütün dünya mikyasında bütün dünya harb hazırlığını kuvvetlendirmeye son gayretini sarf ediyor ve herhangi bir sarsıntıda kuvvetli bulunabilmek için lazım gelen idarî ve siyasî tedbirleri acele tahakkuk ettirmeye gayret ediliyor.

Bütün bu karışık, farklı, birbirinden uzak görünen meselelere cevap vermeden evvel siyasî bakımdan dünya vaziyetini hülasaya çalıştım.

Bugün dünyada gizli aşikâr çarpışan ve hatta faraza İspanya harb halinde bulunan iki zıd akide vardır. Bunlardan birisi Komünizm ve bunun müdafî Sovyetler diğeri de buna karşı vaziyet almış ittifak akdetmiş ve her tarafda siyasî meselede engelle çarpışan Japonya, Almanya, İtalya hükümetleri ve bunlara tarafdar olanlardır.

Bu iki düşman kuvvetin sonunda büyük ve ciddî bir harbe girecekleri artık ancak bir zaman meselesidir. Bunu bu suretle kabul eden Garb devletleri her şeyden evvel bu harbi mahallileştirmek endişesindedirler. Garbı koruyabilmek için bunlar İspanya işine, Çek- Slovakya'daki Almanlar meselesine fevkalade heyecanla sarıldıkları gibi bu siyasetin ana hattını yürüten İngiltere, Almanya ile anlaşma esasları buldu. Almanya ile münasebetini bir kat daha kuvvetlendirdi. Hatta kendisi Fransa ile münasebetini daha sıkı ve daha ciddî bir esasa getirdiği halde onun müttefiki olan Sovyet Rusya'ya yaklaşacağı yerde Fransa'nın, Almanya ile anlaşmasına yol açar bir vaziyet aldı. Fransız Başvekili Mösyö Daladier'in son mühim nutkunda Almanya hakkında kullandığı lisan her halde çok manidardır. Büyük Alman manevralarına Fransa'nın en mühim askerî şahsiyetlerinden Ceneral

Villemin'in gönderilmesi ve riyaset ettiği heyetinin Almanlar tarafından büyük merasimle karşılanması ve bu münasebetle Alman matbuatının yaptığı mühim neşriyat bu iki memleket arasındaki bir sahifenin açılmak üzere olduğunu gösteren alametlerdir.

Garbın kendisini koruma yolunda almak istediği tedbirler ve çıkan ihtilafların halli bir günde birkaç ayda halledilemeyecek derecede mühim meselelerdir. Bunların uzaması şarkda harb ihtimalini ortadan kaldırmaz bilakis onu göze alan devletlerin mühim askerî ve siyasi hazırlıklarını ikmale yarar.

Yukarıda saydığımız bütün ihtilaflı meseleler ezcümle Çek-Slovakya ve İspanya meselelerinin ne zaman ve nasıl halledilecekleri kesdirilemez, fakat şurası kat'iyetle iddia olunabilir ki İngiltere'nin ve onun mümessili Lord Ronçimen'in Çek-Slovakya'da ekalliyetler meselesini halle çalışması ancak bu devletin Bolşevik ittifakından vazgeçmesiyle müsbet bir netice verecektir. İspanya hadiseleri de Fransa'nın Sovyet Rusya ittifakını sözde de olsa kat'î bir esas tanıdığını ilandan sarfinazar etmesiyle hal yoluna girebilir. Tabiîdir ki bunlar söylenemeyecektir. Tabiîdir ki gizli siyaset bütün maharet ve incelikle bunları gizleyecektir. Zaten bu siyasetin mana ve rolü bundadır. Fakat mesele ne kadar gizlenirse gizlensin her hangi bir siyasi cereyanın şu veya bu meselede tenzilata gitmesi için onun asıl gayesini temin edecek esaslarda tatmin edilmesi lazımdır. Almanların, İtalyanların Çek ve İspanya işlerinde tenzilata geçmeleri de ancak bu sayede temin edilebilecektir. Cihan siyasetinde bu ihtilaflı meselelerle heyecanla uğraşdıran Almanların yaptıkları büyük manevraları her tarafda endişe uyandırdı. Birçokları bunda Almanların, Çek-Slovakya'yı tehdid maksadlarını gördüler. Bundan dolayıdır ki cihanın büyük kısmı Alman tehlikesine karşı vaziyet almıştı.

19. asır siyaseti fasılasız suretde Şark meselesiyle uğraşmıştı. Buna zemin hazırlayan imkân veren sebep Osmanlı İmparatorluğu'nun "Hasta Adam" haline gelmiş olması ve inhilale mahkûm bulunması idi.

Bugün mühim ittifakların Rusya aleyhinde akdi tesadüf eseri değil tarihin tabiî ve zarurî kaldığı bir neticedir. Bu tarihin ve hakkın intikamıdır. Buna binaen biz cihan siyasetinin garbı harb tehlikesinden koruyacağına inanıyoruz ve bundan memnunuz. Fakat bizi asıl mesud eden şey harb tehlikesinin Sovyet Rusya'nın

kapularında yükselmesidir. Biz bundan mesuduz. Çünkü bizim ve bizim gibi mahkûm milletlerin gaib edeceğimiz ancak esirliğimizdir.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed


2.47. Müstakil Hatay ve Siyasî Vaziyet¹⁸²


Hataylı kardeşlerimiz kurtuldu, Müstakil Hatay Devleti kuruldu. Bu haber her şeyden evvel Türk tarihinin kemal ve ikbaldevrinin açıldığını isbat eder ve Türklerin istiklâl davalarının ergeç zaferle ve şerefle tahakkuk edeceğini müjdeler.

Hatay kurultayının açıldığını okuduğumuz ve oradaki nutukları sevinçle tedkik ettiğimiz zaman biz de pek saygılı Bay Yunus Nadi'nin tesbit ettiği büyük hakikati Hatay Devleti'nin bütün tarihinde devletler kurmuş ve imparatorluklar türetmekle meşhur bir milletin sağlam temeline dayandığını yalnız kafamızla değil yüreğimizle de duyduk.¹⁸³

Din, ırk farkı gözetmeksizin ben bütün Hataylıların müstakil Türk kardeşleri olduğunu tesbit eden sözlerdeki samimiyet ve dünya ihtilaflarının unutulması hakkındaki fikirler büyük bir millete şanlı bir tarihe sahib olanlardan yükselebilir. Hatay Devlet Reisi Bay Tayfur Sökmen'in, Ulu Atatürk'e gönderdiği telgrafı ve Türk tarihinin en şerefli evladının verdiği cevabı okuduğumuz zaman sevinçle gözlerimiz yaşardı.

Yakın bir maziyi hatırladık. Eski Osmanlı İmparatorluğu, hasta Aadam, Sevr merasimi. Bütün bunlar bu kadar kısa zamanda biz kaç asır uzaklaşmışız. Türkler birbirlerini kurtarıyorlar. Herhangi bir milletin tarihinin kemal ve ikbal devrinin açıldığını bundan daha iyi ve bundan daha güzel olarak ne isbat eder?

Türk tarihinin  ve kudreti hakkında tarihimizin en kat'i ve en esaslı delilini her sahada kemalizm yaratmıştır. Türk İnkılâbını yükselten bu kudret artık haricde de davayı şerefle tahakkuk etdiriyor.

Türkler için medeniyet almaya, esaretden kurtulmağa azim etmek işin en güç tarafı olmuşdu. Bunun sebeplerini burada tahlil imkânsızdır. Türkler kendi tarihlerinin  ve kudretini unutmuşlar hatta duyamaz olmuşlardır.

Türkleri, düşmanlardan evvel kendileri ezmiş kendileri esir etmiş ve kendileri zincirlemişlerdi.

¹⁸² Cafer Seydahmet Kırimer, "Müstakil Hatay ve Siyasî Vaziyet" *Emel Mecmuası*, sayı 10 (Teşrîn-i evvel 1938), s. 1-6.

¹⁸³ *Cumhuriyet*, Eylül 1938.

Türklüğü ve Türkçülüğü bulmuş olan Türklerin, tarihlerinin müstesna hayır ve kudretiyle emellerini kısa zamanlarda da tahakkuk ettirecekleri muhakkaktı. Müstakil Hatay bu büyük hakikatin müjdecisi olmak şerefine de nail oldu.

Müstakil Hatay Devleti'nin kurtuluşunu okurken, bir kere daha bahtsız yurdumuz Kırım'ın 1917-1918'deki tarihî hareketlerini hatırladık. Biz de kurultayımızı kurmuşduk. Biz de Gök Bayrağı yükseltmişdik. Biz de din, ırk farkı gözetmeyen en medenî ve insanî esaslara dayanan yasamızı kabul ve ilan etmişdik. Biz de ilk hürmet ve tazimlerimizi meşhur bir milletin sağlam temelinde dayanarak Türkiye'deki kardeşlerimize arz etmiş, mukadderatımızı ve geleceğimizi onlarla kararlaştırmağa çalıştık.

Hatay'ın kurtuluşu yalnız yolumuzun doğruluğunu değil, onun mutlaka zaferle neticeleneceğini de teyid ediyor.

Ne mutlu Hatay, Türk âleminin büyük kısmının meşum düşmanından uzaktadır. Ne mutlu Hatay ki Ulu Atatürk'ün yüksek himayelerin de birinci olarak müzehher oldu.

Müstakil Hatay Devleti... Bütün Türk âleminin dost ve düşmanının düşünmesine yarayacak en büyük tarihî bir hakikattir. Kemalizmin kudretinin ve siyasî kabiliyetinin yüksek ifadesi olan bu hakikat yarını anlamağa çalışanlara verilmiş en baliğ bir dersdir. Dostu düşmanı bırakalım bu dersden bilhassa Türkler ders almalıyız ve bu mesud netice ile sevinirken aynı yolda yürüyen bütün Türkleri yarınki aynı sürur ve selametlerini şimdiden duymalıyız. Bu facialı günlerimizde bizi candan sevindirmiş ve ümidlendirmiş olan Hataylı kardeşlerimizi candan kutlar kendilerine en kısa zamanda en yüksek ve en tarihî muvaffakiyetler dileriz.

Siyasî Vaziyet

Emel'in Ağustos nüshasındaki makalemizde Çemberlayn'ın aarbdeki ihtilafli meseleleri ciddî bir şekilde çıkarmaya çalışdığını kayd ve bunun sebeplerini kısaca tahlil etmişdik. Mecmuamızın Eylül sayısındaki makalemizde biz cihan siyasetinin Garbı harb tehlikesinden kurtaracağını inanıyoruz. Ve bundan memnunuz demişdik.

Son günlerde Çek-Slovakya'da yaşayan Almanlar ve ekalliyetler meselesi yüzünden harb tehlikesi fevkalade korkunç bir şekilde girdi. Yaşı yetmiş aşmış ve

şimdiye kadar tayyareye binmemiş olmasına rağmen İngiliz Başvekili Çemberlayn birdenbire Almanya'ya giderek Hitler ile görüşmüştü ve sulhu temine son gayretini sarf etdi.

Bu seyahatinden evvel bütün dünya harb ve sulh meselesinin Hitler'in elinde olduğunu kabulle onun tarihî nutkunu sabırsızlıkla beklediler. Çemberlayn'ın Almanya'ya gitmesi işidilir işidilmez bütün ümidler garbdeki ihtilafli meseleleri ciddî bir şekilden çıkarmağa çalışan İngiliz Başvekilinde toplandı. Çemberlayn şimdi Londra'ya davet ettiği Fransız Başvekili ve Hariciye Nazırlarıyla Hitler ile mülakatının neticesini görüşüyor ve Fransa'ya sulhu kurtaracak esasları kabul ettirmeye uğraşiyor. İngiltere-Fransa'nın müşterek bir esasa gelmeleri neticesini Prag Hükümetinin ister istemez kabul edeceği kuvvetle ümid olunabilir. Aksi takdirde Prag'ın Moskova elinde Avrupa'yı harbe sürüklemeye alet olması anlaşılacaktır ki bu da elbetde ne Çek-Slovakya'yı kurtarmağa yaracak ne de onun manevî kıymetini yükseltecektir. Prag'ın maddî, manevî en korkunç zarardan başka bir netice vermeyecek olan Moskova'ya istinad meselesine kapılmayacağı ve bu suretle sulhun kurtarılacağı bizce muhakkaktır.

Vakıa gerek Litvinof'un son beyanatı ve gerekse İstalin'in dün neşredilmiş olan mülakatı hep Çek-Slovakya'yı mukavemete teşvik etmekte ve onu harbe sürüklemektedir. Litvinof'da İstalin'de Bolşevik mektebinin en birinci vasfı olan aldatma oyunuyla sulhun temini için ve mukavemeti tavsiye etmektedirler. Fakat davalarının kudsiyetini anlayan yetmiş milyon Alman'ın bir tek adam gibi Hitler'in emriyle ölüme atılmağa hazır olduğunu bildikten sonra böyle bir tavsiyenin harbi intac etmekden başka bir netice vermeyeceği nasıl tasavvur olunabilir? Bunu bilmez değiller. Onların gayeleri de Çek - Slovakya'yı kurtarmak veya cihan muvazenesini kurmak değil bilakis Garbı harbe sürüklemektir.

Onlar kendileri aleyhinde mukadder olan harbde yalnız kalmakdansa bugün Garb devletlerinin bazılarıyla müştereken harbe girmeyi tercih ediyorlar. Garbın gergin ve pürüzlü meselelerinin halli Bolşeviklerin menfaatlerinden değil onların zararınadır. Çünkü onların aleyhinde yürüyecek olan kuvvetler bu sayede serbest kalacak ve bütün kuvvetleriyle onlara karşı yükleneceklerdir.

Buna binaendir ki bütün dünya Çemberlayn'ı sulhun en büyük hadimi ve en şerefli bir devlet adamı olarak selamlarken Bolşeviklerin resmî gazetesi olan *Pravda* onun Berlin seyahatinin sulhu temine değil harbi teşvike yarayan bir adım olarak tasavvur ediyorlar.

Litvinof'un, Prag Hükümetine Sudet Almanları ve ekalliyetler meselesinde tenzilata gitmesini söylemesi bizi hiç de hayrete düşürmedi. O bunu haricî siyaset bakımından yaptı; o bununla Çek-Slovakya'yı sözde himayeye azim etmiş olduklarını isbat etmek istedi. Eski Çarlık Rusyası'nın yerine geçen Kızıl emperyalizm için milletlere serbest ve tam hak verilmesi elbetde şayan-ı kabul bir şey değildir.

Bu prensibin ergeç milletler habishanesi olan Rusya'da da tatbik ve tahakkuk etdirilmesini tasavvur bile onlar için korkunçdur.

Kanaatimize göre Prag'ın plebisiti rey-i âmî reddetmesi bilhassa Bolşeviklerin teşvikiyle yapılmıştır. Eğer Çek-Slovakya cereyanda ilerleyerek ve artık Paris ve Londra'ya bakmaktansa Moskova'dan ilham almağa kalkışırsa bunun tabiî neticesi elbetde harbdır. Zaten Mussolli'nin Trieste'de söylediği mühim nutku da bunu kuvvetle teyid ediyor. Eğer Çekler, rey-i âmîredde ısrar ederlerse Almanya ile Çek - Slovakia arasında harb muhakkak addedilmektedir.

Eğer bu harbe üçüncü bir devlet iştirak ederse İtalya'nın da Almanya ile aynı cebhede bulunacağı Mussolini tarafından tereddüsüz bir şekilde ilan edilmiştir. Sovyetlerin her şeye rağmen Çek- Slovakia'yı tenzilata gitmemeye teşvik etmeleri ve İstalin'in mutlaka bu meselede harbi göze aldıklarını söylemesi eğer söz olub kalmazsa bu vaziyet harbi şarka sürükleyecektir. Kim bilir belki de Sovyet Rusya'nın Çekler'e kabul ettirmek istemediği rey-i âmîve her milletin mukadderatına sahip olması esas bu büyük fırtına neticesinde bizim zan ve tahmin ettiğimizden daha acele olarak milletler habishanesi olan Rusya'da tatbik ve tahakkuk etdirilecektir.

Emel'in eylül nüshasında yazdığımız makalede:

“Biz cihan siyasetinin Garbı harb tehlikesinden koruyacağını ve bundan memnunuz. Fakat bizi asıl mes'ud eden şey harb tehlikesinin Sovyet Rusya'nın kapularında yükselmesidir. Bütün korkunç ihtimallere ve bunların fevkalade ciddiyetlerine rağmen

biz yine Garbde harbin önüne geçileceğine inanıyoruz ve bundan memnunuz. Bundan memnun olmayan Sovyetlerin Çek - Slovakya meselesinde aldıkları vaziyet harbi onlara doğru sürüklüyor. Mevzubahis makalemizde dediğimiz gibi biz bunlardan mesuduz çünkü bizim ve bizim gibi mahkûm milletlerin gaib edecekleri ancak esirliğimizdir.” demişdik.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.48. Atatürk'ün Mübarek Ruhuna: Matemimiz¹⁸⁴

On Teşrîn-i sâni sabah saat dokuzu beş geçe... Dolmabahçe Sarayı'nda Atatürk, mübarek nurlu gözlerini hayata kapadı. Bu dünyadan göçdü, tamamıyla tarihe girdi, millî vicdana gömüldü.

Türkiye tarihinin en korkunç fırtınalarından, iki defa kurtulmuş, ölümler yenmiş olan askerî tarihin eşsiz kumandanı artık tamamıyla ölmezler âlemine ulaştı. Türkiye tarihini dolduran mukaddes şehidler, gaziler kfilesiyle kucaklaştı.

Hakların en mukaddesi olan istiklâl hakkını büyük Türk milletinin en sağlam temeli olan Türkiye'de kurtarmış, canlandırmış, yükseltmiş olan o büyük istiklâlcî yalnız tarihe değil, tarihin ruhu ve ulviyeti demek olan o şüheda kfilesine de açık alınla girdi. Burada bütün dünya matbuatı onun eserinden takdirle bahsediyor. Bütün devletler onun hatırasını yâd ediyor, bütün siyaset ve fikir adamları onun tarihî rolünü tebci ediyor.

Atatürk'ün şahsiyetinde Türk milleti bütün dünya ile kucaklaşıyor, kaynaşiyor.

Asırlardan beri Şark ile Garbı ayıran büyük uçurumu onun manevî kudreti doldurmuş oluyor.

Orada din, ırk farkı gözetmeksizin cihanın tekâmülüne çalışmış hakkın Türk zaferi için can vermiş olan bütün inkılâbcılar safı da onu en yüksek hürmet ve tazimle karşılamış bulunuyorlar. Şarklılar önünde Garbın medenî kudretini prensibini, Garblılar önünde Şarkın hars ve ruh inceliği taktiğini buluyorlar.

Onun dehasındaki eşsizlik bu büyük sırrı önünde onların duydukları takdir ve takdis onların sonsuz âlemlerini de dolduruyor.

Acelecî dünya matbuatı, sabırlı cihan tarihi, bilhassa onun ölümünden beri onunla uğraşıyorlar. Onun dehasını, eserlerini inceliyorlar, onun sırrını öğrenmek istiyorlar.

Hakikatlerin en kuvvetlileri gibi o da birden anlaşılacak kadar sarîh ve yüksek yine onlar gibi oda genişlik ve derinlikde sonsuz.

¹⁸⁴ Cafer Seydahmet Kırimer, "Atatürk'ün Mübarek Ruhuna: Matemimiz", *Emel Mecmuası*, Sayı 133 (Kânun-ı evvel 1938), s. 1-7.

Bütün dünyanın askerî kafaları düşmanların en kuvvetli donanmalarının, tayyarelerinin, korkunç kara bataryalarının makineli tüfenklerinin bir cehennem haline getirdiği Çanakkale'nin dar ufkunda onun kazandığı zafere: “Askerî tarihin en parlak mucizesi” dediler, diyorlar, diyecekler. Çünkü Türk'ün kahramanlık tarihinin o en kıymetli sahifesi daha mübarek şehidlerimizin mübarek kanlarıyla yazılırken tarih ona o hükmü vermişti.

Cihan askerlik tarihinin en sayılı meydan muharebelerinden birisi olan yirmi iki gün geceli gündüzlü fasılasız devam etmiş bulunan Sakarya'yı inceleyenler aynı kelimedede karar kılıyorlar mucize!

Silahla, sayısıyla İngiliz askerî mütehassısların geçilmez dedikleri tedafu'î tertibatıyla kurulmuş olan Yunan cebhesini yarmış, ordusunu sarmış, Anadolu'nun harem-i ismetini mahvetmiş bir haftada yurdu temizlemiş olan Başkumandan Kocatepe'den idare ettiği harbi anlamaya çalışanlar hep aynı kelimeyi tekrarlıyorlar mucize!

Onun Türkiye'yi kuran vasitanın can çekişen Türk'e can çekişdiren müesseselerinden kurtarmasını devleti Garbın medenî esaslarında kurmasını Türk'ün Garb medeniyetini benimsemesinin hayatî bir zaruret olduğunu kabul ve bunu tahakkuk etdirmeye yolunda kat'iyetini ve muvaffakiyetini tahlil edenler de hep müttefiken aynı kelimedede karar kılıyorlar mucize!

Onun bir tek mucizesini yaratmış olanlar bile tarihe büyük unvanla giriyorlar. Milletlerinin kalblerinde ebedî şükran duyguları kazanıyorlar. Bununçündür ki Türk milleti ona büyük kelimesini az buluyor. Bununçündür ki ona o yalnız kalbini, dimağını, ruhu değil bütün varlığını veriyor. Onu millî vicdanına gömüyor.

Mucizeler haliki olan Atatürk'ün mucizelerini anlayabilmek için onun eşsiz dehasının sırrına nüfuz edebilmeye çalışmalıyız. Bu elbetde kolay değildir. Onun başardığı her şey kolay olmayanlardı. Mahal addedilenleri yaratmış olmasından dolayı değil midir ki onun bütün eserlerine mucize denildi. Bizim bu satırlarımız bu büyük meseleye ancak basit bir bakışdan ibaretdir. Bunlar da pek çoklarınkiler gibi bir tecrübeden ibaretdir. İlmin, fikrin kudretin arttıkça her nesil onun her sahadaki eserlerini inceleyecek, onu kavramağa çalışacaktır. Hayatın iyi fena bütün tecellileri önünde bilhassa bütün Türk milleti onu onun eserlerini düşünecek, ondan ilham

almağa uğraşacaktır. İtiraf etmeliyiz ki bugüne gelinceye kadar biz onu bütün ruhumuzla, minnet ve şükran duygularımızın en yükseğiyle sevdik, onun kahramanlığı önünde eğildik. Fakat onu tam manasıyla anlamaya, anlatmaya çalışmadık. Eserini görmemek, sevmemek kabil değildi. O eserler kendileri kendilerini sevdirdiler. Biz onların şümül ve manalarını düne ve bugüne bakarak yaptıkları tesirleri ölçebildik, yarınki neticelerini belki hala hakkıyla koruyamıyoruz.

Atatürk'ün dehası nasıl bir tek sahada kalamamış, nasıl hayatı ve tarihi kaplamışsa oda devirleri ve hududları aşacaktır.

O bütün tarihimizde bütün Türk milletinin vicdanında daima yaşayacak, bütün insanlık onu ve onun eserlerini takdir ve hürmetle anacaktır.

Mustafa Kemal'i Gazi, Gazi'yi Atatürk yapan ona mucizelerini yaratan en büyük esas, onun en yüksek sırrı nedir?

Tarihi yapanlar, imanlarını tarihten almağa, hayatla yoğurmağı bilen ve onun tahakkuku uğrunda gözlerini kırpmadan ölüme gülebilenlerdir.

Atatürk'ün en mümtaz vasfı hayatı ve tarihi aynı zamanda birden iki cebheden tedkik edebilmesindeki kudretindedir.


Fikirle, his, realizmle idealizm onun dehasında en sağlam muvazenesini ve en hayırlı kaynaşmasını bulmuşdu. Askerî terbiye ve dehası onu realist düşündürüyor, ona her vakıada mümkün olanı bulduruyor, onun tahakkuka yarayan maddî, manevî esaslarını hazırladıyor. Ruhundaki yüksek mefkûre, büyük millî iman onu aynı zamanda bu mümkün olanları mümkün görünmeyenlere ulaştırmağa kuvvet ve heyecan veriyordu.

Onun mukaddes hayaliyle arasındaki nisbetsiz korkunç uçurumu ona doldurmağa imkân veren bu sağlam muvazene oldu.

Onun Türk inkılâbını istediği noktada durdurabilmesi, inkılâbın devletle barışması, kaynaşması hep bu büyük ahengin eseridir. İnkılâbı devlete feda etmedi. Türk milletinin mukadderatını kurtarıcı ve kurucu eline aldığı günden hayatının son anına kadar geçen devirde Atatürk'ün hiçbir sözü hiçbir işi yokdur ki orada en kudretli bir devlet adamının ölçüsü bulunmasın. Yine onun hiçbir işi ve sözü yokdur ki onda inkılâbın ruhu, heyecanı, gayesi canlanmasın.

Türkiye'nin "Hasta Adam" diye anıldığı kara günlerinde o içden yanmış fakat bedbinliğe düşmemişti. Mütarekenin bin bir faciası önünde felaketin derecesini düşünmüş, anlamış fakat bir an ümitsiz olmamıştı. Asırlardır dışdan, içinden görünür görünmez maddî, manevî, fikrî, ruhî bütün düşmanların Türk'ün bütün varlığını nasıl kemirdiğini eritdiğini o herkesden iyi görmüş ve bütün bunlara rağmen onun dehasında canlanan mukaddes hayali, tarihî mefkûresi sarsılmamıştı.

Nasıl bu kadar derinden görebiliyor. Neden iradesi sarsılmıyordu?

Görürken duyuyor, duyarken görüyordu. Eşsiz millet aşkından yükselen tarihi imanı fikirlerini tarihin ve hayatın her karanlık örtülü muammasının  nüfuz etdiriyordu. Bununçündür ki o daha önünde tarihin ve hakikatin hiçbir kördüğümü sırrını gizleyemedi. Yine bununçündür ki fikirler, nazariyeler hakikatler onun dehasında doğarken bile mücerred mefhumlar şeklinde değil hayatta tahakkuk etdirilmiş ve neticeleri görülmüş şekilde canlanıyordu. Türk milleti her şeyini gaib etmişti. Fakat bu fakir düşmüş millet dünyada hemen hiçbir milletin malik olmadığı derecede zengin bir hazineye malikti: Türk tarihi...

Evet, Türk milletinin gaib edilebilecek her şeyi eridilmişti, fakat eşsiz tarihten doğan kahramanlık onun sessiz mütevazı civanmerd ruhunda gizli yaşıyordu.

İşte Atatürk dehası Türk tarihinin kudretini Türk ruhunun kahramanlıkla yoğrulmuş yüksek kuvvetini tarihimizde hiç kimseye nasib olmamış derecede anlamış ve dönmüş olmasından dolayıdır ki bütün yoksuzluklara, bütün müşküllere bütün menfî gailelere rağmen bunun Türk'e dayanan mukaddes emeli sarsılmadı.

O bu mukaddes tılsımla tarihin görmediği, bilmediği, mucizelerini yaratacakdı.

Türk'ü ve imanı anlamaktan nasibleri olmayanlar, etraflarına bakarak kendi ölçüleriyle ona hüküm vermeye kalkışarak: " Nereye gidiyor, ne yapacak, ne yapılabilir, uçurum, uçurum." diye bağıyorlardı. Onun adını daha Mustafa Kemal iken duymağa başlayan istiklâl savaşının başlangıcındaki Avrupa, sanki Türk'ü yaşatmak, diriltmek bir cinayetmiş gibi Türk'e hak, istiklâl, medeniyet, şeref diyen onun arkadaşlarının seslerine caniler diye cevap vermekden utanmamıştı.

O bunlara değil imanını bulduğu ve imanını hakikat olarak yaşatacağı tarihe bakıyor, onu dinliyor, ona cevap vermeye ve cevapların en güzelini vermeye çalışıyordu. Onlar o kadar manalı, o kadar güzel o kadar yüksek ve şümüllü oldular ki bu cevapların her birisine her kuvvetli denilen fikir adamı mucize dedi.

Her fikirde imanın kuvvet ve asaletini, her imanda fikrin derece ve kudretini arayan Atatürk'ün dehasında duyguyu fikrin, imanla hakikatin, bunlarla iradenin bir anda tecellisi sayesinde ki onun her düşüncesi az zamanda hayat buldu, onun mukaddes hayali hakikatlerin en parlağı olarak canlandı. O bu sayededir ki Türkiye'yi kurtarmak için çırpınmış, kurban gitmiş olan mübarek millî şehidler kafilesinin mukaddes emellerinden ve hatta onların hayallerinden bile geçiremediklerini tahakkuk ettirmek saadet ve bahtiyarlığına nail oldu.

Bu sayededir ki ona cani diyen bir zamanki Avrupa, mucizeler haliki olan onun dehası iradesi ve bunların eseri önünde hürmetle eğilmeyi borç bildi.

Matemimiz büyüktür. Çünkü Atatürk çok acele, çok vakitsiz tarihî, millî vicdana gömüldü. Tesellimizde büyüktür. Çünkü onun eseridir.

Müstakil, medenî, kuvvetli Türkiye Cumhuriyeti, matemimiz ebedidir. Tesellimiz de öyledir. Başda müstakil Türkiye Devleti olmak üzere bütün Türklük ebedîdir. Bunda dünya müttefikdir.

Onun tarih îolan cenaze merasimi de Türkiye Cumhuriyeti'nin kuvvet ve şerefini anlatmağa en yüksek bir delil oldu. Yalnız bu kadar değil. Atatürk'den ders alarak yalnız olana değil, olabileceklerde bakalım.

Türk tarihinin kudretini, kahramanlığının yüksekliğini unutmadan, ancak onlardan ve onları en iyi anlamış onlara en ziyade inanmış olanlardan ilham alalım. Göreceğiz ve dünyaya göstereceğiz ki yalnız mucize denilen Türkiye Cumhuriyeti değil bütün Türk milleti en sağlam en nurlu esaslarda kuvvetlenecek bütün Türk tarihî mucizelerle dolacak, bütün Türk yurdları istiklâle, medeniyete, şerefe, ebedî olarak ulaşacaklardır.

Mübarek ruhu önünde ebedî hürmet, sonsuz tazim...

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.49. Siyasî Vaziyet¹⁸⁵

Cihan harbinden beri geçen devrin en korkunç yılını bitirmek üzereyiz. 1938'de Asya ve Avrupa'da mühim hadiseler cereyan etdi, sulh birkaç ağır tehlike geçirdi.

Avrupa siyasileri ve efkâr-ı umumîyesi bu senenin bilhassa Eylül ayını kolaylıkla unutamayacaklardır. 29 Eylül'de Münih'de akdedilmiş olan Dörtler Anlaşması ile harb tehlikesinin önüne geçilememiş olsaydı kim bilir şimdi Avrupa'da ve belki de bütün cihanda ne kadar insan ölmüş ve ne kadarı ölümlü pençeleşir bir vaziyetde bulunacaktı.

Münih Konferansı'nda toplanmış olan dört büyük devletin hakikaten büyük adamları siyasetin siyasetle halledemeyeceği ağır meselelerden en karışığı gibi görünen Alman-Çek ihtilafını en kısa bir zamanda çizmekle kendi siyasî kabiliyetlerinin en yüksek eserini tarihe geçirdiler ve bütün cihana da derin bir nefes aldirdılar.

Münih'de Çek-Slovakya meselesinin hallinden başka İngiltere ile Almanya arasında tarihî ehemmiyeti olan ve bu iki milleti birbirine yaklaştırmaya esas olacak bir vesika da imzalanmışdı.

Münih Konferansı'nın akedilmesini teminde ve orada işlerin hayırlı bir neticeye varmasında ve bu vesikanın tesbit ve imzalanmasında en büyük rolü oynamış olan İngiltere'nin büyük devlet adamı Çemberlayn bilhassa bu tarihten beri cihan siyasetine cereyan veren hatta hâkim rolünü oynayan tarihî bir şahsiyet olarak temayüz etdi.

Çemberlayn sulhu yalnız bu yıl için kurtarmakla kalmak istemiyor. Garbî Avrupa'nın uzun zamanlar birbirleriyle boğazlaşmalarına mâni olacak tedbirlerin alınmasını temine çalışıyor. Bu endişe ile İtalyan - İngiliz gerginliğini had safhadan çıkarmağa çalışdı, Avam Kamarasındaki şiddetli itirazlara göğüs gerdi ve muvaffak oldu. Yine bu sulh endişesiyle Japonların Çan Kay Şek'le görüşmelerine yol açdı. Ne yazık ki vaktiyle İngiltere'yi dinlememiş olan Habeş Kralı gibi Çan Kay Şek'inde bazı ecnebi muzır tesirlere kapılarak Sovyetlerin oyunlarına uyarak vakit

¹⁸⁵Cafer Seydahmet Kırırmer, "Siyasî Vaziyet", *Emel Mecmuası*, Sayı 134 (Kânun-ı sâni 1939), s. 1-6.

kazandırmaktan başka bir netice vermeyen ve vermeyecek olan mukavemetinde ısrar ediyor.

Fransa ile Almanya arasında bu ayın altısında akdedilecek ve bu iki milletin uzun zamandan beri devam eden düşmanlıklarına nihayet vererek anlaşmalarına, dostlaşmalarına esas olacak olan bu muahedenin yapılmasında Çemberlayn'ın tesirlerini görmemek kabil değildi.

1938'in Garb için tam muvaffakiyetle bitmesi için İspanya meselesiyle Fransa İtalya anlaşmasının acele temini elzemdir. Bu iki mes'ele zaten bir tek düğümden ibaretdir. İtalya-Fransa anlaşması temin edildikten sonra İspanya işi kendiliğinden ve tabîi olarak halledilmiş olacaktır. Gözler yine Çemberlayn'a dikilmiştir. Onun Roma'ya yapacağı seyahatin de muvaffakiyetle bitmesi mukadderse Garb, hakikaten sağlamlaşmış, harb korkusu uzaklaştırılmış, siyasetde sulh hâkimiyeti tekerrür etdirilmiş olacaktır.

Vaktiyle Habeş Harbi başladığı sıralarda Fransa siyasetini elinde bulunduran Fransa'nın en kıymetli diplomatlarında birisi olan Larol'un İtalya ile anlaşma teşebbüsleri akim kalmış olmasaydı belki Avrupa'nın bu yıl geçirdiği birçok fırtınalar canlanmaz ve siyasî vaziyet büsbütün başka bir safhaya girmiş olurdu. İtalya'nın, Almanya'dan evvel Fransa ile anlaşmamış olması İtalya'yı sinirlendirmektedir. İngiltere'nin hâkim ve müesser vaziyetinde bulunması bundan dolayı tabîi ve lüzumlu görülüyor, buna her taraf kıymet vermeye mecbur oluyor.

Tarihin uzun devirlerinden beri birbirlerine karşı düşmanlık duyguları besleyegelmiş Fransızlar ile Almanların anlaşmaları müşkül bir iş telakki edilirken o tahakkuk etdi. Aynı ırkdan gelen, aşağı yukarı aynı zihniyete sahip bulunan Fransızlar ile Almanların anlaşmaları ise bugün daha güç bir şekilde girmiş bulunuyor, bundan dolayı bu işde de haricî tesirlerin lüzumu daha ziyade hissediliyor. Fransız - Alman anlaşması yalnız Garb siyasetinin sağlamlaşması noktasından değil Fransa'nın millî yolda birliğini toplaması ve kuvvetlenmesi bakımından da manası büyük olan bir netice verdi. Bu anlaşma Avrupa ve cihan siyaseti için ne kadar elzem idiyse Fransa'nın sosyalist, komünist ve bilhassa Sovyet Rusya tesirlerinden kurtularak kuvvetlenmesi için de o kadar zarurî idi. Zaten Fransa'nın Almanya ile anlaşmasını tarihî düşmanlıkları, zihniyet farkları değil bilhassa dahilî vaziyet ve bu

Sovyet tesirleri en büyük mâni idi. Fransız Başvekili Daladier'e bugüne kadar oynadığı rollerle **بو آشریہ... قلمہ ما سوریہ** layık bir ciddiyet gösterdi ve Fransa tarihine cereyan vermeye başladı. İtalya'nın dahilî vaziyeti ve siyasî şekli Fransa gibi muhtelif farkların elinde olmadığından ve zararlı tesirlere de maruz bulunmadığından onun haricî siyasetde karar alması ve bunu tahakkuk ettirmesi elbetde daha kolaydır. Bu itibarla Fransa-İtalya arasında son günlerde başlayan büyük zıddiyetlere rağmen biz bu anlaşmanın tahakkuk edeceğini kuvvetle ümit ve tahmin etmekteyiz.

Şimdiden Garbî Avrupa'nın 1939'a ümidle ve huzurla girmiş olduğunu tesbit edebiliriz. Bu umumî vaziyetin tahlilinde bizi sevindiren cihet ikidir. Biri insanlık duygularımızla Garbın harbden kurtulmuş olmasından kurtulacağından medeniyet ve tekâmülün sarsılmayacağından seviniyoruz. Diğeri de insanlık ve medeniyet için en büyük tehlike ve leke olan Sovyetlerin münferid bir halde gelerek garbde müessir olmakdan uzaklaştırılmış olmalarından memnun oluyoruz.

Sovyetler Rusyası denilen cehennemde maddî, manevî varlıkları mahveden milletlerin faciaları önünde eğilen çırpınan yüreklerimiz yalnız başına kalmış olan Sovyetlere karşı herhangi bir hareketin daha kolaylıkla ve daha acele yapılabileceği düşüncesiyle biraz huzur ve ümit buluyor.

**

Dün İstanbul'da Cerrahpaşa Hastanesi'nde ağır bir ameliyat geçirmiş ve çok ağır bir vaziyette bulunan kardeşlerimizden Hasan Abdulloğlu'nu ziyarete gitmişdim. Yolda fakir, ihtiyar halsiz bir hemşerimize rast geldim. Onun derdini söylemesini kolaylaştırmak için oğlunu, işini, geçinmelerini sormağa çalıştım kısa kısa cevap verdi ve siyasete geçmek istedi. Hasan'ın hastalığını anlattım bir iki göğüs geçirdi ve "Bahtsızlığımız Kaf dağına aşdı" dedi ve birdenbire siyasî düşüncelerini söylemeye başladı: "Bu işin iki yakası tamam bir araya gelecek de bu Polşa'nın, Lehistan'ın Sovyetlerle dostluğa başlamalarına aklım ermedi. Bolşeviklerden kim dostluk gördü; bilhassa Polaklar, Lehler bunu nasıl bekleyebilir. Bu işde bize zarar gelecek bu aşikâr fakat Polşa'nın ne kazanacağı belli değil. Ne yazık! Ne yazık! Ben yalnız kedimiz için değil onlara gelecek zarar içinde çok candan yanmakdayım" dedi.

Ben bu zavallı ihtiyar Lehlilerin Sovyetlerle yaptıkları işin ancak eski muahedelerin teceddüdünden ibaret olduğunu söyledim ve bu adımın Lehlileri Sovyet dostluğuna ve ilerisine götüreceği daha bir mes'eledir. Lehliler büyük facialardan geçmiş bir millettir. Büyük fırtınalardan milletlerini kurtarmasını bildiler. Sağlam bir devlet kurdular, her gün biraz daha kuvvetlenmektedirler. Her halde kendilerini tehlikeye atmazlar. Rusya'yı, Rusları ve Bolşevikleri onlar herkesden daha iyi tanıyorlar dedim.

İhtiyar sabırsızlıkla ve sertce: “ İşte daha iyi ya o halde bu oyunu neden yaptılar? Bu devirde işler oyundan geçti. Siyasî meseleler çok sert tutuluyor. Güreşler şakalaşmak ve oynaşmak için yapılmıyor.” dedi.

Ben kendisine güreşlerden biraz daha uzaklardayız. Lehlilerin Sovyetlere yaklaşmaları olursa buna hüküm verebilmek için siyasetin bilinmeyen taraflarını bilmemiz lazım. Her halde onlarda bizim bildiklerimizi ve belki daha fazlasını da biliyorlar. Böyle bir işe girdilerse bizim bilmediğimiz sebebler bulunması icab eder dedim ve ihtiyardan ayrıldım.

Doktor kimdir? Derdi çeken derler. Biz de siyaseti kim iyi anlar sualine millî faciasını en iyi duyan benimseyen, onunla yaşayan deriz.

İhtiyarın heyecanla bütün söylediklerini yazmama bu makalenin hacmi müsaid değildir. O yalnız siyasî hadiseleri takible kalmıyor, o yalnız onların bu günkü şekillerini kavramakla durmuyor, yarına yapacakları tesirlerini ve neticelerini de bulmaya uğraşıyor.

Bu gayet tabiidir, çünkü onun millî derdiyle yanan yüreği daima teselli ve ümid arıyor ve bundan dolayı da her siyasî sözün ve işin neticesini bulmağa uğraşiyor.

Lehistan'la Sovyetler arasında mevcut mukavelelerin teceddüdü meselesinin bu tarihî devirde yapılması yalnız bizim derdli, hassas, heyecanlı ve zeki ihtiyarın kafasında değil her tarafda merak ve akisler uyandırmış olması çok manalıdır.

Sovyetlerin cihanın bütün devletleriyle anlaşdıkları devir oldu. Cemiyet-i Akvam'a girmelerini gördük. Büyük devletlerden bazılarıyla siyasî, askerî ittifaklar akdetdiklerine şahid olduk. O devirlerde Avrupa'da dünyada Sovyetlerin

demokrasiye doğru tekâmül edeceklerinden bahsediliyor ve efkâr-ı umumîyenin büyük kısmı da onlara karşı lâkayd bulunuyordu.

O zamanlarda dünyada böyle bir hassasiyet değil bunun yüzde biri bile görülmüyordu. Mühim ve esas olan da budur. Sovetlerin siyaseten tam münferid bir hale gelmeleri belki bir müddet daha uzar. Fakat onların dünyada yeniden itimad ve nüfuz kazanmaları muhaldir. Bütün devlet kudretini kendi tebaasını ezmeye, susdurmağa, mahve kullanan bir devletin askerî ve siyasî kudretine kıymet verilemeyeceği gibi onun cihan siyasetinde nüfuz ve tesiri de olamaz. Her dostluk maddî, manevî kıymetlere dayanır; bunlardan mahrum olanların dostu olamaz.

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.50. Siyasî Vaziyet Ve Rusya'nın Geleceği¹⁸⁶

Emel'in son nüshalarında çıkan makalelerimizde biz hep Garbda harbin önüne geçilebileceği fikrini müdafaa etdik.

Bizi bu kanaate götüren en mühim sebep bunun Avrupa ve belki de cihan için tahmin edilemeyecek kadar korkunç neticeler verebilecektir.

Bu kanaatimizi sarsan en mühim hadise İtalya'nın Fransa'ya karşı dermeyeran ettiği mutabakat oldu. İtalya'nın Fransız topraklarını ve Fransa'ya yakın müstemlekelerinden bazılarını istemesi siyasetle ve kolaylıkla halledilebilecek bir mesele değildir. Geçen makalemizde İtalya'nın Fransa'ya karşı çıkışında geç kalmış olduğunu kaydetmişdik ve vakıa da bunu tesbit etdi. Fransız - Alman anlaşmasından sonra Fransa kendisini toplamış müdafaasını siyasetden ziyade kuvvete istinad ettirmiştir.

Ortaya atılan meselenin ehemmiyeti, kuvvete dayanan Fransa'yı bir kat daha birliğe kuvvetlenmeye, azme ve kat'iyete sevk edecektir. Ümid edilen nokta İtalya'nın mutabakatı pazarlık için ortaya atmış olmasındadır. Eğer İtalya, Fransa'nın Suriye'den çekilmesini ileri sürer ve bununla kanaatleniyorsa bu ağır meselenin de belki bir hâl çaresi bulunmuş olur. İngiltere'nin bu işe bakışı bilhassa Türkiye'nin bu meselede alacağı vaziyet çok mühimdir. Suriye tam istiklâlini koruyabilirse tabî bundan daha iyisi olamaz. Garb âleminin bu meselede ciddî ve fiili bir müzaheretiyile bu mesele bu şekilde temin edilebilirse bundan bütün Şark sevinir.

Aksi takdirde Suriye'nin sağlam bir müttefik bulması ve harice karşı mukadderatını müdafaa etmesi zarurîdir. Suriye'de Fransa'ya karşı yükselen tenkid ve hücumlardan ziyade öğrenilmesi icab eden nokta Suriye'nin kimle anlaşmak istediğidir. Eğer Suriyeliler ve alelumum Garblılar büyük vakalardan müsbet neticeler çıkarmaya öğrenmişlerse bu meselenin halli kolaylaşmış olur. Aksi takdirde yani İtalya'nın Suriye'de hâkim bir rol oynaması yüzünden Fransız - İtalyan ihtilafı daha karışık bazı gaileler çıkarabilir. İtalyan -Fransız ihtilafının bu korkunç safhasında İngiliz nazırlarının Roma mülakatına gitmeleri hiç de ümidli değildi. Bu ağır ve mühim meseleye temas edilmeksizin ne umumî sulh ve ne de Akdeniz vesair

¹⁸⁶ Cafer Seydahmet Kırimer, "Siyasî Vaziyet ve Rusya'nın Geleceği", *Emel Mecmuası*, sayı 135 (Şubat 1939), s. 1-8.

meseleleri görüşülebilir. Çemberlayn ne kadar sulh taraftarı olursa olsun Fransa hesabına pazarlığa gidemez. Zaten İngiliz efkâr-ı umûmîyesinde artık fazla tenzilat siyasetine karşı kuvvetli bir aksülamel canlanmaktadır. Bu vaziyet önünde Mussolini'nin mütabakatdan vazgeçtiğini tasavvur etmekte kabil değildir. Buna binaen biz Roma mülakatını endişe ile bekliyoruz. Müzakereye çok fena bir hava içinde başlanılıyor. Ümid ve temenni edelim ki siyaset yine muhal görülen bu vaziyeti halle bir çare bulsun, aksi takdirde cihan felakete sürüklenmiş olacak ve bundan ancak bizim düşmanlarımız, Bolşevikler kazanmış olacaklardır.

**

İspanya'da devam edüb giden kanlı boğuşmalar hakkında da biz bundan evvelki makalemizde Garb devletleri arasında esaslı bir anlaşma temin edilmedikçe İspanya'nın sulha kavuşmasının mümkün olamayacağını tasrih etmişdik, yine de aynı mütalaadayız.

Milliyetçi Franko kuvvetlerinin kazandıkları muvaffakiyetlere ve ilerlemelerine rağmen harbin sonu gelemiyor. Cumhuriyetçilerin ordusu henüz ayakdadır verdiği ehemmiyetli zayiata rağmen bu ordunun müdafaa ve manevra kabiliyeti sarsılmamıştır. Bu kuvvet inhilale uğratılmadıkça pek tabiidir ki Franko ordusu ihtiyatlı davranmaya mecburdur. Memleketin mühim kısmını kurtarmış olan Franko kuvvetlerinin sayı, mühimmat ve kumanda bakımından düşmanlarına faik bulunduğunu kabul etmemek mümkün değildir. Fakat bunun kahir ve kat'î bir rol oynayacak kadar büyük olmadığı da meydandadır. Bu askerî vaziyete siyasî endişelerin de tesir ettiği malumdur. İtalya-Fransa ihtilafının hallinden evvel bu iki cebheden birisinin İspanya'da kat'î olarak vaziyete hâkim olması ona taraftar bulunan devletin mevkini ehemmiyetli bir surette kuvvetlendirmiş olur. Buna meydan vermemek için her iki taraf kanuna uydurulur veya gizli surette taraftarlarına maddî, manevî yardımda bulunmakta devam ediyorlar. İşte bilhassa bu sebeplerle İspanya'daki boğuşmanın sonu gelemiyor. Sovyetlerin İspanya Cumhuriyetçilerine yardım ve tesirleri ehemmiyetini gaib etmiştir. Son günlerde bunların reislerinin Amerika Konferansına vaki müracaatında Bolşeviklerin tesirlerinde buldukları hakkındaki rivayetleri heyecan ve şiddetle reddetmesi ve demokrasi uğrunda kurban verdiklerini tasrihe çalışması bunu isbat eder.

1939 yılının ilk ayının en mühim vakıası Japonya'da kabinenin değişmesidir. Yeni hükümet reisinin Japon siyasetini daha kat'î yolda yürüteceği, bütün dünya matbuatına da tasrih edildi.

Bu siyasetin daha kat'î yola girmesine sebep Çan Kay Şek'in Japonya ile anlaşmayı kabul etmemiş olması değildir. Bundan evvelki hükümet de Çan Kay Şek'e karşı şiddet ve kat'iyetden başka bir şey tatbik etmemişti.

Müşterek bir anlaşma yolu aramış olmasından ise Japonya'nın siyaseten zarar değil faide göreceği ve gördüğü muhakkaktır. Dünya efkâr-ı umumîyesinde bilhassa Çin'de Japonya'nın aleyhine netice verecek bir teşebbüs değildi. Bunu yaparkende eski hükümet ne siyasî, iktisadî ve hukukî şartlarından tenzilata gitmiş ve ne de askerî hareketini kuşatmıştı.

Zaten Çin meselesine, Çin'de bitmiş nazarıyla bakılabilir. İşin mühim ciheti bunun beynelmilel vaziyetde tanılması, tekrar etdirilmesi ve teyidle emniyete alınmalıdır.

Çin'de büyük iktisadî ve malî menfaatleri bulunan devletlerle anlaşmak müşkül olmakla beraber halli kabul olmayan bir iş değildir. Her ne kadar İngiltere ve Amerika hükümetlerinin son zamanlarda Çin meselesi etrafında, müşterek dil bulmaya çalışdıkları vaki ise de bunun Japonya'ya karşı harbi göze almaya varacağı elbet de kabul edilmez. Mesele bu şekle sokulursa bunun astarı yüzünden bahalıya çıkar. Japonların da bu işde mümkün olan tenzilata gitmelerine daha mühim sebepler vardır.

Japon hükümetini Çin'de bilfiil tehdid edebilecek olan kuvvet Sovyetler'dir. Bunların Uzak Şarkdan atılması Japonların bütün Asya siyasetleri için elzemdir. Bunsuz onların Mançuko ve bütün Çin'de girişdikleri işin emniyete alınması ve onun geleceğinin kurulması kabil değildir. İşte Japon siyasetini göstereceği kat'iyet ve şiddet cebhede olacaktır. Bunun içindir ki Mançuko'da mecburî askerlik usulü ihdas edildi ve yeni askerî hazırlıklara girişildi.

Bu cebhede canlandırılacak şiddet ve kat'iyete diğerlerinin engeller çıkarmamaları için Japonya'nın her halde Amerika ve İngilizlerle bir anlaşma yolunu bulması beklenebilir.

Uzak Şarkda Sovyetlere karşı şiddet ve kat'iyet siyaseti canlandırmak istenirken Garb'da da Almanya'nın Ukrayna istiklâlinin tahakkuku için hazırlanmağa başladığından ehemmiyetle bahsedilmeye başlandı. Fransız ve İngiliz matbuatının muhim kısmı *Tan, Times, Daily Telegraf* gibi gazeteler sık sık bu meseleye temas etmekte ve Almanların Ukraynalılardan zabıt erişdirmek için dört askerî mekteb açdıkları ve Almanya'da yaşayan bütün Ukraynalıları bir teşkilata bağladıkları vesair yazılmaktadır.

Ukrayna istiklâlinden bahseden dünya matbuatının büyük bir kısmının bunu tasvib veya tenkid etmemesi manalıdır. Bundan da başka bu matbuatda Ukrayna'dan bahsedilmekle intifa ediliyor. Ne bunun ne suretle tahakkuk etdirileceği ve ne de umumîyetle Rusya'nın alacağı şeklin ve bunun geleceğinin ne olacağı inceleniyor. Kızıl Ordu yıkılmadıkca Ukrayna istiklâli elbetde mevzubahis olamaz. Bundan sonra tabîi olarak yalnız Ukrayna meselesi değil bütün Rusya ve Rusya'da yaşayan milletlerin mukadderatı meydana çıkacaktır. Milletler habishanesi yıkıldıktan sonra mahkûmların kurtuluşlarına yol açılmış olacaktır. Acaba Almanya'nın ve müttefiklerini bu büyük mesele karşısında tebellür etmiş bir müşterek programları var mıdır? Almanların Ukrayna'yı, Japonların Moğolistan ve Sibiryayı İtalyanların Gürcistan ve Kırım'ı istedikleri hakkında rivayetler vardır. İşin bu kadarı da bütün bu meselenin halline kâfi değildir. Komünizme düşmanlık meselesinde bu devletlerin ve bunlara yakın olanların bakışları vazıhdır. Bu mesele aşağı yukarı bütün dünyaca anlaşılmışdır. Fakat bu bir rejim meselesidir. Komünizm yıkıldıktan sonra Rusya'nın geleceğine nasıl bakılacaktır.

Saydığımız ülkelerin Rusya'dan ayrılımalarının bu tasavvur edilen şekilde tahakkukunu beklemek müşküldür.

İtalyan donanmasının Karadeniz'e çıkmasını ve orada hâkim bir vaziyette kalmasını tasavvur kolaydır fakat bunun tahakkuku hiç de bu kadar basit değildir, bu kabul bile edilse beynelmilel siyasetin Karadeniz'in İtalyan nüfuzuna geçmesine lakayd kalabilmesini düşünmek müşkülün müşkülüdür.

İtalya'nın Gürcistan mukadderatını nüfuz ve tesirine bağlaması teşebbüsde vazıh değildir. Kafkasya bir küldür. Azerbaycan ve Şimal Kafkasya mukadderatı ne şekil olacaktır. İtalyanlara atfolunan teşebbüsün ve vuzuhsuzluğu bu esas noktalara

cevab vermediği için bunun ciddiyetine bile inanmak zordur, bu şekilde tahakkukunu ise tasavvur etmek bile mümkün değildir. Kafkasya mukadderatının haline alâkadar bulunan her devletin kuvvetli bir varlık haline gelebilecek olan Kafkasyalı kardeşlerimize el vermeleri elzem ve zarurîdir.

Kafkasya meselesinin bu suretle haline de karar verilmesi bizim yukarıdaki sualimiz yine vardır. Bunu daha sarîh olarak şu şekilde koyalım.

Acaba totaliter devletlerin istedikleri Rus emperyalizmini yıkmak ve onun bir daha canlanmamasını temin etmek midir?

Almanların 1918'de Ukrayna, Kırım, Kafkas meselerindeki siyasetleri ve Kiyef'de mutedil Rus fırkalarının liderleriyle gizli görüşmeleri, Milikof ile çok geniş bir şekilde münakaşalara girişmeleri o devirde onların bu nokta-i nazarı kabul ettiklerini gösteren misallerdir.

Almanların, Ukrayna istiklâlinin candan taraftarı olan ve Ruslara karşı sarîh vaziyet almış bulunan Petlivra yerine Rus taraftarı federasyonu kabul eden İskorupadiski'yi Hetman olarak tanımaları hep o esas fikre muhalefetden ileri gelmişti. Bu nokta-i nazar o devirlerde Almanlar da o kadar hâkim idi ki harb zamanı olmasına rağmen kendi müttefikleri bulunan Türk ordusunun Azerbaycan'a ve bilhassa Bakü'ye girmesine onlar az mı müşkülât çıkarmışlardı. Harb sonu Almanyası Rusya'nın düşman cebhede bulunmasından dolayı Almanya'nın harbi gaib ettiğini bir kanaat olarak kabul etmişti. Bu fikir neticesiyle 1921'de Sovyet-Alman dostluğu meydana çıkarılmış, Rapollo akdedilmiş Sovyetlerin harb sanayini kuvvetlendirmelerine teknik yardımlarda bulunmuş, tayyare ve gar fabrikalarını kurmak için makine ve mütehassıslar verilmiş ve Sovyetlere büyük krediler açılmıştı.

O devir Almanyası'nın Lokarno ve Cemiyet-i Akvam'a Ruslarla olan yakınlığının diğerleri tarafından kabulden sonra girmiş olması da Almanların Rusya'ya verdikleri büyük ehemmiyeti anlatmağa kâfi bir delildir. Bilhassa Alman ordusu Rusya'nın Alman tesirinde bulunmasına, Almanya'ya düşman olanlarla anlaşmamasına en ziyade kıymet vermiştir. Bundan dolayı Sovyetlerle olan münasebeti kuvvetlendirmeye değil bir koluyla da daima Rus müteallikatçılarını ve bölünmez parçalanmaz bir Rusya taraftarlarını tutmuştu.

Acaba Hitler Almanyası'nda bu vaziyet değişmiş ve Rus emperyalizminin çökdürülmesine ve bir daha belini doğrultamayacak bir hale gelmesine kadar verilmiş midir?

Son günlere kadar bu mühim meseleye müsbet olarak cevap vermeye yarayacak mahiyetde ciddî ve sarih bir delil yoktur.

Bizim anladığımızı göre Polonya siyasetinde görülen bazı tereddütler her şeyden ziyade bu mühim mesele ile alâkadardır.

Son haberlere nazaran Hitler-Bek mülakatında müşterek bir anlaşma esası tekrerrü etdirilmişdir. Eğer bu tahakkuk ederse ve bu Ukrayna Rusya'nın geleceğine müteallik ise bu meseleye mutmain olarak bakabiliriz.

Lehistan'ı endişeye düşüren bir mesele varsa bizce bu Ukrayna mes'elesi değildir. Hatta büyük Ukrayna yaratmak ve Galiçya'nın da bunun bir cüzi olmasını tasavvur etmek de Lehlileri telaşa düşüremez. Ukrayna istiklâli için Leh milleti kanını dökmüştür. Ve binaenaleyh Lehistan'ın Ukrayna istiklâlini istememesi tasavvur edilemez. Müstakil Ukrayna'nın Galiçya'yı istemesi ve alabilmesi kolay bir mesele değildir. Belki de bu gün bu mesele söylendiği kadar hukukî esaslara dayanmıyor. Mühim olan cihet bu meseleyi Almanların ortaya atmaya kalkışmalarıdır. Tabiidir ki buna Lehistan Devleti, kendi tamamıyetine karşı müdahale nazariyle bakacak ve ona göre vaziyet olacaktı, öyle de yaptı.

Lehistan'ın en ziyade alakadar olduğu cihet totaliter devletlerin ve hassaten Almanların bütün Rusya'nın geleceğine olan bakışlarıdır. Eğer Hitler-Bek mülakatı bu meselede müsbet bir şekilde neticelenmişse bundan çıkarılacak netice Rusya'nın parçalanması fikrinin muzafferiyet ve kat'iyetidir. Bu totaliter devletlerin komünizmi yıkmaları herkes gibi bizleri de sevindiriyor. Fakat bütün mahkûm milletler gibi bizim faciamıza da ancak Rus emperyalizminin yıkılmasıyla ve kendi yurdumuzun mukadderatına sahip olmamızla nihayet verileceğinden pek tabiidir ki biz her şeyden ziyade bu gayenin tahakkuk etdirilib etdirilemeyeceğine ehemmiyet veriyoruz ve bunu arıyoruz.

Bizim için esas olan komünizmin yıkılması değildir. Bolşevizm cehennemi bizim faciamızın ancak bir safhasıdır. O Rus boyunduruğuyla başlamış onun parçalanmasıyla nihayet bulacaktır.

Yalnız komünizme düşman olanlar değil Rus emperyalizmini kökünden yıkmaya karar verenler bizim müttefiklerimizdir. Ancak bu gayeyi vazih ve kat'î dileyenlerle biz yan yana ve sonuna kadar gidebiliriz.

Totaliter devletlerin komünizm düşmanlıkları ve Rusya'dan muayyen bazı ülkelerin ayrılmasını düşünmeleri kâfi değildir. Rus meselesini halledecek prensib sarihdir; orada da her millet kendi mukadderatına sahip olmalıdır.

Tarih meseleyi bu şekle getirmiştir. Vaziyet bunun sarih قورء ف emreder. Rusya'da yaşayan mahkûm milletler harsî muhtariyet veya mülki idare kavgasında değil istiklâl mücadelesine sarılmış ve bu yolda kan dökmüşler, kan dökmektedirler ve kan dökceklerdir. Bu tarihî cereyanı durdurmak kolay olmayacaktır. Rus çerçevesi daraltılmış olsa orada anarşiye nihayet verebilmek ve gelecek temin edebilmek ancak bütün milletlerin kendi mukadderatına sahip olmalarıyla temin edilebilecektir. Bu yapılamazsa, şu veya bu kanaatle herhangi bir mikyasa olursa olsun emperyalist bir Rusya saklamak istenilir ve buna yardım edilirse ne anarşiye nihayet verilir ve ne de komünistlerin ve dünya için bir tehlike olagelen Moskova'nın cihan tarihindeki menfî rolü bitirilebilir.

11 Kânun-ı sâni 1939

Kırımlı Cafer Seyd Ahmed

2.51. Kurtuluşumuzun Temeli¹⁸⁷

Büyük bir millet düşebilir, ancak zelil bir millet gaib olur!

Staszyc

Emel'in bundan evvelki sayılarındaki makalelerimde hep cihan siyasetini tahlile çalıştım. Bu satırları daha mühim olan ve söylenmesi zarurî bulunan kendi meselemize tahsis etmek istedim.

Düşmanımıza karşı canlanmakta olan siyasî anlaşmaları ciddiyetle tedkik etmemiz zarurîdir. Tarihimizin bu en çetin mücadele safhasında düşmanımıza düşman olacakları anlamamız ve bunları devamıza dost yapmak için uğraşmamız elzemdir.

Milletlerimizin mukaddes kanlarıyla rengi kızıla boyanmış milletler habishanesinde bizimle eğilen, eriyen can veren bütün promete milletleriyle anlaşmamız ve bunu ciddî, samimî bir şekilde getirmemiz farzdır. Fakat bütün bunların müsbet bir netice verebilmeleri için bizim kurtuluş davamızın kendi temelinde sağlam ve kuvvetli olarak tarihe borcunu ödeyecek hale gelmesi şarttır. O dostlar ve müttefikler davamızda ancak yardımcı unsurlardır, kurtuluşumuzun temeli kendimizdedir.

Bu basit ve sade hakikati yazmağa ne hacet demeyiniz. Bu basit ve sade hakikati birçok bizim gibi kurtuluş davası yürütmüş olan milletler çok güçlükle anladılar. Bu basit hakikatin bir şekli de hiç bir milletin diğerini kurtarmamasıdır.

Buna rağmen birçok milletler tarihlerinin korkunç devirlerinde kurtuluşu kendilerinden ziyade başkalarından beklediler.

Kurtuluş davası yürüten milletlerin siyasî manevralarının büyük kısmı her devirde harice daha ziyade ehemmiyet vermişlerdir. Bu bir derece tabî idi. Kendi mahiyetinden uzaklar da bulunanların yapacakları iş her tarafda davalarını anlatmak ve dostlar kazanmak olabilirdi. Fakat bütün kurtulmuş milletlerin tarihleri bize kurtuluşun bu faaliyetden ve bu dostlardan ziyade kurtulmak isteyen milletlerin kendi bünyelerindeki kuvvetlenme ile tahakkuk etdirildiğini gösterir. Bu günlerde Harb-ı Umumî'den evvel Leh istiklâli için yazılmış bazı eserler tedkik etdim.

¹⁸⁷ Cafer Seydahmet Kırimer, "Kurtuluşumuzun Temeli", *Emel Mecmuası*, Sayı 136 (Mart 1939), s. 1-5, 21-22.

1913'de Paris'de basılmış olan Ojen (Eugene) İstarjevski'nin Leh *Meselesi* eserinde hep aynı şikâyeti gördüm. Avrupa Leh meselesini anlamıyor. Eğer Avrupa Cihan Harbi arifesinde bile Leh meselesini anlamamışsa her halde bunun günahı Leh münevverlerinin değildi. O tarihte bir asır olmuştu ki Leh vatanperverleri Paris'in her karesinde hatta en yüksek âlim mihrabı olan Kollej De Frans'da bile Leh davasını anlatmaya uğraşmışlardı. Paris'in mühim mecmua ve gazetelerinde ve siyasî bütün mahfillerinde Leh faciası anlatmaya ve kuvvetlenmekte olan Almanya önünde Lehistan'ın kurtarılmasının Fransa için hayatî bir zaruret olduğunu isbat etmeye çalışmışlardı.

Yalnız Leh siyasileri değil Leh dehası da Garbın bütün medenî müesseselerinde ve ocaklarında kendi eserlerinin kudretini canlandırmış, sevdirmişti. Şopin, Miskoviç, Siskoviç ve diğerleri Lehistan ölmedi diyorlar bunu Garbın en kudretli sanatkârlarından daha büyük maharetle eserlerinde canlandırıyorlardı.

Bütün bunlara rağmen 1913'de bile Leh vatanperverleri Avrupa Leh davasını anlamıyor demeye mecbur kaldılar.

Kuvvet ve menfaat! Tarihin tekâmülünde hisden ziyade fikir, fikirden ziyade madde işlenmektedir. Maddi inkişaf önünde medeniyetin hazırlanması ve kuvvetlenmesi karşısında harsın ve insanî hislerin daima gölgede kalması ve hatta utanacak hale gelmesi bunun neticesidir.

Avrupa anlamıyor! Çünkü bir kuvvet değilsin. Çünkü senin davanda bugün menfaatini görmüyor. Avrupa bize ancak bir kuvvet ifade ettiğimiz ve kendisine faide getirebileceğimizi ümid ettiği zaman ehemmiyet verirdi diyen İstarjevski bu satırlarıyla yalnız Lehlilere değil bütün kurtuluş davası yürüten milletlere basit fakat çok kıymetli bir hakikati ifade etmişti.

Avrupa'nın en eski kültür ocaklarından birisi olmuş, dini rabitalarıyla da Avrupa milletleriyle kaynaşmış olan Lehistan'ın davasını bile Avrupa bu kadar güçlülükle anlamış ve ona ancak kuvvet ve menfaat ölçüsüyle kıymet vermişse bugün promete milletlerden hiç birisinin Avrupa benim davamı anladı diyebilmesine imkân yoktur. Anladığını da tasavvur etsek bu müsbet bir netice verebilirse yine de o

milletlerin bir kuvvet ifade edebilmeleriyle onlardan bir faide bekleyebilmeleriyle mümkün olacaktır. Bu basit hakikatden iki basit netice çıkarabiliriz:

1. Kurtuluş davamızda esas olan haricî faaliyetlerimiz değil kendi halkımız ve kendi milletimiz arasındaki çalışmamızdır.

2. Kurtuluşumuzu haricden beklemek bizi kurtulmaya değil efendi deniştirmeye götürebilir, haricden isteyeceğimiz kurtuluşumuz değil buna yardımdır.

Kurtuluşumuzun temeli kendimizdedir!

Kendimizden maksadımız nedir? Bununla Kırım'ın kurtuluşu Kırımlıların bu büyük mefkûrenin tahakkuku için vaki hazırlıklarına bakar demek mi istiyoruz?

Kurtuluş davamızda bizim mahalli hazırlığımızın ehemmiyetlini inkâr etmek elbetde doğru ve müsbet bir iş değildir. Bu işin her bakımdan en zarurî tarafıdır. Fakat bizim kurtuluşumuzun hakikî temeli bu değildir. Bizim ve bizim gibi her Türk illerinin kurtuluşumuzun en sağlam temeli bütün Türk ilerinin kurtuluş hareketleri ve bütün Türk milletinin kurtulmasıdır.

Ancak bu temel bize kuvvet ve menfaatin üstünden bakar. Ancak bu temelin birliği bizim bir kuvvet olduğumuzu cihana tanıtabilir ve bu takdirde bize kıymet ve ehemmiyet verilir. Ancak bu sayede biz efendi düşündürmeye değil hakiki kurtuluşa varabiliriz.

Ancak bu temel birliğimiz, siyasetde biz muhtelif unsurların tesirine kapılarak parçalanmaz, birbirimiz aleyhine yürümez ve dökülecek kanlarımızı Türk milletinin selameti uğrunda dökmüş ve dökdürmüş oluruz.

Bu da pek basit ve sade bir hakikat değil midir? Bunu yazmaya ve incelemeye ne lüzum var? Mademki bütün Türkler bir millettir, bir milletin kurtuluş temeli de elbetde birdir. Onun muhtelif ülkelerde yaşayan bütün parçalarının el ele vermeleri elbetde pek tabiîdir. Onların birbirleri aleyhine yürümeleri elbetde zarurîdir. Kanlarını hep aynı gaye uğrunda ve ancak birbirleri için dökmelerinden daha tabiî ne olabilir?

Kurtuluşumuzun temeli kendimizdedir demekle dost ve müttefiklere ihtiyacımız yoktur demek mi istiyoruz? Hayır. Fakat ancak bu yolda yürüyecek ve ancak bu temele kıymet ve ehemmiyet verecek dostlara ve müttefiklere. Türk

illerinden herhangi birisinin uzak, yakın zararına gidecek hangi kuvvet olursa olsun o bizim dostumuz ve müttefikimiz olamaz!

Bu korkunç ve facialı günlerimizde nereye gitdiğini pek kesdiremediğimiz şahıslar ve teşkilatlar çıkarak biz yalnız kendi ülkemizin selametini düşünüyoruz diyebilirler. Hatta bunlara ehemmiyet verenlerde olabilir. Ve bunla Kırım ve Kafkasya'nın hesabına da olsa "Yaşasın Büyük Ukrayna" diye makaleler de yazabilirler.

Bu gibilerin kendi ülkelerinin selametini düşündüklerini kabul bile etsek onların çok dar ve kısa görüşlü olduklarına hüküm etmekte tereddüd edemeyiz ve böyle görüşlerin tarihle alakası olmayacağını söylemekten de çekinmeliyiz. Biz de "Yaşasın Ukrayna" diyoruz.

Biz yalnız Ukrayna değil Yyaşasın bütün Rusya'dan ayrılmak isteyen milletler" diyoruz Fakat bu temennimizin bu samimî dileğimizin büyük bir mukayyed kayıdla olduğu bir an bile unutmuyoruz. Biz ancak bütün Türklerin kurtuluşlarını yaşamalarını dileyenler için bunu yapıyoruz.

Kırım, Kuban, Şimalî Kafkasya hatta Lehistan aleyhinde kurulacak büyük Ukrayna herhangi bir devletin işine gelebilir. Büyük Ukrayna herhangi bir Ukrayna'nın selametini ve geleceğini düşünmekden ziyade kendi şöhret sevdasına ve hırsına kapılan Ukrayna'nın işine gelebilir. Biz ne o devletin ve ne de o gibi Ukraynalıların teveccühlerini kazanmağa değil bütün Türklüğün rahmet ve şükranına layık olmağı düşünüyoruz. Bütün dünyada propagandaya ehemmiyet vermemiş bir millet varsa o da biz Türkleriz. Tarihin sözle değil kanla kahramanlıkla yürütüldüğünü herkesden daha iyi bildiğimizden ve en perişan devirlerimizde bile kendimize olan itimadımızı gaib etmediğimizden biz propagandaya kıymet vermedik. Bunun zararlı olduğunu kabul etmekle beraber mademki yigirminci asrın anladığı yalnız menfaat ve kuvvettir, kavi olalım. Kuvvetimizin birliğimizde olduğuna iman edelim, onlar bizi bulur ve biz de kendimizi pek çoklarından daha kolaylıkla tanıyabiliriz. Kurtuluş hareketlerinde muvaffakiyetin temeli ve sırrı milletlerin bu uğurda sonuna kadar kan dökülebilmelerindedir. Türkleri eritmiş olan en büyük düşman haricden saldıranlar değildi. Bizi onlardan evvel yıkmış olanlar daima ve her ilimizde iç düşmanlarımız olmuştur. Bizi hayattan ve terakkiden mahrum

etmiş, kendimizi kendimize unutturmuş olan taassub ve cehalet bizi yıkmışdı. Kendimizi ve yolumuzu bulduk düşmanımızı anladık, kurtuluş temelimize candan bağlandık.

20 yıllık bin bir faicaya rağmen bugün kurtuluş yolunda bulunan bütün milletlerden daha kuvvetli olarak o uğurda kan dökmekdeyiz ve sonuna kadar çekişmeye azim etmiş bulunuyoruz.

Türk milleti için her devirde işin en güç tarafı daima kendisini bulması olmuştur. Türk tarihindeki eşsiz hareket kudreti kendilerini bulmuş olan Türklerin nelere kâdir olduklarını tarihte pek az millete nasib olmuş şekilde yüksek misallerle isbat etmiştir. Dostlarımızın ve düşmanlarımızın anlamaları lazım gelen en büyük hakikat Türklerin kendilerini bulub bulamamalarıdır. Bugün bir Türk milleti var mıdır, onlar birbirlerine karşı kurşun sıkmayacak bir vicdana malikler mi, düşman önünde el ele verebilecekler mi?

Bunda tereddüd edenler bizim kuvvetimizi anlayamazlar ve bize ehemmiyet vermezler.

Bunu anlayacak kadar bizim tarihimizi bilenler, 20 yıllık mücadelemizi, her meselemizde bir vicdanla hareket ettiğimizi anlayanlar ise tereddüd etmeyelim bütün propagandacıların gayretlerine rağmen ergeç bizi bulacaklardır. Hangi maksadla olursa olsun Rus meselesiyle alâkadar olanların Garb'da Lehistan'ı bulmaları nasıl zarurî ise Şarkda da büyük Türk milletini bulmaları o kadar mecburidir. Şarkî Türkistan ile beraber sayıları otuz beş milyonu geçen Rusya mahkûmu Türkler ve bütün dünyadaki altmış beş milyonluk Türk milleti ayağa kalkmıştır bu bir kuvvetdir, o ihmal edilemez.

Türk illerinin kurtuluş hareketlerine bakanlar onların yalnız buldukları yerdeki kuvvet hareketlerine değil onların hepsinin müşterek sağlam geniş mukaddes temellerini anlamağa çalışmalıdır.

Ancak bunu anlayan buna kıymet veren buna yardımcı elzem bulan devletler bizim hakiki müttefiklerimizdir.

Türkler düşdüler, ezildiler, kırılıyor ve mahvediliyorlar fakat hiçbir felaket onları zillete götürmedi. Bugün ve yarının Türklerini de hiçbir kuvvet hiç bir vaad,

hiçbir yardım zillete sürükleyemeyecektir. Türkleri birbirleri aleyhine ve Türklüğün zararına kullanamayacaktır. Bunu tasarlayanlar ancak kendilerini aldatacaklardır. Zillete düşmeyen milletlerin öldürülemeyecekleri bir hakikat ise tarihin en büyük milletlerinden birisi olan büyük Türk milletinin yalnız ölmeyeceği değil kurtulacağı ve hakkın, terakkinin en yüksek eserlerini yaradacağı da tarihin yazacağı en büyük hakikatlerden birisi olacaktır.

17 Şubat 1939 Kıımlı Cafer Seyd Ahmed

(تاریخ تاسیسی ۱ کانون تانی ۱۹۳۰)

۱ مازت ۱۹۳۰

برنجی ییل سایی ۵

آبونه شرطلری :

۱ سنه لک ۴۰۰ لای

۶ آیلق ۲۵۰ لای

خارج ایچون

۱ سنه لک ۶۰۰ لای

۶ آیلق ۲۰۰ لای

باشلیلمایان یازیلر

چهور یازیلر

Emel Medjmuası

مطبعة و اداره خانه سی
"Emel Medjmuası"
str. Ardealului No 3
Razargic România

"Emel Medjmuası"

علمی، ادبی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی اوریش کونلک مجموعهدور.

مشول مدبری :

آدوقات مستجیح ح. قانل

أمل مجموعهنه

اون سنهدر قریم اوکسوز لیکبیه یانان باشریعه (أمل) سرین و طائلی بر سوینج سریدی . اون سنهدر قریمدن کن آجی و قاردهخیزر قارشیننده مدهش عذاب و انقامله چیرپنمان روحی (أمل) صادق بردوست الیه اوقشادی . اون سنهدر قریم کنجلیکنک ملی دعوا من یولنده اولوم اوکنده تیرمه مدن سیریا ده ، صولوفکاده ، چه قارده جانله ، باشله یازدیقلری تاریخمنک الک یوکسک واک مقدس دستانی بی نه قادر ایمان و عینی زمانده نه قادر امله صابر سیوردی ... (أمل) بو یویوک امل قرپانلرینک الهی روحلرندن بکا نه جاندن آسلی و نه قادر قوتلی امید کتیدی .

أمله امل قادر سوکمز عمر دبلرکن املمنک املی اولماسی اینجون بعضی دوشوندکاری ده یازمقدن کندیمی آلامادم .

تورک—تاتار تاریخنک الیویوک نقصانی فکر حیاتهنه، حرته لایق اولدینی ایمی و برمه سیدر . تاریخمنک عسکری قوت و قدرتی یاننده حرمنز و مدیتمنز نسبت قبول ایتمه چک درجه ده سونو کدر .

تاریخنک الیویوک ایبراطور لقلری قورمش، یوتون آسیانی، آفریقانک شالی اورویانک یویوک قسمی بر جوق دفعه لر کندمی میدانی یابارق اورالده آت وینش و بر

چوق یویوک تختفره عصرلرجه ایستدکاری اوطورتمش اولدیغمز حالده علمده کی رولونک نه وسعی و نده قدرتی جهان حیات فکر به سیله بوی اولجوشمک دکل کندیمیزی بیله بسله که کافی گه مشدی . جنکیز چین ملترینه و سبتند سلیمنه صاریش ، تیمور و خلفلری عرب مدیتندن قوت آلمشردی . بر زمانلر حجیم ادبیاتنک ، عرب فلسفه سنک تاثیر و قوتی یالکن عثمانلی تورکاریله قریم خالغنی دکل یوتون تورک—تاتار دنیاسنی صارمش و اوک استقامت و یردچیک قادر حاکم اولمشدی .

تاریخنمزه ده بالکنر شان و شرف دکل نقصانلر منی ده آرا . مقلغمز بور جز در . مستعد اولدیغمز قدرتلری ایشله منزه قادر لازمه نقصانلر منی آرا یازاق اصیل اوجهتلری قوتلند . بر مکه جالده شقانمزه ده زیاده از مدر . ملتفرک سیاسی ومدنی یوکسکمه لنده جغرافی و طبیی شرائط قادر بلکه اولندن ده زیاده روحی واجتماعی سببلرک تاثیرلری وارد . بر برندن اقلیم و زدنکی تنک اعتبار یله فرقلی اولمیان ایکی قومشو مملکتنده یان یانه یاشایان وحی عینی مملکتده ، عینی شهرده قانی قومشو یاشایان فرقلی روحی واجتماعی شرائطه تابع مللر دن بر یسنک ترقی و مدیت یولنده عصر لرجه دیگرینی کیسی بونک نتیجه سیدر . تاریخمنزه علمه بک یویوک خدمتلری دوقونمش مستمناشخصیتلر منک برکشدیکنی حتی عرب وحجیم لسانلر نده شاه اثرلر یزاندقلری هیمنز بیلیمز . بز بونلری

بزم بو ساحه زده قوت و قدرت صاحی اولایله جگمزك برهانلری اولارق کوره بیلیمز . بونلر خلقمیزك روحنه و اجتماعی حیاسنه عمل اولاجق و حریمیزی هر کون تکامله کونوره جگ بر علمی و فلسفی مکتب یازانامادیلر .
 تورک—تاناارلرک عسکرلکده کی جوالینی و مانوره قدرتی و تعقیب فکری علمنده و حرشیده باشلیانامشدر . یوکا بنا ، کانلرنده اک زیاده حیاساتیت طاشیدقلم حالده تورک—تاناارلر عصرلرجه آسیر و حرکتمزقالدیلر . آنلرینک بيله باشلاری قالدیق اولارق یورون تورک—تاناارلر قوتک و سیاستک علمه دایندینی عصرلرده قدره بویون بوکوب ، باش اکیدلر .

ملیت قایغوسيله یانان مرحوم اسماعیلک غصبرنسکی (ترجمان) ی قریم استقلالنی غائب ایتدکن تام بر عصر صکره یعنی ۱۸۸۳ سنه سی جیقاردی .

بویله بر عصرلق حتی بر قاج عصرلق تاخرلر باشقه تورک قبیله لرینک (ره نه سانس) لرنده ، ملی اویانلارنده کورولور . علی العموم تاریخیمز و ملی اویانلارمیزده کی بو تاخرلر جدی تدقیق ایدیلیرسه خلاصه دو قونقم و نظر دقتی جلب ایتک ایستدیکمیز فکری و حرثی نقصانمیز بوتون جیلاقغیله کورولور .

تاریخی جالیله ریه بالکر قریم دکل بوتون تورک—تاناار دنیاسنه و حتی اسلام عالمه خیری تاثیرلر ایتش اولان اسماعیلک ملتیمیزی بولدینی اایم وضعیتدن قورتارمق ایچون آوروپا اصولنده (یکی مکتب) باراغنی آچیشدی . بوجریان تاریخی و طلیفه سنی کوردی . آراق تورک—تاناار دنیاسی (علم) ی نسه مک و اونی جمعیتمیزک عملی یا عمق بولنده کی فعالیتنه کیرمکده در .

تورک حرثی بوتون قبیله لر مزده علم کوزیله ایشله نیور . خلق ادبیاتیمیزک آنار سوزلری ، افسانلر ، ماصالار ، بیلیمچلر ، چینلار ، مانلر ، تورکولر ، ملی اویونلار (دانسلار) هر طرفده طوبلانسیور . لسان و ادبیاتیمز هر کون بر بارجه داها خلقه یاقلاشیور . فکر حیاتیمز بو نون قوتی طوبلا یارق کندی سدی و معنوی بیلگیمیزی بونقه و اونی بوکتمکجه چیرینسیور . بویوبوک بولده تاریخیمزه باقیشمزده ده ییشدی . اونی ده قبیله جیلاک نقضه نظرندن دکل بویوب—ملتیمیزک بویوکایتمه لایق بر کوزیله تدقیقمو اونی علمیه تکلیفه قویولدیق .

ایشته بو دورده (أمل) ده بو بویوک و طلیفه ی یار . دیعی اولاراق تورک—تاناار فکر دنیاسنده دوغدی . مبارک اجدادیمیزکده قانیله بوغورولمش دورجه تک ملت طوبراقلرنده بالکر تورک—تاناار قولنک دکل اونلرکده مانلر . سیکده آرایاجینی ، ایشله به جکی خزینه لر چوقسیر . اورا . دهده تاریخیمیزک ، حریمیزک علم کوزیله ایشلنمسی ایزمدر . دورجه جغرافی وضعیتله قریمی قارشودن سلامیلان یاقین بر نقطه ایسه تاریخیه بالخاصه قریمه باغلیدر . اوراده کی خلقیمیزک اجتماعی حیاتی ده قریمک عینیدر .

حتی (أمل) لری ده بر در . اونکچون دورجه ده کی کنجلیکمیزک علمی فعالیتلری قریمک بو قاره کونلرنده امیدلی بر یاردیم دیه کور بیوروز و (أمل)ک بویوک املمز . ده کی موفقیتی جانندن دیله دیکمیز ایچون اونک تاریخیمیزک و حریمیزک شرفی قادر تقصیرلرینه ده اهمیت ویره رک بولدن بویله دوغمقده اولان یکی تورک—تاناار دنیاسنک قوتلی استعدادلری قادر ضعیف جهتلرینی ده تقید و تحلیل ایتسینی توصیه ایتدک .

بویله فکر حیاسنه مالک اولمش اولان بر چوق ملتیرک صاییلاری بک چوق آزالتیلامش ، ژوتلری ایلرندن آیتمش حتی کندی لسانلریله فونوشلاری بيله منع ایدیش اولدینی حالده بینه بو ملتیر بوق ایدبله مه مشفر . عر و حرشیردن آلدقنری الهام و قولله تاریخلرینک قاره طالعیرینی چور . مشلر در . تاریخک طایفادینی قیزیللرک وحشتنه اوغرایان بختسز قریمک مقدس املی اوغرنده جان ویرن قریم کنجلیکی ده لریمیزک قوبرلرینی طابیطا تمقدن قورتاره حتی اک بویوک قولک بیلگی اولدیغنه قناعتله ایشه صابریش و اولندن آلدقنری الهامله بویوک دعوا لری قازانغه جنله ، باشه آسيلمشوردی . قریم کنجلیکینک تاریخی علمنداری و ملتیمیزک بو عصرده بایشلیردیکی اک بویوک قربانی اولان مرحوم چلی جهان مشهور (آند آنکمن) شعرینی بو بویوک ایجا . نیک ترجمانی اولان شو یئنه بیتیتمشدی :

آند آنکمن سوز بهرکه من بیلیمک ایچون لولایکی
 ییلوب کوروب ملتک کوز یاشنی سیلمک
 بیلسی ، کورمی بیک یاشاسام ، قورولتا ایغمن بولسام
 شه بر کون مزار جیلار کیرینی کورمک .

قریملی : جعفر سید .

قریم قرغایر کدر!
استقلال حقیریدر!

أمـل

قریم ملی قورتولوش حرکاتک اورغانی

نومرو: ۱۳۶
مارت ۱۹۳۹
اونجی ییل

قورتولوشمیزک تملی

« بیوک بر ملت دوشه بیلیر ، آنجق ذلیل بر ملت غائب اولور! . . . »

Staszyc

املک بوندن اولکی صاییرلنده کی مقاله لرمده هپ جهان سیاستنی تحلیله جای شدم. بو سطرلری ایسه بنجهدها مهم اولان و سویلتیلیمی ضروری بولنان کندی مسئله لرغزه مخصوص اتمک ایستدم .

دشمنمزه قارشى جانلانمده اولان سیاسی آکلاشمالری جدیدله تدقیق اتمه من ضروریدر. تاریخمیزک بو اک جتین مجادله صفحه سننده دشمنمزه دشمن اولاجق لری آکلامان و بونلری دعوا منزه دوست یاقیق ایچین اوغراشمان ائرمدر .

ماتلرمیزک مقدس قاناریله ره نکی قیزیله بویاتمش ملتله حبس خانه سننده یزمله ایکلین ، آرهن، جان و یرن بوتون پرومه ته ماتلریله آکلاشمان و بونی جدی، صحیحی بر شکله کنیرمه من فرضدر. فقط بوتون بونلرک مثبت بر نتیجه ویره سیاماری ایچین بزم قورتولوش دعوا منزه کندی تمانده صاعلام و قوئلی اولارق تاریخنی بورجفی ارده یه جک حاله کلسی شرطدر . او دوستلر و متفقلر دعوا منده آنجق یاردیمچی عنصرلردر ، قورتولوشمیزک تملی کندمنده در .

بو بسیط و ساده حقیقنی یازمغه نه حاجت ؟ دیه بیگز . بو بسیط و ساده حقیقنی بر چوق بزم کی قورتولوش دعوا منزه بورتوش اولان ملتله چوق

Cafer Seydahmet Kırımer'in *Emel Mecmuası*'nda Arap Harfleri ile
Yayımlanan Son Yazısı

كوچايكلا آكلاديلر . بو بسيط حقيقتاڭ بر شكلى ده هبچ بر ملتك ديكرينى
 قورتار مامسى دره .
 بو كارغما بر چوق ملتير ناربخلرينك قورقونچ دورلرينده قورتولوشلرينى
 كنديلرندن زياده باشقهلرندن بلكه ديلر .
 قورتولوش دعواسى بوروتن ملتيرك سياسى منورلرينك بيوك قسمى هر
 دورده خارجه دها زياده اهميت و برمشلردر . بو بر درجه طبيعى ده ايدى .
 كندى محيطندن اوزاقلرده بولانلارك ياپاچقلىرى ايش هر طرفده دعوالرينى
 آكلاتمق و دوستلر قازاتمق اولاييلردى . . . فقط بوتون قورتولمىس ملتيرك
 تاريخلى بزه قورتولوشك بوفعاليتدن و بودوستلردن زياده قورتولمق ايستين
 ملتيرك كندى بنيله لرندكى قوتلنمه ايله تحققت ايتديريلدىكى كوستير . . . بو
 كونلرده حرب عموميدن اول له استلالى ايچين يازيلمىس بعضى اثرلى تد.
 قيق ايتدم . ۱۹۱۳ ده بارسده باصيلمىس اولان (نوزن استارژوسكى) نك
 له مسئلهسى اثرنده هپ عيى شكايىتى كوردم . . اوروپا له مسئلهسى آكلامبور .
 اكر اوروپا جهان حربى عرفه سينده بيله له مسئلهسى آكلايامامشسه هر حالده
 بونك كناهي له منورلرينك دكلدى . او تاريخده بر عصر اولمشدى كه له وطنپر
 ورلى بارسك هر كرسيينده حتى اك يوكسك علم محرابى اولان قوللاژ دو
 فرانسده بيله له دعواسنى آكلاتمغه اوغراشمىلاردى . بارسك مهم مجموععه و
 غزتلرندى و سياسى بوتون محفالفارنده له فاجعه سنى آكلاتمغه و قوتلنمكده اولان
 آلمانيا او كنده لهستانك قورتاريا مامسنىك فرانسه ايچين حياتى بر ضرورتى اولد .
 يعنى اثبات ايتمكه جايشمشاردى .
 ياكز له سياسيلرى دكل له دهاسى ده غربك بوتون مدنى و سسه لرينده
 و او جاقارنده كندى اثرلرينك اشسز قدرتنى جانلانديرمش ، سوديرمشدى .
 شوبن ، ميكويچ ، سينكويچ و ديكرلى لهستان اولدى ! . . دييورلر
 . بونى غربك اك قدرتى صنعكارلرندن دها بيوك مهارتله اثرلرينده
 جانلاندير بيورلردى . . .
 بوتون بونايه رغما ۱۹۱۳ ده بيله له وطنپرورلى اوروپا له دعواسنى

آكلاميور ! . ديمكه مجبور قالدیلر . .

قوت و منفعت ! . . تاريخك تكاملنده حسدن زياده فكر ، فکردن زياده ماده ايشانمكده در . مادی انكشاف او كنده ، مدنيتك حيزلانمسی و قوتلنمسی قارشيسنده حرنك وانسانی حسارك دائما كولاكده قالمسی و حتی اوتاناچق .
حاله كلسی بوتك نتیجه سیدر .

اوروپا آكلاميور ! چونكه بر قوت دكلك ! . چونكه سنك دعوا كده بوكون منفعتنی كورميور ! . . « اوروپا بزه الحبق بر قوت افاده ايتديكمز و كمديسنه فائده كتيره بيله چكميز امید ايتديكي زمان اهميت ويردی . « دی بن استارزه وسکی بو سطر لر بيله يالديز لهیلر دكل بوتون قورتولوش دعواسی بوورن ملنلره بسیط فقط جوتی قيمتلی بر حقیقتی افاده ایتشدی .

اوروپانك الك اسکی كوتور اوچاقلرندن بریسی اولمش ، دینی رابطه لر-
بلهده اوروپا ملنلر بيله قابناشمس اولان لهستانك دعواسنی بيله اوروپا بو قدار كوچلكه آكلامش و اوکا الحبق قوت و منفعت اولچوسيله قيمت ویرمشسه بوكون برومته ملنلرندن هيچ بریسنك « اوروپا بنم دعواسی آكلادی » دی بيله مسنی امکان یوقدره آكلادیقنی ده تصور ایتسهك بوتك مثبت بر نتیجه ویرم بيلمرسی بینهده او ملنلر كبر قوت افاده ایدم بيلملر بيله اولار دن بر فائده بلكه بيله بيلملر بيله ممكن اولاجقدر . بو بسیط حقیقتدن ايكي بسیطه نتیجه چيقارا بيلميرز :
۱ - قورتولوش دعوا مزده اساس اولان خارجی فعالیتمز دكل كندی
خلقمز و كندی ملتمز آراسنده كي چالشمه مزدر .

۲ - قورتولوشمزی خارجدن بلكه مك بزى قورتولمغه دكل افندی ده-
نیشدیرمكه كوتوره بیایر ، خارجدن ایستیه چكمز قورتولوشمز دكل بوکا
یاردیمر .

قورتولوشمك تملی كندیمزده در !

كندیمزدن مقصدیمز نه در ؟ بونلكه قریمك قورتولوشی قریملارك بو بیوك
مفكوره نك تحققی ایچین واقع حاضر اقلرینه باقار . . دیمكى ایسته بورز ؟
قورتولوش دعوا مزده بزم محلی حاضر لغمرك اهمیتنی انكار ایتك البتده

دوغرى و مثبت بر ايش دكلدر . بو؛ ايشك هر باقندن اك ضرورى طرفيدر .
فقط بزم قورتولوشمىك حقيقى نى بو دكلدر . بزم و بزم كچى هر تورك ايلان
قورتولوشمىك اك ساغلام نى بوتون تورك ايلارنىك قورتولوش حر كىلدى
و بوتون تورك ملتك قورتولاشمىك .

آنچق بو نىل بزم (قوت و منفعت) ك اوستندن باقار . آنچق بو نىل
برلىكى بزم بر قوت اولديغى جهمانه طانيقا بيلير و بو تقديرده بزم قيمت
و اهميت و بريلير . آنچق بو سايله بزم افندى ده نيشد بزمكه دكل حقيقى قور.
تولوشه واره بيلير .

آنچق بو نىل برلىكمى سايله سنده بزم مخاف نفوذلك تاثيرينه قابيلار
يارجالانماز ، بر بزم سايله بزم و دو كىلجك قانلىمىك تورك ملتك
سلامتى اوغرىنده دو كىلجك و دو كىلجك اولور .

بوده يك بسىط و سانه بر حقيقى دكلدرد . بونى يازمه و اينجه ملكه نه لزوم
وار ؟ .. مادامكه بوتون توركار بر ملندر ؛ بر ملتك قورتولوش نىل ده البتده بردر .
اونك سنانف اولكهلرده ياشا يان بوتون يارچا بزمك ال اله و برملرى البتده
يك طبيعيدر . اونلك بر برلى سايله بزم بزم بزم ضروريدر . قانلىمىك
عبى قايله اوغرىنده و آنچاق بر برلى ايچين دو كىلجك بزم بزم بزم نه اول
بيلير ؟ ..

قورتولوشمىك نىل كىلجك بزم بزم . دىكله دوست و متفكره احتياجى
بو قدر . دىكله ايستوروز . . . خاير . . . فقط آنچق بو بولده بزم بزم
آنچق بزمه قيمت و اهميت و بزم بزم بزم . . . تورك ايلارندن
هر هانكى بزم بزم بزم ، يقين ضرورينه كىلجك هانكى قوت اولورسه اولسون او
بزم بزم بزم و متفكره اولماز .

بو قورونج و فاجعه لى كونلر بزم بزم بزم كىلجك بزم بزم بزم
شخصلر و اشكىلر چىقاراق بزم بزم بزم اولكهلر سىلامتىك بزم بزم
بزم بزم . . . دى بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم بزم .

قرم و قفقاسيانك حسابنه ده اولسه (ياشاسين بيوك او قراينا ؛) دى به مقاله لرده .
يازه بيلير .

بو كيدلر كندى اولكه لر ينك سلامتني دوشوندىكلرينى قبول بيله ايتسهك
اونلر ك جوق دار و قيصه كوروشلى اولدقلىنه حكيم ايتلمده تردد ايدمه ميبز
و بيله كوروشلر ك تاريخله علاقه سى اوليه جفنى سوبله مكدن ده چكينه ملى بز .
زده (ياشاسين او قراينا ؛) ديورز .

بز يالكرز او قراينا دكل ياشاسين بوتون روسيه دن آريماق ايسسته ين
ملتر ديورز . فقط بو تيممك ، بو صميمى ديلكمزك بيوك بر قيدله مقيد
اولديغى بر آن بيله اونوتيمورز . بز آتجق بوتون توركلر ك قورتولوشلرينى ،
يشامه لرني ديله يتر ايچين بونى ياپورز .

قرم ، قوبان ، شمالى قفقاسيا حقلهستان عليهنده قورولاجق بيوك او قراينا ؛
هر هانكي بز دولتك ايشنه كله بيلير ؛ بيوك ار قراينا هر هانكي بر ؛ او قراينا نك
سلامتني و كله جكي دوشونمكدن زياده كندى شهرت سه و داسينه و حرصينه .
قاپلان او قراينا نك ايشنه كله بيلير . . بز نه اودولتك و نه ده او كهي او قرا .
يناليرك توجه لرني قازانمق دكل بوتون توركلر ك رحمت و شكر انسه لايق
اولمق دوشونورز . بوتون دنيا ده پروپا عا دايه اهميت ير مامش بر ملت وار سه
اوده بز توركلرز . تاريخك سوزله دكل قانله ، قهر مانلقه بوروتولديكنى هر كسدن
دها ابى بيلديكمزدن و اك پريشان دورلر مزده بيله گند مزه اولان اعتماد يمزي
غائب ايتديكمزدن بز پروپا عانده به قيمت و برمدك بونك ضررلى اولديغى قبول
ايتكله برار مادامكه بكر منجى عصر ك آكلاد يغنى يالكرز «منفعت و قوتدر» .
قاوى اولالم . قوتك برالمزده اولديغه ايمان ايدم ، اونلر بزى بولورلر و
زده كند يمزي بك چوقهرندن دها قولاي نلقه طانيا بيليرز . قورتولوش حر-
كتلر نده موفقتك نلى و سرى ملتر ك بو اوغر ده سو كنه قادار قان دو كه
بيلمير بنده در . توركلرى اريتمش اولان ك بيوك دشمان خار جدن صالدير انلر
دكلى . بزى اونلردن اول بيقمش اولانلر داتما و هر ايليمزده ايچ دشمنلر مز
(صوكى ۲۱ نجى صحيفه ده)

قورتولوشمىزك تىملى

(باش مقاله نىك سوكى)

ارلىشىدى. بىزى جىيادتىن و ترقىدىن محروم ايتىش، كىندىمىزى كىندىمىزە اوتوندىر-
مش اولان تعصب و جهالت بىزى يىقمىشىدى. كىندىمىزى و يولمىزى بولدىق
دشمىمىزى اكلاشق، قورتولوش تىلمىزە جاندىن باغلاندىق .

۲۰ يىلاق بىك بر فاجىە يە رىغما بوكون قورتولوش يولنىدە بولان بوتون
ملىردىن دىھا قوتلى اولارق او ارضىدە قان دوكمىدە يىز و سو كىنە قادار
چكىشمىكە عىزم ايتىش بولمىوروز .

تورك ملتى ايجىن هر دورده ايشك اك كوچ طرفى دائىما كىندىسنى بولماسى
اولمىدر . تورك تارىخىدە كى اش-سىز حرىكت فدىرتى كىندىلرىنى بولمىش اولان
توركلك نەلرە قادار اولدقلىرىنى تارىخىدە بك آز ملتە نصىب اولمىش شىكلدە يو-
كسك مىثاللىرە اىبات ايتىمىدر . دوستلرىمىزك و دشمنلرىمىزك آكلاملرى لازم
كان اك بىوك حقىقت توركلك كىندىلرىنى بولوب بولمىلرىدر . بوكون بر تورك
ماتى وارمىدر ، اولر بر برلىنە قارشى قورشون صىقماياچق بروجدانە مالكلرمى؛
دشمان او كىندە الاله وىرە بىلە جىلمىرى؟

بونىدە تردد ايدىلر بىزم قوتىمىزى آكلايامازلر و بىزە اهمىت وىرەمىزلر .
بونى آكلاياچق قادار بىزم تارىخىمىزى بىلەنر ، ۲۰ يىلاق مجادله مىزى ، هر
مىثله مىزده بر وجدانله حرىكت ايتدىكمىزى آكلايانلر ايسە ؛ تردد ايتىلم
بوتون پروباغاندە جىلر ك غىرتلرىنە رىغما ، اىر كىچ بىزى بولاجقلىدر . هانىكى
مفصلدە : اولورسە اولسون روس مىثله سىبلە علاقه دار اولانلر ك ضربده لهستانى
بولمىرى ناصىل ضرورى ايسە شىرقىدە بىوك تورك ملتى بولمىرى او قادار
مجبورىدر . شىرقى توركىستانله برابر صابىلرى اوتوز بش مىليونى كىن روسىيە
مىكرومى توركلكر و بوتون دنىيادە كى اىتمىش بش مىليونلىق تورك ملتى آياغە قالمىمىدر
بو بر قوندر ، او اهمال ايدىلەمىز . . .

تورك ! بىللىرىنىك قورتولوش حرىكتلرىنە باقانىلر اولنلر ك يالنىز بولندقلىرى)

برده بى قوت و حر كىتارىنه دكىل اولىرك هپسنىك مشترك ، صاغلام ، كىنىش
مقدس تىللىرىنى آكلامغه چالنىش مايدىر .

آجىق بونى آكلان ، بوكا قىمت وىرن ، بوكا ياردىمى الزم بولان درالدىر
زم حقىقى منفىلرمزدر .

توركلر دوشدىلر ، ازىلدىلر ، قىرىلدىلر و محو ايدىلدىلر ، فقط هپچ بر
فلاكت اولىرى ذلته كوتورهمدى . بو كونك ويارىنىك توركلرىنى ده هپچ بر قوت
هپچ بروعد ، هپچ بر ياردىم ذلته سوره كلىمه ميه جىكدىر . توركلرى بىر بىرلى عالىمىنه و
تور كىلىك ضررىنه قوللاناميه جىقدىر . بونى تاسارلايانار آجىق كىندىلرىنى آلد .
تاجقاردىر . ذلته دوشمىن ملنىرك اولدىر بله ميه جىكلرى بر حقىقت ايسه تارىخىك
اك بىوك ملنىردىن بىرسى اولان بىوك تورك ملنىك يالىكز اولمىه جىكى دكىل قور .
تولاجنى و حقىك ، ترقىنىك اك بىوكسك اثرلىرىنى ياراده جىقى ده تارىخىك يازاجنى
اك بىوك حقىقتلردىن بىرسى اولاجىقدىر .

۱۷ : باط ۹۳۹

قىرىملى :

جىمىر سىد احمد

قىلىق اربىلى

آنالار سوزى :

(۳)

۱۴۱ - بارلىك كىنى كهلىكەشى جارلىنىك جابى جىقار .

باشى باشقانك عقلى باشقا .

بالابان باشنىك بالابان آورىسى بولور .

EK 3:



Cafer Seydahmet Kırimer (1889-1960)